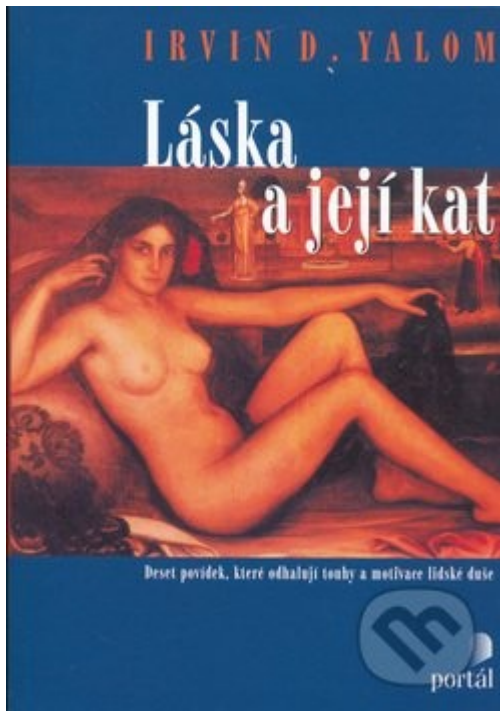

LÁSKA A JEJÍ KAT

IRVIN D. YALOM

Láska a její kat

Deset povídek, které odhalují touhy a motivace lidské duše

LÁSKA A JEJÍ KAT

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Yalom, Irvin D.

Láska a její kat : deset povídek, které odhalují touhy
a motivace lidské duše / Irvin D. Yalom ; [z anglického
originálu .. přeložila Dana Makovičková]. — Vyd. 1. —
Praha : Portál, 2004. — 304 s.

Název originálu: Love's executioner

ISBN 80-7178-955-0

821-32 * 615.851:111.11

- existenciální psychoterapie
- příběhy
- případové studie

615.8 - Fyzioterapie. Psychoterapie. Alternativní lékařství

Původní anglické vydání:

Love's Executioner

First published in the United States by Basic Books,

A subsidiary of Perseus Books L.L.C.

Poprvé vyšlo ve Spojených státech v nakladatelství Basic Books,

A subsidiary of Perseus Books L.L.C.

© 1989 by Irvin D. Yalom

České vydání:

Translation © Dana Makovičková, 2004

© Portál, s. r. o., Praha 2004

ISBN 80-7178-955-0

Obsah

Úvod.....	7
Láska a její kat	21
„Kdyby znásilnění nebylo zločinem..."	79
Tlustá dáma.....	101
„Neměla umřít ona, ale..."	135
„Nikdy by mě nenapadlo, že se mi to může stát"	163
„Nenech se zlomit..."	173
Dva úsměvy.....	191
Tři neotevřené dopisy	213
Terapeutická monogamie	243
Hledání snílka	261

*Věnuji své rodině: své ženě Marilyn a svým dětem Evě, Reidovi, Victorovi
a Benovi*

Úvod

Představte si následující scénu: Dáte za úkol třem nebo čtyřem stům lidí, kteří se navzájem neznají, aby vytvořili dvojice a kladli svému partnerovi znova a znova stále tutéž otázku: „Co bys chtěl?“

Může být něco jednoduššího? Jediná nevinná otázka a odpověď na ni. Přesto jsem byl při pozorování tohoto skupinového cvičení mnohokrát svědkem výbuchu netušené silných emocí. Často během několika minut ovládnou celou místnost nejrůznější pocity. Jak muži, tak ženy jsou do hloubky duše zasaženi — a přitom to nejsou v žádném případě zoufalci nebo ubožáci, ale úspěšní, schopní, dobře oblečení lidé, kteří imponují svým zjevem. Volají na ty, které navždy ztratili — na mrtvé nebo vzdálené rodiče, manžele a manželky, děti, přátele: „Chci tě zase vidět.“ „Chci, abys mě měl rád.“ „Chci vědět, že jsi na mě pyšná.“ „Chci, abys věděla, že tě mám rád a že je mi strašně líto, že jsem ti to nikdy neřekl.“ „Chci, aby ses vrátil — jsem tak sama.“ „Chci dětství, které jsem nikdy nezažil.“ „Chci být zdravá — chci být zase mladá. Chci být milovaná, chci, aby si mě lidé vážili. Chci, aby měl můj život smysl. Chci něco dokázat. Chci něco znamenat, být důležitý, aby si mě lidé pamatovali.“

Tolik tužeb. Tolik přání. A tolik bolesti, před chvílí ještě hluboko skryté, vyplouvá tak náhle na povrch. Osudová bolest. Existenciální bolest. Všudypřítomná bolest, která stále rozechvívá membránu života. Bolest, která je tak lehce

přístupná. Příliš mnoho věcí-jednoduché skupinové cvičení, několik minut hluboké reflexe, umělecké dílo, kázání, osobní krize, ztráta — nám připomíná, že naše nejhlubší touhy — touha po mládí, po zastavení stárnutí, po zaplnění prázdných míst, po věčné lásce, ochraně, důležitosti, nesmrtelnosti — se nikdy nenaplní.

A právě v té chvíli, kdy tato nedosažitelná přání začínají ovládat náš život, hledáme pomoc v rodině, u přátel, v náboženství a někdy také — u psychoterapeutů.

V této knize vyprávím příběhy deseti pacientů, kteří se obrátili o pomoc k psychoterapii a kteří se v průběhu léčení potýkali s existenciální bolestí. To však nebyl ten důvod, proč u mě hledali pomoc. Naopak, všech deset trpělo všedními problémy každodenního života: osamělostí, nízkou sebeúctou, impotencí, bolestmi hlavy, posedlostí sexem, obezitou, vysokým krevním tlakem, smutkem, zničující milostnou obsesí, změnami nálad, depresiemi. Přesto se nějakým způsobem (ten „nějaký způsob“ se vyvíjel v každém příběhu jinak) podařilo psychoterapii odhalit hluboké kořeny jejich každodenních problémů — kořeny sahající hluboko až k samé podstatě existence.

„Chci! Chci!“ je slyšet ze všech těch příběhů. Jedna pacientka křičí: „Chci zpátky svou milovanou dcerku,“ a zcela opomíjí své dva žijící syny. Jiný vykřikuje: „Chci dostat každou, kterou potkám,“ a tělo mu zatím rozežírá lymfatická rakovina. Jiný sténá: „Chci rodiče a dětství, které jsem nikdy neměl,“ a v agónii se sklání nad třemi dopisy a nedokáže se přimět k tomu, aby je otevřel. Jiná pacientka vykřikuje: „Chci být věčně mladá,“ protože se jako sedmdesátiletá není schopná odpoutat z chorobné závislosti na muži, který je o třicet pět let mladší.

Věřím, že základním materiálem psychoterapie je vždy určitá existenciální bolest - a nikoli, jak se často tvrdí, potlačené instinktivní snahy nebo nedokonalé pochované zbytky tragické osobní zkušenosti. Při mých terapeutických sezeních s každým z těchto deseti pacientů bylo mým základním lékařským předpokladem - předpokladem, na kterém zakládám způsoby své léčby – že

podstata úzkostí pramení z vědomých i nevědomých snah člověka vyrovnat se s nezvratnými životními fakty danými existencí.*

Zjistil jsem, že v psychoterapii hrají zvláště důležitou roli čtyři konstanty:

1. nevyhnutelnost smrti vlastní a těch, které máme rádi, 2. svoboda uspořádat si život podle našeho přání, 3. naše konečná osamocenost, 4. absence jakéhokoli zřejmého smyslu našeho života. Jakkoli se tyto konstanty zdají ponuré, obsahují v sobě zrníčka moudrosti a vysvobození. Doufám, že se mi v těchto příbězích z psychotherapeutické praxe podaří ukázat, že existenciálním pravdám je možné čelit a že se jejich moc dá využít ve prospěch osobních proměn a osobního růstu.

Ze všech těchto životních konstant je nejzjevnější a intuitivně nejostřeji vnímaná smrt. Už v raném dětství — daleko dříve, než se obecně soudí - se dozvíme, že jednou přijde smrt a že před ní není útěku. Nicméně „všechno“, jak řekl Spinoza, „se snaží trvat na svém bytí“. V hloubi duše probíhá všudypřítomný konflikt mezi přáním pokračovat v existenci a vědomím nevyhnutelné smrti.

Ve vymýšlení způsobů, jak se přizpůsobit realitě smrti - jak ji popřít nebo jí uniknout -jsme neuvěřitelně vynalézaví. V době mládí smrt popíráme s pomocí ujišťování rodičů a světských či náboženských mýtů; později ji personifikujeme a transformujeme v nějakou reálnou bytost, monstrum, démona. Konečně, je-li smrt někdo, kdo nás pronásleduje, pak třeba lze najít způsob, jak jí uniknout; navíc, ať už je monstrum přinášející smrti jakkoli děsivé, nemůže být strašnější než sama pravda, že každý z nás v sobě nese zárodky své vlastní smrti. Děti později zkoušejí další způsoby, jak překonat strach ze smrti: snaží se zmírnit její toxicitu tím, že ji zlehčují, čelí jí svou odvahou či se pokoušejí o jakousi desenzitizaci tím, že vystavují sami sebe, v bezpečné společnosti kamarádů a ozbrojení popcornem v ruce, různým příběhům, kde se to hemží duchy, nebo sledují hororové filmy.

* * Pro podrobnější rozbor této existenciální perspektivy a teorie a praxe psychoterapie, která je na ní založená, viz mou knihu *Existential Psychotherapy* (New York, Basic Books, 1980).

Jak stárneme, snažíme se smrt z mysli vytěsnit; snažíme se od ní odvrátit pozornost; snažíme se ji zaobalit v něco pozitivního (spojení s Bohem, spočinutí v pokoji, návrat domů, odchod); snažíme se ji popřít přijatelnými mýty; bojujeme za svou nesmrtelnost prací, projekcí do budoucnosti prostřednictvím svých dětí nebo pohroužením se do náboženského systému, který nabízí život věčný.

Mnoho lidí se s těmito popisy popírání smrti neztotožňuje. „Nesmysl!“ říkají. „Nepopíráme smrt. Každý musí zemřít. My to víme. Fakta jsou nesporná. Má vůbec smysl se tím zabývat?“

Pravda je, že víme a zároveň nevíme. Jsme si vědomi existence smrti, rozumově vnímáme fakta, ale nepřipouštíme si — tedy nevědomá část naší mysli, ta, která nás chrání před ochromujícím strachem — úzkost, kterou představa smrti vyvolává. Tento disociační proces je nevědomý, nevidíme do něj, ale o jeho existenci se můžeme přesvědčit v těch vzácných případech, kdy mechanismus popírání selže a strach ze smrti propuká plnou silou. To se stává pouze zřídka, někdy jenom jednou nebo dvakrát za život. Může to být při plné bdělosti, někdy po blízkém setkání se smrtí nebo když zemře milovaná bytost; nejčastěji však se strach ze smrti objevuje jako noční můry.

Noční můra je sen, který selhal tím, že nezvládl svou roli strážce spánku. Ačkoli se noční můry liší svým obsahem, proces, který je všechny způsobuje, je týž: silný strach ze smrti unikl svým strážcům a explodoval do vědomí. Příběh „Hledání snílka“ nabízí unikátní pohled do zákulisí úniku strachu ze smrti a posledního vědomého pokusu jej zvládnout: mezi neodbytnými temnými smrtelnými představami Marvinových nočních můr je jeden povzbudivý nástroj, který vzdoruje smrti — zářící hůlka s bílým koncem, se kterou se muž pouští do sexuálního duelu se smrtí.

Sexuální akt je vnímán jako jakýsi talisman i protaagonisty jiných příběhů — chrání je před ponížením, stárnutím a blížící se smrtí: tak jako je tomu v naléhavé promiskuitě mladého muže tváří v tvář vraždící rakovině („Kdyby znásilnění nebyl zločin...“) nebo u starce visícího na třicet let starých zažloutlých dopisech od své mrtvé milenky („Nenech se zlomit...“).

S pacienty trpícími rakovinou pracuji po mnoho let. Za tu dobu jsem vyzozoroval dvě zvláště účinné a běžně používané metody, jak strach ze smrti zmírnit, dvě víry, dva sebeklamy, které jim poskytují pocit bezpečí. Jednou z nich je víra v osobní výjimečnost, druhou přesvědčení, že existuje jakýsi poslední spasitel. Přestože jde o sebeklamy, které reprezentují „zafixované falešné představy“, nepoužívám termín *sebeklam* v pejorativním smyslu slova. Jde o univerzální víru, která na určité úrovni vědomí existuje u každého z nás a hraje důležitou roli v několika z našich příběhů.

Víra v osobní výjimečnost znamená, že se člověk cítí nezranitelný a nedotknutelný — bez ohledu na základní zákony lidské biologie a osudu. V určitém bodě života každý z nás čelí nějaké krizi: může to být vážná nemoc, selhání v kariérním postupu nebo rozvod; nebo jako u Elvy v příběhu „Nikdy by mě nenapadlo, že se mi to může stát“ může jít o příhodu tak banální, jako je krádež peněženky. Ta náhle odhalí naši obyčejnost a naruší obecný úsudek, že život bude vždy věčnou spirálou směřující vzhůru.

Zatímco víra v osobní výjimečnost nám poskytuje pocit bezpečí zevnitř, druhý hlavní mechanismus popírání smrti - *víra v posledního spasitele* — nám přináší pocit, že jsme stále sledováni a chráněni nějakou vnější silou. Můžeme bloudit, může nás přepadnout choroba, můžeme se dostat až na samý okraj života, přesto jsme přesvědčeni, že nás vždy někdo všemocný přivede zpátky.

Tyto dva systémy, které jsou založeny na víře, mají mezi sebou dialektický vztah — představují dvě diametrálně protichůdné reakce na lidskou situaci. Lidská bytost buď prosazuje autonomii heroickým sebezprosačováním, nebo hledá bezpečí skrze splynutí s vyšší mocí: to znamená, že se buď odklání, nebo splývá, odděluje, nebo spojuje. Člověk se stává svým vlastním rodičem, nebo zůstává věčným dítětem.

Většina z nás žije převážnou část svého života spokojeně, snaží se vyhnout myšlence na smrt a se smíchem souhlasí s Woody Allenem, který řekl: „Já ze smrti strach nemám, jen nechci být u toho, až se to stane.“ Existuje však i jiná cesta — stará tradice aplikovatelná na psychoterapii — která nás učí, že plné uvědomění si smrti činí naši moudrost zralější a obohacuje náš život. Poslední slova jednoho z mých pacientů

(v povídce „Kdyby znásilnění nebyl zločin...“) představují myšlenku, že ačkoli *fakt* smrti, to jest její fyzická přítomnost, nás ničí, *myšlenka* na smrt nás může zachránit.

Další konstantou existence, která představuje pro několik z mých deseti pacientů opravdové dilema, je svoboda. Když mi obézní pacientka Betty oznámila, že právě přichází na terapii z divokého večírku a že se v něm chystá po odchodu z ordinace pokračovat, byl to pokus vzdát se své svobody a přimět mě k tomu, abych nad ní převzal kontrolu. Celý průběh terapie jiné pacientky (Thelma z příběhu „Láska a její kat“) se točí kolem tématu naprosté závislosti na bývalém milenci (navíc psychoterapeutovi) a mého hledání strategií, jak pacientce pomoci získat zpět sílu a svobodu.

Svoboda se zdá být jako konstanta existence naprostou antitezí smrti. Zatímco ze smrti máme hrůzu, svobodu obecně pokládáme za cosi nesporně pozitivního. Nebo snad netvoří mezníky v dějinách západní civilizace právě touha po svobodě, neposouvá ji kupředu? Svoboda je z existenciálního hlediska svázaná s úzkostí z jejího využití, protože na rozdíl od naší každodenní zkušenosti, kdy vstupujeme dovnitř, naopak náš dobře strukturovaný vesmír s věčným velkým schématem opouštíme. Svoboda znamená, že každý z nás je odpovědný za svá rozhodnutí, za své činy, za své životní situace.

Ačkoli slovo *odpovědný* je možné použít nejrůznějším způsobem, preferuji definici Sartra: Být odpovědný znamená „být tvůrcem“ — každý z nás je tvůrcem svého životního průběhu. Máme volnost stát se čímkoli, jen ne nesvobodnými. Jsme, jak by řekl Sartre, odsouzeni ke svobodě. A vlastně někteří filozofové jdou ještě dál — tvrdí, že struktura lidské mysli činí každého z nás odpovědným dokonce i za strukturu vnější reality, za nejzákladnější podobu prostoru a času. V této myšlence vytváření vlastní konstrukce je původ našeho strachu: jsme bytosti, které touží po řádu — a bojíme se koncepce svobody, ze které vyplývá, že pod námi nic není, že nemáme pevnou půdu pod nohama.

Každý terapeut ví, že rozhodujícím prvním krokem léčby je nutnost, aby si pacient uvědomil odpovědnost za to, jak jeho život probíhá. Dokud se člověk

domnívá, že jeho problémy jsou způsobeny nějakou vnější silou nebo vnějším hybatelem, nemá smysl s terapií začít. 'Vždyť pokud problém leží mimo, proč by se měl člověk měnit? Je to pak vnější svět (přátelé, práce, manžel nebo manželka), který je nutné změnit — nebo vyměnit. David, který si v příběhu „Nenech se zlomit..." hořce stěžuje na to, že je uvězněný a hlídáný v manželství s majet-nickou ženou, nemohl dosáhnout v terapii žádného úspěchu, dokud si neuvědomil, že je za vznik tohoto vězení sám odpovědný.

Protože pacienti mají sklony bránit se převzetí odpovědnosti, musí psycho-terapeut často vymýšlet způsoby, jak je přimět uvědomit si svou spoluodpovědnost za vlastní problémy. Účinná technika, kterou v mnoha takových případech používám, je soustředit se na situaci tady a teď. Protože pacienti mají sklony vytvářet i *během terapeutického sezení* stále tytéž mezilidské problémy, které je trápí ve vnějším životě, soustředím se spíše na to, co probíhá přímo v té chvíli mezi pacientem a mnou, než na události, které se odehrály v minulém nebo probíhají v současném životě. Tím, že zkoumám podrobnosti tohoto vztahu (nebo při skupinové terapii podrobnosti vztahů mezi jednotlivými členy skupiny), mohu okamžitě určit, jak pacient ovlivňuje reakce jiných lidí. A tak ačkoli Dave nebyl ochoten přijmout odpovědnost za své problémy v manželství ode mě, nedokázal vzdorovat bezprostředním reakcím, které vyvolal svým chováním na skupinové terapii — jeho tajnůstkářské, výsměšné a vyhýbavé chování vyvolalo v ostatních členech skupiny stejné reakce jako u jeho manželky doma.

V případě Betty („Tlustá dáma") byla terapie neefektivní, dokud sváděla svou osamělost na podivnou, z kořenů vytrženou kalifornskou kulturu. Teprve poté co jsem jí po mnoha společně strávených hodinách ukázal, že její neosobní, plaché a odměřené chování vyvolává totéž neosobní prostředí i v terapii, mohla začít zkoumat svůj díl odpovědnosti za vlastní izolaci.

Zatímco přiznání si odpovědnosti přivádí pacienta do vestibulu změny, změnou ještě není. A je to právě změna a přijetí odpovědnosti, které jsou vždy hlavním cílem terapeuta, jakkoli hluboko nahlédne dovnitř.

Svoboda po nás vyžaduje nejen nést odpovědnost za životní rozhodnutí, ale také předpokládá, že změna vyžaduje akt vůle. Ačkoli je *vůle* termínem, který terapeuti používají málokdy explicitně, věnují vždy obrovské úsilí jejímu ovlivnění. Donekonečna objasňujeme a vysvětlujeme v domnění (a je to světský krok víry, který postrádá přesvědčivou empirickou podporu), že porozumění nepochybně přinese změnu. Když selžou léta vysvětlování a nedojde k žádné změně, můžeme začít přímo apelovat na vůli: „Je zapotřebí také úsilí. Musíte se snažit, pochopte to. Je čas přemýšlení a analyzování, ale pak nastává čas, kdy je třeba jednat.“ A když selžou přímé výzvy, nasměruje psychoterapeut své úsilí, jak o tom svědčí tyto příběhy, na použití všech známých prostředků, kterými může jeden člověk ovlivnit druhého. Přitom může radit, přít se, přesvědčovat, prosit, zapřísahat, prostě nevzdávat se a doufat, že se pacientův neurotický svět zhroutí třeba čirou únavou.

A je to právě vůle, hlavní zdroj jednání, jejímž prostřednictvím můžeme svou svobodu realizovat. Jako by vůle měla dvě fáze: chtěním člověk zahajuje a poté prostřednictvím rozhodování vstupuje do akce.

Někteří lidé mají zablokovaná přání - ať už nevědí, co cítí, nebo co chtějí. Jsou bez názorů, bez impulzů, bez jakýchkoliv sklonů a stávají se tak parazity tužeb jiných lidí. Takoví lidé bývají nudní. Betty byla nudná právě proto, že potlačila svá přání a všechny kolem ní unavilo zásobovat ji přáními a zahrnovat představami.

Jiní pacienti se nedokážou rozhodnout. Ačkoli přesně vědí, co musí udělat, nedokážou jednat a místo toho jen bolestně přešlapují před bránou rozhodnutí. Saul z příběhu „Tři neotevřené dopisy“ věděl, že každý rozumný člověk by dopisy otevřel, přesto strach, který v něm vzbuzovaly, paralyzoval jeho vůli. Thelma („Láska a její kat“) věděla, že její milostná obsese odtrhuje její život od reality. Věděla, že, jak sama řekla, žila životem starým osm let a že by se měla svých přeludů vzdát. Jenže toho nebyla schopná — nebo nechtěla — a tvrdošijně odolávala všem mým pokusům aktivovat její vůli.

Dospět k rozhodnutí je obtížné z mnoha důvodů, některé z nich sahají až k samé podstatě bytí. John Gardner ve svém románu *Grendel* vypráví o moudrém muži, který shrnul své meditace o záhadách života do dvou jednoduchých, ale hrozivých postulátů: „Věci chátrají, alternativy se vylučují.“ O prvním postulátu, smrti, jsem už mluvil. Ten druhý, „alternativy se vylučují“, je důležitým klíčem k pochopení, proč je rozhodování tak obtížné. Rozhodnutí v sobě vždy zahrnuje zamítnutí: ke každému ano musí existovat nějaké ne, každé rozhodnutí eliminuje nebo „zabíjí“ jiné možnosti (kořen slova rozhodnout se — decidere — je v latině stejný jako u slova vražda - homicidium). A proto se Thelma upíná k mizivé naději, že se jí třeba jednou podaří obnovit vztah se svým milencem, a odmítnutí této možnosti pro ni znamená ponížení a smrt.

Existenciální izolace, třetí konstanta existence, se týká nepřeklenutelné propasti mezi sebou samým a světem, propastí, která existuje dokonce i v hluboce uspokojivých mezilidských vztazích. Člověk je izolovaný nejen od ostatních bytostí, ale v míře, jakou si buduje vlastní svět, i od světa jako takového. Takovou izolaci musíme odlišovat od dalších dvou typů izolace: interpersonální a intrapersonální izolace.

Interpersonální izolaci, tedy osamění, zažíváme tehdy, když máme nedostatek emoční inteligence nebo osobního stylu, který nám umožňuje vstupovat do intimních společenských interakcí. K *intrapersonální izolaci* dochází tehdy, když jsou oddělené části vnitřního já, například když ze vzpomínky na nějakou událost oddělíme emoce. Nejextrémnější a nejdramatičtější forma takového oddělení — mnohočetná osobnost — je relativně vzácná (třebaže čím dál tím častější). Když k ní dojde, terapeut musí čelit dilematu, tak jako já při léčbě Marge („Terapeutická monogamie“), které z osobností se má věnovat.

Protože správné východisko z existenciální izolace neexistuje, musí terapeut zabránit alespoň východiskům špatným. Úsilí člověka uniknout izolaci může narušit jeho vztahy s ostatními lidmi. Mnoho přátelství nebo manželství ztroskotalo proto, že místo aby o sebe lidé pečovali a vážili si jeden druhého, využíval jeden druhého jako štít proti izolaci.

Obvyklým a razantním pokusem, jak řešit existenciální izolaci — objevuje se i v několika z následujících příběhů - je fúze, ztrácení vlastní identity, „rozpuštění se“ v druhém člověku. Sílu fúze ukázaly pokusy s podprahovým vnímáním, při kterých věta „máma a já jsme jeden“ probleskovala na filmovém plátně tak rychle, že ji přihlížející nemohli vědomě rozpoznat. Přesto způsobovala, že se cítili lépe, cítili se silnější, optimističtější, a dokonce lépe než jiní pacienti reagovali na léčbu (s modifikacemi v chování) takových problémů, jako je kouření, obezita nebo poruchy chování v období dospívání.

Jedním z velkých paradoxů života je to, že sebeuvědomování plodí úzkost. Fúze úzkost snižuje radikálním způsobem — eliminací sebeuvědomování. Člověk, který se zamiloval a vstoupil do blaženého stavu splynutí, si přestává uvědomovat sám sebe, protože ono osamělé *já* (doprovázené úzkostí z izolace) se rozpustilo do *my*. A tak se člověk sice zbavil úzkosti, ale ztratil sám sebe.

To je přesně ten důvod, proč psychoterapeuti neradi léčí zamilované pacienty. Terapie a stav milostného splynutí nejsou kompatibilní, protože terapeutická práce vyžaduje sebeuvědomění a úzkost, které mohou posloužit jako průvodci vnitřními konflikty.

Navíc je pro mě, stejně jako pro mnoho mých kolegů, velmi obtížné navázat se zamilovaným pacientem vztah. V příběhu „Láska a její kat“ jsem nebyl schopen navázat s Thelmou kontakt, protože veškerou její energii zcela pohltila její milostná posedlost. Pozor na patologicky silnou náklonnost k někomu jinému — není to, jak se lidé někdy domnívají, důkaz čistoty lásky. Taková uzavřená a výlučná láska — která si vystačí sama se sebou, není schopná dávat, ani brát ohled na druhé — je odsouzená na svou sebestřednost zahynout. Láska není jen vzplanutí vášně mezi dvěma lidmi. Mezi zamilovaností a láskou je nezměrný rozdíl. Láska je spíše způsob existence, dávání, nikoli obětování se, je způsob navazování vztahů v širším slova smyslu, nikoli akt svázaný s jednotlivcem.

Přestože se usilovně snažíme projít životem ve dvou nebo ve skupinách, jsou chvíle, zejména když se blíží smrt, že pravda — že jsme se narodili sami a sami

také musíme zemřít - se domáhá naší pozornosti s mrazící zřetelností. Slyšel jsem mnoho umírajících pacientů, jak říkali, že nejstrašnější věc na umírání je to, že tím člověk musí projít sám. Přesto dokonce i na prahu smrti může laskavost druhého člověka, kteří je stále u vás, izolaci prolomit. Jak to řekl pacient v příběhu „Nenech se zlomit...“: „I když jste ve svém člunu sám, je vždy uklidňující vidět světla jiných člunů plujících poblíž.“

Pokud je tedy smrt nevyhnutelná, pokud všechno, čeho dosáhneme, včetně naší nedozírné sluneční soustavy, bude jednoho dne ležet v ruinách, pokud je svět nahodilý (tzn. pokud se všechno mohlo udát stejně tak úplně jinak), pokud lidské bytosti musejí vytvářet svět a uvnitř toho světa své lidské plány, jaký trvalý význam vůbec může život mít?

Tato otázka trápí mnoho současných mužů a žen a mnozí z nich vyhledávají terapii, protože se jim jejich životy zdají nesmyslné a bez cílů. Jsme bytosti, které potřebují znát smysl. Z biologického hlediska je náš nervový systém uspořádaný takovým způsobem, že mozek automaticky shlukuje přicházející stimuly do konfigurací. Pocit smyslu také poskytuje pocit rutiny: cítíme se bezmocní a zmatení, když čelíme náhodným, neuspořádaným událostem, a snažíme se je uspořádat a přitom nad nimi získat pocit kontroly. A co je ještě důležitější, smysl rodí hodnoty a kód chování: otázky typu proč (Proč žiji?) nahrazuje odpověďmi na otázky typu a; (Jak žiji?). V našich příbězích z oblasti psychoterapie je několik explicitních diskuzí o smyslu života. Smyslu života, stejně jako štěstí, dosáhneme tím, že jdeme po křivolakých cestičkách. Smysl rodí smysluplná aktivita: čím více se jej snažíme najít, tím méně pravděpodobně jej najdeme. Racionální otázky, které si člověk o smyslu života klade, vždy přežijí odpovědi na ně. V terapii, stejně jako v životě, je smysluplnost vedlejším produktem zaujetí a spoluúčasti, a to je ta oblast, do které musejí terapeuti nasměrovat své úsilí — zaujetí sice poskytuje racionální odpovědi na otázky smyslu, ale způsobuje, že tyto otázky pozbývají platnost.

Toto existenciální dilema — být tím, kdo hledá smysl a jistotu ve světě, kde ani jedno ani druhé neexistuje — je pro naši profesi mimořádně významné. Ve

své každodenní práci musí psychoterapeut navazovat autentickým způsobem vztah se svými pacienty, přičemž *zažívá* značnou nejistotu. Nejenže ho pacientovy konfrontace s otázkami, na které neexistují odpovědi, vystavují týmž otázkám, navíc si ještě musí přiznat, jak jsem to v příběhu „Dva úsměvy“ musel uznat i já, že zkušenosti jiných jsou v konečném důsledku hluboce soukromé a nepoznatelné.

Naše schopnost snášet nejistotu je vlastně pro výkon povolání psychoterapeuta nutným předpokladem. Ačkoli se veřejnost může domnívat, že vedeme pacienty systematicky a pevnou rukou předvídatelnými stadii k cíli, který je dopředu známý, tyto případy jsou poměrně vzácné: naopak, jak o tom podávají svědectví i tyto příběhy, terapeuti často tápou, improvizují a hledají správný směr. Silné pokušení dosáhnout jistoty prostřednictvím toho, že se opřeme o nějakou ideologickou školu nebo že se zaštitíme pevným terapeutickým systémem, je zrádné. Takové rozhodnutí může zablokovat nenaplánované a spontánní setkání, které je pro účinnou terapii nezbytné.

Toto setkání, naprostý základ psychoterapie, je hluboce lidským setkáním mezi dvěma lidmi, z kterých jeden (obvykle, ale ne vždy, jde o pacienta) je ve větších problémech než ten druhý. Úloha terapeutů je zde dvojí: musejí jak pozorovat své pacienty, tak participovat na jejich životech. Jako pozorovatel musí být terapeut dostatečně objektivní, aby mohl poskytnout pacientovi nezbytné základní vedení. Jako účastník vstupuje terapeut do života pacienta a je setkáním ovlivňován a někdy i měněn.

Když se rozhodnu plně vstoupit do pacientova života, nejen že jsem vystaven týmž existenciálním problémům, které můj pacient má, ale musím být připraven prozkoumat je se stejnými pravidly, jako to dělá on. Musím předpokládat, že je lepší vědět než nevědět, že je lepší riskovat než neriskovat a že kouzla a iluze, ať jsou jakkoli lákavá, lidského ducha nakonec oslabují. S hlubokou vážností cituji slova Thomase Hardyho: „Pokud existuje cesta k Lepšímu, je nutné se nejdříve plně podívat na Nejhorší.“

Dvojitá úloha pozorovatele a účastníka klade často terapeutům a kladla i mně v oněch deseti příběžích znepokojivé otázky. Měl jsem například očekávat, že si pacient, který mě požádal, abych schoval jeho milostné dopisy, poradí s problémem, kterému jsem se já ve svém vlastním životě vyhnul? Bylo možné pomoci mu dojít dál, než jsem došel já sám? Měl jsem klást tvrdé existenciální otázky umírajícímu muži, vdově, truchlící matce nebo stařeně s transcendentními sny — otázky, na které sám neznám odpověď? Měl jsem přiznat svou slabost a své hranice pacientovi, jehož druhá, alternativní osobnost mi připadala lákavá? Mohl jsem snad navázat upřímný vztah plný zájmu s obézní ženou, jejíž fyzický vzhled mě odpuzoval? Měl jsem pod praporem sebeosvícení zbavit starou ženu iracionální, ale neumdlévající posedlosti láskou, která jí poskytovala útěchu? Či snad vnutit svou vůli muži, který nebyl schopný jednat ve svém vlastním zájmu a který připustil, že ho terorizovaly tři neotevřené dopisy?

Přestože se následující příběhy hemží slovy *pacient* a *terapeut*, nenechte se těmito termíny zmást - jsou to příběhy o komkoli z nás. Slovo pacient je velmi všeobecné, jeho použití bývá velmi široké a často závisí spíše na kulturních, vzdělanostních a ekonomických faktorech než na závažnosti lékařského nálezu. Protože terapeuti, stejně jako pacienti, musí čelit stejným konstantám existence, naprosto zde není prostor pro profesionální postoj nezainteresované objektivity, který je tak nezbytný pro vědeckou metodu. My psychoterapeuti prostě nemůžeme povzdychnout na znamení vyjádření soucitu a vyzvat pacienty, aby se svými problémy rezolutně bojovali. Nemůžeme používat slova *vy* a *vaše* problémy. Místo toho musíme hovořit o *nás* a *našich* problémech, protože náš život, naše existence bude vždy nerozlučně spjatá se smrtí, stejně jako láska se ztrátou, svoboda se strachem a náš růst s izolací. V tom jsme si všichni rovni.

KAPITOLA PRVNÍ

Láska a její kat

Nerad pracuji se zamilovanými pacienty. Možná jim závidím, protože i já toužím po tom omamném pocitu. Možná je to proto, že láska a psychoterapie se navzájem vylučují. Dobrý terapeut bojuje proti temnotě a hledá záblesk světla, zatímco romantická láska je plná tajemství a jakékoli přílišné zkoumání ji likviduje. Nesnáším pocit, že jsem katem lásky.

Když mi Thelma hned v prvních minutách našeho úvodního setkání řekla, že je beznadějně a tragicky zamilovaná, přes všechny své důvody jsem ani na okamžik nezaváhal a přijal ji za pacientku. Všechno, co jsem na první pohled spatřil — vrásčitou sedmdesátiletou tvář s tím stařeckým chvěním brady, řídnoucí odbarvené neudržované žluté vlasy, zesláblé ruce s modrými žilkami — mě utvrzovalo v tom, že se musí mýlit, že nemůže být zamilovaná. Cožpak by si láska vůbec mohla vybrat za oběť tak chatrné, kymácející se staré tělo a usadit se v tom beztvarem polyesterovém joggingovém oblečku?

A navíc, kde byla aura zamilovaných? To, že Thelma trpí, mě nepřekvapilo, láska se vždy mísí s bolestí. Ale její láska byla obludně mimo jakákoli pravidla — nebyl v ní ani zlomek jakékoli radosti, její život byla jen čirá muka.

Dalším důvodem mého souhlasu s tím, že ji budu léčit, byla moje jistota, že trpí — sice ne láskou, ale nějakou vzácnou chorobou, kterou omylem pokládá za lásku. Nejen že jsem věřil, že mohu Thelmě pomoci, ale posedla mě myšlenka,

že tato falešná láska může být jakousi loučí, která mi možná osvětlí některá z hlubokých tajemství lásky.

Když jsem se s Thelmou setkal poprvé, byla uzavřená a odměřená. Neopětovala můj úsměv, když jsem ji pozdravil v čekárně, a když jsem ji pak vedl chodbou, šla stále o krok či dva za mnou. Když jsme vešli do ordinace, ani se nerozhlédla, ale okamžitě se posadila. Potom aniž by čekala na nějaké oslovení nebo pobídku, aby si rozepla těžký kabát, který si oblékla přes joggingovou soupravu, se zhluboka nadechla a spustila:

„Před osmi lety jsem měla milostný poměr se svým psychoterapeutem. Od té doby na něj nemohu zapomenout. Už jsem se jednou téměř zabila a věřím, že se mi to příště povede. Jste moje poslední naděje.“

Prvním výrokům pacienta naslouchám vždy velmi pozorně. Mají mimořádnou schopnost leccos odhalit a naznačí, jaký druh vztahu budu schopný s pacientem navázat. Slova umožňují vstoupit do života jiných — jenže v tónu Thelmina hlasu nebylo nic, co by mi dovolovalo víc se přiblížit.

Pokračovala: „Pokud by pro vás bylo těžké mi uvěřit, možná vám pomůže toto!“

Sáhla do vybledlé červené taštičky se stahovací šňůrkou a podala mi dvě staré fotografie. Na první z nich byla mladá krásná baletka oblečená v přiléhavém černém trikotu. Když jsem se zadíval do tváře té baletky, překvapilo mě, že jsem se setkal s Thelminými velkýma očima, které na mě upírala přes celá desetiletí.

„Tato,“ řekla Thelma, když viděla, že se obracím k druhé fotografii, na které byla hezká, ale apatická asi šedesátiletá žena, „je stará osm let. Jak vidíte,“ prohrábla si prsty neupravené vlasy, „už mi *nezáleží* na tom, jak vypadám.“

Bylo pro mě těžké představit si, že by tato zanedbaná stará žena mohla mít milostný románek se svým psychoterapeutem, ale neřekl jsem nic, co by jí mohlo dát najevo, že jí nevěřím. Abych řekl pravdu, neřekl jsem vůbec nic. Snažil jsem se zachovat maximální objektivitu, ale zřejmě si všimla nějakého projevu nedůvěry, prozradila mě asi nějaká malá stopa, možná nepatrné rozšíření zornic. Rozhodl jsem se neprotestovat, když mě obvinila, že jí nevěřím. V tu

chvíli nebyla vhodná doba na galantnost a v příběhu neupravené sedmdesátileté ženy posedlé láskou něco nehrálo/Thelma to věděla, věděl jsem to já a ona věděla, že já to vím.

Poté jsem se dozvěděl, že přes dvacet let trpí chronickými depresemi a téměř permanentně se léčí na psychiatrii. Většina jejích terapií probíhala na místní psychiatrické klinice, kde o ni pečovalo několik mladých praktikantů.

Asi před jedenácti lety se její léčby ujal Matthew, mladý, hezký interní psycholog, který se jí věnoval každý týden po dobu osmi měsíců na klinice, a potom léčba pokračovala celý další rok v jeho soukromé ordinaci. Následující rok získal Matthew místo na plný úvazek ve státní nemocnici a musel terapie se všemi svými soukromými pacienty ukončit.

Thelma opouštěla Matthewa s velkou bolestí. Byl to ten naprosto nejlepší terapeut, kterého kdy měla a ke kterému přilnula, dokonce velmi přilnula, a po celých těch dvacet měsíců se vždy týden co týden těšila na další terapii. Nikdy předtím nebyla k nikomu tak absolutně otevřená. Nikdy předtím k ní žádný psychoterapeut nebyl tak ohleduplně čestný, přímý a milý.

Několik dalších minut pěla Thelma na Matthewa své chvalozpěvy. „Bylo v něm tolik starostlivosti, tolik lásky. Měla jsem jiné terapeuty, kteří se snažili být vřelí, kteří se mě snažili uklidnit, ale Matthew byl jiný. Jemu na mně *opravdu* záleželo, *opravdu* mě akceptoval. Ať jsem udělala cokoli, ať jsem si vymyslela sebehroznější věc, věděla jsem, že mě bude akceptovat, a dokonce... Jaký je ten správný výraz? „Schválí to“? Ne, „ospravedlní. Pomohl mi tak, jak obvykle psychoterapeuti pomáhají, zároveň však pro mě udělal daleko víc.“

„Například?“

„Ukázal mi spirituální, náboženský rozměr života. Naučil mě nebýt lhostejnou ke všem živým tvorům. Naučil mě přemýšlet o důvodech, proč jsem se ocitla tady na této zemi. Přitom ale neměl hlavu v oblacích. Zůstával stále se mnou.“

Z Thelmy vyzařovalo vzrušení — vyrazela ze sebe slova a během svého vyprávění ukazovala chvíli k zemi a potom nahoru k oblakům. Pochopil jsem, že

o Matthewovi ráda hovoří. „Milovala jsem způsob, jakým vše rozplétal. Nikdy mi nic neodpustil, vždy mě upozorňoval na mé ohavné zlozvyky.“

Ten obrat mě zarazil. Nějak nekorespondoval s tím, co mi až doteď povídala. Přesto však volila slova natolik volně, že jsem došel k názoru, že to zřejmě budou slova Matthewa, možná příklad jeho úžasných terapeutických technik! Moje negativní city vůči němu rychle narůstaly, ale nechal jsem si je pro sebe. To, co Thelma říkala, mi jasně naznačovalo, že by jakýkoli kritický pohled na Matthewa přijala s nevolí.

Po Matthewovi prošla Thelma léčbou s dalšími terapeuty, ale žádný z nich se k ní nedokázal přiblížit, ani jí nepomohl tak jako on.

Představte si, jakou musela mít radost, když ho jednoho pozdního sobotního odpoledne, rok po jejich posledním setkání, potkala na Union Square v Saň Francisku. Zapovídali se, a aby utekli davu, zašli spolu na kávu do kavárny hotelu St. Francis. Bylo toho tolik, co si chtěli říci, tolik toho chtěl Matthew vědět o minulém roku Thelmy, že se odpolední káva protáhla až do večere, a tak se vydali k Rybářskému molu na krabí cioppino.

Všechno jim přišlo tak přirozené, jako kdyby tak spolu večereli už nesčetněkrát předtím. Jejich vztah byl vždy přísně profesionální a nikdy ani v nejmenším nepřekročil formální hranici pacientka—psychoterapeut. Naučili se znát jeden druhého během týdenních sezení, která trvala vždy přesných padesát minut, ani o minutu víc, ani míň. Jenže onoho večera z důvodů, které ani dnes nedokáže Thelma pochopit, unikli s Matthewem každodenní realitě. Žádný z nich nevnímal čas. V tiché shodě se tvářili, že na tom, že si důvěrně povídají nebo že zašli na kávu či večeri, není nic neobvyklého. Thelmě připadalo přirozené, že Matthewovi upravila pokrčený límeček košile, že mu oprášila smítku ze saka, že se do něj při výstupu na Nob Hill zavěsila. A Matthewovi připadalo přirozené, že Thelmě popisoval svůj nový „byteček" v Haight, a Thelmě nepřipadalo nic divného na tom, když řekla, že umírá touhou ho vidět. Oba se rozesmáli při Thelmině poznámce, že její manžel je mimo město - Harry, člen poradního sboru

Amerických skautů, řečnil z titulu své funkce téměř každý večer v týdnu někde po Americe. Matthewa pobavilo, že je-vše při starém. Nebylo zapotřebí mu nic vysvětlovat — koneckonců věděl o Thelmě úplně všechno.

„Nepamatuji si," pokračovala Thelma, „zbytek toho večera, jak se všechno seběhlo, kdo se koho dotknul první a jak jsme skončili v posteli. Nedělali jsme žádná rozhodnutí, všechno se seběhlo tak nenásilně a spontánně. Co si ale pamatuji přesně — cítila jsem se v Matthewových pažích jako v jiném světě — byla to jedna z nejkrásnějších chvil mého života."

„Vyprávějte mi, co se stalo pak."

„Dalších dvacet sedm dní mezi 19. červnem a 16. červencem bylo omamných. Několikrát denně jsme si telefonovali a čtrnáctkrát jsme se setkali. Vznášela jsem se, létala v oblacích, tancovala."

To vše vyprávěla Thelma zpěvavým hlasem a pokyvovala hlavou v rytmu té osm let staré melodie. Oči měla téměř zavřené, nebezpečně tak zkoušela mou trpělivost. Nerad se cítím neviditelným.

„To byl vrchol mého života. Nikdy předtím ani nikdy potom jsem nebyla tak šťastná. Ať už se potom stalo cokoli, nikdo mi nevezme to, co mi tehdy Matthew dal."

„Co se stalo pak?"

„Naposledy jsem ho viděla 16. července v půl jedné. Protože jsem ho dva dny předtím nebyla schopná sehnat telefonem, objevila jsem se neohlášené v jeho ordinaci. Právě jedl sendvič a měl asi dvacet minut do začátku skupinové terapie. Zeptala jsem se ho, proč nereagoval na mé telefonáty, a on řekl prostě: „Není to správné a oba to víme." Zmlkla a tiše se rozplakala.

To mu trvalo docela dlouho, než mu došlo, že to není správné, pomyslel jsem si. „Pokračujte, prosím."

„Zeptala jsem se ho: ‚Co když ti zavolám za rok nebo za pět let? Sejdeš se se mnou? Projdeme se ještě přes most Golden Gate? Budu tě moci obejmout?' Matthew mě místo odpovědi vzal za ruku, přitáhl si mě do klína a několik minut mě pevně objímal.

Od té doby jsem mu nesčetněkrát telefonovala a nechávala mu vzkazy na záznamníku. Ze začátku na některé mé vzkazy reagoval, ale pak se úplně odmlčel. Prostě mě ut'al. Naprosté ticho."

Thelma se odvrátila a podívala z okna. Zpěvavý tón z jejího hlasu byl ten tam. Mluvila volněji, v hlase měla hořkost a zoufalství, ale už ne slzy. Napadlo mě, že teď má blíže k zuřivosti než k pláči.

„Nikdy jsem nezjistila, proč — *proč* vše skončilo, a navíc takovým způsobem. Při jednom z našich posledních rozhovorů mi řekl, že se musíme vrátit do svých reálných životů, a potom dodal, že v jeho životě je někdo jiný." V duši jsem si pomyslel, že ten někdo jiný v Matthewově životě je další pacientka.

Thelma si nebyla jistá, zda novým člověkem byla žena, nebo muž. Podezírala Matthewa, že je homosexuál. Žil v jedné z enkláv sanfranciských homosexuálů a byl krásný přesně tím způsobem, jak homosexuálové bývají — upravený knírek, chlapecká tvář a tělo jako Mercury. Napadlo ji to vlastně až po několika letech, kdy během turistické prohlídky města vešla do baru homosexuálů na ulici Castro a s úžasem sledovala, jak kolem baru sedí patnáct Matthewů — patnáct štíhlých atraktivních mladých mužů s upravenými knírky.

Skutečnost, že se náhle ocitla bez Matthewa, ji ničila, a to, že ani nevěděla proč, bylo nesnesitelné. Thelma na něj bez přestání myslela — neuplynula ani hodina, aby ho neměla před očima a nesnila o něm. Tou otázkou proč byla posedlá. Proč jí odmítl a vyloučil ze svého života? *Proč? Proč* se s ní nesejde nebo jí alespoň nezatelefonuje?

Všechny pokusy o kontakt s Matthewem postupně selhaly a Thelma propadla hluboké depresi. Celé dny trávila doma a dívala se z okna. Nemohla spát. Její pohyby i řeč se stávaly pomalejšími. Ztratila zájem o jakoukoliv aktivitu. Přestala jíst a brzy se její deprese vymkla z dosahu léčby psychoterapií i pomocí antidepressiv. Kvůli nespavosti postupně vyhledala tři různé doktory, získala od nich recepty na léky na spaní, a tak brzy nashromáždila smrtící dávku. Přesně šest měsíců po náhodném setkání s Matthewem na náměstí Unie napsala dopis na rozloučenou svému manželovi Harrymu - byl opět na týden mimo město —

počkala si, až jí telefonicky popřeje z východního pobřeží dobrou noc, vyvěsila telefon, spolykala všechny tabletky a hshla si do postele.

Harry, který tu noc nemohl usnout, se rozhodl Thelmě ještě jednou zavolat a znepokojilo ho, že má neustále obsazeno. Zatelefonoval tedy k sousedům. Ti zprvu jen bezvýsledně bouchali na dveře a okna Thelmina bytu, pak zavolali policii, která vnikla do domu a našla ženu na prahu smrti.

Jen díky neuvěřitelnému úsilí lékařů se podařilo Thelmu zachránit. První, komu zatelefonovala, když se probudila z bezvědomí, byl Matthew. Nechala na záznamníku vzkaz, že vše zachová v tajnosti, a prosila ho, aby ji navštívil v nemocnici. Matthew přišel, ale zdržel se jenom patnáct minut a jeho přítomnost, jak se Thelma vyjádřila, byla ještě horší než mlčení: vyhýbal se všem narážkám na jejich sedmadvacetidenní lásku, o které se Thelma pokusila, a nevystoupil ze své formální a profesionální role. Jen jednou z role vypadl. Když se ho Thelma zeptala, jak se mu vyvíjí vztah s tou novou osobou jeho života, Matthew ji okřikl: „Do toho ti nic není!“

„A to bylo všechno!“ Thelma se poprvé otočila tváří přímo ke mně a unaveným rezignovaným hlasem dodala: „Od té doby jsem ho už neviděla. Volám mu a namlouvám vzkazy vždy, když je nějaký důležitý den: jeho narozeniny, devatenáctý červen (naše první schůzka), šestnáctý červenec (naše poslední schůzka), Vánoce a Nový rok. Pokaždé když změním psychoterapeuta, mu to dám vědět. Nikdy mi nezavolá zpátky.“

Po celých osm let jsem na něj nepřestala myslet. V sedm hodin ráno přemýšlím, zda se už probudil, a v osm si představuji, jak jí ovesnou kaši — miluje ovesnou kaši — vyrůstal na farmě v Nebrasce. Když jdu po ulici, stále ho hledám. Často si myslím, že ho vidím, a rozběhnu se pozdravit nějakého cizího člověka. Sním o něm. Přehrávám si v duchu všechna naše setkání během těch dvaceti sedmi dní. Vlastně se většina mého života odehrává v těch snech. Skoro si nevšímnu, co se v současnosti děje. Můj život se odehrává před osmi lety.“

Můj život se odehrává před osmi lety. Podivný obrat. Budu si ho pamatovat pro příští použití.

„Řekněte mi něco o terapii, kterou jste od svého pokusu o sebevraždu v posledních osmi letech prošla.“

„Během té doby jsem psychoterapeuta nevyhledala. Dávali mi spoustu anti-depresiv, která mi moc nepomohla, ale aspoň jsem po nich mohla usnout. Nezkoušela jsem ani jiný druh léčby. Sezení mi nikdy nepomáhala. Možná chcete namítnout, že jsem terapii nedala příliš šancí, protože jsem se rozhodla, že budu chránit Matthewa a žádnému psychoterapeutovi o našem vztahu neřeknu.“

„Chcete říct, že jste se během těch osmi let terapie nikdy nikomu o Matthewovi nezmínila?“

Chyba! Chyba začátečníka — ale nebyl jsem schopen přemoci svůj údiv. Před očima se mi vynořila scénka stará celá desetiletí: byl jsem studentem medicíny a právě probíhala hodina, jak vést interview s pacientem. Jeden pečlivý, ale poněkud impulzivní a nepříliš citlivý student (později se naštěstí stal ortopedem) vedl před svými spolužáky rozhovor s pacientem a snažil se použít metodu založenou na tom, že lékař získává pacienta tím, že po něm opakuje některá slova, nejčastěji poslední slovo věty. Pacient, který vyjmenovával zlozvyky svého tyranského otce, zakončil výčet slovy: „A jí syrové hamburgery!“ Student se ze všech sil snažil zachovat neutralitu, ale nebyl schopen déle zadržovat své emoce a zahřměl: „Syrové hamburgery?“ Do konce roku se obrat „syrový hamburger“ polohlasem nesl přednáškami a opakovaně rozesmával třídu.

Svoje vzpomínky jsem si pochopitelně nechal pro sebe. „Dnes jste se však rozhodla vyhledat mě a všechno mi otevřeně říci. Co vás vedlo k tomuto rozhodnutí?“

„Prověřila jsem si vás. Zavolala jsem svým pěti bývalým psychoterapeutům a řekla jsem jim, že se chystám dát terapii ještě jednu poslední šanci, a zeptala jsem se, koho by mi navrhovali. Vaše jméno se objevilo na čtyřech z pěti jejich seznamů - řekli, že jste specialista na poslední šance. Tak to byla jedna věc, která hovořila ve váš prospěch. Ale protože jsem věděla, že jsou všichni vašimi bývalými studenty, prověřila jsem si vás i jinak. Šla jsem do knihovny a půjčila si jednu z vašich knih. Dojem na mě udělaly především dvě věci: píšete srozumí-

tělně — pochopila jsem vše, co jste napsal — a dokážete otevřeně hovořit o smrti. Budu k vám upřímná: Jsem si téměř jistá, že nakonec stejně spáchám sebevraždu. Přišla jsem sem proto, abych se naposledy pokusila pomoci terapie najít způsob života, kde by byla alespoň špetka štěstí. Pokud se to nepodaří, doufám, že mi pomůžete zemřít a poradíte, jak způsobit své rodině co nejmenší bolest."

Řekl jsem Thelmě, že z mé strany problém ve spolupráci nevidím, ale navrhl jsem sejít se ještě jednou, abychom zvážili další kroky a zjistili, zda je ochotná spolupracovat i ona. Chtěl jsem ještě pokračovat, ale Thelma se podívala na hodinky a řekla: „Vidím, že mých padesát minut vypršelo, a když už nic jiného, psychoterapie mě naučila neobírat lidi o čas."

Přemýšlel jsem o tónu její poslední poznámky - nebyla ani cynická, ani koketní — když se Thelma zvedla a cestou ke dveřím mi sdělila, že s mou asistentkou naplánuje další sezení.

Po tomto setkání jsem měl o čem přemýšlet. Zaprvé tu byl Matthew. Dováděl mě k šílenství. Viděl jsem příliš mnoho pacientů, kterým terapii těžce ublížili tím, že je sexuálně zneužili. To *vždycky* pacientovi či pacientce ublíží.

Výmluvy terapeutů jsou vždy stejným a účelovým zdůvodněním jejich chování — například že akceptovali a potvrdili sexualitu pacienta či pacientky. Přestože řadě pacientek by sexuální afirmace pomohla — ženám výrazně nehezkým, extrémně tlustým či tělesně znetvořeným — ještě jsem neslyšel o psychoterapeutovi, který by si vybral právě takovou. Pro afirmaci tohoto typu je vždy vybrána atraktivní žena. Je tedy pochopitelné, že sexuální afirmaci potřebují spíše tito terapeuti, protože mají nedostatek možností získat ji ve svém osobním životě.

Matthew však pro mě zůstával záhadou. Když svedl Thelmu (anebo se nechal svést — což je totéž), právě skončil postgraduální studium, muselo mu tedy být lehce pod třicet nebo těsně nad. *Takže proč?* Proč si atraktivní a zjevně kultivovaný mladý muž vybral dvaadesátiletou ženu, ze které vyprchal život už před mnoha lety a která dlouhodobě trpěla depresemi? Přemýšlel jsem o Thelmině názoru, že byl homosexuál. Zřejmě nejrozumnější hypotézou se

zdálo, že Matthew řešil (nebo ventiloval) nějaké osobní psychosexuální problémy — a využíval k tomu svou pacientku (pacientky).

Přesně z tohoto důvodu naléháme na budoucí terapeuty, aby sami absolvovali dlouhodobou osobní terapii. Jenže dnes, kdy se zkracují kurzy, omezují supervize, s uvolněním terapeutických standardů a s menšími požadavky pro udělování licencí, terapeuti vlastní terapii často odmítají a mnoho pacientů potom trpí v důsledku nedostatečného psychoterapeutova sebezpoznání. Těchto nezodpovědných profesionálů je mi jen pramálo líto — naopak jsem řadu pacientek nabádal, aby sexuálně nezodpovědné psychoterapeuty žalovaly za porušení profesionální etiky. Na okamžik jsem se zamyslel, jak postupovat proti Matthewovi, ale usoudil jsem, že jeho chování je už promlčené. Přesto jsem však chtěl, aby se dozvěděl, co všechno způsobil.

Obrátil jsem svou pozornost k Thelmě a pustil pro tuto chvíli otázku Matthewovy motivace z hlavy. Tehdy jsem ještě netušil, že této otázce budu muset poté čelit ještě mnohokrát, než se mi podaří terapii dokončit, a že to bude právě ona — záhada Matthewa — kterou ze všech záhad okolo Thelmy rozřeším nejlépe.

Zarazila mě úpornost její milostné obsese, posedlost, která ji neopouští po celých osm let, aniž by byla jakkoli podporovaná zvenčí. Obsese vyplňovala veškerý její vnitřní svět. Thelma měla pravdu: opravdu žila život, který se odehrál před osmi lety. Obsese nutně čerpala část své síly z toho, že jiné sféry její existence se staly velmi ubohými. Pochyboval jsem, zda bude možné ji její posedlosti zbavit, aniž bych její život dříve neobohatil něčím jiným.

Přemýšlel jsem o tom, jakou roli hraje v jejím každodenním životě intimita. Z toho, co mi doteď prozradila o svém manželství, vyplývalo, že mezi ní a manželem zvlášť úzký vztah nebyl. Možná bylo hlavní funkcí její obsese jednoduše nahradit nedostatek intimity: připoutala ji k jinému člověku — jenže nikoli k reálnému, ale k vysněnému.

Hodně jsem si sliboval od vytvoření úzkého smysluplného vztahu mezi námi dvěma — ten vztah poté využiji jako prostředek, ve kterém její obsesi roztavím.

Nebude to však jednoduché. Její přístup k psychoterapii byl chladný. Dovedete si představit osmiletou terapeutickou léčbu, aniž by pacientka uvedla skutečný problém? To vyžaduje zvláštní typ člověka - někoho, kdo umí tolerovat značnou neupřímnost, člověka, jehož fantazie je plná intimity, ale který se jí v životě vyhýbá.

Následující sezení začala Thelma sdělením, že prožila příšerný týden. Terapie pro ni vždy znamenala paradox: „Vím, že musím s někým hovořit, nedokážu se bez toho obejít, a přesto pokaždé, když mluvím o tom, co se stalo, cítím se mizerně. Terapeutická sezení vždy jen rozjitří staré rány. Nikdy nic nevyřeší — vždycky všechno jenom zhorší.“

To se mi nelíbilo. Jsou to předzvěsti vznikajících sympatií? Nebo mi snad Thelma přichází říci, proč nakonec na léčbu rezignuje?

„Tento týden byl jak jedno dlouhé slzavé údolí. Celou tu dobu jsem bez přestání myslela na Matthewa. Nebyla jsem schopná mluvit s Harrym, protože jsem měla v hlavě jen dvě věci — Matthewa a sebevraždu — a ani jedno z těch témat není nejvhodnější.“

Už nikdy, nikdy nebudu mluvit o Matthewovi se svým manželem. Před lety jsem mu řekla, že jsem se s Matthewem náhodou setkala. Asi jsem se příliš povídala, protože později Hany usoudil, že Matthew je nějakým způsobem odpovědný za můj pokus o sebevraždu. Pokud by se někdy dozvěděl pravdu, jsem přesvědčená, že by Matthewa zabil. Harry je navenek jedno skautské heslo za druhým - skauti, to je to jediné, na co myslí - ale uvnitř je násilník. Zadruhé světové války byl velitelem britského komanda a specializoval se na taktiky boje muže proti muži.“

„Řekněte mi o Harrym něco víc.“ *Zarazila* mě vehemence v Thelmině hlase, když říkala, že Harry by zabil Matthewa, kdyby věděl, co se stalo.

„S Harrym jsem se seznámila ve třicátých letech, když jsem jako profesionální baletka tancovala v Evropě. Vždy jsem žila jen pro dvě věci — milování a tanec. Nechtěla jsem přestat tancovat kvůli tomu, abych mohla mít děti, ale před jednatřiceti roky jsem byla přinucená se baletu vzdát, protože jsem do

palce na noze dostala dnu — to je pro baletku dost nepříjemná nemoc. Co se týče lásky, když jsem byla mladší, měla jsem mnoho, mnoho milenců. Viděl jste mou fotografii — řekněte mi upřímně, ale pravdu, nebyla jsem krásná?" Pokračovala, aniž by čekala na mou odpověď. „Ale když jsem potkala Harryho, byla láska pryč. Jen málo mužů (i když několik se jich našlo) bylo dostatečně statečných, aby mě milovali — každý se bál Harryho. A Harry vzdal sex před dvaceti lety, ve vzdávání věcí je opravdu dobrý. Dnes už se navzájem sotva dotkneme, pravděpodobně je to stejně tak moje chyba jako jeho."

Už jsem se chtěl zeptat, co myslí tím, že je Harry expert na vzdávání věcí, ale Thelma se hnala dál. Chtěla mluvit, i když to stále nevypadalo, že mluví ke mně. Nebyla na ní znát sebemenší stopa zájmu o mé reakce. Dívala se jinam. Většinou se dívala nahoru, jako by byla pohroužená do vzpomínek.

„Další věc, o které přemýšlím, ale nemohu o ní hovořit, je sebevražda. Dříve či později to stejně udělám, to vím, to je jediné východisko. Ale nikdy jsem *se* o tom ani slůvkem nezmínila před Haným. Když jsem se o sebevraždu pokusila minule, téměř ho to zabilo. Utrpěl malý infarkt a před očima mi zestárl o deset let. Pak jsem se ke svému překvapení probudila živá v nemocnici a hodně jsem přemýšlela o tom, co jsem své rodině způsobila. A tehdy jsem dospěla k několika rozhodnutím."

„K jakým rozhodnutím?" Nebylo vůbec zapotřebí klást tuto otázku, protože Thelma se už stejně chystala je popsat, ale cítil jsem potřebu s ní nějak komunikovat. Dozvěděl jsem se spoustu informací, ale nepodařilo se mi s ní navázat kontakt. Mohli jsme být klidně každý v jiné místnosti.

„Rozhodla jsem se, že nikdy neudělám ani neřeknu nic, čím bych mohla Harrymu ublížit. Rozhodla jsem se, že mu dám všechno, že mu ve všem vyjdu vstříc. Chce vybudovat novou místnost pro svá cvičení— dobrá. Chce jet do Mexika na dovolenou — dobrá. Chce se setkávat s novými lidmi na církevních večírcích — dobrá."

Při zmínce o církevních večírcích si Thelma všimla mého tázavého pohledu a vysvětlila: „Během posledních tří let, co vím, že nakonec stejně spáchám

sebevraždu, se nechci s nikým seznamovat. Noví přátelé jen znamenají další sbohem, která budu muset říci, a další' lidi, kterým způsobím bolest."

Pracoval jsem s mnoha lidmi, kteří se opravdu pokusili o sebevraždu, ale obvykle je jejich zkušenost svým způsobem změnila a oni se probudili do nové dospělosti a nové moudrosti. Skutečná konfrontace se smrtí obvykle člověka přiměje k tomu, aby se vážně zamyslel nad cíli svého života a své cestě k nim. Je to jako když smrtelně nemocní lidé tváří v tvář smrti lamentují: „Takové neštěstí, musel jsem čekat až doteď, když mám tělo rozežrané rakovinou, abych pochopil, jak mám žít!" Thelma však byla jiná. Málokdy jsem se setkal s někým, kdo se dostal tak blízko smrti, a přesto se z toho tak málo poučil. A ta její rozhodnutí, ke kterým došla, když se probudila z bezvědomí po předávkování léky: cožpak opravdu věřila tomu, že udělá Harryho šťastného tím, že automaticky odsouhlasí každý jeho požadavek a že bude svá vlastní přání a své vlastní myšlenky skrývat? Co mohlo být pro Harryho horší než vidět, jak jeho žena pro-pláče celý týden, aniž by mu cokoli řekla? Ta žena se topí v sebeklamu.

Její klam byl zvláště zřetelný, kdykoli mluvila o Matthewovi. „Bylo v něm cosi jemného, co se přenášelo na každého, kdo se s ním setkal. Milovaly ho všechny asistentky. Vždy řekl každé z nich něco hezkého, znal jména všech jejich dětí, nosil jim téměř každé druhé ráno koblihy. Ať už jsme během těch dvaceti sedmi dnů zašli kamkoli, nikdy neopomněl říci číšníkovi nebo prodavačce v obchodě něco, co je potěšilo. Slyšel jste někdy o buddhistických meditačních praktikách?"

„Tedy, ano, abych řekl pravdu, já..." Thelma však nečekala, až dopovím větu.

„Potom víte, co znamená meditace *milující laskavosti*. Prováděl ji dvakrát denně a naučil to i mě. A to je i ten důvod, proč by mě nikdy ani ve snu nenapadlo, že se ke mně bude takto chovat. Jeho mlčení mě zabíjí. Někdy, když se pohroužím do myšlenek, cítím, že není možné, aby on — člověk, který mě naučil být otevřenou — vymyslel strašlivější trest než toto naprosté mlčení. Čím dál častěji si teď začínám myslet..." Thelma ztišila hlas téměř k šepotu, „...že se mě snaží úmyslně dohnat k sebevraždě. Připadá vám ta myšlenka šílená?"

„Nevím, jestli je šílená, ale je v ní slyšet zoufalství a obrovská bolest.“

„Pokouší se mě dohnat k sebevraždě. Aby se mě navždy zbavil. Je to jediné možné vysvětlení!“

„Přes to všechno, přes tuto myšlenku jste ho však celé ty roky chránila. Proč?“

„Protože po ničem na světě netoužím tolik, než aby o mně vždy přemýšlel v dobrém. Nechci ohrozit svou jedinou šanci na alespoň kousíček štěstí!“

„Ale Thelmo, vždyť je to už *osm* let. Po celých *osm* let se vám neozval!“

„Ale stále je tu naděje — i když malá. Jenže mít dvouprocentní nebo třeba i jen jednaprocentní naději je lepší než vůbec žádnou. Nečekám, že mě Matt-hew bude znova milovat, jen chci, aby se o mě zajímal, aby mu záleželo na mém bytí na této planetě. Není toho snad tolik — když jsme se procházeli v Golden Gate parku, málem si vymkl kotník, když se snažil vyhnout mraveništi. Jistě je schopen obrátit trochu té milující laskavosti i ke mně!“

Tolik vzájemně si protiřečících výroků, tolik hněvu, téměř výsměchu, který se pojil s takovým obdivem! Přestože jsem postupně vnikal do světa jejích zkušeností a postupně si zvykal na nadnesená hodnocení Matthewa, její následující komentář mnou doslova otřásl.

„Kdyby mi jednou za rok zatelefonoval, mluvil se mnou třeba i jen pět minut, zeptal se mě, jak se mám, projevil svůj zájem, mohla bych být šťastná. Chci toho snad příliš?“

Nikdy jsem se ještě nesetkal s člověkem, který by jinému dával nad sebou tak obrovskou moc. Představte si - tvrdila, že by ji vyléčil jeden pětiminutový telefonát za rok. Přemýšlel jsem, zda by to bylo možné. Vzpomínám si, že mě napadlo, že pokud všechno ostatní selže, nebudu se bránit takový experiment uskutečnit! Věděl jsem, že šance na úspěšnou terapii nejsou kdovíjaké: Thelmin sebeklam, absence soudného uvažování, její odpor ke zkoumání svého nitra a navíc sebevražedné sklony — to vše signalizovalo: pozor!

Přes to všechno mě však celý případ fascinoval. Thelmina milostná posedlost—jak jinak to nazvat? — byla silná a vytrvalá, po celých osm let hrála v jejím

životě ústřední roli. Přesto se však kořeny této obsese zdály mimořádně chatrné. S trochou úsilí, trochou obratnosti by se vše zhroutilo jako domeček z karet — a co potom? Co najdu pod tou posedlostí? Objevím obnažená fakta lidské zkušenosti, která byla do té doby chráněná okouzlením? Možná se opravdu dozvím něco o fungování lásky. Lékařská věda na začátku 19. století zjistila, že nejlepší způsob, jak pochopit funkci endokrinního orgánu, je vyjmout ho a pozorovat následné fyziologické fungování laboratorního zvířete. Přestože mě nehumán-nost mé vlastní metafory zamrazila, napadlo mě: *Mohl by stejný princip fungovat i v Thelminěpřípadu?* V tuto chvíli bylo zřejmé, že Thelmina láska k Matt-hewovi je ve skutečnosti něčím jiným — možná útěk nebo obrana před stárnutím a samotou. Ten příběh nebyl o Matthewovi, a nebyl ani — pokud je láska milující a dobrovolný vztah plný dávání — o lásce.

Mou pozornost upoutaly i jiné prognostické příznaky, ale rozhodl jsem se je ignorovat. Mohl jsem například více uvážít fakt, že Thelma byla po celých dvacet let v psychiatrické péči! Když jsem studoval na psychiatrické klinice Johnse Hopkinse, měli lékaři řadu indikátorů vleklých případů. Jedním z nejneuctivějších byl objem lékařských záznamů: čím těžší a objemnější byly, tím horší byly prognózy. Thelma by byla přinejlepším sedmdesátiletou „pětikilovkou“ a nikdo, absolutně nikdo by nedoporučil psychoterapii.

Když se ohlédnu zpátky na stav mých tehdejších myšlenek, uvědomuji si, že jsem se prostě snažil tyto indikátory nebrat v úvahu.

Dvacet let terapie? Dobrá, posledních osm let nelze kvůli Thelminu tajnůstkářství počítat jako terapii. *Žádná* terapie nemá šanci, pokud pacient skrývá to nejzávažnější.

A těch deset let terapie, než poznala Matthewa? No, to už je tak dávno! A kromě toho — většina jejích terapeutů byli mladí praktikanti. Já jí pochopitelně mohu nabídnout víc. Thelma a Hany si se svými omezenými finančními prostředky nemohli nikdy dovolit jiného terapeuta než studenta. Mně však výzkumný ústav přidělil na studium psychoterapie starších lidí jistý obnos,

a tak jsem mohl Thelmě nabídnout sezení za minimální honorář. Byla to pro ni nepochybně mimořádná příležitost absolvovat terapii u zkušeného lékaře.

Moje skutečné důvody, kvůli kterým jsem se Thelmy ujal, však spočívaly v něčem jiném: zaprvé mě fascinovalo setkání s tak hluboce zakořeněnou a zároveň zranitelnou milostnou obsesí a nic na světě by mi nezabránilo v mém rozhodnutí ji prozkoumat; zadruhé jsem trpěl něčím, co bych dnes nazval přílišným sebevědomím — byl jsem přesvědčen, že mohu pomoci libovolnému pacientovi, že neexistuje nic, co bych nedokázal vyřešit. Předsokratici definovali přílišné sebevědomí jako „vzpírání se božím zákonům“. Já jsem se pochopitelně nevzpíral božím zákonu, zato však tomu přirozenému zákonu, který řídí běh událostí v mém povolání. Myslím, že už tehdy jsem tak nějak tušil, že dříve než léčbu Thelmy dokončím, budu se muset za své sebevědomí zodpovídat.

Na konci našeho druhého sezení jsem s Thelmou hovořil o léčebném plánu. Dala mi jasně najevo, že se nechce dát svázat dlouhodobou léčbou, já se zase domníval, že jsem schopen během šesti měsíců zjistit, zda jí mohu pomoci. A tak jsme se dohodli na jednom sezení týdně po dobu šesti měsíců, s možností prodloužit léčbu o dalších šest měsíců, pokud to budeme považovat za nezbytné. Thelma souhlasila, že bude pravidelně navštěvovat terapii a že se zúčastní výzkumného psychotherapeutického projektu, který sestával z výzkumného interview a série psychologických testů prováděných dvakrát - na začátku terapie a šest měsíců po jejím ukončení.

Snažil jsem se jí vysvětlit, že léčba bude nepochybně nepříjemná, a chtěl ji přimět ke slibu, že to vydrží.

„Thelmo, vaše neustálé zabývání se Matthewem - nazvěme to kvůli stručnosti obsesí...”

„Těch dvacet sedm dní pro mě znamenalo obrovský dar," přerušila mě prudce. „To je jeden z důvodů, proč jsem o nich neřekla jiným terapeutům - nechci, aby se na ně pohlíželo jako na nějakou chorobu.”

„Ne, Thelmo, já nemluvím o tom, co se stalo před osmi lety. Mluvím o současnosti a o tom, že nejste schopná doopravdy žít, protože si znova a znova pře-

hráváte tu starou historii. Myslel jsem, že jste mě vyhledala proto, že se chcete přestat trápit."

Povzdychla, zavřela oči a přikývla. Dala mi varování, které chtěla, a teď se opřela o opěradlo židle.

„Chtěl jsem říci, že tato obsese - můžeme najít lepší slovo, pokud se vás výraz obsese dotýká..."

„Ale ne, to je v pořádku. Už rozumím, jak to myslíte."

„Tedy dobrá, tato obsese byla ústředním bodem vašich myšlenek po celých osm let. Bude těžké ji odstranit. Potřebuji vás konfrontovat s některými vašimi přesvědčeními - terapie nebude lehká, dost pravděpodobně bude stresující. Potřebuji vaše slovo, že to se mnou vydržíte."

„Máte ho mít. Když udělám jakékoli rozhodnutí, nikdy ho nevezmu zpátky."

„Za další: Thelmo, nemohu dost dobře pracovat, když mi nad hlavou visí hrozba sebevraždy. Potřebuji od vás slib, že během následujících šesti měsíců neuděláte nic, co by vám mohlo ublížit. Budete-li mít kdykoli pocit, že nevíte, jak dál, zavolejte mi. Volejte mi kdykoli a já vám budu plně k dispozici. Pokud však uděláte jakýkoli pokus ublížit si - třeba i ten nejmenší - bude naše dohoda zrušená a přestanu s vámi dále pracovat. Většinou toto vše předkládám pacientovi písemně a požaduji jeho podpis, ale respektuji vaše prohlášení, že ctíte svá rozhodnutí."

K mému překvapení Thelma zavrtěla hlavou. „To vám v žádném případě nemohu slíbit. Někdy se cítím tak, že jsem přesvědčená, že existuje pouze jediná cesta, jak z toho všeho ven. Tuto možnost si uzavřít nechci."

„Mluvím jenom o následujících šesti měsících. Nechci po vás dlouhodobější úmluvu, ale bez této dohody nezačnu. Nechcete si to ještě lépe promyslet, Thelmo? Naplánuji zatím další sezení na příští týden."

Okamžitě se stala přístupnější. Myslím, že nečekala, že budu stát tak pevně na svém. I když to nedala najevo, věřím, že se jí ulevilo.

„Nemohu čekat do příštího týdne. Chci, abychom došli k rozhodnutí už teď a hned začali s terapií. Udělám vše, co bude v mých silách."

Udělám, co bude v mých silách. Neměl jsem pocit, že to bude stačit, ale váhal jsem s ní začít bojovat už teď. Proto jsem neřekl nic a jen zvedl obočí.

Po minutě nebo snad minutě a půl - v terapii to znamená dlouhé ticho -Thelma vstala, podala mi ruku a řekla: „Máte můj slib.“

Následující týden jsme se pustili do práce. Hlavní pozornost jsem se rozhodl nasměřovat na závažné a bezprostřední problémy. Thelma měla poměrně dost času -během dvaceti let terapie! - aby důkladně prozkoumala svá mladá léta; a navíc to poslední, na co bych se byl chtěl soustředit, byly události, které proběhly před šedesáti lety. Thelmin vztah k terapii byl značně ambivalentní. Přestože ji považovala za svou jedinou naději, nikdy neabsolvovala sezení, které by ji uspokojilo. Během prvních deseti týdnů jsem pochopil, že pokud analyzujeme její pocity k Matthewovi, dolehne na ni její posedlost a trápí ji celý další týden. Pokud se na druhou stranu zabýváme jinými tématy, dokonce tak důležitými, jako je vztah mezi ní a Haným, považuje sezení za ztrátu času, protože jsme ignorovali velký problém, Matthewa.

Když nebyla nespokojená Thelma, neuspokojoval čas strávený společně ani mě. Pochopil jsem, že od spolupráce s ní nemohu očekávat žádný osobní užitek. Nikdy jsem v její přítomnosti nepocítil radost a už během našeho třetího nebo čtvrtého sezení jsem si uvědomil, že pokud mi tento případ má vůbec přinést jakékoli uspokojení, může to být uspokojení pouze v intelektuální oblasti.

Většina našich sezení byla věnována Matthewovi. Ptal jsem se na podrobný obsah jejích snění a zdálo se, že o tom ráda hovoří. Neustálé omílání tohoto tématu mě unavovalo. Většinou si dopodrobna přehrávala některé z jejích schůzek během oněch dvaceti sedmi dní. Nejčastěji se zastavovala u prvního setkání- toho náhodného setkání na Union Square - vzpomínala na kávu v hotelu St. Francis, vybavovala si procházku do rybářského přístavu, pohled ze zálivu z restaurace, na vzrušení, když jeli do Mat-thewova bytečku. Často také prostě vzpomínala na jeden z jeho milých telefonátů.

Sex hrál v těchto vzpomínkách druhořadou roli: Thelma zřídka kdy zažila nějaké sexuální vzrušení. A ačkoli během těch dvaceti sedmi dní s Matthewem bylo ovzduší naplněno sexuální touhou, k pohlavnímu styku došlo pouze jed-

nou - onen první večer. Pak se o něj pokusili ještě dvakrát, ale Matthew nebyl pohlavního styku schopný. Byl jsem čím dál víc přesvědčený, že můj odhad příčin jeho chování byl správný, že má vážné psychosexuální problémy, které chtěl ventilovat s Thelmou - a pravděpodobně i s jinými nešťastnými pacientkami.

Existovalo mnoho vodítek, ale bylo těžké si vybrat jedno a soustředit se na něj. Nejdříve však bylo nutné přesvědčivě Thelmě vysvětlit, zeje zapotřebí její obsesi vymýtit. Milostná posedlost zbavuje život schopnosti reálného pohledu, potlačuje nové zkušenosti -jak dobré, tak špatné - což znám ze svého vlastního života. Vlastně většina mých hluboce zakořeněných názorů na terapii, stejně tak jako oblasti mého nejvýraznějšího psychologického zájmu, mají původ v mé osobní zkušenosti. Nietzsche tvrdil, že myšlenkový systém každého filozofa má vždy kořeny v jeho autobiografii, a já myslím, že to platí u všech psychoterapeutů — a vlastně u všech lidí, kteří se zabývají přemýšlením.

Na jedné konferenci, asi dva roky před tím, než jsem se seznámil s Thelmou, jsem potkal ženu, která postupně ovládla mou mysl, mé úvahy a mé sny. Její obraz zdomácněl v mých představách a vzdoroval veškerému úsilí jej vypudit. Jenže mně to nějakou dobu nevadilo - ta obsese mě těšila a znovu a znovu jsem ji oživoval. O několik týdnů později jsem odjel se svou rodinou na prázdniny na jeden krásný karibský ostrov. Stačilo několik dnů a já si uvědomil, že je mi na výletě všechno lhostejné - krása pláže, bujná exotická vegetace, dokonce i vzrušení z potápění a noření se do podmořského světa. Celá tato nádherná skutečnost byla zastřena mou obsesi. Byl jsem někde úplně jinde. Byl jsem uvězněn svými představami a znova a znova jsem propadal téže nesmyslné vidině. Plný úzkosti a úplně znechucený sám sebou jsem podstoupil terapii (ještě jednou) a po několika tvrdých měsících jsem dokázal znova své myšlenky ovládat a byl schopen se vrátit do vzrušujících událostí svého vlastního života, *tak jak doopravdy probíhaly*. (Zajímavá věc: Můj terapeut se nakonec stal mým blízkým přítelem a o mnoho let později mi prozradil, že v době, kdy mě léčil, on sám trpěl obsesi k jedné krásné Italce, která svou pozornost věnovala někomu

jinému. Pacient-terapeut-pacient - jedna z těchto poloh stále střídá druhou v začarovaném kruhu posedlé lásky.)

Proto jsem při své práci s Thelmou znova a znova zdůrazňoval, jak jí obsese ničí život, a často jsem opakoval její dřívější slova, že žije život před osmi lety. Není divu, že ji už nic netěšilo! Ten život byl zamčený v temné místnosti bez oken a bez vzduchu, kde se vyvětralo jen během těch dávno uplynulých dvaceti sedmi dnů.

Thelmu však nikdy tato myšlenka nepřesvědčila - a já jí dnes dávám za pravdu. Zevšeobecnil jsem své zkušenosti a mylně jsem se domníval, že její život by jí mohl poskytnout požitky, které ji kvůli její obsesi míjejí. Thelma cítila - přestože mi to tehdy nikdy výrazně neřekla - že v její posedlosti je nepoměrně více života než v jejích životních zkušenostech. Později jsme se pokusili, opět s minimálním účinkem, podívat se na tento fakt z druhé strany, zaměnit příčinu s následkem - právě proto, že její život byl tak ubohý, propadla tak snadno své obsesi.

Asi při šestém setkání se mi podařilo ji zlomit a tehdy připustila - možná proto, aby mě potěšila - že obsese je nepřítel, kterého je nutné zlikvidovat. Následující setkání jsme věnovali rozboru obsese. Zdálo se, že zdrojem její houževnatosti je moc, kterou Thelma připisuje Matthewovi. Nemohli jsme podniknout další kroky, nejdříve bylo nutné tuto sílu oslabit.

„Thelmo, ten pocit, že jediná věc, na které vám záleží, je, aby o vás Matthew přemýšlel v dobrém - řekněte mi k tomu něco víc.“

„To se těžko vyjádří slovy. Představa, že by mě nenáviděl, je pro mě nesnesitelná. Je to jediný člověk, který se kdy o mně dozvěděl *úplně* všechno. Proto pro mě tolik znamená skutečnost, že by mě prese všechno mohl milovat, navzdory všemu, co o mně ví.“

Přesně tohle, pomyslel jsem si, je ten důvod, proč by terapeuti nikdy neměli se svými pacienty emocionálně zabřednout. Díky svému privilegovanému postavení mají přístup k hlubokým citům a tajným informacím a jejich reakce vždy

rnají dalekosáhlý význam. Je téměř nemožné, aby pacient viděl terapeuta takového, jakým ve skutečnosti je. Můj hněv vůči Matthewovi narůstal.

„Ale, Thelmo, vždyť je to také jenom člověk. Neviděla jste ho celých osm let. Proč vám tak záleží na tom, co si o vás myslí?“

„Nedokážu vám vysvětlit proč. Vím, že to nedává smysl, ale v hloubi duše jsem přesvědčená, že kdyby na mě vzpomínal v dobrém, bylo by všechno v pořádku a byla bych šťastná.“

Tato myšlenka, toto její falešné přesvědčení byl onen nepřítel. Musel jsem ho zničit. Vložil jsem do argumentace veškeré emoce.

„Vy jste vy, máte svůj vlastní život, jste každým okamžikem, každým dnem stále touž osobou. Vaše existence je ve své podstatě odolná proti prochavým myšlenkám, elektromagnetickým vlnám, které se rodí v cizí mysli. Zkuste se na to podívat tímto způsobem. Všechna ta moc, kterou má Matthew - vždyť jste to vy, kdo mu ji dal, a to do poslední částičky!“

„Dělá se mi zle při pomýšlení, že by mnou opovrhoval.“

„To, co probíhá v mysli jiného člověka, někoho, s kým se nestýkáte, kdo si pravděpodobně ani není vědom vaší existence a kdo jev zajetí svých vlastních životních bojů, přece nezmění osobnost, jako jste vy.“

„Ale on o mé existenci velmi dobře ví. Nechávám mu na záznamníku spoustu vzkazů. Vlastně jsem mu nechala vzkaz i minulý týden, abych mu řekla, že se léčím u vás. Myslím si, že by měl vědět, že o něm s vámi mluvím. Celá ta léta jsem mu telefonovala pokaždé, když jsem změnila terapeuta.“

„Myslel jsem, že jste o něm nikdy s žádným z těch terapeutů nemluvila.“

„Máte pravdu. Slíbila jsem mu to, i když mě o to nikdy nepožádal, a svůj slib jsem také dodržela - až doteď. Přestože jsem o něm po celá ta léta nikdy nemluvila, myslím si, že by měl vědět, který psychoterapeut mě léčí. Rada z nich má stejnou školu. Třeba to byli jeho přátelé.“

Protože jsem k Matthewovi nechoval zrovna kladné city, nevadilo mi, co právě Thelma řekla. Naopak, pobavila mě představa, jak celá ta léta znepoko-

jeně poslouchá Thelminy zdánlivě úzkostlivé vzkazy. Myšlenka, že přitisknu Matthewa ke zdi, mě začala opouštět. Tato dáma věděla, jak ho trestat, a nepotřebovala ode mě v tomto ohledu žádnou pomoc.

„Pojďme se, Thelmo, vrátit k tomu, co jsem řekl před chvílí. Nevidíte, že si to všechno způsobujete sama? Jeho myšlenky přece nemohou změnit vaši osobnost. To vy *sama* mu dovolujete, aby měl na vás vliv. Je to jen člověk jako vy nebo já. Opravdu věříte, že pokud si budete myslet něco špatného o člověku, se kterým se ani nestýkáte, že vaše myšlenky - ty imaginární představy, které se vám honí hlavou a které znáte jenom vy - mohou toho člověka ovlivnit? Snad jediné prostřednictvím voodoo. Proč odevzdáváte všechnu svou sílu Matthewovi? Je člověk jako každý jiný, zestárne, zchátrá, zemře.“

Žádná odpověď. Pokračoval jsem.

„Předtím jste řekla, že by sotva kdo mohl vymyslet chování, které by vám ubližovalo víc. Napadlo vás, že se vás možná snaží dohnat k sebevraždě. Ze ho nezajímá, jak se vám vede. Tak jaký má smysl ho takhle vyzdvihovat? Věřit, že nic v životě není důležitější, než aby na vás vzpomínal v dobrém?“

„Nejsem přesvědčená, že se mě snaží dohnat k sebevraždě. Je to jen myšlenka, která mi někdy proběhne hlavou. Když přemýšlím o svých citech k Matthewovi, je to jako ode zdi ke zdi. Většinou ale považuji za důležité, aby mi přál jen to dobré.“

„Ale proč jsou jeho přání tak důležitá? Vyzdvihla jste ho na podstavec polo-boha a přitom se zdá, že s jeho životem také není úplně všechno v pořádku. Sama jste se zmínila o jeho vážných sexuálních problémech. Podívejte se na celou záležitost a vezměte v úvahu etický kodex. Porušil základní pravidlo všech profesí, které mají pomáhat. Podívejte se na bolest, kterou vám způsobil. Oba víme, že pro profesionálního psychoterapeuta, který je vázaný přísahou, že bude jednat v nejlepším zájmu svých pacientů, není dobrým vysvědčením, že ublíží někomu tak, jako ublížil vám.“

Bylo to, jako kdybych mluvil do zdi.

„Začal mi ubližovat až *tehdy*, když se začal chovat profesionálně, když se vrátil do své formální role. *Dokud jsme** byli prostě dva zamilovaní, dával mi ten nejvzácnější dar na světě.“

Bylo to hluboce frustrující. *Zcela zřejmě* byla Thelma odpovědná za všechny své životní problémy. *Zcela zřejmě* podléhala představě, že nad ní má Matthew obrovskou moc. *Zcela zřejmě* mu tuto moc dávala sama ve snaze popřít svou vlastní svobodu a svou odpovědnost za běh svého vlastního života. Naprosto nechtěla získat od Matthewa svobodu, toužila po oddanosti.

Od začátku jsem pochopitelně věděl, že ani nejpřesvědčivější argumenty neproniknou dostatečně hluboko, aby způsobily nějakou změnu. To se stává málokdy. Ani u mě to nikdy nefungovalo, když jsem sám absolvoval terapii. Funguje to až *tehdy*, když si je člověk jistý do morku kosti, že ho druhá strana pochopila. Teprve pak může pracovat na své změně. Populární psychologové stále hovoří o „uznání odpovědnosti“, ale jsou to jenom slova: je mimořádně těžké — někdy až děsivé — přiznat sám sobě, že pouze a jedině já jsem zodpovědný za podobu vlastního života. Proto bude vždy terapeutickým problémem, jak se přesunout z neúčinného intelektuálního sebehodnocení ke konkrétním emocionálním zkušenostem. K tomu dojde až *tehdy*, když terapie objeví hluboké emoce, které se stanou mocným prostředkem k dosažení změny.

Problémem mé léčby Thelmy byla bezmocnost. Moje pokusy generovat moc byly ostudně neohrabané a představovaly tápání, nařukávání a opakované kroužení kolem její obsese v opakované snaze ji narušit.

Jak v těchto případech toužím po jistotě, kterou nabízí ortodoxní přístupy! Psychoanalýza - abychom začali nejobecnější z ideologických škol psychoterapie - vždy postuluje pevná pravidla nezbytných technických postupů. Vlastně se zdá, že psychoanalytici si jsou jistí vsím, zatímco já *ničím*. Jak uklidňující by bylo pocítit - alespoň jedinkrát - že vím naprosto přesně, co ve své psychoterapeutické práci dělám. Například že postupuji tak, jak mám, ve správné časové posloupnosti, podle přesných stadií terapeutického procesu.

Toto všechno je však iluze. Pokud jsou vůbec ideologické školy se svým komplexem metafyzických konstrukcí pacientům užitečné, jsou úspěšné proto, že zmenšují terapeutovu, nikoli pacientovu úzkost - a tím dovolují terapeutovi čelit úzkosti z terapeutického procesu. Čím více je terapeut schopen snášet strach z neznáma, tím méně potřebuje oporu ortodoxního přístupu. Kreativní přívrženci ortodoxních nauk, a to *jakýchkoli*, nakonec své disciplíny přerostou.

Zatímco v jednání všemocného terapeuta, který má všechny situace pod kontrolou, je něco uklidňujícího, tápající terapeut, terapeut, který chce bloudit s pacientem, dokud nenajdou společně nějaký užitečný objev, má v sobě něco neuvěřitelně silného. Nicméně, sama Thelma mě naučila před vyřešením tohoto případu, že i ta nejskvělejší terapie se může u pacienta minout účinkem!

Při hledání dalšího účinného prostředku jsem se dostal až k hraničním možnostem. Zkusil jsem ji vystrašit a šokovat.

„Zkuste si na chvíli představit, že by Matthew zemřel! Přineslo by vám to úlevu?“

„Už jsem si to zkoušela představit. Když si představím, že je mrtvý, zmocní se mě strašný smutek. Žila bych v prázdném světě a nikdy bych se s tím nedokázala vyrovnat.“

„Cožpak neexistuje nic, co by vás mohlo osvobodit? Jak vás osvobodit? Dokázal by to Matthew? Zkoušela jste si někdy představit rozhovor, ve kterém vás z vaší závislosti uvolní?“

Thelma se této otázce usmála. Podívala se na mě tak, až mě napadlo, že by v tom pohledu snad mohla být úcta - jako kdyby na ni zapůsobila moje schopnost číst myšlenky. Zcela zjevně jsem odhalil důležitou představu.

„Často, hodně často.“

Nemám přílišnou důvěru k hraní rolí a přehazování židlí, ale v tuto chvíli pro to byla opravdu vhodná doba. „Pojďme zkusit takové hraní rolí. Posad'te se, prosím, na tuhle židli, sehraje roli Matthewa a promluvte k Thelmě, která sedí na této židli.“

Protože do té doby Thelma odmítala naprosto vše, co jsem jí navrhoval, začal jsem si připravovat argumenty, kterými bych ji přesvědčil — když tu k mému

překvapení nadšeně souhlasila. Možná proto, že během těch dvaceti let terapie často pracovala s Gestalt psychology, kteří tuto techniku používají, možná jí to připomnělo její divadelní léta. Téměř vyskočila ze židle, odkašlala si, pantomimicky předvedla uvázání kravaty a zapnutí knoflíků na saku, nasadila nevinný úsměv kombinovaný s přehnaným výrazem benevolentní velkomyslnosti, znova si odkašlala, posadila se na druhou židli a stala se Matthewem.

„Thelmo, přišel jsem za tebou, protože rád vzpomínám na naši příjemnou spolupráci během terapie, a chtěl bych, abychom byli přáteli. Líbilo se mi brání a dávání. Líbilo se mi žertovat s tebou o tvých strašných zlozvycích. Byl jsem k tobě vždy upřímný. Myslel jsem vážně všechno, co jsem ti řekl, každičkou věc. Ale pak se stalo něco, o čem jsem se ti rozhodl neříci a co způsobilo, že jsem změnil názor. Nebylo to nic, co by souviselo s tebou — neudělala jsi nic, co by mi vadilo, přestože jsme neměli dost času na vytvoření trvalého vztahu. Stalo se to, že ta žena, Sonia...”

V tomto místě Thelma na chvíli přerušila svou roli a hlasitým divadelním šepotem se obrátila ke mně: „Doktore, Sonia byl můj pseudonym, když jsem tancovala.”

Pak se znova stala Matthewem a pokračovala. „Ta žena, Sonia, vstoupila na scénu a já si uvědomil, že život s ní je pro mě tou správnou volbou. Snažil jsem se stát stranou, snažil jsem se ti říci, abys mi přestala volat a — budu upřímný — bylo mi protivné, že jsi nepřestávala. Po tvém pokusu o sebevraždu jsem věděl, že si musím dávat velký pozor na to, co řeknu, a to je ten důvod, proč jsem se stal tak uzavřeným. Navštívil jsem psychiatra a byl to on, kdo mi poradil, abych se odmlčel úplně. Patříš mezi lidi, které bych rád měl mezi svými přáteli, ale neexistuje způsob, jakým by to bylo možné. Je tu tvůj Harry a je tu moje Sonia.”

Zmlkla a zabořila se do křesla. Ramena svěšená, blahosklonný úsměv ten tam a znovu přede mnou seděla stará, úplně vyčerpaná Thelma.

Chvíli jsme seděli v naprostém tichu. Přemýšlel jsem o slovech, která vložila do úst Matthewa, snadno jsem pochopil jejich apelativnost a proč si je nepochybně už tolikrát v mysli opakovala. Potvrzovala její pohled na její realitu, snímala z Matthewa jakoukoli odpovědnost (vždyť to byl přece psychiatr, kdo mu

poradil, aby se odmlčel) a potvrzovala, že na ní ani na jejich vztahu nebylo nic nenormálního. Důvodem prostě bylo jen to, že měl Matthew větší závazky k jiné ženě. To, že tou druhou ženou byla Sonia, tedy vlastně mladá Thelma, naznačovalo, že bych měl věnovat více času tomu, jak vnímá Thelma svůj věk.

Fascinovala mě myšlenka vysvobození. *Mohla by ji tato Matthewova slova skutečně osvobodit?* Hlavou mi proběhla interakce s jedním pacientem z mého prvního roku na klinice (tyto první lékařské zkušenosti zůstanou v člověku na celý život). Pacient, který byl značně paranoidní, trval na svém názoru, že nejsem doktor Yalom, ale agent FBI, a chtěl, abych se identifikoval. Když jsem mu na dalším setkání předložil svůj rodný list, řidičský průkaz a pas, prohlásil, že jsem mu právě podal pádný důkaz: jenom člověk, který má styky s FBI, je schopen si tak rychle obstarat falzifikáty. Pokud se nějaký systém rozšiřuje donekonečna, nedá se zabránit tomu, aby člověka nepohltil.

Samozřejmě, že Thelma nebyla paranoidní, ale napadlo mě, zda by i ona nesmetla ze stolu všechna osvobozující prohlášení, včetně těch od Matthewa, tím, že by vyžadovala další a další ujištění. Nicméně když se ohlížím do minulosti, domnívám se, že právě v tomto okamžiku jsem začal poprvé vážně uvažovat, zda do celého terapeutického procesu nezačlenit samotného Matthewa — nikoli jejího zidealizovaného Matthewa, ale skutečného Matthewa z masa a kostí.

„Jak se vám líbilo hraní rolí? Co to ve vás vzbudilo?“

„Cítila jsem se jako idiot. Je směšné, když člověk mého věku jedná jako hloupý puberťák.“

„Mám to brát jako otázku na mě? Myslíte si, že vás tak vnímám?“

„Abych pravdu řekla, je to další důvod — vedle mého slibu Matthewovi -proč jsem o něm neřekla ani terapeutům ani nikomu jinému. Víím, že by řekli, že jde o poblouznění, zaslepení nebo... přenos. Každý se zamiluje do svého psychoterapeuta — už to slyším. Anebo by mluvili o... Jak se říká tomu, když terapeut něco přenáší na pacienta?“

„Protipřenos.“

„Ano, protipřenos. Vlastně jste to naznačil i vy sám minulý týden, když jste mluvil o tom, jak Matthew *ventiluje* své*osobní problémy do terapeutického procesu se mnou. Budu upřímná, jak jste to přece ode mě chtěl — jde mi to na nervy. Jako by na mně nezáleželo, jako bych byla jen nevinným pozorovatelem čehosi, co si Matthew řeší se svou matkou.”

Ted' držet jazyk za zuby. Měla pravdu — přesně ty myšlenky se mi honily hlavou. Vy i Matthew *jste* oba „nevinní pozorovatelé”. Žádný z vás ve skutečnosti neměl vztah s tím druhým, ale se svou představou o tom druhém. Zamilovala jste se do Matthewa, protože pro vás představoval někoho, kdo vás bude zcela a bezpodmínečně milovat; kdo bude naprosto oddán tomu, aby vám bylo dobře, abyste se cítila v bezpečí; kdo zruší kletbu vašeho stárnutí a bude vás milovat jako mladou krásnou Soniu; kdo vám poskytne příležitost uniknout před bolestí samoty a kdo vám poskytne štěstí nesobeckého splynutí. Možná jste byla „zamilovaná”, ale jednu věc vím jistě: nemilovala jste Matthewa, protože jste ho nikdy pořádně neznala.

A Matthew? Koho nebo co miloval? To zatím nevím, ale nemyslím si, že by byl buď „zamilovaný”, *nebo* milující. On vás, Thelmo, nemiloval, on vás využíval. Jeho nezajímala skutečná Thelma, ta Thelma z masa a kostí! Vaše poznámka o hře, kterou hrál se svou matkou, možná nebyla tak zcela od věci.

Jako by Thelma četla moje myšlenky, zvedla hlavu a pokračovala a vyrážela slova jako před velkým publikem. „Když si lidé myslí, že jsme se doopravdy nemilovali, znevažují tak naši lásku. Berou jí její hloubku — šlapou po ní. Ta láska byla a je *skutečná*. *Nikdy pro mě nebylo nic skutečnější*. Těch dvacet sedm dní bylo nejvyšším bodem v mém životě. Bylo to dvacet sedm dní ráje a dala bych nevím co za to, abych je mohla vrátit!”

Silná žena, pomyslel jsem si. Přísně vytyčila hranici: „Neberte mi nejdůležitější bod mého života. Neberte mi jedinou skutečnou věc, kterou jsem kdy zažila.” Cožpak by někdo mohl udělat něco takového *komukoli*, i kdyby byl v menší depresi a neměl tak sebevražedné sklony jako tato sedmdesátiletá žena?

Neměl jsem v úmyslu dát se tímto způsobem vydírat. Kdybych jí v tuto chvíli ustoupil, všechno mé úsilí by přišlo vniveč. A tak jsem pokračoval věcným tónem: „Řekněte mi něco o té euforii, všechno, co si pamatujete.“

„Bylo to něco, co probíhalo mimo mé tělo —jako bych byla ve stavu beztlíže. Měla jsem pocit, jako bych nebyla na zemi, nebo alespoň ta část mého těla, která mi ubližuje a táhne mě dolů. Přestala jsem se zabývat sama sebou a mít o sebe strach. Nebyla jsem to já, ale byli jsme to my.“

Opuštěné *já* se extaticky proměňuje na *my*. Kolikrát jsem to už slyšel! Je to společný jmenovatel všech forem blaha — romantického, sexuálního, politického, náboženského, mystického. Každý touží po tomto blaženém splnutí a čeká na něj. Jenže u Thelmy je to trochu jiné — ona po něm *netouží*, ona ho *nutně potřebuje, aby unikla před nějakým nebezpečím*.

„To zapadá do toho, co jste mi řekla o svém vztahu k sexu s Matthewem — že pro vás samotný styk nebyl důležitý. To, co bylo opravdu důležité, bylo jeho duševní spojení, či dokonce splnutí, s vámi.“

„Přesně tak. Přesně to jsem měla na mysli, když jsem vám řekla, že kolem sexuálního vztahu děláte mnoho povyku. Sex jako takový v našem vztahu příliš důležitou roli nehrál.“

„To nám pomůže pochopit ten sen, co se vám před několika týdny zdál.“

Před dvěma týdny mi Thelma vyprávěla sen, který v ní vzbudil úzkost — jediný sen, který během celé své terapie uvedla:

Tancovala jsem s obrovským černochem. Náhle se proměnil v Matthewa. Leželi jsme na tanečním parketu a souložili jsme. Když už jsem skoro byla, zašeptala jsem mu do ucha: „Zabij mě.“ Zmizel a já jsem zůstala na tanečním parketu úplně sama.

„Vypadá to, jako byste se chtěla zbavit své samoty, ztratit svou identitu — což ve snu symbolizují slova *zabij mě* — a Matthew má být nástroj, kterým se

to provede. Napadá vás k tomu, co se odehrálo na tanečním parketě, nějaké vysvětlení?"

„Řekla jsem už dříve, že pokud jsem někdy zažila euforii, bylo to během těch dvaceti sedmi dní. Není to tak úplně pravda. Často jsem cítila euforii při tanci, často všechno zmizelo, já i cokoli jiného, zůstával jen ten tanec a ten okamžik. Když ve svých snech tancuji, znamená to, že se snažím, aby všechno zlé zmizelo. Myslím, že se tím vracím do svého mládí.“

„Vlastně jsme o tom, jak vnímáte, že je vám sedmdesát let, hovořili velmi málo. Jak často na to myslíte?“

„Myslím, že kdyby mi bylo čtyřicet, a ne sedmdesát, měla bych k terapii jiný přístup. Měla bych něco, na co se mohu těšit. Nebo snad psychiatrii nepracují raději s mladšími pacienty?“

Věděl jsem, že tady se skrývá bohatý materiál. Z Thelmy silně vyzařoval strach ze stárnutí a smrti a to byla živná půda pro její milostnou obsesi. Jedním z důvodů, proč se chtěla oddat lásce a nechat se jí pohltit, byla snaha utéci hrůze, že ji pohltí smrt. Nietzsche řekl: „Poslední odměnou mrtvých je, že už znova nezemřou.“ Přesto jsem zde vytušil výjimečnou příležitost zapracovat na našem vztahu. Obě témata, kterým jsme se věnovali (útěk před svobodou a útěk před samotou), sice tvořila a budou dále tvořit *podstatu* našich sezení, vedle toho jsem však cítil, že nejlepší vyhlídky na to Thelmu pomoci budu mít tehdy, pokud se mi s ní podaří navázat smysluplný vztah. Doufal jsem, že pokud se mezi námi vytvoří vztah plný důvěry, oslabí se tak její vztah k Matthewovi a ona se dokáže zbavit své závislosti. Teprve potom můžeme přistoupit k identifikaci a odstranění překážek, které jí brání navazovat důvěrné vztahy v jejím společenském životě.

„Thelmo, když jste se mě zeptala, zda psychiatrii nepracují raději s mladšími pacienty, zdálo se mi, že to myslíte osobně.“

Thelma se jako obvykle vyhnula konfrontaci. „Připadá mi samozřejmé, že práce řekněme s mladou matkou se třemi dětmi představuje lepší perspektivu. Má celý život před sebou a zlepšení jejího duševního stavu přinese užitek dětem a vnukům.“

Nenechal jsem se odbýt: „Měl jsem na mysli... zdálo se mi, že ve vaší otázce zaznělo něco osobního, jako byste se mě chtěla zeptat na něco, co se vás i mě týká.“

„Chcete mi tvrdit, že snad psychiatrii neléčí raději třicetiletou pacientku než sedmdesátiletou?“

„Thelmo, nemohli bychom se soustředit spíš na *vás* a *mě* než na *psychiatrii, psychiatrii pacienty*? Neptáte se mě spíš: „Co vy, Irve...“ — Thelma se usmála. Málokdy mě oslovovala jménem, ať už křestním, nebo příjmením — „...cítíte, když mě léčíte, mě, Thelmu, ženu, které je sedmdesát?“

Žádná odpověď. Dívala se z okna. Jen jako vždy potřásla hlavou. K čertu s její tvrdohlavostí!

„Mám pravdu? Je to ta otázka?“

„Je to *nějaká* otázka, ale ne *ta* otázka. Pokud mi však odpovíte na moji otázku, tak jak jsem ji formulovala já, budu mít odpověď na otázku, na kterou se ptáte vy.“

„Chcete tím říci, že zjistíte můj názor na to, jak se obecně psychiatrii staví k léčbě starších pacientů a potom usoudíte, že to je i můj přístup k vám?“

Thelma přikývla.

„Bude to zdlouhavé a může to být i nepřesné. Moje obecné vysvětlení je pouhým názorem na celou problematiku, a ne vyjádřením *mých* osobních pocitů k *vám*. Co vám brání položit mi přímou otázku?“

„Přesně na tomto jsme pracovali s Matthewem. Přesně tohle nazval *mými* prokletými zlozvyky.“

To mě na chvíli umlčelo. Chci být snad jakýmkoli způsobem spojován s Matthewem? Přesto jsem si byl jistý, že jsme se vydali správným směrem.

„Dovolte mi, abych se pokusil odpovědět na vaše otázky — na tu všeobecnou, kterou jste mi položila, i na tu osobní, kterou jste nevyslovila. Začnu s tou obecnější. Já osobně pracuji se staršími pacienty rád. Jak už víte ze všech těch dotazníků, které jste vyplnila, než jsme začali, pracuji na výzkumném projektu a věnuji se spoustě šedesátiletých i sedmdesátiletých pacientů. Zjišťuji, že jsou

schopni pokroků v psychoterapii stejně tak jako mladší pacienti — možná i větších — a práce s nimi mi přináší velký pocit zadostiučinění.

Oceňuji vaši úvahu o mladé matce a jejím možném dalším vlivu, ale vidím to jinak. I vy máte velký vliv. Všichni mladší lidé, kteří s vámi přijdou do styku, na vás budou pohlížet jako na určitý vzor pro svůj další život. A z vašeho úhlu pohledu věřím, že je možné v sedmdesáti letech objevit novou perspektivu, která vám umožní naplnit zpětně celý váš předchozí život novým smyslem a významem. Víím, že je pro vás těžké si to v tuto chvíli představit — ale věřte mi, často se to stává.

Ted' mi dovolte odpovědět na osobní část otázky - co pociťujiya, když s *vámi* pracuji? Chci se s vámi setkávat. Myslím, že rozumím vaší bolesti, a soucítím s vámi — i já jsem v minulosti zažil podobnou bolest. Ten problém, se kterým zápasíte, mě zajímá a myslím, že vám mohu pomoci. Vlastně je mojí povinností vám pomoci. Nejobtížnější částí naší společné práce pro mě je pocit frustrace, kterou mi způsobuje vzdálenost, kterou mezi námi vytváříte. Předtím jste řekla, že jste schopná najít odpověď (nebo alespoň dojít k dobrému odhadu) na osobní otázku tím, že položíte otázku neosobní. Zvažte však prosím, jak to působí na druhého člověka. Když mi stále kladete neosobní otázky, jak tomu bylo před několika minutami, cítím se odstrčený."

„Přesně tohle vždy říkával Matthew."

Usmál jsem se a tiše zatnul zuby. Nebyl jsem schopen vymyslet, co konstruktivního bych ještě dodal. Tahle frustrující, vyčerpávající výměna názorů byla typická. A jistě nás spousta takových ještě čeká.

Byla to těžká a nevděčná práce. Ubíhal týden za týdnem. Snažil jsem se Thelmu naučit abecedu jazyka intimity: například jak používat zájmena *já* a *vy*, jak identifikovat pocity (začali jsme s rozdílem mezi pocity a myšlenkami), jak „mít" a vyjadřovat pocity. Skolil jsem ji v základních pocitech (*špatný*, *smutný*, *šilenný* a *šťastný*). Nechal jsem ji doplňovat věty, například: „Irve, když říkáte toto, cítím k vám..."

Měla neuvěřitelný repertoár způsobů, jak druhého odradit. Například vždycky, když chtěla něco říci, začínala dlouhým, nudným úvodem. Když jsem ji na to

upozornil, přiznala, že mám pravdu, ale pak se pustila do vyprávění, jak každému, kdo se jí zeptá na přesný čas, podá výklad o výrobě hodinek. O několik minut později, kdy svůj příběh dovyprávěla (byl završen podrobným historickým popisem toho, jak se u ní a její sestry poprvé vyvinul zvyk vyprávět dlouhé příběhy s mnoha odbočkami), jsme byli beznadějně vzdáleni od místa, kde jsme začali, a já byl dokonale otrávený.

Jednou přiznala, že má s vyjadřováním svých pocitů značný problém. Vlastně byla jako dospělá naprosto uvolněná pouze ve dvou situacích — když tančila a po dobu těch sedmadvaceti dní s Matthewem. To byl jeden z hlavních důvodů, proč ji překvapilo, že ji Matthew akceptoval: „Znal mě jako jen velmi málo lidí v mém životě — takovou, jaká skutečně jsem, naprosto otevřenou, aniž bych cokoli skrývala.“

Když jsem se někdy zeptal, jak se nám ten den dařilo, nebo jsem ji požádal, aby mi popsala všechny pocity, které ten den při terapii ke mně pociťovala, zřídka kdy odpověděla. Obvykle popřela, že by jakékoli pocity měla, někdy mě však odzbrojila prohlášením, že jí ta hodina přišla velmi důvěrná — hodina, při které jsem Thelmu vnímal jako mimořádně vyhýbavou a odměřenou. Když jsem se však snažil kontroverznost našich názorů zkoumat, hrozilo nebezpečí, že se Thelma může cítit nepochopená a odstrčená.

Jak se hromadily důkazy o tom, že se mezi námi žádný smysluplný vztah nerozvíjí, cítil jsem zmatek a odmítnutí. Z mého úhlu pohledu jsem udělal vše pro to, abych jí byl k dispozici. Přesto však ke mně zůstávala lhostejná. Snažil jsem se tu otázku před ní otevřít, ale ať už jsem ji formuloval jakkoli, vždy jsem z ní cítil vlastní nářek: „Proč mě nemáte ráda tolik jako Matthewa?“

„Víte, Thelmo, z toho, že Matthewův názor je pro vás vším, vyplývá mimo jiné, že můj názor pro vás neznamená vůbec nic. A přesto vás znám poměrně dobře - stejně jako Matthew. I já jsem psychoterapeut - a vlastně jsem o dvacet let zkušenější a mám větší rozhled než Matthew. Udivuje mě, že vám naprosto nezáleží na tom, co si myslím a co cítím.“

Zareagovala na obsah, ale ne na emoce. Začala mě chlácholit: „To není nic proti vám. Jsem si jistá, že svou práci děláte dobře. Takhle bych se chovala ke všem psychoterapeutům na světě. Jenže Matthew mi tolik ublížil, že už nechci být nikdy pro jiného psychoterapeuta tak zranitelná.“

„Máte na všechno dobrou odpověď, jenže to všechno znamená jen: nepřibližuj se. Nemůžete se přiblížit Harrymu, protože mu nechcete ublížit tím, že byste mu řekla o svých důvěrných myšlenkách na Matthewa nebo na sebevraždu. Nemůžete se sblížit s přáteli, abyste jim neublížila, když vlastně tak jako tak nakonec spácháte sebevraždu. Nemůžete se sblížit se mnou, protože vám před osmi lety jiný terapeut ublížil. Pokaždé jiná slova, jenže význam je stále stejný.“

Konečně se po čtyřech měsících začaly objevovat známky pokroku. Thelma přestala bojovat o každé slovíčko a k mému překvapení začala jednu z hodin tím, že mi řekla, že během minulého týdne strávila spoustu času vytvářením seznamu všech svých důvěrných vztahů a přemýšlením o tom, co se s nimi stalo. Uvědomila si, že kdykoli se s někým doopravdy sblížila, podařilo se jí tak či onak vztah zničit.

„Možná máte pravdu, možná je můj hlavní problém v tom, že se nedokážu sblížit s ostatními. Nemyslím, že bych během minulých třiceti let měla dobrou kamarádku. A nejsem si ani jistá, zda jsem *vůbec kdy* nějakou měla.“

Toto prohlášení mohlo znamenat zlom v celé terapii — bylo to poprvé, co Thelma odhalila konkrétní problém a převzala za něj odpovědnost. Byl jsem plný naděje, že se budeme moci konečně ponořit do skutečné práce. Jenže se místo toho stal opak — stáhla se ještě více do sebe a tvrdila, že naší terapeutické práci brání její problém s vnímáním intimity.

Snažil jsem se ji všemi prostředky přesvědčit, že na vynoření tohoto problému není nic negativního, právě naopak. Znova a znova jsem vysvětloval, že problémy s intimitou nejsou vnější silou, která se náhodou připletla do cesty terapii, ale jádrem problému. Fakt, že se nám tento problém vynořil tady a teď, kdy ho můžeme zkoumat, je *kladem*, nikoli záparem.

Přesto se její zoufalství prohlubovalo. Teď byl pro ni každý týden týdnem mizerným. Její obsese rostla, Thelma častěji plakala, mezi ní a Harrym rostl odstup, trávila stále více času plánováním sebevraždy. Daleko častěji byla vůči terapii kritická. Prohlašovala, že naše sezení jsou dobrá leda tak k „jitření rány“, a litovala svého slibu, že vydrží plných šest měsíců.

Čas plynul. Byli jsme teď na začátku pátého měsíce, a ačkoli mě Thelma ujistila, že své slovo dodrží, dala jasně najevo, že v žádném případě nebude chtít po vypršení oněch šesti měsíců v léčbě pokračovat. Cítil jsem se strašně, všechno mé obrovské úsilí k ničemu nevedlo. Dokonce se mi ani nepodařilo vytvořit pevný terapeutický vztah. Všechna její citová energie, každá její částička byla nasměrovaná k Matthewovi a já jsem nenašel žádný způsob, jak ji uvolnit. Přišla chvíle, kdy jsem měl ve hře vytáhnout svou poslední kartu.

„Thelmo, před několika měsíci jste hrála roli Matthewa a vyslovila věty, které by pro vás byly vysvobozením. Přemýšlel jsem o tom pozvat Matthewa sem do ordinace a udělat sezení ve třech — vy, já a on. Sejdeme se už jenom šestkrát, pokud nezměníte své rozhodnutí nepokračovat...“ Thelma rozhodně zavrtěla hlavou. „Myslím, že potřebujeme trochu pomoci, pokud se chceme dostat dál. Chtěl jsem vás požádat o souhlas zatelefonovat Matthewovi a požádat ho, aby se s námi sešel. Myslím, že takové třístranné setkání by stačilo, ale měli bychom ho zorganizovat co nejdříve, protože se domnívám, že budeme potom potřebovat ještě několik hodin, abychom roztřídili, k čemu jsme dospěli.“

Thelma, která byla doteď apaticky zabořená v křesle, se okamžitě narovнала. Kabelka jí spadla z klína na podlahu, ale nevšimla si toho a s rozšířenými zorničkami mě sledovala. Konečně, konečně jsem získal její pozornost a ona tiše a soustředěně několik minut seděla a přemýšlela o tom, co jsem řekl.

Přestože jsem svůj záměr dopodrobna nepromýšlel, věřil jsem, že Matthew setkání neodmítne. Doufal jsem, že moje pověst v oboru ho přinutí se spoluprací souhlasit. Kromě toho — osm let nepřetržitých Thelminých vzkazů na *záznamníku* ho *muselo* pronásledovat a já byl přesvědčen, že i on touží po vysvobození.

Nedokázal jsem předvídat, co všechno se může na takovém neobvyklém třístranném setkání přihodit, přesto jsem byl podivně přesvědčen, že to bude to nejlepší možné řešení. *Jakákoli* informace může pomoci. *Jakýkoli* závan reality by mi mohl pomoci uvolnit Thelminu závislost na Matthewovi. Bez ohledu na závažnost jeho charakterových vad — a nepochyboval jsem, že jsou značné — jsem si byl jist, že v mé přítomnosti neudělá nic, čím by povzbudil její fantazie o konečném obnovení vztahu.

Thelma nezvykle dlouho mlčela a potom prohlásila, že potřebuje více času, aby si vše promyslela. „V tuto chvíli," řekla, „vidím víc záporů než kladů..." Povzdychl jsem a znova se opřel do křesla. Věděl jsem, že Thelma stráví zbytek našeho setkání spřádáním sítí svých obsesí.

„Přínosem by předpokládám bylo, že by doktor Yalom získal informace z první ruky."

Povzdychl jsem ještě hlasitěji. Vypadalo to ještě hůře než obvykle, začala o mně mluvit ve třetí osobě. Chtěl jsem ji upozornit, že o mně mluví, jako kdybych s ní nebyl ve stejné místnosti, ale opustila mě energie — její reakce mě obrala o všechny síly.

„Na druhou stranu, pokud jde o zápory, napadá mě jich hned několik. Zaprvé, váš telefonát mi může Matthewa odcizit. Mám stále jedno nebo dvě procenta naděje, že se vrátí. Váš telefonát by moje šance snížil na nulu nebo ještě hůře."

Začínala ve mně narůstat zloba a pomyslel jsem si: „*Osm* let uplynulo, Thelmo, to ti to pořád nedošlo? A kromě toho, ty huso, jak mohou tvoje šance klesnout pod nulu?"

Tohle už byla opravdu moje poslední karta a já začínal mít pocit, že to bude Thelma, kdo bude trumfovat. Ale byl jsem zticha.

„Zadruhé, jedinou jeho motivací, proč se všeho účastnit, bude jeho profese — pomoci nešťastnici, která je příliš neschopná řídit sama vlastní život. Zatřetí..."

Panebože! Už zase hovoří ve výčtech. To nevydržím...

„Zatřetí, Matthew bude asi mluvit pravdu, ale jeho projev bude plný velko-dušných výrazů a bude ovlivněný přítomností doktora Yaloma. Nemyslím, že bych něco takového snesla. Začtvrté, celá ta akce by ho postavila do značně

kompromitující a trapné situace z hlediska jeho profese. To by mi nikdy neodpustil."

„Ale, Thelmo, je přece terapeut. Ví, že pokud vám má být lépe, musíte o něm mluvit. Jestli je to po duševní stránce tak výjimečný člověk, jak jste mi ho vyličila, pak jistě pocítil vinu za bolest, kterou vám způsobil, a rád vám pomůže."

Jenže Thelma byla příliš zaujatá vršením dalších důvodů, než aby poslouchala, co jí říkám.

„Zapáté, co tak asi mohu mít z takového třístranného sezení? Neexistuje téměř žádná naděje, že by řekl to, co bych chtěla slyšet. Dokonce je mi i jedno, jestli by to myslel vážně, jen chci, aby řekl, že mu na mně *záleží*. Když nedostanu to, co chci a potřebuji, proč bych se měla vystavovat bolesti? Už jsem toho vytrpěla dost. Proč bych do toho měla jít?" Thelma vstala z křesla a šla k oknu.

Teď jsem byl hluboce znepokojený. Thelma se postupně propracovávala k iracionálnímu šílenství a chystala se zničit mou poslední naději, jak jí pomoci. Dal jsem si načas a pečlivě jsem si promyslel, co řeknu.

„Nejlepší odpověď, kterou vám mohu dát na všechny vaše otázky, je, že rozhovor s Matthewem nás přiblíží k pravdě. A to snad chcete — nebo ne?" Byla ke mně otočená zády, ale zdálo se mi, že snad vidím lehké přikývnutí.

„Nemůžete žít dál ve lži nebo iluzi! Víte, Thelmo, mnohokrát jste se mě ptala na mou teoretickou orientaci. Málokdy jsem vám odpověděl, protože jsem si myslel, že diskuze o terapeutických školách nás odvedou od osobních rozhovorů, které jsou pro nás důležité. Dovolte mi, abych vám na jednu z vašich otázek dal v tuto chvíli odpověď. Nejdůležitější a pro mě jediné terapeutické krédo zní: Neprozkoumaný život nemá cenu žít. To, že Matthew vstoupí do této ordinace, může být klíčem k opravdovému prozkoumání a pochopení všeho, co se s vámi stalo za dobu těch uplynulých osmi let."

Moje slova Thelmu zklidnila. Vrátila se ke svému křeslu a posadila se.

„To vše ve mně rozvířilo staré rány. Točí se mi hlava. Nechtě mě o tom popřemýšlet - tak týden. Ale slibte mi jednu věc - že bez mého souhlasu Matthewovi nezavoláte.“

Slíbil jsem jí, že pokud se mi neozve, nebudu během následujícího týdne kontaktovat Matthewa, a s tím jsme se rozešli. Nechystal jsem se jí slíbit, že mu *nikdy* nezavolám — ale naštěstí to nechtěla.

Thelma přišla na následující sezení pružným krokem a vypadala o deset let mladší. Měla nový účes a byla hezky oblečená — místo své obvyklé polyesterové joggingové soupravy měla elegantní vlněnou sukni a punčochy. Hned si sedla a rovnou spustila.

„Strávila jsem celý týden přemýšlením o setkání s Matthewem. Prošla jsem všechna pro a proti a teď jsem přesvědčená, že máte pravdu — jsem v natolik mizerném stavu, že není pravděpodobné, že by se mohl ještě zhoršit!“

„Thelmo, to nejsou má slova. Já jsem řekl, že...“

Jenže Thelmu nezajímalo, co jsem řekl, a přerušila mě: „Ale váš plán zatelefonovat mu nebyl dobrým nápadem. To by byl pro něj šok, kdybyste mu zničehonic zavolal. A tak jsem se rozhodla, že mu zavolám sama a připravím ho na váš telefonát. Pochopitelně že jsem ho nezastihla, ale namluvila jsem na jeho záznamník vzkaz, kde mluvím o vašem návrhu, a požádala ho, aby zavolal buď mně, nebo vám a... a...“

V tu chvíli se na její tváři objevil široký úsměv a Thelma se na okamžik odmlčela, aby dodala svému projevu napětí.

Překvapilo mě to. Nikdy předtím takovou hru nehrála. „A...?“

„No, máte daleko větší vliv, než jsem si myslela. Poprvé po osmi letech reagoval na můj telefonát a dvacet minut jsme si krásně povídali.“

„Jak jste se cítila, když jste s ním mluvila?“

„Úžasně! Vůbec nedokážu popsat, jak to bylo úžasné. Bylo to, jako kdybychom si naposled povídali včera. Byl to zase ten starý milý pečující Matthew. Ptal se mě na všechno. Vylekaly ho moje deprese. Byl rád, že mě léčíte. Krásně jsme si popovídali.“

„Můžete mi říci, o čem jste si povídali.“ „Panebože, vůbec nevím. Jen tak o všem možném.“

„O minulosti? O přítomnosti?“ „No... víte, zní to divně, ale já si to opravdu nepamatuji!“

„Vůbec nic si z toho nepamatujete?“ Rada terapeutů by se v tuto chvíli začala zabývat důvody, proč se Thelma přede mnou uzavírá. Možná jsem to měl také udělat, ale byl jsem příliš nedočkavý. Byl jsem tak zatraceně zvědavý! Ostatně, pro Thelmu bylo typické, že ji nenapadlo, že třeba i já bych mohl mít nějaké přání.

„Víte, nesnažím se před vámi něco tajit, prostě si to nepamatuji. Byla jsem příliš rozrušená. O ano, řekl mi, že se oženil a rozvedl a že kolem toho rozvodu byl docela zmatek.“

Ale to hlavní je, že je ochotný přijít na třístranné setkání. Víte, je to legrační, dokonce to vypadalo, že je tou myšlenkou nadšen —jako kdybych to byla já, kdo se mu vyhýbá. Řekla jsem mu, aby přišel do vaší ordinace na mou pravidelnou terapii příští týden, ale on mě požádal, abych se vás zeptala, zda bychom se nemohli sejít dříve. V momentě, kdy jsme se rozhodli do toho jít, by chtěl schůzku uskutečnit co nejdříve. A já si myslím totéž.“

Navrhl jsem schůzku za dva dny a Thelma navrhla, že to Matthewovi oznámí. Potom jsme se znova vrátili k jejímu telefonnímu hovoru a plánovali program další schůzky. Thelma si nevybavila všechny podrobnosti telefonátu, ale věděla naprosto přesně, o čem nemluvili. „Jakmile jsem položila telefon, měla jsem na sebe vztek, že jsem se Matthewa nezeptala na dvě skutečně důležité otázky. Zaprvé, co se *opravdu* stalo před osmi lety. Proč jsi mě opustil? Proč jsi se neozval? Zadruhé, co ke mně cítíš teď?“

„Pojďme si slíbit, že po našem třístranném sezení nebudete mít na sebe vztek kvůli všemu, na co se nezeptáte. Slibuji, že vám pomohu položit všechny otázky, které vás trápí, všechny otázky, které by vás mohly uvolnit z moci, kterou jste Matthewovi dala. To bude moje hlavní role v našem setkání.“

Po zbytek hodiny Thelma převyprávěla spoustu starých historek: mluvila o svých citech k Matthewovi, o jejich jedinečnosti, o tom, že jí Matthew dal nejkrásnější dny jejího života. Připadalo mi, jako když poslouchám nekonečné hučení a bzučení, stále a stále se opakující — přitom to však vyprávěla způsobem, jako by to bylo poprvé. Uvědomil jsem si, jak málo se změnila a jak moc /áleží na nějakém dramatickém zvratu, který by se mohl udát na příštím sezení.

Thelma přišla na setkání o dvacet minut dříve. Vyřizoval jsem ranní korespondenci a několikrát jsem ji minul v čekárně, když jsem šel za svou asistentkou. Měla oblečené atraktivní úpletové tmavomodré šaty — poněkud odvážný model pro sedmdesátiletou ženu, ale musím přiznat, že vypadala dobře. Později, když jsem ji pozval do ordinace, složil jsem jí kompliment a ona mi se spiklenecky položeným prstem ke rtům řekla, že jejich výběrem strávila téměř celý týden. Byly to první nové šaty, které si po osmi letech koupila. Když vytahovala rtěnku, řekla mi, že Matthew dorazí za jednu nebo dvě minuty — přesně včas. Řekl jí, že nechce dlouho čekat v čekárně, protože chce minimalizovat nebezpečí, že zde potká nějakého ze svých kolegů. Neměl jsem mu to za zlé.

Náhle zmlkla. Nechal jsem pootevřené dveře, a tak jsme oba slyšeli, že Matthew právě přišel a dal se do řeči s mojí asistentkou.

„Chodil jsem sem na přednášky, když sídlila katedra ve staré budově... Kdy jste se přestěhovali? Mám tuhle světlou vzdušnou budovu rád, vy ne?“

Thelma si položila ruku na prsa, jako by chtěla zklidnit bušící srdce, a zašeptala: „Vidíte... vidíte, jak přirozená je jeho vlídnost?“

Matthew vešel. Bylo to poprvé po osmi letech, kdy Thelmu uviděl, a pokud ho nějak překvapilo, jak za tu dobu zestárla, nebylo to za jeho upřímným chlapeckým úsměvem vidět. Byl starší, než jsem očekával, mohlo mu být tak čtyřicet, byl konzervativně oblečený — v elegantním obleku s vestou. Jinak byl přesně takový, jak ho popsala Thelma - štíhlý, opálený a s knírkem.

Byl jsem připravený na jeho přímou a upřímnost, a proto mě nevyvedl z míry (sociopati se velmi často prezentují velmi dobře — pomyslel jsem si). Krátce jsem mu poděkoval za to, že přišel.

Okamžitě mě zarazil: „Celá léta jsem toužil po takovémto setkání. To^a bych měl děkovat *vám*, že jste mi ho umožnil. Kromě toho celá léta čtu vaše knihy. Je pro mě čest setkat se s vámi.“

Zcela jistě nepostrádá šarm, pomyslel jsem si, ale nechtěl jsem se s Matthewem zaplést do osobní nebo profesní diskuze - pro mě bude nejlepší, když se budu při tomto sezení držet zpátky a nechám Thelmu a Matthewa, aby se mohli projevit co nejvíce. Obrátil jsem se na ně: „Je toho spousta, o čem bychom měli dnes mluvit. Kde začneme?“

Začala Thelma: „Je to zvláštní, užívám stále stejné množství léků.“ Obrátila se na Matthewa. „Jsem stále na antidepresivech. Je to už osm let - panebože... osm let... je to neuvěřitelné - je to už osm let a já jsem snad vyzkoušela osm nových antidepresiv, ale ani jedno nezabralo natrvalo. Ale je zajímavé, že dnes daleko víc vnímám všechny ty vedlejší účinky. Mám sucho v ústech, takže téměř nemohu mluvit. Proč to tak je? Zvyšuje snad stres vedlejší účinky?“

Thelma tlachala dál a likvidovala minutu po minutě mého vzácného času svými rozvláchnými úvody. Bylo to pro mě dilema. Za jiných okolností bych ji zkusil upozornit na důsledky této nepřímé řeči. Například jsem mohl poukázat na to, že zdůrazňuje svou křehkost, což okamžitě znemožní jakoukoli otevřenou diskuzi, kterou si - jak sama řekla - přece přeje. Nebo že pozvala Matthewa, aby si volně pohovořili, a okamžitě v něm zmobilizovala pocit viny tím, že mu připomenula, že od té doby, co ji opustil, je stále na antidepresivech. Jenže takové interpretace by mohly vést k tomu, že většina vyhrazené hodiny by se zvrtila v konvenční individuální terapeutické sezení — tedy přesně v to, co si nikdo z nás nepřál. Kromě toho — pokud bych její chování jakýmkoli způsobem označil za nevhodné, cítila by se ponížená a nikdy by mi to neodpustila.

V sázce toho bylo příliš. Bylo pro mě nepřijatelné, aby Thelma svým prázdňým tlacháním vzácnou příležitost propásla. Toto byla její chvíle - chvíle, aby položila otázky, které ji pronásledovaly po celých osm let. Toto byla její naděje osvobodit se.

„Na minutku vás přeruším, Thelmo, pokud dovolíte. Rád bych se, pokud budete oba souhlasit, ujal role jakéhosi moderátora a usměrňoval náš rozhovor. Pojd'me věnovat minutu nebo dvě cílům našeho setkání.“

Chvilí bylo ticho, které přerušil Matthew.

„Jsem dnes tady, abych pomohl Thelmě. Víím, že prošla peklem, a víím, že za to nesu odpovědnost. Jsem připravený odpovědět co nejpoctivěji na jakoukoli otázku.“

No konečně! Lepší narážku si Thelma nemohla přát. Výrazně jsem na ni pohlédl. Pochopila a spustila.

„Nic není horšího, než když se člověk cítí opuštěný a když cítí, že je na světě úplně sám. Když jsem byla malá, jednou z mých oblíbených knih - vždy jsem si ji brávala do Lincolnova parku ve Washingtonu a četla jsem ji na lavičce - byla...“

Vrhl jsem na Thelmu ten nejodpornější a nejdivočejší pohled, kterého jsem byl schopen. Pochopila.

„Přejdu k věci. Myslím, že podstatou všeho je...“ pomalu se obrátila k Matthewovi, „...co ke mně cítíš?“

No vidíš, že to jde! Zářivě jsem se na ni podíval.

Matthewova odpověď mi vyrazila dech. Podíval se přímo na Thelmu a pronesl: „Myslel jsem na tebe během těch osmi let každý den! Záleží mi na tobě. Nesmírně mi na tobě *záleží*. Chci vědět, co se s tebou děje. Přál bych si, aby existoval nějaký způsob, jak bychom se mohli jednou za několik měsíců sejít, abys mi nemizela. Nechci být od tebe odříznutý.“

„Potom...“ pokračovala Thelma, „...proč ses za celá ta léta neozval?“

„Někdy se starost nejlépe vyjádří mlčením.“

Thelma zavrtěla hlavou. „To zní jako jedna z tvých zen-buddhistických hádanek, které jsem nikdy nepochopila.“

Matthew pokračoval: „Kdykoli jsem s tebou chtěl mluvit, všechno šlo k horšímu. Chtěla jsi stále víc a víc, dokud jsem nedospěl k bodu, kdy jsem nedokázal najít způsob, jak ti dávat víc. Telefonovala jsi mi několikrát denně. Objevovala jsi se čas od času, znova a znova v čekárně mé ordinace. A pak, když ses

téměř zabila, pochopil jsem — a můj psychoterapeut to potvrdil — že nejlepší bude se vším úplně přestat."

Napadlo mě, že vše, co Matthew právě řekl, neuvěřitelně odpovídá osvobozujícímu scénáři, který Thelma sehrála na našem dávném sezení.

„Jenže," namítla Thelma, „je přece přirozené, že člověk, kterému odeberou tak náhle vše, co je pro něj důležité, se bude cítit okradený."

Matthew chápavě přikývl a na okamžik položil svou ruku na její. Pak se obrátil ke mně. „Myslím, že je důležité, abyste věděl, co přesně se před osmi lety přihodilo. Ted' se obracím spíše k vám než k Thelmě, protože jí jsem svůj příběh již řekl, a to nikoli jednou."

Obrátil se k ní: „Omlouvám se, Thelmo, že si to celé vyslechněš znova."

Potom se Matthew obrátil ke mně a otevřeně začal: „Není to pro mě lehké. Ale nejlepší způsob, jak něco udělat, je prostě se do toho pustit. Tak tedy: Před osmi lety, asi rok poté co jsem dokončil studium, jsem měl vážnou psychickou krizi. V té době jsem byl pohroužený do buddhismu a zkoumal jsem vipassanu — to je forma buddhistické meditace..." Když Matthew viděl, že jsem přikývl, přerušil svou řeč. „Vypadá to, že víte, oč jde - velmi by mě zajímal váš názor. Ted' ale bude lepší, když budu pokračovat... Studoval jsem vipassanu tři až čtyři hodiny denně. Chtěl jsem se stát buddhistickým mnichem, a tak jsem odešel do Indie na třicetidenní meditace v Igapuri, malé vesnici na sever od Bombaje. Jenže režim byl pro mě příliš tvrdý - naprosté ticho, naprostá izolace, denně čtrnáct hodin meditací — začal jsem ztrácet hranice svého ega. Na začátku třetího týdne jsem dostal halucinace, myslel jsem, že vidím přes stěny a mám naprostý přístup jak ke svým minulým, tak budoucím životům. Mniši mě dovezli do Bombaje, indický doktor okamžitě nasadil antipsychotické léky a informoval o všem mého bratra, který přiletěl do Indie, aby mě vzal domů. Asi čtyři týdny jsem ležel v nemocnici v Los Angeles. Když mě propustili, okamžitě jsem se vrátil do Saň Fransiska a hned následující den jsem neuvěřitelnou náhodou na Union Square potkal Thelmu.

Stále jsem byl v dost labilním stavu mysli. Buddhistické doktríny se ve mně přetavily do skutečného šílenství a já věřij, že jsem ve stavu jednoty se všemi lidmi. Byl jsem rád, že jsem narazil na Thelmu — přímo na *tebe*, Thelmo," otočil se k ní. „Byl jsem rád, že tě vidím. Pomohlo mi to pocítit pevnou půdu pod nohama."

Matthew se znovu obrátil ke mně a do konce svého příběhu se už znova na Thelmu nepodíval.

„Nechtěl jsem nic jiného, než aby byla šťastná. Cítil jsem, jako by byla mou součástí. Chtěl jsem, aby měla vše, co od života očekávala. A navíc — myslel jsem, že její hledání štěstí je i mým hledáním. Bylo to totéž hledání, ona i já jsme byli jedinou bytostí. Vzal jsem doslova buddhistické krédo univerzální jednoty a vzdání se ega. Nevěděl jsem, kde končím já a kde začíná někdo jiný. Dal jsem jí všechno, co chtěla. Chtěla, abych se k ní přiblížil, chtěla jít se mnou domů, chtěla se se mnou milovat — ve stavu dokonalé jednoty a lásky jsem jí byl ochotný dát naprosto vše. Jenže ona chtěla víc a já jsem víc dát nemohl. Byl jsem stále neklidnější. Po třech nebo čtyřech týdnech se vrátily moje halucinace a já znovu musel do nemocnice — tentokrát na šest týdnů. Nedlouho poté co jsem nemocnici opustil, jsem se dozvěděl o Thelmině sebevražedném pokusu. Nevěděl jsem, co mám dělat. Bylo to příšerné. Bylo to to nejhorší, co jsem kdy v životě zažil. Pronásledovalo mě to po celých osm let. Zpočátku jsem odpovídal na její telefonáty, ale byly čím dál častější. Můj psychiatr mi nakonec poradil, abych s ní všechny kontakty přerušil a abych se úplně odmlčel. Řekl, že pro můj psychický stav - a byl si jist, že stejně tak i pro Thelmu - je to nezbytné."

Naslouchal jsem Matthewovi a začala se mi točit hlava. Vytvořil jsem si spoustu hypotéz o jeho chování, ale ani zdaleka jsem nebyl připraven na příběh, který jsem právě vyslechl.

Zaprvé — je to pravda? Matthew měl v sobě neuvěřitelné kouzlo. Uměl jednat s lidmi. Nehraje to všechno na mě? Ne, neměl jsem pochybnosti o tom, že věci proběhly přesně tak, jak je popsal: v jeho hlase nepochybně zněla pravda. Vyjmenoval všechny nemocnice a ošetřující lékaře pro případ, že bych je chtěl

kontaktovat. Navíc Thelma, které již vše v minulosti musel vyprávět, neuvěřitelně pozorně naslouchala a nic nenamítala. Podíval jsem se na ni, ale odvrátila pohled. Když Matthew svůj příběh skončil, začala se dívat z okna. Je možné, že toto vše věděla od začátku a skrývala to přede mnou? Nebo byla tak zaujatá svými vlastními problémy a potřebami, že si po celou dobu vůbec neuvědomila Matthewův duševní stav? Nebo ji to třeba na okamžik napadlo a ona to v sobě potlačila, protože to odporovalo její vlastní životní lži?

Jediná Thelma mi mohla na mé otázky odpovědět. Ale která Thelma? Ta Thelma, která mě podvedla? Thelma, která podvedla samu sebe? Nebo Thelma, která byla podvedená sama sebou? Pochyboval jsem, že na tyto otázky najdu odpovědi.

V první řadě jsem však upřel svou pozornost na Matthewa. Během posledních několika měsíců jsem si o něm vytvořil určitou představu, nebo spíš několik alternativních představ — nezodpovědný, sociopatický Matthew, který zneužívá pacientky; bezohledný Matthew se sexuálními problémy, který si řeší své osobní konflikty (se ženami obecně nebo se svou matkou); pobloudilý úžasný mladý terapeut, který si popletl lásku vytouženou s láskou vymáhanou.

Přesto teď do žádné z mých představ nezapadal. Byl někým jiným, někým, o kom jsem nikdy neuvažoval. Ale kým? Nebyl jsem si jist. Oběť dobrých úmyslů? Raněný léčitel, člověk typu Ježíše, který obětoval Thelmě svou vlastní integritu? *Zcela* jistě jsem na něj přestal hledět jako na terapeuta, který se dopustil prohřešku: byl stejně tak pacientem jako Thelma, a navíc (nemohl jsem si pomoci, když jsem se podíval na Thelmu, která stále zírala z okna) *spolupracující* pacient, pacient, jakého bych si přál.

Vzpomínám si, že jsem byl vyvedený z míry — tolik spekulací explodovalo v pouhých několika minutách. Úplně rozmetána byla konstrukce Matthewa jako sociopatického psychoterapeuta, který zneužívá své pacienty. Místo toho se vynořila vtíravá otázka: *Kdo koho v tomto vztahu vlastně využíval?*

Toto byly všechny informace, se kterými jsem mohl pracovat (a všechny, o kterých jsem myslel, že potřebuji). Na zbytek sezení si vzpomínám jen

mlhavě. Vzpomínám si, že Matthew chtěl, aby se ho Thelma víc ptala. Bylo to, jako by i on cítil, že Thelmu mohou zbavit závislosti právě informace, že její představy neunesou tíži pravdy. A navíc si myslím, že si uvědomil, že teprve s Thelminým vysvobozením bude volný i on sám. Vzpomínám si, že jak Thelma, tak i já jsme mu kladli spoustu otázek, na které otevřeně odpověděl. Zena ho opustila před čtyřmi roky. Stále více se začaly rozcházet jejich názory na náboženství a ona nedokázala vstřebat jeho obrácení na ortodoxní křesťanskou víru.

Ne, není homosexuál. A ani nikdy nebyl, přestože se ho na to Thelma často ptala. Právě v tomto okamžiku ho na chvíli opustil úsměv a s lehkým podrážděním zvýšil hlas. („Stále jsem ti opakoval, Thelmo, že v Haightu žijí i normální lidé.“)

Ne, nikdy neměl osobní vztah s žádnou jinou pacientkou. Vlastně v důsledku své psychózy a toho, co proběhlo s Thelmou, si před několika lety uvědomil, že jeho psychotické problémy představují nepřekonatelnou bariéru, a na svou psychotherapeutickou činnost rezignoval. Protože však chtěl sloužit lidem, věnoval se po dobu několika let psychologickým testům, potom pracoval v laboratoři biofeedbacku a v současné době pracuje jako administrátor křesťanské zdravotní organizace.

Přemýšlel jsem o Matthewově rozhodnutí týkající se ukončení kariéry psychotherapeuta a napadlo mě, zda nedošel k bodu, kdy by se měl do svého oboru vrátit — možná by z něj teď byl výjimečný psychotherapeut — když tu jsem si všiml, že náš čas téměř vypršel.

Zeptal jsem se, zda jsme vyčerpali všechna témata. Požádal jsem Thelmu, aby se podívala do budoucnosti a zkusila si představit, jak se bude cítit za několik hodin. Nezůstanou ještě nějaké nevyslovené otázky?

K mému překvapení začala tak silně vzlykat, že nemohla popadnout dech. Slzy stékaly na její nové modré šaty. Matthew mě předešel a podal jí balíček papírových kapesníčků. Její vzlykání se postupně ztišovalo a začala být slyšet slova.

„*JVevěřím, já prostě nemůžu věřit, že Matthewovi opravdu záleží na tom, co se se mnou děje.*“ Svá slova nesměřovala ani k Matthewovi, ani ke mně, ale

k nějakému bodu v místnosti mezi námi. S určitým uspokojením jsem si uvědomil, že nejsem jediný, ke komu hovoří jako ke třetí osobě.

Pokoušel jsem se pomoci Thelmě hovořit. „Proč? Proč mu nevěříte?”

„Říká to, protože mu nic jiného nezbyvá. Je to přece tak správné. Je to to jediné, co může říci.”

Matthew dělal, co mohl, ale komunikace byla obtížná, protože Thelma stále vzlykala. „Všechno, co jsem řekl, myslím vážně. Myslel jsem na tebe každý den po celých těch osm let. Záleží mi na tom, co se s tebou děje. Strašně moc mi na tobě *záleží*.”

„To tvé *záleží* — co to vůbec znamená? O tom vím své. Záleží ti na mně jako na chudácích, mravencích, rostlinách a ekologických systémech. Nestojím o to být jedním z tvých mravenců!” Už jsme přetahovali o dvacet minut a já musel sezení ukončit, přestože se Thelma nebyla schopná posbírat. Další schůzku jsem naplánoval na následující den — nejen abych jí poskytl podporu, ale také proto, že nejlepší bylo setkat se co nejdříve, dokud byly všechny podrobnosti této hodiny stále čerstvě v její paměti.

Po schůzce jsme si všichni tři podali ruce a rozešli jsme se. O několik minut později, když jsem si šel pro kávu, jsem si všiml, že si Thelma s Matthewem povídají na chodbě. On se jí snažil něco vysvětlit, ona se však na něj nedívala. Krátce poté jsem je viděl, jak se rozcházejí opačnými směry.

Thelma se do druhého dne nevzpamatovala a po celé sezení byla mimořádně labilní. Často plakala a několikrát propadla vzteku. Zejména naříkala, že Matthew má o ní takové nízké mínění. Stále se vracela k Matthewovu prohlášení, že mu na ní *záleží*, až jí začalo připadat urážlivé. Nezmínil se, jak si všimla, ani o jedné z jejích dobrých vlastností a byla přesvědčená, že jeho hlavní postoj k ní je „nepřátelský”.

Navíc byla přesvědčená, že pravděpodobně kvůli mé přítomnosti nasadil Matthew „pseudoterapeutický” tón a způsob, který jí připadal blahosklonný. Thelma se v řeči stále točila kolem své rekonstrukce onoho setkání a své reakce na něj.

„Mám pocit, jako bych byla po amputaci. Něco jako by naždy odešla. Přes všechny ty jeho vznešené etické zásady si myslím, že jsem čestnější než on. Zejména pokud jde o jeho pojetí toho, kdo koho svedl.“

Thelma k tomuto tématu již nic nedodala a já na další vysvětlení nenaléhal. Přestože jsem měl být potěšen, že jsem konečně zjistil, co se *skutečně* stalo, její zmínka o „amputaci“ mě rozhodila.

„Už se mi o Matthewovi nezdají žádné sny,“ pokračovala. „Už o něm nesním ani přes den. Ale já chci. Chci se ponořit do náruče horkého denního snu. Venku je chladno a já se cítím prázdná. Prostě najednou už vůbec nic není.“

Jako bludný člun, který ztratil svou kotvu, pomyslel jsem si — ale také jako vnímavý člun, který zoufale hledá přístav, jakýkoli přístav. V tuto chvíli se Thelma nacházela ve vzácně rozkolísaném stavu mezi dvěma obsesemi. Teď přišla ta chvíle, na kterou jsem čekal. Takový stav netrvá dlouho — neukotvená posedlost se jako nevázaný kyslík rychle sloučí s nějakou duševní představou nebo myšlenkou. Tento okamžik, tento kratičký interval mezi obsesemi byl zásadním přelomem v naší práci — než Thelma znovu získá rovnováhu tím, že svou obsesi nasměruje a upne na něco nebo někoho jiného. Velmi pravděpodobně je schopná rekonstruovat setkání s Matthewem takovým způsobem, že by její vize reality opět mohla být oporou pro všechny ty zmatené fantazie.

Zdálo se mi, že došlo ke skutečnému pokroku. Operace skončila a mým současným úkolem bylo zachránit amputovanou končetinu a rychleji vrátit na původní místo. Moje příležitost přišla brzy. Thelma stále naříkala nad svou ztrátou.

„Moje obavy, co všechno se může stát, se vyplnily. Už nemám žádnou naději, už nikdy nebudu šťastná. Dokázala jsem žít s jednocentní nadějí. Žila jsem s ní tak dlouho.“

„A co vám to přineslo, Thelmo? Jednocentní šance na co?“

„Na co? Na těch dvacet sedm dní. Do včerejška stále existovala šance, že se s Matthewem můžeme do těch dob vrátit. Zažili jsme to. Ty city byly skutečné, poznám lásku, když ji cítím. Dokud já i Matthew žijeme, stále jsme měli šanci, že se to vrátí. Až do včerejška. Do toho rozhovoru.“

Stále se nad námi vznášely hrozby několika iluzí, které musely být rozprášeny. Obsesi jsem téměř zničil. Přišel čas vše dokončit.

„Thelmo, to, co se teď chystám říci, není příjemné, ale myslím, že je to důležité. Pokusím se vyjádřit jasně své myšlenky. Pokud spolu dva lidé prožívají určitý okamžik nebo sdílejí společný cit, pokud oba cítí totéž, pak si dokážu představit, že by bylo možné, pokud jsou naživu, tento vzácný cit mezi nimi oživit. Byl by to však značně delikátní proces, vždyť lidé se mění a láska se také vyvíjí. Přesto taková možnost asi existuje. Mohli by začít komunikovat, mohli by se pokusit znovu dosáhnout hlubokého autentického vztahu, který, protože autentická láska je absolutním stavem, by mohl začít vracet vše, co cítili předtím.

Jenže co když jejich zážitky nikdy nebyly stejné! Zkusme předpokládat, že ti lidé vnímali skutečnost naprosto odlišně. A předpokládejme, že jeden z nich se mylně domníval, že jeho zážitky jsou stejné jako zážitky toho druhého?"

Thelma na mě upřeně zírala. Byl jsem si jist, že mi naprosto rozumí.

Pokračoval jsem: „A právě toto jsem pochopil při setkání s Matthewem. Jeho zážitky a vaše zážitky jsou naprosto odlišné. Cožpak nevidíte, že je nemožné, abyste obnovili ten zvláštní duševní stav, který jste zažili? Vy dva s tím nemůžete naprosto nic dělat, protože ten stav nebyl společný.

On byl někde, zatímco vy jste byla jinde. On se topil v psychóze. Nevěděl, kde jsou jeho hranice — kde končí on a kde začínáte vy. Chtěl, abyste byla šťastná, protože si myslel, že jste oba jedinou bytostí. Neprožíval lásku, protože nevěděl, kým je. Vaše zkušenost byla odlišná. Nemůžete obnovit stav vzájemné romantické lásky, hluboké lásky vás dvou, *protože ani pro jednoho z vás to nebylo na prvním místě."*

Nemyslím, že jsem kdy řekl něco krutějšího, ale musel jsem znít tvrdě a jednoznačně, aby význam mých slov nebylo možno překroutit ani zapomenout.

Nebylo pochyb o tom, že to, co jsem řekl, zasáhlo cíl. Thelma přestala plakat a jen tiše seděla bez hnutí a přemýšlela o mých slovech. Po několika minutách jsem mrtvé ticho přerušil: „Co si myslíte o tom, co jsem teď řekl, Thelmo?"

„Už nic necítím. Nemám v sobě žádné pocity. Musím najít způsob, jak přežít až do konce. Cítím jen prázdnotu.“ •

„Po celých osm let jste žila a vnímala jen jedním způsobem a toto všechno vás nyní během dvaceti čtyř hodin opustilo. Příštích několik dní bude zmatených. Budete se cítit ztracená. S tím jsme však museli počítat. Jak jinak by to mohlo být?“

Řekl jsem to, protože nejlepší prevencí kalamitní reakce bývá, když na ni upozorníte. Jiný způsob, jak pomoci pacientovi překonat takovou reakci, je postavit ho do role pozorovatele. A tak jsem dodal: „V tomto týdnu bude velmi důležité stát se svým vlastním pozorovatelem a zapisovat si stav svého nitra. Byl bych rád, kdybyste stále sledovala svůj duševní stav a každé čtyři hodiny, když budete vzhůru, si svá pozorování zapisovala. Příští týden se k nim vrátíme.“

Jenže příští týden Thelma poprvé na sezení nepřišla. Její manžel mi zatelefonoval, aby ji omluvil — prý zaspala — a tak jsme se dohodli, že přijde o dva dny později.

Když jsem vešel do čekárny, abych Thelmu přivítal, zarazilo mě výrazné zhoršení jejího zjevu. Opět na sobě měla svůj zelený joggingový obleček, zcela zjevně nebyla učesaná a neudělala nic, aby vypadala přitažlivě. A ke všemu ji poprvé doprovázel její manžel Harry, vysoký muž s bílými vlasy a velkým baňatým nosem, který seděl v čekárně a v každé ruce svíral posilovač prstů. Vzpomněl jsem si, jak mi Thelma vyprávěla, že byl v době války instruktorem boje muže proti muži. Dokázal jsem si představit, jak někoho rdousí.

Pomyslel jsem si, že je divné, že ji toho dne doprovází. Navzdory svému věku byla Thelma fyzicky v pořádku a do ordinace ke mně vždy jezdila sama. Moje zvědavost ještě vzrostla, když se v čekárně zmínila o tom, že by se mnou chtěl Harry mluvit. Setkal jsem se s ním jen jednou: pozval jsem ho při mém třetím nebo čtvrtém setkání s Thelmou na patnáctiminutový rozhovor — zejména abych získal představu, co je za člověka, a abych zjistil, co si o svém manželství myslí on. Nikdy předtím mě o rozhovor nepožádal. Zcela zřejmě se dělo něco závaž-

ného. Souhlasil jsem, že se mu budu věnovat v posledních deseti minutách Thelmina sezení, a zároveň jsem mu dal jasně najevo, že nebudu chtít před Thelmou cokoli z našeho rozhovoru tajit.

Thelma vypadala unaveně. Zabořila se do křesla a tichým rezignovaným hlasem začala pomalu mluvit:

„Můj týden byl horor, učiněné peklo! Moje obsese je pryč — nebo téměř pryč, myslím. Dříve jsem přemýšlením o Matthewovi trávila více než devadesát procent času, to se teď změnilo na sotva dvacet procent, a dokonce i těch dvacet procent je jiných.

Ale co dělám místo toho? Nic. Absolutně nic. Spím dvanáct hodin denně. Všechno, co dělám, je, že spím nebo sedím a vzdychám. Jsem celá vysušená, už nedokážu ani plakat. Harry, který mě téměř nikdy nekritizoval, prohodil včera večer, když jsem se vrtala v jídlu — tento týden jsem se sotva čeho dotkla — „Už se zase lituješ?“

„Jak si vysvětlujete to, co se s vámi děje?“

„Je to, jako bych byla na magickém představení a pak se ocitla venku — a najednou je všechno šedivé.“

Zatrnulo mi. Nikdy předtím jsem Thelmu neslyšel mluvit v metaforách. Bylo to, jako by mluvil někdo jiný.

„Vyprávějte mi víc o svých pocitech.“

„Cítím se stará, doopravdy stará. Je to poprvé, co si uvědomuji, že je mi sedmdesát let — sedmdesát let je víc, než má devadesát procent lidí, které potkávám. Cítím se jako živoucí mrtvola, bez energie, bez života, prostě mrtvola. Nezbývá nic jiného než nějak dožít.“

Ta slova řekla rychle, ale kadence se postupně zpomalovala. Pak se otočila ke mně a na chvíli se na mě zadívala. Už to bylo nezvyklé, protože se málokdy během terapie podívala přímo na mě. Možná jsem se mýlil, ale měl jsem pocit, že její oči říkají: „A teď jste konečně spokojený?“ Ten pohled jsem nekomentoval.

„Tohle všechno proběhlo po našem sezení s Matthewem. Co se během té hodiny stalo, že to na vás tak zapůsobilo?“

„Byla jsem neskutečný blázen, že jsem ho po celých osm let chránila!“

Thelmu hněv probral k životu. Vzala kabelku z klína, položila ji na podlahu a do svých slov vložila obrovskou energii. „Co jsem za to dostala? Řeknu vám to: ránu do zubů! Pokud bych nebyla náš vztah držela po celá ta léta před svými psychoterapeuty v tajnosti, mohlo to všechno dopadnout docela jinak.“

„Tomu nerozumím. Jakou ránu do zubů?“

„Byl jste u toho. Viděl jste to. Viděl jste, jak je chladný. Neřekl mi ani ahoj, ani nashledanou. Neodpověděl na mé otázky. To by ho to stálo tolik námahy? *Stále ještě* mi neřekl, proč mě tehdy opustil!“

Snažil jsem se jí popsat, že já to vidím jinak a že podle mého názoru byl Mat-thew otevřený a v celé šíři do bolestivých podrobností vysvětlil, proč se s ní rozešel.

Ale Thelma mě neposlouchala a dál pokračovala v chrlení svých stesků: „Bylo na něm vidět pouze jediné — že Matthew Jennings je otrávený z Thelmy Hiltonové a dělá se mu z ní zle. Máte tu nejlepší scénář, jak dohnat exmilenu k sebevraždě: *Náhle ji opusťte a neřekněte proč*. To je přesně to, co mi udělal!“

Včera jsem si během svého snění představovala Matthewa, jak se před osmi lety vytahuje před jedním ze svých přátel — a sází se s ním — že s pomocí svých odborných znalostí dokáže během dvaceti sedmi dní nejprve svést a potom totálně zničit pacientku!“

Thelma se předklonila, otevřela kabelku a vytáhla z ní novinový výstřižek o vraždě. Počkala několik minut, až si to přečtu. Podtrhla červenou pastelkou odstavec, který prohlašoval, že sebevraždy jsou ve skutečnosti dvojnásobnými vraždami.

„Viděla jsem to v nedělních novinách. Nemůže na tom být kousek pravdy? Možná že když jsem se pokoušela o sebevraždu, ve skutečnosti jsem chtěla zabít Matthewa. Víím, že to tak cítím. Tady,“ ukázala na srdce. „Nikdy předtím mě to nenapadlo!“

Ze všech sil jsem se snažil zůstat klidný. Samozřejmě jsem měl z jejich depresí obavy. *Je pochopitelné*, že je zoufalá, cožpak tomu může být jinak? Jen to nejhlubší zoufalství může vymyslet iluzi takové síly a neodbytnosti, aby trvala osm let. A ve chvíli, kdy jsem tuto iluzi zlikvidoval, musím být připravený na to, že se vynoří zoufalství, které se pod ní skrývá. Ať to však bylo jakkoli zlé, Thelmin duševní stav byl dobrým znamením - signálem, že jsme na dobré cestě. Všechno postupovalo tak, jak mělo. Přípravné práce byly dokončeny a mohla začít skutečná terapie.

Ona vlastně už začala! Thelmin překvapující výbuch, náhlá erupce hněvu vůči Matthewovi byla znamením, že staré obranné systémy přestaly fungovat. Byla tvárná. Každý pacient trpící obsesí skrývá uvnitř hněv a já byl připraven na to, že se objeví i u Thelmy. Přese všechno jsem považoval její zlost navzdory iracionálním komponentům za signál vynikajícího vývoje.

Natolik jsem se zabýval těmito úvahami a plány naší budoucí práce, že jsem přeslechl první část Thelmina dalšího komentáře - ale konec věty jsem zaslechl až příliš jasně.

„...a právě proto musím skončit s terapií!“

Spěšně jsem vyhrkl: „Jak vás může něco takového vůbec napadnout? Tohle je nejhorší možný čas pro ukončení léčby. Teď právě přišla chvíle, kdy můžeme dosáhnout nějakého pokroku.“

„Už se nechci dál léčit. Dvacet let jsem pacientkou a už mě to nebaví. Matthew ke mně přistupoval jako k pacientce, nikoli jako k příteli. Vy ke mně přistupujete jako k pacientce. Chci být jako každý jiný.“

Už si nepamatuji, co jsem jí potom řekl. Víím jen, že jsem vytahoval všechny možné důvody a tlačil na ni všemi způsoby, aby si to rozmyslela. Připomněl jsem jí její závazek, že se účastní půlroční léčby a že zbývá ještě pět týdnů.

Ona však oponovala: „I vy se mnou budete souhlasit, že jsou někdy chvíle, kdy musíte chránit sám sebe. Ještě trochu této *léčby* by bylo nesnesitelné.“

Pak dodala se smutným úsměvem: „Další taková péče by pacienta zabila.“

Všechny mé argumenty potkal podobný osud. Trval jsem na tom, že jsme udělali opravdový pokrok. Připomenul jsem jí, že původně ke mně přišla, abych zbavil její mysl představ, a že jsme v tomto udělali obrovský pokrok. Teď přišla chvíle soustředit se na náhle odkrytý pocit prázdnoty a zmaru, který živil její obsesi.

Odpověděla, že její ztráty jsou příliš vysoké — jsou horší, než může snést. Ztratila naději do budoucna (tím měla na mysli, že ztratila svou „jednoprocentní šanci“ na smír); dále ztratila nejkrásnějších dvacet sedm dní svého života (jestliže - jak jsem jí ukázal - nebyly „skutečné“, ztratila také významnou vzpomínku na vrchol svého života); a také svou obětí ztratila osm let (jestliže chránila iluzi, pak byla i ta oběť zbytečná).

Thelminy argumenty byly natolik silné, že jsem nenašel žádný účinný způsob, jak na ně reagovat — kromě toho, že uznám její ztráty a řeknu, že to, čím musí projít, jí přinese spoustu zármutku a že chci být s ní a pomoci jí ten zármutek překonat. Také jsem se pokoušel vysvětlit, že lítost je někdy mimořádně bolestivá, když už se objeví, ale že bychom mohli podniknout kroky, abychom zabránili další lítosti zapustit kořeny. Když například zvážíme její rozhodnutí, které právě učinila: nebude - za měsíc, za rok — svého rozhodnutí skončit s léčbou hluboce litovat?

Thelma mi odpověděla, že i když mám asi pravdu, slíbila sama sobě, že terapii ukončí. Přirovnala naše třístranné sezení k návštěvě doktora, ke kterému přicházíte s podezřením na rakovinu. „Cítíte hrozný strach — tolik se bojíte, že tu návštěvu odkládáte znova a znova. Lékař potvrdí, že opravdu máte rakovinu, a všechn váš strach z nejistoty je pryč — ale co vás zachvátí pak?“

Snažil jsem se vyznat ve svých pocitech a uvědomil jsem si, že jedna z mých prvních reakcí, jež se mi vynořily, byla: „Jak mi můžete něco takového udělat?“ Přestože nebylo pochyb o tom, že moje porážka pramení zčásti z mé vlastní frustrace, uvědomoval jsem si také, že reaguji na to, co ke mně Thelma cítí. Já jsem byl tím člověkem, který je odpovědný za všechny tři ztráty. To třístranné sezení bylo *mým* nápadem a *já* jsem byl tím, kdo zničil její iluze. Byl jsem katem její\$

lásky. Napadlo mě, že jsem sehrál nevděčnou roli. Už to slovo *deziluze* se svou negativní, nihilistickou konotací mě mělo varovat. Pomyslel jsem na hru O'Neilla *The Iceman Cometh* a na osud deziluzionisty Hickeyho. Ti, kterým se snažil ukázat realitu, se nakonec proti němu postavili a vrátili se do světa iluzí.

Vzpomněl jsem si, jak mě před několika týdny napadlo, že Thelma ví, jak potrestat Matthewa, a nepotřebuje k tomu mou pomoc. Napadlo mě, že její pokus o sebevraždu opravdu *byl* pokusem o vraždu, a teď jsem věřil, že její rozhodnutí ukončit terapii je také určitou formou dvojnásobné vraždy. Pokud vnímala ukončení terapie jako útok proti mně - měla pravdu! Odhadla, jak kriticky důležité pro mě je mít úspěch, uspokojit svou intelektuální zvědavost a dovést všechno až do samého konce. Její pomsta spočívala v tom, že zničí všechny mé cíle. Vůbec jí nezáleželo na tom, že střely, které namířila na mě, zasáhnou i ji. Její sadomasochistické sklony byly tak silné, že ji přitahovala myšlenka dvojité oběti.

Pokusil jsem se tyto myšlenky prozkoumat společně s Thelmou: „Vnímám váš hněv vůči Matthewovi, ale zajímalo by mě, zda nemáte vztek i na mě. Bylo by docela logické, kdybyste se na mě zlobila — dokonce velmi zlobila. Prese všechno určitým způsobem musíte mít pocit, že jsem vás do tohoto stavu dovedl já. Byl to můj nápad pozvat Matthewa, moje myšlenka, abyste mu kladla otázky.“ Zdálo se mi, že jsem zahlédl slabé přikývnutí.

„Pokud je tomu tak, Thelmo, napadá vás lepší prostor k práci na tom všem než právě tady a teď během terapie?“

Thelma přikývla, tentokrát výrazněji. „Rozum mi říká, že máte pravdu. Někdy však musíte udělat něco, co prostě udělat musíte. Slíbila jsem si, že už nechci být vnímána jako pacientka, a chci ten slib dodržet.“

Vzdal jsem to. Bylo to jako házet hrách na stěnu. Naše hodina dávno vypršela a já jsem se ještě musel setkat s Harrym, kterému jsem slíbil deset minut. Než jsem se s Thelmou rozloučil, dostal jsem z ní několik závazků: souhlasila, že o svém rozhodnutí ještě popřemýšlí a že za mnou během tří týdnů zajde, a dala mi čestné slovo, že se o šest měsíců později zúčastní výzkumného psy-

chologického projektu a vyplní řadu dotazníků. Zakončil jsem sezení s pocitem, že i když svůj slib možná vyplní, je rra pokračování v léčbě jen malá naděje.

Dosáhla Pyrrhova vítězství, a tak si mohla dovolit trochu velkomyslnosti: když opouštěla mou ordinaci, poděkovala mi za mé úsilí a řekla, že pokud by se snad někdy rozhodla v terapii pokračovat, stojím na seznamu možných psycho-terapeutů na prvním místě.

Doprovodil jsem Thelmu do čekárny a uvedl do ordinace Harryho. Harry byl přímý a rázný:

„Vím, co je to velet lodi, doktore - v armádě jsem to dělal třicet let — a vidím, že dnes máte zpoždění. To znamená, že se to zpoždění potáhne celý den, nemám pravdu?“

Přikývl jsem, ale zároveň ho ujistil, že na rozhovor s ním si čas udělám.

„Dobrá, budu tedy velmi stručný. Ne jako Thelma. Nikdy nechodím kolem horké kaše. Přejdou rovnou k věci. Vraťte mi mou ženu, doktore, tu starou Thelmu — přesně takovou, jaká bývala.“

Harryho hlas zněl spíše prosebně než výhruzně. Měl mou plnou pozornost — a během toho, co mluvil, jsem si nemohl pomoci a stále jsem pozoroval jeho velké ruce. Pokračoval a do hlasu se mu vkrádal vyčítavý tón, když popisoval, jak se od doby, kdy začala Thelma navštěvovat mou ordinaci, její zdravotní stav postupně zhoršoval. Když jsem ho vyslechl, pokusil jsem se mu vysvětlit, že dlouhodobá deprese je téměř takovou zátěží pro rodinu jako pro pacienta. Ignoroval můj pokus a pokračoval, že Thelma byla vždy dobrá žena a je možné, že za zhoršení jejího stavu může i on tím, že je často pryč a hodně cestuje. Nakonec jsem ho informoval o Thelmině rozhodnutí skončit s léčbou, což ho podle všeho potěšilo a uklidnilo. Naléhal na ni v tomto směru již několik týdnů.

Když Harry opustil mou ordinaci, zůstal jsem sedět, unavený, vyčerpaný a vzteklý. Panebože, to je dvojka! Pryč od nich. Vrcholná ironie. Ten starý blázen chce „zpátky svou starou Thelmu“. To je tak slepý, že si nevšiml, že tu starou Thelmu *nikdy* neměl? Ta stará Thelma nikdy nebyla doma: posledních osm let

svého života propadala fantaziím o lásce, kterou nikdy neměla. Hany, o nic méně než Thelma, se rozhodl žít v iluzi. Cervantes se ptal: „Co zvolíte: moudré bláznovství, nebo bláznivou moudrost?“ Bylo jasné, co zvolili Harry s Thelmou! Jenže obviňování těch dvou a naříkání nad slabostí lidského ducha — toho křehkého přízraku neschopného přežít bez iluzí, okouzlení, stavění vzdušných zámků nebo duševních lží — mi přineslo pramalou útěchu. Byl čas podívat se pravdě přímo do očí. Prostě jsem tento případ nade vši pochybnost naprosto neustál a nemohu svou vinu přenést ani na pacientku nebo jejího manžela, ani na okolnosti.

Několik dalších dní mě pronásledovaly výčitky svědomí a zároveň jsem se o Thelmu bál. Znepokojovala mě možnost sebevraždy, ale zároveň mě napadlo, že její zlost je tak otevřená a tak jednoznačně směřovaná, že je nepravděpodobné, že by ji obrátila proti sobě. Abych přehlušil výčitky svědomí, snažil jsem se přesvědčit sám sebe, že jsem zvolil správnou terapeutickou strategii: Thelma na tom *byla* opravdu hodně zle, když mě vyhledala, a *bylo nutné* něco podniknout. Ačkoli je teď v nedobrému stavu, není na tom hůře, než když začala. Kdoví, možná je na tom lépe, možná se mi podařilo zbavit ji iluzí a ona si potřebuje chvíli o samotě lízat rány, než bude v terapii pokračovat. Po celé čtyři měsíce jsem se přece pokoušel o konzervativnější přístup a radikálnější zásah jsem zvolil, až když bylo jasné, že jinou volbu nemám.

Jen jsem obelhával sám sebe. Věděl jsem, že mám dobrý důvod cítit se provinile. Zase jsem se stal obětí své grandiózní víry, že dokážu vyléčit naprosto každého. Svedený přílišným sebevědomím a vlastní zvědavostí jsem ignoroval dvacetiletý důkaz toho, že Thelma není vhodným kandidátem psychoterapeutické léčby, a vystavil jsem ji bolestivé konfrontaci, která, viděna retrospektivně, měla malou pravděpodobnost, že bude úspěšná. Zlikvidoval jsem obranné mechanismy, aniž bych vybudoval cokoli, co je nahradí.

Možná měla Thelma pravdu, když se v tuto chvíli rozhodla přede mnou chránit. Možná měla pravdu, když řekla, že „další taková péče by pacienta zabila“. Prese všechno jsem si kritiku Thelmy a Harryho zasloužil. Z hlediska profesio-

nálního jsem se dostal do nepříjemné situace. Když jsem několik týdnů předtím hovořil o léčbě Thelmy na konferenci, vzbudil jsem značný zájem. Teď mě obcházely mrákoty při představě, že se v následujících týdnech budou kolegové a studenti ptát: „Tak jak to pokračuje? Co je nového? Jak to dopadlo?“

Přesně jak jsem čekal, Thelma za tři týdny na schůzku, na které jsme se dohodli, nepřišla. Zatelefonoval jsem jí a mezi námi proběhl stručný, ale zajímavý rozhovor. Přestože byla ve svém rozhodnutí nepokračovat v léčbě neoblomná, zaznamenal jsem v jejím hlasu méně zloby. Nejen že nechtěla pokračovat v léčbě, ale sdělila mi, že ji už nepotřebuje. Cítí se podstatně lépe, zcela jistě daleko lépe než před třemi týdny. Včerejší setkání s Matthewem — pronesla jako mimochodem — jí neuvěřitelně pomohlo!

„Cože? Matthew? Jak se to stalo?“ vyhrkl jsem.

„No, hezky jsme si popovídali u kávy. Dohodli jsme se, že se budeme scházet na popovídání každý měsíc.“

Sílel jsem zvědavostí a začal jsem se vyptávat. Nejdřív mi odpovídala a napínala mě („Vždyť jsem vám celou tu dobu říkala, že je to to, co potřebuji.“). Potom mi dala jasně najevo, že už nemám právo klást jí osobní otázky. Nakonec jsem pochopil, že se už stejně nic víc nedozvím, a tak jsem se chystal říci jí závěrečné sbohem. Předtím jsem ještě nabídl, že pokud by někdy změnila názor na terapii, budu jí plně k dispozici. Jenže ona už nikdy na můj způsob terapie chuť nedostala a už se mi neozvala.

O šest měsíců později pozval Thelmu výzkumný tým na sérii psychologických testů. Když vyšla závěrečná zpráva, spěšně jsem si vyhledal hodnocení případu Thelmy Hiltonové.

Shrnutí: T. H. je sedmdesátiletá vdaná žena. Její stav se v důsledku pěti-měsíční terapie, probíhající jednou týdně, výrazně zlepšil. Dosáhla mezi dvaceti osmi geriatrickými subjekty, které tato studie zahrnula, nejlepších výsledků.

Je výrazně méně depresivní. Její sebevražedné sklony, extrémně vysoké na začátku léčby, byly zredukovány na úroveň, kdy není nutné ji nadále považovat za pacientku s rizikem sebevraždy. Došlo ke zvýšení sebeúcty a v souvislosti s tím se značně zlepšila i některá další hodnocená kritéria: úzkostnost, sklony k hypochondrii a obsesím.

Výzkumnému týmu není dostatečně zřetelná povaha léčebné terapie, která dosáhla tak pozoruhodných výsledků, protože pacientka stále odmítá sdělit podrobnosti o způsobu léčby. Zdá se, že terapeut úspěšně aplikoval pragmatický, na symptomy orientovaný plán léčby, zaměřený spíše na poskytnutí úlevy než na hlubší zásah či změnu osobnosti. Navíc účinně využil systémový přístup a začlenil do terapeutického procesu jak pacientčina manžela, tak dlouholetého přítele (od kterého byla dlouhou dobu odtržena).

^s
Úžasný materiál! Tak snad alespoň nějaká útěcha...

Kapitola druhá

„Kdyby znásilnění nebylo zločinem...“

„Ten váš pacient je kus dobytka a včera na skupině jsem mu to řekla — přesně takhle!“ Sarah, mladá praktikantka psychiatrie v tu chvíli náhle zmlkla a podívala se na mě s výrazem: a teď si mě kritizujte.

Zcela zřejmě se muselo stát něco výjimečného. Nestává se každý den, že by mi do ordinace vrazila studentka a bez sebemenší stopy jakýchkoli rozpaků v hlase — vlastně z ní spíš vyzařovala hrdost a vzdor — mi oznámila, že verbálně napadla jednoho z mých pacientů. A to dokonce pacienta s pokročilou rakovinou.

„Sarah, můžete si prosím na chvíli sednout a říci mi o tom víc? Mám ještě několik minut, než mi přijde další pacient.“

Sarah spustila a zjevně bojovala s emocemi: „Carlos je ta nejodpornější a nejprimitivnější kreatura, se kterou jsem se kdy setkala!“

„No dobrá, ani já ho nemám dvakrát v lásce. To jsem vám ostatně řekl, už když jsem ho za vámi poprvé poslal.“ S Carlosem jsem se setkával při individuálních sezeních asi půl roku a před několika týdny jsem mu doporučil absolvovat skupinovou terapii u Sarah. „Ale pokračujte. Nechtěl jsem vás přerušit.“

„Tedy, jak už víte, problémy s ním byly vždycky. Jakmile se dostane do blízkosti žen, chová se jako pes, který vyčenichal hárající feny, a ignoruje veškeré dění ve skupině. Včera večer se Marta — je to taková opravdu křehká dívenka, která většinou na skupině jen mlčí - otevřela a svěřila se nám, že byla loni zná-

silněná. Nemyslím, že by o tom byla kdy předtím komukoli vyprávěla — určitě ne nikomu ve skupině. Celá se třásla, přerývaně vzlykala, bylo pro ni tak těžké pokračovat. Bylo to neuvěřitelně dojemné. Každý z nás se pokoušel jí pomoci a já — nevím, jestli to bylo správné, nebo ne — prostě jsem se rozhodla, že třeba pomůže, když před skupinou přiznám, že před třemi lety jsem byla také znásilněna..."

„To jsem, Sarah, nevěděl...“ „Nikdo to nevěděl!“

Sarah přestala vyprávět a osušila si oči. Viděl jsem, že pro ni není snadné toto vše vyprávět. Jen jsem si nebyl jist, co ji bolí víc: to, že mi řekla o svém znásilnění, nebo že to otevřeně přiznala před skupinou. (Situaci jí pravděpodobně komplikoval i fakt, že jsem byl vedoucím skupinové terapie.) Anebo ji vyvádí z míry to, co se mi ještě chystá říci? Rozhodl jsem se, že zůstanu věcný. „A potom?“

„No a pak se do toho vložil ten váš Carlos.“

Můj Carlos? To je směšné, pomyslel jsem si. Jako by snad byl mým synem a já měl za něj odpovědnost. (I když byla pravda, že jsem na Sarah naléhal, aby se ho ujala. Váhala zařadit do své skupiny pacienta s rakovinou. Ale také byla pravda, že její skupina se zmenšila na pět lidí a Sarah potřebovala nové členy.) Sarah se nikdy nechovala takhle iracionálně — a tak vyzývavě. Báł jsem se, že by se mohla v budoucnu za tento svůj výstup stydět, a tak jsem nechtěl situaci komplikovat žádným náznakem kritiky. „A co udělal?“

„Kladl Martě různé věcné otázky — kdy, kde, co, kdo. Z počátku jí to pomáhalo se rozprávět, ale jakmile jsem promluvila o svém zážitku já, přestal si všímat Marty a začal klást stejné otázky mně. Pak se nás obou začal ptát na intimnější podrobnosti. Trhal na vás ten násilník šaty? Ejakuloval do vás? Byl nějaký okamžik, kdy se vám to začínalo líbit? Otázky kladl natolik rafinovaně, že nám všem nějakou dobu trvalo, než jsme si uvědomili, že se tím vlastně vzrušuje.“

Čerta starýho mu záleželo na mně a na Martě, prostě si hojil své sexuální komplexy. Víím, že bych asi měla projevovat víc empatie — jenže je mi odporný!"

„A jak to všechno skončilo?"

„No skupině to nakonec došlo a začali ho napadat za bezcitnost — jenže s ním to ani nehnulo. Vlastně naopak, byl čím dál tím útočnější a obvinil mě a Martu (a všechny oběti znásilnění), že z toho děláme zbytečný povyk. ‚To je toho!‘ zasmál se a pak prohlásil, že jemu osobně by vůbec nevadilo, kdyby ho nějaká pěkná ženská znásilnila. Vše uzavřel slavnostním prohlášením, že vítá všechny pokusy o znásilnění od kterékoli ženy ve skupině. A na to jsem mu právě řekla: ‚Pokud si něco takového myslíte, jste prostě hovado!‘"

„Myslel jsem, že vaším příspěvkem do terapeutického procesu byl výrok, že Carlos je kus dobytka." Moje poznámka zmenšila dívčino napětí a oba jsme se zasmáli.

„No to také! Úplně jsem ztratila sebekontrolu."

Hledal jsem konstruktivní slova podpory, ale vyzněla daleko pedantněji, než jsem měl v úmyslu. „Pamatujte si, Sarah, že extrémní situace jako tato se často mohou stát důležitými body zlomu, *pokud* s nimi dobře naložíme. Všechno, k čemu při skupinové terapii dojde, lze využít. Pokusme se z případu vyvodit nějakou zkušenost. S Carlosem se uvidím zítra a budu se tomu věnovat. Ale chci, abyste na sebe dala pozor i vy. Pokud byste potřebovala s někým mluvit, jsem vám plně k dispozici — dnes večer anebo kdykoli tento týden."

Sarah mi poděkovala a řekla, že si to vše potřebuje ještě nechat projít hlavou. Když odešla z mé kanceláře, řekl jsem si, že i kdyby se rozhodla mluvit o svých problémech s někým jiným, pokusím se s ní stejně — až se zklidní — setkat a zjistit, zda by si ze zážitku mohla něco pozitivního odnést i ona. To, čím prošla, muselo pro ni být peklem a já s ní cítil. Ale měl jsem zároveň pocit, že neměla využít skupinu pro ventilování svého problému. Lepší by pro ni bylo projít nejdřív osobní terapií a potom, pokud by se přesto rozhodla o problému promluvit na skupině — což bylo problematické — by zvládla vše daleko lépe ve prospěch všech zúčastněných stran.

Potom přišla další pacientka a já jsem obrátil pozornost k ní. Ale stále jsem se v myšlenkách vracel ke Carlosovi a kladl si otázku, jak zvládnou naše další sezení. Nestalo se poprvé, že jsem ho nedokázal pustit z hlavy. Byl to mimořádný pacient a od okamžiku, kdy jsem ho před šesti měsíci přijal za pacienta, jsem se jím zabýval daleko víc než jen během té jedné nebo dvou hodin týdně, kdy jsem ho měl v ordinaci.

„Carlos má sedm životů jako kočka, jenže teď to vypadá, že je na konci toho sedmého.“ To byla první věc, kterou mi řekl onkolog, který Carlosovi doporučil psychiatrickou léčbu. Dál mi vysvětlil, že Carlos trpí vzácným, pomalu postupujícím druhem lymfatické rakoviny, která je zákeřná ani ne tak zhoubností nádorů jako spíš jejich velikostí. Lékařům se po celých deset let dařilo udržovat Carlosovu rakovinu pod kontrolou, teď však zasáhla plíce a ohrožovala srdce. Lékaři byli se všemi dostupnými možnostmi v koncích. Carlos absolvoval maximální dávky ozařování a prošel chemoterapií. „Nakolik máme být upřímní?“ ptali se mě. Zdálo se, že Carlos neposlouchá. Nevěděli, nakolik je on sám ochotný být k sobě upřímný. Nevěděli, že ten muž upadá do stále hlubší deprese a zřejmě nemá nikoho, kdo by mu pomohl.

Carlos byl opravdu osamělý. Přestože měl sedmnáctiletého syna a dceru -dvojvaječná dvojčata, která žila s jeho bývalou manželkou v Jižní Americe -zůstal devětatřicetiletý Carlos na světě vlastně úplně sám. Jako dítě -jedináček - vyrůstal v Argentině. Jeho matka zemřela při porodu a otec před dvaceti lety podlehl stejnému druhu lymfatické rakoviny, která teď zabíjí jeho. Carlos nikdy neměl kamarády. „K čemu by mi byli?“ zeptal se mě jednou. „Nikdy jsem nepotkal nikoho, kdo by mě nebyl ochotný ať už kvůli penězům, zaměstnání, nebo ženský kdykoli podříznout.“ Ženatý byl jen krátce a na důvěrné vztahy s ženami si nepotrpěl. „To bych musel být blázen, abych nějakou ženskou přeříznul víckrát než jednou!“ Jeho životním cílem - jak mi sdělil bez jakéhokoli náznaku studu nebo výčitek svědomí - bylo dostat do postele co možná nejvíc různých žen.

Opravdu nemohu říci, že bych byl na Carlosově charakteru shledal cokoli, co by mě oslovilo, a totéž platilo i o jeho fyzickém vzhledu. Byl vyzábělý, samá bulka - s napuchlými, zdaleka viditelnými lymfatickými uzlinami na krku a za ušima - a v důsledku chemoterapie holohlavý. Jeho ohromné úsilí zakrýt své nedostatky — široký slaměný klobouk, namalované obočí a šála obtočená kolem opuchlého krku — mělo za následek pouze další nežádoucí pozornost.

Zcela zřejmě trpěl depresemi — a měl k tomu důvody — a hořce a znaveně mi vyprávěl o svém desetiletém boji s rakovinou. Řekl, že ho ta choroba zabíjí po etapách. Už zlikvidovala většinu — jeho energii, sílu a svobodu (musel bydlet nedaleko stanfordské nemocnice, trvale vykořeněný z vlastní kultury).

Nejstrašnější pro něj bylo, že choroba zabila jeho společenský život, čímž myslil svůj život sexuální: v době, kdy se podroboval chemoterapii, byl impotentní; když chemoterapii dokončil a jeho sexuální touhy se začaly znovu objevovat, nedokázal navázat kontakt s žádnou ženou kvůli svému vzhledu. I když mu začaly po několika týdnech znova růst vlasy, řekl, že stejně nedokáže, jak se vyjádřil, zabodovat. Nechtěla s ním jít ani prostitutka, protože si myslela, že zvětšené lymfatické uzliny znamenají, že má AIDS. Jeho sexuální život tak zůstal odsouzen k masturbaci při sledování vypůjčených sadomasochistických videofilmů.

Je pravda — připustil, když jsem ho k tomu přiměl — že je osamělý a že mu to způsobuje problémy, ale jen tehdy, pokud se stane, že je příliš slabý na to, aby se postaral o svoje fyzické potřeby. Myšlenka, že by mu mohl způsobit potěšení obyčejný blízký lidský (nesexuální) kontakt, mu byla cizí. Existovala pouze jediná výjimka -jeho děti. Když o nich Carlos mluvil, vkrádaly se mu do hlasu opravdové city. Dojívalo mě, když jsem sledoval jeho křehké tělo, které se otřásá vzlyky, když mi líčil svůj strach z toho, že by ho i ony měly opustit: že se jejich matce nakonec podaří je proti němu poštvat nebo že se od něj odvrátí kvůli jeho nemoci.

„Co mohu udělat pro to, Carlosi, abych vám pomohl?“

„Pokud mi opravdu chcete pomoci, naučte mě, jak nenávidět pásovce!“ Chvilku se kochal mými rozpaky a pak mi vysvětlil, že pracuje s vizuálními představami - což je forma samoléčby, kterou praktikuje řada pacientů postižených rakovinou. Jeho vizuální metafory nové chemoterapie (označované jeho onkology jako BP) byla velká písmena B a P - bručouni a prasata. Jeho metaforou pro zhoubné rakovinotvorné lymfatické uzliny byli kostěným pancířem pokrytí pásovci. Při svých meditacích si představoval, jak B a P útočí na pásovce. Problém byl v tom, že nedokázal přimět své B a P, aby dostatečně zuřivě bojovali a zlikvidovali pásovce.

Navzdory hrůze z rakoviny a Carlosovu omezenému obzoru mě k němu něco táhlo. Možná to byla jakási velkodušnost pramenící z pocitu úlevy, že je to on, a nikoli já, kdo umírá. Možná to byla jeho láska k dětem, možná to, že mně při odchodu z ordinace sevřel ruku oběma svýma. Možná to bylo bláznovství jeho požadavku: „Naučte mě nenávidět pásovce.“

A to byl asi i ten důvod, proč jsem se při svých úvahách, zda ho mohu léčit, snažil přehlížet pravděpodobné překážky a přesvědčoval sám sebe, že jeho chování je spíš nespolečenské než protispolečenské a že celou řadu jeho povahových vlastností a názorů je možné změnit. Více jsem o tom nepřemýšlel, a dokonce i poté, co jsem se rozhodl ho přijmout za pacienta, jsem si nebyl jistý, jaké jsou vhodné a reálné cíle léčby. Mám ho snad provázet chemoterapií? (Car-los stejně jako spousta pacientů během chemoterapie smrtelně onemocněl a propadl apatii.) Anebo - pokud vstupuje do závěrečné fáze - se mám zavázat, že s ním zůstanu až do smrti? Mám se spokojit s tím, že mu nabídnu svou přítomnost a podporu? (Možná by to stačilo. Bůh ví, že nemá nikoho jiného, s kým by mohl mluvit!) Samozřejmě, že si za svou samotu může sám, ale je v mé moci přimět ho, aby si uvědomil nutnost změny? V tuto chvíli? Tváří v tvář smrti se zdály všechny tyto úvahy bezpředmětné, nebo snad ne? Je možné si klást při této léčbě „ambicióznější“ cíle? V žádném případě! *Jaký má smysl hovořit o „ambicióznější“ léčbě u někoho, u koho se předpokládá, že bude žít v nejlepším*

případě několik měsíců? Je někdo ochoten... jsem já ochoten investovat čas a energii do tak pomíjivého projektu? •

Carlos ochotně souhlasil, že se bude terapie účastnit. Svým typicky cynickým způsobem mi sdělil, že devadesát procent mého honoráře zaplatí pojišťovna a že by byl blázen, kdyby něco tak výhodného odmítl. Navíc patří k těm, kteří chtějí v životě vyzkoušet všechno, a on ještě nikdy předtím s psychiatrem nemluvil. Otázku léčebné smlouvy jsem nechal otevřenou, jen jsem řekl, že se vždy hodí mít někoho, s kým se můžeme podělit o bolestivé pocity a myšlenky. Navrhl jsem, abychom se sešli šestkrát a potom zhodnotili, zda má léčba nějaký význam.

K mému velkému překvapení Carlosovi léčba výrazně pomáhala a po šesti sezeních jsme se dohodli, že v ní budeme dál pokračovat. Přicházel na každou schůzku se seznamem otázek, o kterých si chtěl povídat - sny, pracovní problémy (byl úspěšným finančním analytikem a navzdory své chorobě stále pracoval). Někdy mluvil o svých fyzických problémech a své averzi k chemoterapii, ale nejvíc ze všeho mluvil o ženách a sexu. Na každém sezení mi popisoval všechny zážitky se ženami, které v průběhu týdne potkal (většina zážitků nebyla nic víc, než že zachytil pohled ženy v obchodě), a představami, co by dělal, kdyby s nimi navázal vztah. Těmito myšlenkami byl natolik posedlý, až se zdálo, že zapomíná na svou chorobu, která postupně prostupuje celé jeho tělo. A velmi pravděpodobně to byl i hlavní důvod jeho zaujetí - mohl tak zapomenout na své prokletí.

Jenže jeho fixace na ženy začala dříve než rakovina. Vždy ženy pronásledoval a jeho slovník byl plný sexuálních a znevažujících slov. A tak mě vlastně stížnost Sarah na Carlosovo šokující chování během skupinové terapie nepřekvapila. Věděl jsem, že je všech těchto činů schopný - ne-li hůř.

Ale jak se k této situaci postavím při našem dalším setkání? Prese všechno jsem si přál ochránit a uchovat náš vztah. Dělalí jsme pokroky a já byl v tuto chvíli jeho hlavním spojením s lidmi. Důležité bylo i to, aby ve skupinové tera-

pii pokračoval. Doporučil *jsem* mu ji před šesti týdny proto, aby se ocitl v komunitě, která mu jak pomůže prorazit jeho izolaci, tak ho přiměje změnit nejproblematičtější stránky jeho chování a pomůže mu vytvořit vztahy ve společenském životě. Během prvních pěti týdnů mu skupinová terapie nesmírně pomáhala, pokud teď však své chování výrazně nezmění, jsem si jist, že si proti sobě nenapravitelně poštvou všechny členy skupiny — pokud se tak už nestalo! Naše další setkání začalo jako obvykle. Carlos se o dění ve skupině ani nezmínil, místo toho chtěl hovořit o jakési Ruth, atraktivní ženě, se kterou se setkal na církevním večírku. (Byl členem snad půl tuctu různých církví, protože věřil, že jsou ideální příležitostí pro navazování vztahů.) S Ruth chvíli hovořil, pak se žena omluvila, že musí jít domů. Carlos se s ní rozloučil, ale později dospěl k přesvědčení, že zmeškal úžasnou šanci tím, že jí nenabídl doprovod k autu. Ve skutečnosti přesvědčoval sám sebe, že existovala značná pravděpodobnost, možná deseti- nebo patnáctiprocentní, že by se s ní mohl oženit. Jeho sebeobviňování za to, že nebyl pohotovější, trvalo celý týden a bylo doprovázeno nadávkami sobě samému a fyzickým týráním — štípal se a tloukl hlavou do stěny.

Nechtěl jsem se zabývat jeho city k Ruth (přestože byly tak zřetelně iracionální, že jsem se rozhodl se k nim ještě někdy vrátit), protože jsem usoudil, že je nutné, abychom probrali jeho chování na skupině. Řekl jsem mu, že jsem mluvil se Sarah o poslední skupině. „Nechtěl byste mi o tom,“ začal jsem, „co se ve skupině stalo, něco říci?“

„Ani ne, není to důležité. Tak jako tak se chystám tam přestat chodit. Jsem prostě někde jinde.“

„Co tím myslíte?“

„Všichni tam jen hrají a předvádějí se. Jsem jediný, kdo má dost odvahy říci pravdu. Všichni ti muži jsou ztroskotanci - jinak by tam přece nebyli. Jsou to idioti, jen sedí a naříkají a nic kloudného neřeknou.“

„Řekněte mi, co se podle vás na minulé schůzce stalo.“

„Sarah nám řekla o svém znásilnění. Řekla vám to?“

Přikývl jsem.

„A Marta také. Ta Marta! Panebože, to by bylo něco pro vás. Úplný cvok, chudinka — bere sedativa. Co u všech čertů dělám na skupině s takovými lidmi? Ale poslouvejte. Důležité je, že obě vyprávěly o svém znásilnění a všichni ostatní jen tiše seděli s otevřenými ústy. Já jsem aspoň reagoval. Ptal jsem se jich.“

„Sarah naznačila, že některé vaše otázky nebyly zrovna nejvhodnější.“

„Někdo je musel přimět, aby mluvily. A navíc mě znásilnění vždy zajímalo. Vás ne? To snad zajímá každého muže. Jak to probíhá, co prožívá oběť...“

„Ale proboha, Carlosi, pokud vás to zajímá, měl jste si o tom přečíst v knihách. Tohle jsou skuteční lidé — žádné zdroje informací. Tam šlo o něco jiného.“

„Možná ano, připouštím. Když jsem začal chodit do skupiny, dal jste mi instrukce, abych otevřeně vyjadřoval své pocity. Věřte mi, přísahám, že při poslední schůzce jsem byl jediný upřímný člověk v celé skupině. Vzrušilo mě to, to přiznávám. Je zatraceně vzrušující představit si Sarah, když souloží. Hodně by mě těšilo se přidat a pořádně zmáčknout ty její kozy. Doteď jsem vám neodpustil, že jste mi zakázal pozvat ji na rande.“

Když absolvoval poprvé před šesti týdny skupinu, mluvil v jednom kuse s nadšením o Sarah — či spíše o jejích prsou — a byl přesvědčen, že by byla ochotná s ním jít. Abych Carlosovi pomohl začlenit se do skupiny, dal jsem mu během prvních sezení několik lekcí vhodného společenského chování. Přesvědčil jsem ho — a nebylo to jednoduché — že sexuální pokusy vůči Sarah by byly jak marné, tak i nevhodné.

„Navíc není žádné tajemství, že muže znásilnění vzrušuje. Viděl jsem, jak se na mě ostatní muži ve skupině usmívají. Koukněte se na pornografii! Podíval jste se vůbec kdy pořádně na knihy nebo filmy o znásilnění? Udělejte to! Jděte a navštivte sexshopy, alespoň vám to rozšíří obzor. Pro někoho ty věci přece tisknou, někdo je musí kupovat. Řeknu vám pravdu. *Kdyby znásilnění nebylo zločinem, dělal bych to také* — aspoň jednou za čas.“

Carlos zmlkl a samolibě se na mě usmál — nebo to byl povzbudivý úsměv, pozvání k němu do bratrstva násilníků?

Několik minut jsem jen mlčky seděl a snažil se rozpoznat, jaké mám možnosti. Nejjednodušší se zdálo souhlasit se Sarah: Carlosova slova opravdu zněla zvráceně. Jenže jsem byl přesvědčený, že jde částečně o hru a že tady někde se může skrývat cesta, jak dosáhnout něčeho lepšího, vyššího. Zaujala mě jeho poslední slova „jednou za čas“. Byl jsem za ně vděčný. Tato slova, dodaná až úplně na konec, signalizovala náznak svědomí či studu.

„Carlosi, jste hrdý na to, že jste se ve skupině zachoval upřímně - ale byla to opravdu upřímnost? Nebo jenom částečná upřímnost? Je pravda, že jste byl otevřenější než jiní muži ve skupině. Vyjádřil jste některé ze svých skutečných sexuálních pocitů a dotkl jste se skutečností, že tyto pocity jsou široce rozšířené — porno-byznys musí nabízet něco, co působí na všechny muže.

Ale byl jste zcela upřímný? Co všechny ty ostatní city, které ve vás byly a které jste *nevyjádřili* Zkusím hádat. Když jste traumatické zážitky Sarah a Marty zhodnotil slovy ‚to je toho‘, je možné, že jste myslel na svou nemoc a na všechno, čemu musíte po celou tu dobu čelit? Je zatraceně těžší čelit něčemu, co ohrožuje váš život *právě teď*, než něčemu, co se stalo před dvěma lety.

Možná jste chtěl, aby o vás skupina projevila zájem — ale jak to mají udělat, když jste tak upjatý? Vždyť jste jim ani neřekl o tom, že máte rakovinu.“ (Naléhal jsem na Carlose, aby na skupině přiznal, že má rakovinu, ale on to stále odkládal. Říkal, že se bojí, že by ho litovali a že si nechce zkažit sexuální šance u ženské části skupiny.)

Carlos se na mě zašklebil. „Slušný pokus, doktore! To opravdu dává smysl. Jste hlavička. Ale budu k vám upřímný — souvislost s rakovinou tam opravdu nebyla. Od té doby, co jsem před dvěma měsíci skončil s chemoterapií, se mi stává, že si celé dny na rakovinu ani nevzpomenu. To je zatraceně dobré, že ano? — zapomenout na to, osvobodit se od toho, být schopen žít normálním životem alespoň na chvíli...“

Pomyslel jsem si, že je to dobrá otázka. Je *dobré* to zapomenout? Nebyl jsem si jist. Celé ty měsíce, co jsem Carlose léčil, jsem zjišťoval, že dokážu s překvapující přesností mapovat stav jeho nemoci jen podle toho, o čem přemýšlí. Kdykoli mu bylo hůře, když bezprostředně čelil smrti, změnil pořadí svých životních priorit a stal se přemýšlivějším, citlivějším, moudřejším. Když se mu na druhé straně ulevilo, byl veden — jak se vyjádřil — „svým ptákem“ a byl viditelně drsnější a povrchnější.

Kdysi jsem viděl v novinách kreslený vtip — malého kulatého mužička, který říkal: „Jednou, až ti bude třeba čtyřicet nebo padesát, ti všechno dojde... A pak to všechno zmizí!“ Ten vtip seděl i na Carlose, s tím rozdílem, že on neměl jedno, ale opakovaná období, kdy jako by všechno chápal — a pak ta období zmizela. Často jsem přemýšlel, zda je možné najít způsob, jak ho přimět, aby si byl stále vědom své smrti a „všechno mu docházelo“, a já mu mohl pomoci k některým významným změnám v tom, jak přistupoval k lidem i k životu.

Z toho, jakým způsobem dnes mluvil, a z události, která se stala na skupině, bylo zjevné, že jeho choroba na čas ustoupila a že smrt, která ji následuje, zmizela z Carlosovy hlavy.

Zkusil jsem na to jít jinak. „Carlosi, než jste začal docházet do skupiny, snažil jsem se vám vysvětlit základní filozofii skupinové terapie. Vzpomínáte si, jak jsem zdůrazňoval, že cokoli se ve skupině odehraje, nám může pomoci v terapeutické práci?“ Přikývl.

Pokračoval jsem: „A že jednou z nejdůležitějších zásad skupinové terapie je fakt, že lidé ve skupině tvoří miniaturní svět. Takto vytvořené prostředí pak odráží způsob, jak běžně žijeme. Vzpomínáte si, že jsem řekl, že *každý z nás vytváří ve skupině tentýž druh světa, ve kterém žije skutečný život!*“

Znova přikývl. Naslouchal.

„Pojďme se podívat, co se vám ve skupině stalo. Seznámil jste se s několika lidmi, se kterými jste mohl navázat blízké vztahy. Na začátku jsme se shodli, že je zapotřebí pracovat na různých způsobech, jak navazovat vztahy. Proto jste

tam začal chodit, vzpomínáte si? Jenže teď, po pouhých šesti týdnech, jste si zneprátelil všechny členy skupiny a minimálně jednu terapeutku. A můžete si za to sám. Chováte se ve skupině přesně tak, jako se chováte *mimo* ni! Chci, abyste mně poctivě odpověděl: Jste spokojený? Tohle jste si od svých vztahů s ostatními sliboval?"

„Naprosto rozumím, doktore, co mi chcete říci, ale ve vašich argumentech je trhlina. Lidi ve skupině mi můžou být ukradení. To nejsou skuteční lidé. Nikdy *se* nebudu stýkat se ztroskotanci, jako jsou oni. Jejich názor mě nezajímá. *Nechci* se s nimi sblížit.“

Už se mi stalo, že se při podobných příležitostech Carlos úplně uzavřel. Předpokládal jsem, že za týden nebo dva bude rozumnější, a za normálních okolností bych byl prostě trpělivější. Jenže jsem věděl, že pokud se něco rychle nezmění, Carlos buď skupinu vzdá, nebo se příští týden vztahy mezi ním a ostatními členy zpřetrhají nadobro. Protože jsem měl velké pochybnosti, zda se mi po tomto „roztomilém“ incidentu podaří přesvědčit jiného terapeuta, aby ho vzal do své skupiny, musel jsem jednat rychle.

„Slyším ve vašem hlase hněv a odsudek a vím, že to opravdu prožíváte. Zkuste však, Carlosi, alespoň na chvíli na hněv zapomenout a podívejme se, zda jste schopen pocítit i něco jiného. Jak pro Sarah, tak pro Martu byly ty zážitky velmi bolestné. Byly ve vás vůči nim ještě i jiné pocity? Nemluvím teď o výrazných nebo dominantních pocitech, ale o jakýchkoli záblescích, které jste mohl pocítit.“

„Vím, kam míříte. Snažíte se pro mě udělat to nejlepší. Rád bych vám vyhověl, ale musel bych si vymýšlet. Kladete mi do úst pocity, které nemám. Tady, v této ordinaci, na tomto místě slavnostně prohlašuji, že pravda je taková, že více než cokoli jiného bych ty dvě škeble ze skupiny nejradši přeříznul! Myslel jsem to vážně, když jsem řekl, že kdyby znásilnění bylo legální, že do toho jdu! A naprosto přesně vím, kde bych začal!“

Pravděpodobně měl na mysli Sarah, ale nezeptal jsem se. Poslední, co jsem si přál, bylo dostat se do podobné debaty. Možná mezi námi byl nějaký oidipov-

ský komplex, který naši komunikaci ztěžoval. Nikdy nepropásl příležitost mi plasticky vylíčit, co všechno by se Sa'ah prováděl - jako kdyby mě považoval za svého konkurenta. Víím, že si myslel, že hlavním důvodem, proč jsem mu rozmlouval pozvat Sarah na rande, bylo to, že jsem ji chtěl pro sebe. Jenže tento typ interpretace by v tuto chvíli nikam nevedl. Carlos se příliš uzavřel do defen-zivy. Pokud jsem se k němu chtěl dostat, musel jsem použít něco daleko účinnějšího.

Zbýval mi už jen jeden možný přístup. Chtěl jsem využít náhlé vzplanutí emocí, kterého jsem si všiml při našem prvním setkání. Taktika byla natolik průhledná, že jsem naprosto neočekával tak překvapivé výsledky.

„Dobrá, Carlosi, představme si ideální společnost — která už ve vašich představách existuje — společnost legalizovaného znásilňování. A vybavte si na pár minut svou dceru. Jaké by to pro ni bylo žít v takové společnosti, kde by byla dostupná každému nadřzenci, kterého vzrušuje násilí a sedmnáctileté dívky?“

Carlos okamžitě zvažněl. Očividně se otrásl a řekl prostě: „To bych pro ni nechtěl.“

„A co byste s ní tedy ve světě, který jste vytvořil, udělal? Zavřel do kláštera? Musíte vytvořit místo, kde může žít. To je přece to, co otcové dělají — budují svět pro své děti. Nikdy jsem se vás na to předtím neptal. Co pro ni vlastně chcete?“

„Chtěl bych, aby měla milujícího manžela a milující rodinu.“

„Jak toho může dosáhnout, když je její vlastní otec zastáncem světa, kde je násilí legální? Chcete-li, aby žila v láskyplném světě, je na vás ten svět vybudovat — a musíte začít svým vlastním chováním. Nemůžete stát mimo vlastní právní systém — to je základ každého etického systému.“

Tón našeho rozhovoru se změnil. Zmizelo z něj soupeření a hrubost. Začali jsme být smrtelně vážní. Cítil jsem se spíš jako učitel filozofie nebo náboženství než jako terapeut, ale věděl jsem, že jsme se vydali tím správným směrem. To všechno jsem mu měl říci už dávno předtím. Často žertoval o své nedůslednosti. Vzpomínám si, jak mi jednou s radostí popisoval rozhovor, který měl u večeře

se svými dětmi (navštěvovaly ho dvakrát nebo třikrát za rok), kdy řekl své dceři, že chce vidět každého chlapce, se kterým by chtěla chodit, a schválit ho. „Pokud jde o tebe,“ otočil se na syna, „užij si každou, kterou chceš!“

Nebylo pochyb, že jsem získal jeho pozornost. Rozhodl jsem se zvýšit svůj vliv na něj tím, že se ke stejnému závěru dostanu z jiné strany:

„Teď mě, Carlosi, napadlo ještě něco jiného. Vzpomínáte si na svůj sen o zelené hondě, který jste měl před dvěma týdny? Pojdme se k němu vrátit.“ Rád pracoval se sny a ulevilo se mu, že se jím budeme zabývat právě teď a že tím ukončíme bolestivou diskuzi o jeho dceři.

Carlosovi se zdálo, že si šel do půjčovny vybrat auto. Dostupná však byla jenom Honda Civic — jeho nejméně oblíbená značka. Z několika možných barev si vybral červenou. Když však přišel na parkoviště, jediné auto k maní bylo zelené — jeho nejméně oblíbená barva! Na snu jsou vždy nejdůležitější emoce a tento sen byl navzdory svému nicotnému obsahu prosáklý děsem — probudil ho a naplnil úzkostí na několik hodin.

Dva dny předtím jsme se pokoušeli sen rozebrat, ale nepodařilo se nám to. Carlos, jak si vybavuji, se tehdy zabýval spoustou asociací, jež směřovaly k identitě ženy, která vedla půjčovnu. Jenže dnes jsem ten sen viděl v jiném světle. Před mnoha lety posedla Carlose víra v reinkarnaci a tato víra milosrdně zmírňovala jeho strach z umírání. Při jednom z našich prvních setkání použil metaforu, že umírání je prostě přecházení z jednoho těla do druhého -jako když měníte jedno auto zadruhé. Teď jsem mu tu metaforu připomněl.

„Předpokládejme, Carlosi, že ten sen je něčím víc než jenom snem o autech. Půjčování auta zjevně není děsivá událost a ani nic, co by se mohlo stát noční můrou a působit vám bezesné noci. Domnívám se, že ten sen je o smrti a budoucím životě a je založen na vaší metafoře srovnání smrti a znovuzrození k výměně aut. Pokud se na to podíváme tímto způsobem, můžeme lépe pochopit, proč ve vás ten sen vzbudil takovou hrůzu. Jak si vysvětlujete, že jediný druh auta, které jste mohl dostat, byla právě *zelená* Honda Civic?“

„Nenávidím zelenou a nenávidím Hondu Civic. Moje další auto bude Maserati.“ „Jenže pokud jsou auta ve vašich snech symboly těl, proč by vám mělo být

ve vašem příštím životě přiděleno tělo, které nade vše nenávidíte?“

Carlosovi nezbývalo než odpovědět: „Dostanete, co si zasloužíte, v závislosti

na tom, co jste udělal nebo jak jste žil v předchozím životě. Můžete se dostat

vyš, nebo niž.

Ted' si uvědomil, kam naše diskuze směřuje, a začal se potit. Hustý les hrubosti a cynismu, který ho obklopoval, vždy šokoval a odrazoval všechny kolem. Ted' však byl na řadě on, aby byl v šoku. Napadl jsem jeho nejvnitřnější chrámy: jeho lásku k dětem a jeho víru v reinkarnaci.

„Pokračujte, Carlosi, tohle je důležité — zkuste to aplikovat na sebe a svůj život.“ Pomalu odděloval slovo od slova: „Ten sen říká, že nežiju správně.“ „Souhlasím, myslím si, že *to* opravdu ten sen říká. Řekněte mi něco víc o svých představách o správném životě.“

Chystal jsem se ho poučit o tom, jak je vnímán správný život ve všech náboženských systémech — je v něm láska, velkomyslnost, péče, šlechetné myšlenky, hledání dobra, dobročinnost. Nic z toho nebylo nutné. Carlos mi dal najevo, že jsem trefil do černého. Řekl mi, že se mu točí hlava a že je toho na něj během jednoho dne přespříliš. Potřeboval čas, aby si vše během týdne promyslel. Všiml jsem si, že nám zbývá stále ještě patnáct minut, a tak jsem se rozhodl, že zaútočím z druhé strany.

Vrátil jsem se k prvnímu bodu, na který při našem sezení narazil — k jeho utkvělé představě, že propásl úžasnou příležitost u Ruth, ženy, se kterou se na chvíli potkal na církevním večírku, a k jeho následnému sebeobviňování a tlučení hlavou do zdi za to, že ji nedoprovodil k autu. Smysl této iracionální představy byl zjevný. Dokud věřil, že byl blízko tomu, aby byl milován a aby po něm toužila atraktivní žena, mohl se utvrzovat v přesvědčení, že je stejný jako všichni ostatní, že se s ním nic závažného neděje, že vypadá jako každý jiný a není smrtelně nemocný.

V minulosti jsem jeho přesvědčení nezpochybňoval. Obecně je nejlepší nebořit obranu, pokud nezpůsobuje více zla než užitku nebo pokud nemáte něco lepšího, co byste místo ní nabídli.

Názorným příkladem je reinkarnace. Přestože já osobně ji pokládám za jednu z forem popírání smrti, víra v ni Carlosovi pomáhala - stejně jako mnoha lidem na světě. Takže místo toho, abych ji zpochybňoval, jsem ji spíše podporoval, a během našeho setkání jsem ji dokonce využil tím, že jsem chtěl po Carlosovi, aby byl ve vnímání všech jejích implikací důsledný.

Jenže přišla chvíle, abych zpochybnil v jeho popírajícím systému některé méně užitečné části.

„Carlosi, opravdu věříte, že kdybyste Ruth doprovodil k jejímu autu, že byste měl deseti- nebo patnáctiprocentní šanci, že se s ní oženíte?“

„Jedna věc může vyvolat druhou. Něco se mezi námi odehrálo. Cítil jsem to. Vím, co vím!“

„Jenže totéž říkáte každý týden - někdy o ženě v supermarketu, jindy o sestřičce v ordinaci zubaře, o prodavačce lístků v kině. Dokonce jste měl stejné pocity u Sarah. Napadlo vás, kolikrát jste vy, nebo kdokoli jiný, doprovodil nějakou ženu k autu a pak se s ní neoženil?“

„Dobrá, dobrá, možná to byla spis jednoprocentní nebo půlprocentní naděje, ale stejně to naděje byla, kdybych nebyl takový hlupák. Dokonce mě ani nenapadlo se jí zeptat, zda ji mohu k autu doprovodit!“

„Vždyť vše, co říkáte, si navzájem protiřečí! Carlosi, nebudu si brát servítky. To, co mi tvrdíte, nedává vůbec žádný smysl. Vše, co jste mi o Ruth řekl - vždyť jste si s ní povídal jen pět minut - je, že jí je dvacet tři let, má dvě malé děti a nedávno se rozvedla. Buďme doopravdy realisty, jak sám říkáte - teď je ta chvíle na to poctivě si vše přiznat. Co jí prozradíte o svém zdravotním stavu?“ „Až ji poznám lépe, řeknu jí pravdu - že mám rakovinu, že je teď pod kontrolou a že ji lékaři dokážou léčit.“ „A dál?“

„Že si lékaři nejsou jistí, co se stane, že s každým dnem jsou objeveny nové léčebné metody a že v budoucnu u mě může dojít k recidivě.“

„Co vám doktoři řekli? Upozornili vás, že *možná* dojde k recidivě?“

„Máte pravdu, řekli, že *určitě* v budoucnu k recidivě dojde - tedy pokud se nepodaří najít nějaký léčebný prostředek.“

„Carlosi, nechci být krutý, ale buďme objektivní. Vžijte se na chvíli do Ruth. Je jí dvacet tři let, má dvě malé děti, prošla těžkým obdobím, pravděpodobně hledá nějakou pevnou oporu pro sebe i své děti a má jen povrchní znalosti o rakovině a má z ní strach. Jak pro ni chcete představovat ten druh bezpečí a opory, který hledá? Bude chtít akceptovat nejistotu, která vyplývá z vaší zdravotní situace? Riskovat, že se dostane do situace, kdy nebude zbytné než vás ošetřovat? Jaké jsou doopravdy šance na to, že se odváží vás poznat tak, jak byste si přál, a že se vy dva dáte dohromady?“

„Pravděpodobně ani ne jedna ku milionu,“ odpověděl Carlos tichým unaveným hlasem.

Byl jsem krutý, ale kdybych *nebyl* krutý a jen ho poslouchal a mlčky tak akceptoval, že není schopen vidět realitu, byl bych ještě krutější. Jeho fantazírování o Ruth v něm vzbuzovalo pocity, že o něj stále ještě může mít zájem nějaký jiný člověk. Doufal jsem, že pochopí, že moje úporná snaha ho probrat, spíše než dělat pošklebky za jeho zády, je můj způsob vyjádření, že mi na něm záleží.

Všechna hlučnost a chvástání byly náhle ty tam. Tichým hlasem se zeptal: „A kam tedy míříte?“

„Pokud to, po čem teď doopravdy toužíte, je blízkost druhého člověka, pak nastal čas, abyste se vzdal své neodbytné myšlenky na to, že si najdete ženu. Pozoruji na vás již několik měsíců, že vás to ubíjí. Myslím, že nadešel čas, abyste si přestal ubližovat. Právě jste prošel těžkou léčbou chemoterapií. Před čtyřmi týdny jste nedokázal jíst nebo vstát z postele a zastavit zvracení. Ztratil jste spoustu kil a teď znovu nabíráte sílu. Přestaňte plánovat, že si právě teď

najdete manželku — chcete toho po sobě příliš. Stanovte si smysluplný cíl -můžete to udělat stejně tak dobře jako já. Soustřeďte se na příjemné popovídání. Pokuste se prohloubit přátelské vztahy s lidmi, které už znáte."

Viděl jsem, jak se na Carlosových rtech objevil slabý úsměv. Už slyšel mou následující větu: „A jaké lepší místo si pro začátek můžeme přát než skupinu, že?"

Z Carlose se po našem sezení stal úplně jiný člověk. Další schůzku jsme naplánovali na druhý den po skupinové terapii. První, co mi řekl, bylo, že bych nevěřil, jak dobře na skupině spolupracoval. Pochvaloval si, že byl tím nejnámavějším a tím, kdo poskytoval nejvíc opory. Moudře se rozhodl, že své trápení zmenší tím, že konečně skupině řekne o své rakovině. Tvrdil — a za několik týdnů mi to Sarah potvrdila — že se jeho chování tak výrazně změnilo, že u něho teď jiní členové skupiny hledají podporu.

Byl nadšený z našeho předchozího setkání. „Minulé sezení bylo doteď nejlepší. Přál bych si, aby takovým způsobem probíhalo pokaždé. Nepamatuji si přesně, o čem jsme mluvili, ale hodně mi pomohlo změnit se."

Jedna z jeho poznámek mi připadala zvláště povedená.

„Nevím proč, ale teď vnímám i muže ve skupině jinak. Všichni jsou starší než já a je legrační, že mám sklon se k nim chovat, jako by byli mí vlastní synové!"

To, že zapomněl obsah naší minulé schůzky, mě příliš nermoutilo. Bylo daleko lepší, že zapomněl, o čem jsme si povídali, než naopak (což je mezi pacienty daleko častější) — že by si přesně pamatoval, o čem jsme hovořili, ale nezasáhlo ho to.

Carlos byl den ze dne výrazně lepší. O dva týdny později začal naše sezení sdělením, že během tohoto týdne došel ke dvěma důležitým závěrům. Byl na ně neuvěřitelně hrdý. První závěr nazval (pohlédl do svých poznámek): „Každý má srdce." Druhý závěr zněl: „Nejsem své boty."

Nejdříve mi vysvětlil „každý má srdce". „Během skupinového sezení hovořily minulý týden všechny tři ženy hodně o svých pocitech a o tom, jak těžké je

být sám, o opuštěnosti, o smutku po rodičích, o nočních můrách. Nevím proč, ale náhle jsem je viděl nějak jinak! Jsou jako já! Mají tytéž problémy, jako mám v životě já. Až doteď jsem si ženy představoval, jak sedí na Olympu a před nimi je dlouhá řada mužů, kteří si je rozdělují — tuhle do mé ložnice, tuhle ne!

Jenže v té chvíli," pokračoval Carlos, „jsem náhle uviděl jejich obnažená srdce. Zmizel hrudník, prostě se rozpustil a zůstala jen velká modročervená dutina s žebrovými stěnami a uprostřed svítilo temně rudé srdce. Celý týden jsem viděl, jak všem lidem buší srdce, a říkal jsem si: každý má srdce, každý má srdce. To srdce jsem náhle viděl u každého — u beztvareho hrbáče, který pracuje ve vrátnici, u stařeny, která myje podlahu, dokonce i u mužů, se kterými pracuji!"

Carlosův komentář mi udělal takovou radost, že mi až do očí vstoupily slzy. Myslím, že si toho všiml, ale aby mě ušetřil rozpaků, nekomentoval to a rychle přešel k dalšímu zjištění: „Nejsem své boty."

Připomenul mi, že jsme si při minulém sezení povídali o jeho úzkosti z nadcházející prezentace v práci. S mluvením na veřejnosti měl vždy velké problémy. Byl mimořádně vnímavý na jakoukoli kritiku, často, jak sám řekl, ztropil povyk tím, že dívoce napadal každého, kdo zpochybnil jakýkoli aspekt jeho vystoupení.

Pomohl jsem mu pochopit skutečnost, že ztratil schopnost vnímat své osobní hranice. Je přirozené, řekl jsem mu, že člověk útoku na svou podstatu čelí přiměřenou reakcí.— vlastně je v sázce jeho přežití. Ale upozornil jsem ho, že své osobní hranice rozšířil, takže zahrnují i jeho práci, a v důsledku toho reaguje na sebemenší kritiku jakéhokoli aspektu své práce, jako by to byl vražedný útok na podstatu jeho bytí a hrozba pro samo přežití.

Naléhal jsem na Carlose, aby rozlišoval mezi vlastní podstatou a jinými, okrajovými atributy nebo aktivitami. Potom se musel „dezidentifikovat" s částmi, které netvořily jeho podstatu: mohly reprezentovat cokoli, co měl rád nebo co dělal nebo čeho si vážil — nebyl to však on a nebyla to ani podstata jeho bytí.

Carlose tato konstrukce nadchla. Nejen že vysvětlila jeho obranné reakce v práci, ale mohl tento „dezidentifikační“ model rozšířit na své tělo. Řečeno jinými slovy: I když je napadeno jeho tělo, on sám a jeho životní pWstata je nedotčená. Tato interpretace do značné míry snížila jeho úzkosti a jeho prezentace v práci byla dokonale srozumitelná a nedefenzivní. Nikdy neodvedl lepší práci. Po celou dobu prezentace mu v hlavě bzučelo malé kolečko mantry: „Já nejsem svá práce.“ Když skončil a posadil se vedle svého šéfa, mantra pokračovala: „Nejsem svá práce. Nejsem svůj projev. Ani své šaty. *Žádná z těch věcí.*“ Dal si nohu přes nohu a všiml si svých ošoupaných starých bot: „A nejsem ani své boty.“ Začal kroutit nohama a snažil se tak upoutat šéfovu pozornost, aby mohl prohlásit: „Nejsem své boty!“

Carlosovy dva závěry — první z mnoha, které ještě přišly — byly pro mě a mé studenty opravdovým darem. Tato dvě zjištění, z nichž každé vzniklo při jiné formě terapie, ilustrovala rozdíl mezi tím, co může člověk získat při skupinové terapii, která se soustřeďuje na komunikaci mezi lidmi, a individuální terapii, která se soustřeďuje na komunikaci uvnitř člověka. I dnes užívám Carlosovy závěry jako příklady, kterými ilustruji svou výuku.

V několika posledních měsících, které mu ještě zbývaly, se Carlos rozhodl, že bude dávat. Zorganizoval svépomocnou skupinu pacientů trpících rakovinou (nikoli bez humoru o tom, že je to místo poslední zastávky) a zároveň se stal vedoucím skupiny u jedné ze svých církví, která se zabývala schopnostmi rozvíjet interpersonální vztahy. Sarah — jedna z Carlosových největších propagátorek — byla pozvána jako hostující lektorka na jeho sezení a dosvědčila, že je opravdu odpovědným a kompetentním vedoucím.

Nejvíce ze všeho však dával svým vlastním dětem, které si všimly změny, jež se s ním udala, a rozhodly se, že budou bydlet s ním a dokončí semestr na nedaleké koleji. Byl neuvěřitelně velkorysým a chápavým otcem. Vždy jsem cítil, že způsob, jakým se člověk vyrovnává se smrtí, je do značné míry determinován modelem, který nastavili jeho rodiče. Poslední dar, který může rodič svým

dětem dát, je naučit je na svém vlastním příkladě, jak vyrovnaně čelit smrti — a Carlos dal svým dvěma dětem mimořádně vznešenou lekci. Jeho smrt nebyla z těch temných. Až do posledního okamžiku svého života byli všichni tři k sobě navzájem naprosto otevření, co se jeho choroby týče, a smáli se společně způsobu, jakým supěl, koulel očima a šklebil se, když o své chorobě mluvil.

Mně nemohl dát větší dar než ten, který mi poskytl krátce před svou smrtí. A byl to ten dar, který dává odpověď na nadčasovou otázku, zda má vůbec smysl a zda je vůbec vhodné pokoušet se o „ambiciózní“ terapii u těch, kdo jsou nevyлéčitelně nemocní. Když jsem ho navštívil v nemocnici, byl tak slabý, že se sotva mohl pohnout, ale pozvedl hlavu, stiskl mi ruku a zašeptal: „Děkuji vám. Děkuji vám za to, že jste mi zachránil život.“

KAPITOLA TŘETÍ

Tlustá dáma

Nejlepší světoví tenisté trénují pět hodin denně, aby ve své hře eliminovali všechna slabá místa. Mistři zen-buddhismu donekonečna touží po klidu mysli, baletka po ovládnutí rovnováhy, kněz stále zpytuje své svědomí. Každé povolání v sobě skrývá oblast možností, ve kterých hledá profesionál dokonalost. Pro psy-chotherapeuta je touto říší, tímto nevyčerpatelným kurikulem sebezdokonalování, které nikdy není u konce, protipřenos. Zatímco *přenos* hovoří o pocitech, které pacient mylně přisuzuje psychoterapeutovi, ale které ve skutečnosti pramení z jeho vlastních dřívějších vztahů, *protipřenos* jde opačným směrem a týká se podobných iracionálních pocitů, které směřuje terapeut k pacientovi. Někdy nabývá protipřenos dramatické podoby a ve výsledku činí terapii nemožnou: představte si Žida, který léčí nacistu, nebo ženu, která byla kdysi znásilněna a nyní má léčit násilníka. Přesto je v mírnější formě protipřenos přítomný v každém terapeutickém procesu.

Toho dne, kdy Betty vstoupila do mé ordinace - ve chvíli, kdy jsem viděl, jak kormidluje své mohutné sto pětadvacet kilogramů těžké tělo k mé křehké a technicky úžasné kancelářské židli — jsem věděl, že je přede mnou těžká zkouška mého protipřenosu.

Vždy mě odpuzovaly tlusté ženy. Prostě jsou nechutné: jejich absurdní kolébavá chůze, naprostá absence tělesných kontur — prsa, klín, zadeček, ramena, čelist — všechno, všecičko, co si na ženě rád prohlížím, u nich zmizelo v záplavě

sádra. A nenávidím jejich šaty, beztvaré pytlovité šaty, nebo — ještě hůř — na soudkovitých stehnech přiléhavé modré džíny jak pro slona. Jak si vůbec mohou dovolit vystavovat nám ostatním takové tělo?

A zdroj těchto politováníhodných pocitů? Nikdy jsem se tím nezabýval. Jsou uloženy tak hluboko, že jsem je nikdy nepokládal za předsudky. Ale kdyby ode mě někdo požadoval vysvětlení, předpokládám, že by směřovalo k rodinám tlustých, vše kontrolujících žen, včetně mé matky, které zaplňovaly mé dětství. Obezita, tak ojedinělá v mé současné rodině, byla částí toho, čeho jsem se jako ambiciózní prvogenerační Američan chtěl zbavit navždy, když jsem se rozhodl setřást ze svých nohou prach ruské židovské obce.

Napadají mě i jiné možnosti. Vždy jsem obdivoval — možná více než jiní muži — ženské tělo. Nejen obdivoval, vyzdvihoval, idealizoval jsem ho a byl jsem jím nadšen do takové míry, která přesahovala veškerý rozum. Cítím tedy odpor k tlustým ženám kvůli znesvěcení své touhy, kvůli nafouknutí a poničení každého nádherného rysu, který zbožňuji? Cítím odpor proto, že mě obírají o sladkou iluzi a odhalují mně podstatu hmoty — přebujelé a útočné hmoty? Vyrůstal jsem v rasově segregovaném Washingtonu jako jediný syn bílé rodiny mezi černými sousedy. Na ulicích mě černoši napadali za to, že jsem bílý, a ve škole mě napadali běloši za to, že jsem žid. Ale všude mě obklopovala tloušťka — tlusté děti, velké zadky, terče posměchu, všichni ti, kteří byli do atletických týmů bráni až jako poslední, ti, kteří nebyli schopni uběhnout jedno kolečko atletické dráhy. I já jsem cítil potřebu někoho nenávidět. A možná právě tam jsem se to naučil.

Pochopitelně jsem v této zaujatosti nebyl sám. Kulturní posila je všude. Kdo z nás vůbec kdy řekl laskavé slovo o tlusté ženě? Jenže moje opovržení přesahuje všechny kulturní normy. Na začátku své kariéry jsem pracoval v ostře sledovaném vězení, kde nejmenším zločinem, kterého se moji pacienti dopustili, byla jednoduchá vražda jednoho člověka. Přesto mi nedělalo problém tyto pacienty přijmout, pokusit se jim porozumět a hledat způsoby, jak jim být oporou.

Ale když vidím jíst tlustou ženu, moje schopnost lidského porozumění je tatam. Mám chuť od ní jídlo odstrčk. Nebo jí nacpat obličej do zmrzliny a zařvat: „Přestaň se cpát! Copak proboha nemáš dost?“ Nejráději bych jí sdrátoval čelisti!

Ubohá Betty nic z toho, co mi probíhalo hlavou, díkybohu netušila. Nevinně se valila k mé židli, pomalu na ni složila své tělo, upravila si faldy (nohama ani nedosáhla na zem) a v očekávání se na mě podívala.

Proč proboha, napadlo mě, nedosáhne nohama na zem? Není zas tak malá. Seděla vysoko na židli, jako by seděla ve svém vlastním klíně. Může to být tím, že její stehna a zadek jsou tak obrovské, že nohy mají daleko na podlahu? Rychle jsem své myšlenky zaplašil — přece jen za mnou tato osoba přišla, protože u mě hledá pomoc. O chvíli později jsem se přistihl, že myslím na kreslenou postavičku malé tlusté ženy z filmu *Mary Poppins* — na tu, co zpívá „Supercalifragilisticexpialidocious“ - protože to byl ten typ figurky, kterou mi Betty připomínala. Jen se značným úsilím jsem své myšlenky zahnal. A tak to pokračovalo. Celá hodina s ní byla jedním velkým tréninkem, kdy jsem v sobě zapuzoval jednu urážlivou představu za druhou. Vybavil se mi Mickey Mouše, kouzelníkům učeň ve *Fantazii*, zaháněl jsem své rozptylující myšlenky, dokud se mi nepodařilo potlačit i tuto představu a plně se věnovat Betty.

Jako obvykle jsem pro své vlastní zorientování začal anamnestickými otázkami. Betty mi řekla, že jí je dvacet sedm let, že je svobodná a pracuje v oddělení public relations u velkého newyorského obchodního řetězce, odkud se před třemi měsíci přesunula do Kalifornie, kde bude po dobu osmnácti měsíců asistovat při otevírání nové pobočky.

Vyrůstala jako jedináček na malém chudém ranči v Texasu, kde její matka žila od smrti otce již patnáct let sama. Betty byla dobrá studentka, ukončila státní univerzitu, začala pracovat pro obchodní dům v Texasu a po dvou letech ji přeložili na centrálu do New Yorku. Nadváhou trpěla vždy, výrazně tloustnout začala koncem puberty. Kromě dvou nebo tří krátkých období, kdy ztratila dva-

čet až dvacet pět kilogramů díky tvrdé dietě, vážila od svých jednadvaceti let sto až sto dvacet pět kilogramů.

Usoudil jsem, že je čas pustit se do práce, a položil jsem svou standardní úvodní otázku: „Co vás trápí?“

„Všechno,“ odpověděla Betty. S ničím v životě není spokojená. Vlastně, jak řekla, ani žádný život nemá. Pracuje šedesát hodin týdně, nemá v Kalifornii žádné přátele, žádný společenský život, ani žádné aktivity. Její život snad probíhal jakýmsi způsobem v New Yorku, ale kdyby požadovala přeložení, ohrozilo by to její kariéru, která je už tak dost vratká, protože ji její spolupracovníci nemají rádi. Její společnost ji původně poslala spolu s osmi dalšími nováčky na tříměsíční intenzivní kurz. Betty byla přesvědčená, že není ani tak výkonná jako jejich osm spolužáků a ani tak rychle nepostupuje. Bydlí v zařízeném bytě na předměstí, a jak sama říká, nedělá nic, jen pracuje a jí a počítá dny, které jí zbývají do vypršení osmnácti měsíců.

Doktor Farber, psychiatr z New Yorku, ke kterému chodila asi čtyři měsíce, ji léčil antidepresivy. Přestože pokračovala v jejich užívání, nepomáhalo jí to. Byla v hluboké depresi, každý večer plakala, přála si zemřít, špatně spala a vždy se budila ve čtyři nebo pět hodin ráno. Bloumala po bytě a v neděli, když měla volno, se ani neoblékla a trávila celý den v posteli před televizorem a požíváním sladkostí. Minulý týden zatelefonovala doktoru Farberovi a ten jí dal kontakt na mě a navrhl, aby mě požádala o konzultaci. „Řekněte mi něco víc o tom, s čím se ve svém životě potýkáte,“ začal jsem.

„Přejídání se vymklo mé kontrole,“ řekla Betty, zachichotala se a dodala, „možná byste řekl, že se při jedení nikdy nekontroluji, ale teď je to už *opravdu* mimo veškerý rámeček. Přibrala jsem za uplynulé tři měsíce kolem deseti kil a nejsem schopná se dostat do většiny svých šatů.“

To mě překvapilo — její šaty vypadaly natolik beztvaré, tak neuvěřitelně natahovací, že jsem si nedovedl představit, že by mohly být malé. „Máte i jiné důvody, proč jste se rozhodla přijít právě teď?“

„Minulý týden jsem byla u lékaře, protože mě bolela hlava, a ten mi řekl, že mám nebezpečně zvýšený krevní tlak, kolem 220 na 110, a že budu muset začít hubnout. Vypadal otráveně. Nevím, jak vážně ho mám brát — všichni v Kalifornii se tak bláznivě honí za zdravím. Nosí džíny a kecky i do ordinace.“

Všechno toto breptala vesele zvánivým tónem, jako by mluvila o někom jiném, nebo jako bychom byli dva studentíci, kteří si jednoho deštivého nedělního odpoledne povídají historky. Snažila se mě do svého žertování zatáhnout. Vyprávěla vtipy. Měla nadání pro imitaci akcentů a mimiky svého lékaře, svých čínských zákazníků i svého šéfa. Během sezení se snad dvacetkrát rozesmála, její dobrou náladu zjevně žádným způsobem nezkazilo ani moje zásadní odmítání účastnit se toho všeho s ní.

Vždy беру svou práci velmi vážně, zejména když terapii s pacientem začínám. Jakmile již někoho do terapie přijmu, cítím se zavázán stát za tím člověkem: věnovat mu veškerý čas a veškerou energii, která je nezbytná pro to, aby se jeho stav zlepšil. Přitom největší důraz ze všeho kladu na vytvoření důvěrného autentického přístupu k pacientovi.

Jak jsem si však mohl vytvořit takový vztah k Betty? Upřímně řečeno, cítil jsem k ní odpor. Stálo mě neuvěřitelné úsilí dívat se jí do tváře — tak opuchlé a obalené tukem. Její hloupé komentáře mě odpuzovaly. Na konci naší první hodiny jsem se cítil podrážděný a znuděný. Jak k ní mohu cítit cokoli důvěrného?

Nenapadal mě nikdo jiný, s kým bych si přál mít *méně* osobní vztah. Ale byl to *můj* problém, nikoli Bettin. Zřejmě po pětadvaceti letech praxe nadešel čas, abych se změnil. Betty reprezentovala nejzazší protipřenosovou výzvu — a právě z toho důvodu jsem jí nabídl, že se stanu jejím psychoterapeutem.

Určitě nemůže nikdo kritizovat terapeuta za to, že se snaží zlepšit techniky své práce. Ale co práva pacienta? Nebylo pro mě jednoduché si tuto otázku položit. Cožpak není rozdíl mezi terapeutem, který se snaží zbavit „protipřenosových skvrn“, a tanečníkem nebo mistrem zen-buddhismu, který se snaží dosáhnout dokonalosti ve své disciplíně? Jedna věc je zlepšit svůj backhand, jiná však je vylepšovat si své dovednosti na úkor křehkého pacienta, který tone v nesnázích.

Všechny tyto věci mě napadaly, ale nepřišly mi důležité. Byla pravda, že mi Betty poskytla příležitost zlepšit v mé terapeutické praxi osobní dovednosti. Nicméně také byla pravda, že v budoucnu budou moji pacienti profitovat z každého růstu, kterého dosáhnou. Mimoto lidé z pomáhajících profesí vždy provádějí praxi na živých pacientech. Není tu jiná alternativa. Jak by mohlo lékařské vzdělání — abychom se podívali na jeden příklad — existovat bez praxí studentů v nemocnicích? Dále vždy znovu zjišťuji, že v terapii odpovědní nováčci, kteří jsou zvědaví a obdařeni entuziasmem, často vytvoří vynikající terapeutické vztahy a dokážou být stejně efektivní jako dlouholetí profesionálové.

Je to právě vztah, který léčí... vztah, který léčí... vztah, který léčí — můj profesionální růženec. Říkávám to často studentům. A říkám stejně tak i jiné věci: o způsobu, jak vztah s pacientem navázat — jak vytvořit onu pozitivní bezpodmínečnou úctu, neodsuzující přijetí, skutečné zaujetí, empatické porozumění. Jak chci léčit Betty, aniž bych navázal vztah? Jak dalece dokážu být autentický, empatický, jak dalece ji dokážu přijmout? Jak upřímný dokážu být? Co odpovím, pokud se mě zeptá, co k ní cítím? A tak jsem doufal, že jak budu s Betty postupovat dál, v průběhu její (vlastně naší) terapie se změním. V té chvíli mi připadalo, že Bettiny sociální interakce jsou natolik primitivní a povrchní, že nebude nutná žádná pronikavá analýza vztahu terapeut—pacient.

Tajně jsem doufal, že její vzhled bude nějakým způsobem kompenzován jejími interpersonálními vlastnostmi - tedy výraznou vitalitou nebo duševní čilostí, kterou jsem u několika tlustých žen našel — ale nic z toho jsem bohužel u Betty nepostřehl. Čím více jsem ji poznával, tím nudnější a povrchnější se mi zdála.

Během několika našich prvních sezení mi Betty s nekonečnými podrobnostmi popisovala problémy, se kterými se setkává při své práci se zákazníky, spolupracovníky a šéfy. Aniž by si všimla mých vzdechů, popisovala mi několik neuvěřitelně banálních rozhovorů a hrála i příslušné role. Jak já to nenáviděl! Popisovala mi — a zase s otravnými podrobnostmi — všechny atraktivní muže v práci a drobné patetické machinace, které zesnovala, aby s nimi mohla pro-

hodit několik vět. Odolávala veškerému mému úsilí dostat se alespoň trochu hlouběji pod povrch.

Nejenže bylo naše počáteční zkusmé „koktailové klábosení“ donekonečna protahováno, ale nabýval jsem silný pocit, že i když se tímto stadiem prokoušeme, zůstaneme stále na povrchu věcí — protože od doby, co jsem Betty přijal, jsme byli odsouzeni k tlachání o kilogramech, dietách, banálních problémech v práci a důvodech, proč nezačala chodit na aerobik. Panebože, do čeho jsem se to dostal!

Každá z mých poznámek o našich prvních setkáních obsahovala něco jako: „další nudná hodina“; „každé tři minuty jsem se díval na hodinky“; „nejnudnější pacient, s jakým jsem se kdy setkal“; „dnes jsem téměř usnul, musel jsem sedět vzpřímeně na židli, abych vůbec zůstal vzhůru“; „dnes jsem se málem zřítil ze židle“.

Když jsem vážně přemýšlel o tom, že se přesunu na tvrdou a nepohodlnou židli, vzpomněl jsem si najednou, že Rollo May, u kterého jsem kdysi absolvoval terapii, obvykle sedával na dřevěné židli s rovným opěradlem - říkával, že má problémy se zády. Ale potom jsem se s ním dlouhé roky potkával a nikdy se nezmínil o tom, že by ho trápily nějaké neduhy. Nebo to snad bylo proto, že si o mně myslel, že snady...?

Betty se zmínila o tom, že neměla ráda doktora Farbera, protože během jejich sezení často usínal. Teď jsem pochopil proč! Když jsem mluvil s doktorem Farberem po telefonu, nezmínil se pochopitelně o svých výpadcích, ale sám se rozpovídal o tom, že Betty nebyla schopná pochopit, jak terapeutická sezení využít. Nedivil jsem se, zeji převedl na léčbu medikamenty. My psychiatři často tyto prostředky volíme, když nemůžeme dosáhnout pokroku terapií.

Kde začít? Jak začít? Snažil jsem se najít něco, čeho bych se mohl chytit. Upozorňování na její tloušťku k ničemu nevedlo. Betty dala jasně najevo, že doufá, že jí terapie pomůže dostat se k bodu, kdy by mohla začít vážně přemýšlet o snížení nadváhy, ale od tohoto bodu byla v současné době velmi daleko. „Když jsem v takovéhle depresi, je jídlo to jediné, co mi pomáhá přežít.“

Soustředil jsem se na její pocity. Betty byla přesvědčivým příkladem, kdy je deprese pochopitelnou odpovědí na životní situaci. Kdo by nepocíťoval depresi — zavřený na celých osmnáct měsíců v malém zařízeném bytě na neosobním kalifornském předměstí, odtržený od vlastního skutečného života, vlastního domova, společenských aktivit, přátel?

A tak jsem se jí pokoušel pomáhat rozebírat její životní situaci, ale dařilo se mi postupovat jen velmi pomalu. Měla spoustu vysvětlení, která mě odrazovala. Nebylo pro ni lehké navazovat přátelství, protože, jak zdůraznila, to se nedaří *žádné* tlusté ženě. (V tomto bodu jsem opravdu přesvědčovat nepotřeboval.) Lidé v Kalifornii mají svá vlastní uzavřená společenství a cizince příliš nevitají. Jediné společenské kontakty měla v práci, kde většina z jejích spolupracovníků nelibě nesla její nadřazené postavení. Kromě toho spolupracovníci byli, jako všichni Kalifornané, nadšenými sportovci — ať šlo o windsurfing nebo parašutismus.

Dovedu si snad představit, že by něco z toho podnikala? Zahnal jsem představu, jak se pomalu potápí na surfu, a připustil jsem, že má pravdu — to opravdu nemohou být její sporty.

„A jaké mám jiné možnosti?“ zeptala se. Svět svobodných hlásá: Tloušťkům vstup *zakázán*. Aby to dokázala, popsala mi zoufalou schůzku, do které se vrhla minulý měsíc. Byla to její jediná schůzka po mnoha letech. Odpověděla na inzerát v soukromé sekci místních novin *The Bay Guardian*. Přestože ve většině inzerátů zveřejněných muži se nacházel explicitní požadavek na „štíhlou ženu“, v jednom inzerátu tomu tak nebylo. Odpověděla na něj a dohodla se, že půjde na večeři s jakýmsi mužem jménem George, který ji požádal, aby si dala do vlasů růži a setkala se s ním v baru místní restaurace.

Výraz jeho tváře očividně pohasl, vyprávěla Betty, když ji poprvé spatřil, ale k jeho nehynoucí slávě přiznal, že je skutečně George, a po celou večeři se choval jako gentleman. Přestože o něm Betty už nikdy neslyšela, často na něj myslela. Při několika jiných takových pokusech v minulosti se s muži vůbec nesešla — pravděpodobně ji spatřili už z dálky a zmizeli, aniž by s ní promluvili.

Zoufale jsem se snažil najít cestičky, jak Betty pomoci. Možná jsem se ve snaze skrýt své negativní pocity snažil přespříliš a dělal jsem začátečnické chyby tím, že jsem jí vnucoval další možnosti. Zvažovala někdy *Sierra Club*? Ne, pro pěší turistiku jí chybí výdrž. A co *Anonymní žrouti*, kteří by jí mohli poskytnout nějakou společenskou podporu? Ne, nenávidí skupiny. Další návrhy potkal podobný osud. Přece musí existovat ještě nějaká jiná cesta...

Prvním krokem ve všech terapeutických změnách je převzetí zodpovědnosti. Pokud se člověk necítí žádným způsobem odpovědný za své potíže, jak je může změnit? To byla přesně situace Betty. Problém prostě stál mimo ni — spočíval ve sterilní kalifornské kultuře, v absenci kulturních událostí, ve sportovně založené společenské scéně nebo v negativním přístupu společnosti k tlustým lidem. Navzdory mému nejlepšímu úsilí popírala Betty jakýkoli vlastní podíl na své nešťastné životní situaci.

Ale ano, na racionální rovině dokázala souhlasit s tím, že kdyby přestala jíst a začala hubnout, svět by s ní možná jednal jinak. Jenže to jí bylo příliš vzdálené, příliš v nedohlednu, její žravost se jí už vymkla z rukou. Kromě toho halasně odmítala odpovědnost tím, že uváděla další a další argumenty: genetické vlohy (na obou stranách její rodiny se vyskytovala značná obezita), nový výzkum, který dokazoval fyziologické abnormality u obézních, pohybující se od nízkých bazálních metabolických hodnot k přednastavené naprogramované, relativně neovlivnitelné tělesné hmotnosti. Ne, to nemůže fungovat. Chtěl jsem ji přimět, aby si přiznala odpovědnost za svůj vzhled, ale netušil jsem, jak toho v tuto chvíli dosáhnout. Musel jsem začít bezprostředněji. Jeden způsob mě napadl.

Nejcennější praktický nástroj psychoterapeuta je „koncentrace na proces“. Soustřed' se na *proces* jako opozitum k *obsahu*. V konverzaci spočívá obsah v aktuálně použitých slovech, v podstatě toho, o čem se hovoří. Proces však znamená, jakým způsobem je obsah vyjadřovaný, a zejména — co tento způsob vyjadřování říká o vztahu mezi participujícími lidmi.

To, co jsem musel udělat, bylo rezignovat na obsah, například zabránit sám sobě nabízet Betty zjednodušující řešení, a zaměřit se na proces — na to, jak

vypadá vztah mezi námi. Nepřehlédnutelná byla jedna výrazná charakteristika našeho vztahu — *nuda*. V tuto chvíli bylo třeba uvážit, do jaké míry vše komplikuje protipřenos: musel jsem si ujasnit, do jaké míry je nuda mým problémem a do jaké míry by mě nudila jakákoli *jiná* tlustá žena.

A tak jsem postupoval opatrně, příliš opatrně. Brzdily mě mé vlastní negativní pocity. Příliš jsem se bál zviditelnit svou averzi. Nikdy bych tak dlouho nepřešlapoval u pacienta, který by mi byl sympatičtější. Tlačil jsem sám sebe k nějakému pohybu. Pokud jsem měl být Betty nápomocný, musel jsem se vyznat sám v sobě, důvěřovat svým pocitům a jednat podle nich.

Byla pravda, že to byla doopravdy velmi nudná dáma a že jsem ji potřeboval s touto skutečností konfrontovat nějakým přijatelným způsobem. Mohla odmítnout odpovědnost za cokoli jiného — za absenci přátel ve svém současném životě, za nelehký svět svobodných, za hrůzu z předměstí — ale *nechtěl* jsem jí dovolit odmítnout zodpovědnost za to, že je nudná.

Neodvážil jsem se použít slovo *nudná* — bylo příliš vágní a příliš pejorativní. Potřeboval jsem být přesný a konstruktivní. Ptal jsem se sám sebe, co přesně mě na Betty nudí, a identifikoval jsem dva zřetelné rysy. Zaprvé o sobě nikdy neprozradila nic důvěrného. Zadruhé tu bylo to její zatracené chichotání, její nucená veselost, její neochota být přiměřeně vážná.

Bude skutečně obtížné přimět ji k tomu, aby si tyto rysy uvědomila, aniž bych ji ranil. Rozhodl jsem se pro obecnou strategii: mým základním výchozím bodem bude, že se k ní chci přiblížit, ale že mi v cestě stojí její způsob chování. Doufal jsem, že pro ni bude obtížné bránit se kritice svého chování, bude-li součástí takového kontextu. To, že ji chci poznat víc, by ji mělo potěšit. Rozhodl jsem se začít tím, že upozorním na její naprostou neochotu k jakémukoli sebeodhalení, a na konci jednoho mimořádně uspávajícího sezení jsem se do toho pustil.

„Betty, později vám vysvětlím, proč to po vás chci, ale rád bych dnes zkusil něco nového. Zkuste ohodnotit sama sebe na stupnici od jedné do deseti, jak moc jste mi toho během dnešní naší společné hodiny prozradila. Považujte

desítku za největší možné sebeodhalení, které si dokážete představit, a jedničku za typ sebeodhalení, které třeba uděláte, řekněme, před neznámými lidmi, s kterými stojíte ve frontě na lístky do kina."

Chyba. Betty strávila několik minut tím, že mi vysvětlovala, proč by nikdy nešla sama do kina. Představovala si, jak ji lidé litují za to, že nemá žádné přátele. Vnímala jejich děs z toho, že by je mohla utlačovat, kdyby seděla vedle nich. Viděla jejich zvědavost, zmatek a rozpaky v obličejích, když sledovali, zda se dokáže vtěsnat do úzkého sedátka. Když začala rozvíjet další představy — rozšířila diskuzi na sedadla v letadlech a na to, jak obličejové sedících pasažérů bledly strachy, když začala v chodbičce hledat své místo — přerušil jsem ji, opakoval svou žádost a definoval „jedničku" jako „příležitostnou konverzaci v práci".

Betty odpověděla tím, že si dala „desítku". Oněměl jsem úžasem (očekával jsem „dvojku" nebo „trojku") a řekl jsem jí to. Bránila své ohodnocení tím, že mi prozradila věci, které nikdy předtím nikomu neřekla: například že kdysi ukradla v obchodě časopis a že má strach z toho jít sama do restaurace nebo do kina.

Tento scénář se ještě několikrát zopakoval. Betty však stále trvala na tom, že hodně riskuje, až jsem se neudržel a řekl jí: „Betty, ohodnotila jste se desítkou, ale já to cítím jinak. Nemám pocit, že se přede mnou pouštíte do jakéhokoli opravdového rizika."

„Nikdy jsem nikomu jinému o těch věcech neříkala, ani například doktoru Farberovi ne."

„Jak se cítíte, když mi o tom vyprávíte?"

„Cítím se u toho dobře."

„Můžete použít jiné slovo než *dobře*? Musí to být děsivé nebo třeba osvobozující říkat to poprvé!"

„Cítím se OK, když to říkám. Víím, že mi nasloucháte profesionálně. Je to OK. Cítím se OK. Nevím, co po mně chcete."

„Jak si můžete být tak jistá, že vám naslouchám profesionálně? Nemáte o tom žádné pochybnosti?"

Opatrně, opatrně! Nemohu slíbit víc upřímnosti, než jsem ochoten dát. Neexistoval způsob, jak by mohla odhalit mé negativní pocity. Chování Betty popíralo jakoukoli pochybnost — v tomto okamžiku mi také řekla o tom, jak během sezení doktor Farber usnul, a dodala, že se jí zdá, že mám o všechno daleko větší zájem než on.

Co jsem po ní vlastně chtěl? Ze *svého* úhlu pohledu mi o sobě prozradila hodně. Věděl jsem to. Co tedy v jejím sebeodhalování způsobovalo, že mě to nechávalo naprosto netknutého? Zarazilo mě, že vždy hovořila o něčem, co se mohlo stát kdekoli a kdykoli. Nebyla schopná — nebo nechtěla — odhalovat cokoli na sobě v té bezprostřední přítomnosti, kterou jsme spolu prožívali. A proto také její vyhybavé odpovědi typu „OK“ nebo „dobře“, kdykoli jsem se jí zeptal na pocity tady a teď.

To byl můj první důležitý objev, ke kterému jsem u Betty došel: byla zoufale izolovaná a přežívala v této izolaci jen díky jakémusi virtuálnímu mýtu, že její soukromý život probíhá někde jinde. Její přátelé, její okruh známých nebyl tady, ale kdekoli jinde — v New Yorku, v Texasu, v minulosti. Vlastně všechno důležité bylo prostě někde jinde. A právě v tuto chvíli jsem poprvé začal mít podezření, že pro Betty neexistuje žádné „tady“.

Za další: Pokud mi na sebe prozrazovala víc než komukoli jinému, jak potom vypadaly její důvěrné vztahy? Betty odpověděla, že má pověst člověka, se kterým se hezky povídá. Ona a já, řekla, děláme vlastně totéž, ona je terapeutem všech. Dodala, že má spoustu přátel, ale žádný z nich nezná *ji*. Jejím přínosem je to, že umí naslouchat a že je zábavná. Nesnáší tu představu, ale je to tak — je zábavný tloušťík.

A toto byl pochopitelně další zásadní důvod, proč mi Betty připadala tak nudná: nejednala se mnou fér, v našich rozhovorech tváří v tvář nebyla nikdy autentická, ale falešně „zábavná“.

„To, co jste řekla o své zábavnosti nebo spíše o jejím předstírání, mě opravdu *zajímá*. Domnívám se, že jste se rozhodla — a podle toho i jednáte — bavit i mě.“

„Hmmm, zajímavá teorie, doktore Watsone.“

„Děláte to od našeho prvního setkání. Vyprávíte mi o životě, který je plný zoufalství, ale tváříte se, jako by nás to mělo oba pobavit.“

„Jsem už taková.“

„Když jste v jednom kuse takhle rozverná, ztrácím pojem o tom, jakou bolest prožíváte.“

„Je to lepší než se tomu poddat.“

„Ale vy jste přišla ke mně hledat pomoc. Proč u toho musíte hrát to divadlo?“

Betty se začervenala. Zdálo se, že ji moje konfrontace vyvedla z rovnováhy — jako by se náhle celá stáhla a vnořila do svého těla. Utřela si čelo malým kapesníčkem a chvíli bylo ticho. „Betty, dnes chci být důsledný. Co by se stalo, kdybyste se přestala snažit mě bavit?“

„Nevidím nic zlého na tom, když je trochu legrace. Proč brát všechno tak... tak... já nevím... vy jste pořád tak vážný. Kromě toho — tohle jsem já, jsem už taková. Nejsem si jistá, jestli vím, o čem mluvíte. Co myslíte tím *bavit vás?*“

„Betty, tohle je důležité, to je nejdůležitější věc, na kterou jsme kdy narazili. Ale máte pravdu. Zaprvé musíte přesně vědět, co mám na mysli. Nevadilo by vám, kdybych vás od teď během našich dalších sezení vždy přerušil a upozornil na to, že se mě — v daném okamžiku — snažíte bavit?“

Betty souhlasila, sotva mohla odmítnout. A já jsem teď měl k dispozici mimořádně osvobozující prostředek. Měl jsem souhlas ji okamžitě přerušit (a odkázat pochopitelně na naši dohodu), kdykoli se zachichotá, bude napodobovat hloupý přízvuk nebo se bude pokoušet mě bavit nebo bude jiným způsobem odvádět pozornost od tématu.

Během tří nebo čtyř sezení její „zábavné“ chování zmizelo a Betty začala poprvé mluvit o svém životě s vážností, kterou si zasloužil. Říkala, že musela být veselá, aby si udržela pozornost ostatních. Namítl jsem, že v mé ordinaci je opak pravdou: čím více se mě snažila pobavit, tím vzdálenější jsem se cítil a pociťoval jsem i méně zájmu.

Ale Betty řekla, že neví, jak být jiná. Požádal jsem ji tedy, aby odhodila veškerý svůj společenský repertoár. Odhalit sebe samu? Pokud by se měla odhalit,

co se ukáže? Uvnitř nic není. Je prázdná. (Slovo *prázdný* se mělo objevovat v postupující terapii stále častěji. Psychologická *prázdnota* je obvyklá při léčbě pacientů s poruchami stravovacích návyků.)

V tomto bodě měla Betty moji naprostou podporu. *Ted'*, jak jsem ji upozornil, opravdu riskuje. *Ted' je* na osmičce nebo devítce na stupnici sebeodhalování. Uvědomuje si ten rozdíl? Pochopila to rychle. Řekla, že cítí úzkost, jako by skákala z letadla bez padáku.

Teď jsem se nudil méně. Na hodinky jsem se díval méně často a jen jednou za čas jsem zkontroloval, jak hodina pokročila — nikoli abych jako předtím počítal minuty, které ještě musím přečkat, ale abych zjistil, zda mi zbývá dost času na otevření nového problému.

Ani nebylo nutné zahánět z mysli urážlivé myšlenky týkající se jejího zjevu. Už jsem nevnímal její tělo a místo toho jsem se jí díval do očí. Vlastně jsem u sebe s překvapením zaznamenal první záblesky empatie. Když mi Betty vyprávěla, jak zašla do baru, kde si k ní sedli dva chlapíci a posmívali se jí tím, že bučeli jako kráva, prožíval jsem tu potupu s ní a řekl jsem jí to.

Moje nové pocity k Betty mě přiměly vybavit si — a to jsem se zastyděl — moje první reakce na ni. Otrásl jsem se, když jsem si vybavil všechny ty obézní ženy, ke kterým jsem se choval tak netolerantně a nelidsky.

Všechny tyto změny signalizovaly velký pokrok. Úspěšně jsme odhalili Bettinu izolaci a její hlad po sblížení. Doufal jsem, že jí ukážu, že druhý člověk ji může plně poznat, a přece o ni stát.

Betty se teď cítila terapií plně pohlcená. Mezi jednotlivými sezeními přemýšlela o našich diskuzích. Během týdne se mnou vedla dlouhé imaginární rozhovory, těšila se na naše setkání a cítila zlost a zklamání, když musela kvůli služebním cestám sezení vynechat.

Jenže zároveň začala být nevysvětlitelně více stresovaná a vyzářovalo z ní více smutku a úzkosti. Chopil jsem se příležitosti tento vývoj využít. Kdykoli se u pacienta začínají projevovat symptomy v souvislosti se vztahem k terapeutovi,

je to znamení, že terapie skutečně začala, a zkoumání těchto symptomů otevírá cestu ke klíčovému problému.

Její strach souvisel s obavou, že se stává na terapii příliš závislou. Naše sezení se stala nejdůležitější věcí v jejím životě. Nevěděla, co se s ní stane, až nebude mít svůj týdenní „pevný bod“. Zdálo se mi, že si stále chrání svou uzavřenost tím, že hovoří o „pevném bodu“ spíše než o mně, a postupně jsem ji chtěl s tímto zjištěním konfrontovat.

„Betty, co je nebezpečného na tom, že si mě pustíte blíž?“

„Nejsem si jistá. Nahání mi to strach — že vás třeba budu příliš potřebovat. A nejsem si jistá, že tady pro mě budete. A za rok budu muset Kalifornii opustit, to přece víte, ne?“

„Rok je dlouhá doba. Takže se mi teď bráníte, protože vám nebudu k dispozici navždy?“

„Vím, že to nedává smysl. Ale stejně přistupuji ke Kalifornii. Mám ráda New York a nechci mít ráda Kalifornii. Mám strach z toho, že když si tady vytvořím přátelské vztahy a začnu to tu mít ráda, nebudu chtít odjet. Další důvod je, že začínám mít pocit, proč se tím vůbec trápit, vždyť jsem zde jen dočasně. Kdo by stál o chvilková přátelství?“

„Rozumím vašim důvodům a přístupu. Ale já to vidím tak, že byste měla s tímhle liduprázdným životem skoncovat. Možná že je to jeden z důvodů, proč uvnitř cítíte prázdnotu. Ať tak, či onak, každý vztah musí jednou skončit. Neexistuje nic takového, co by poskytovalo záruku na celý život. Je to, jako byste odmítala užít si pohled na východ slunce, protože nesnesete pocit, že někdy zapadne.“

„Zní to legračně, když to říkáte takhle, ale je to to, co dělám. Když potkám kohokoli nového, kdo je mi sympatický, začnu si hned představovat, jaké to bude, až se s ním budu loučit.“

Věděl jsem, že jsme objevili důležité východisko a že se k němu ještě vrátíme. Otto Rank popsala tento životní postoj krásnou větou: „Odmítáme půjčky života, abychom se vyhnuli dluhu smrti.“

Betty se teď dostala do deprese, která byla krátkodobá a nabrala překvapivý paradoxní obrat. Důvěrnost a otevřenost našeho rozhovoru ji oživila, ale místo aby si dovolila vychutnat ten pocit, propadala smutku, když si uvědomila, že její život až dosud jakoukoli intimitu postrádal.

Vzpomněl jsem si na jinou pacientku, kterou jsem léčil před rokem, čtyřiačtyřicetiletou mimořádně odpovědnou a svědomitou lékařku. Jednoho večera uprostřed manželské přestřelky toho nezvykle mnoho vypila, ztratila nad sebou kontrolu, házela talíře na zdi a jen o vlásek minula manžela, když po něm mrštila citrónový koláč. Když jsem se s ní o dva dny později setkal, vypadala provinile a byla v depresi. Snažil jsem se jí navrátit rovnováhu. Začal jsem ji přesvědčovat, že ztráta sebekontroly není vždy katastrofou. Ale ona mě přerušila a prohlásila, že jsem to nepochopil: necítí žádnou vinu, ale místo toho je plná lítosti, že čekala až do svých čtyřiačtyřiceti let na to, aby zapomněla na veškerou sebekontrolu a konečně dala průchod některým opravdovým citům.

Přestože Betty vážila sto pětadvacet kilogramů, zřídka jsem s ní hovořil o jedení a její tloušťce. Často vyprávěla o dlouhých (a stejně k ničemu nevedoucích) hádkách se svou matkou a přáteli, kteří jí chtěli s kontrolou stravovacích návyků pomoci. Přesně této roli jsem byl pevně rozhodnut se vyhnout. Místo toho jsem důvěřoval svému odhadu, že pokud se mi podaří odstranit překážky, které jí leží v cestě, podnikne sama Betty nějaké kroky k tomu, aby se začala starat o své tělo.

Tím, že jsem identifikoval její izolaci, se mi podařilo odstranit překážky největší — Betty už nebyla tak depresivní a díky tomu, že si vytvořila svůj vlastní společenský život, už nevnímala jídlo jako jediný zdroj požitku. Ještě však bylo třeba překonat její představu, že ztráta váhy je spojená s nějakým nebezpečím — potom by mohla dospět k rozhodnutí začít s dietou. A došlo k tomu následovně. Když jsme se věnovali terapii již několik měsíců, rozhodl jsem se, že pokrok bude rychlejší, pokud bude vedle individuální terapie absolvovat i terapii skupinovou. Když nic jiného, byl jsem si jist, že je moudré vytvořit podpůrné spo-

lečenství lidí, kteří jí pomohou vydržet těžkou dietu, do které se chystá pustit. Dalším důvodem bylo, že skupinová terapie poskytne Betty příležitost prozkoumat interpersonální otázky, které jsme během naší terapie otevřeli — tajnůstkář-ství, potřebu bavit jiné, pocit, že nemá co nabídnout. Přestože se Betty velmi bála a zpočátku můj návrh odmítala, nakonec souhlasila a připojila se k terapeutické skupině, kterou vedli dva jiní psychiatři.

Jedno z jejích prvních skupinových setkání bylo shodou okolností mimořádně neobvyklé, protože Carlos, který ke mně také docházel na individuální terapii (viz „Kdyby znásilnění nebyl zločin...“), sdělil skupině, že má nevléčitelnou rakovinu. Bettin otec zemřel na rakovinu, když jí bylo dvanáct, a od té doby se této choroby děsila. Kdysi se rozhodla absolvovat nultý ročník medicíny, ale studium vzdala ze strachu, že by přišla do kontaktu s pacienty s rakovinou.

Během několika dalších týdnů vyvolal u Betty kontakt s Carlosem takovou úzkost, že jsem se s ní musel setkat při několika mimořádných sezeních a měl jsem problém ji přesvědčit, aby ve skupině pokračovala. Objevily se u ní obtížné fyzické symptomy — včetně bolestí hlavy (její otec zemřel na rakovinu mozku), bolesti v kříži, dusnosti — a trápila ji neodbytná myšlenka na to, že i ona má rakovinu. Trpěla fobiemi z návštěvy doktora (protože se styděla za své tělo, jen zřídkakdy připustila lékařskou prohlídku a nikdy nebyla na gynekologickém vyšetření), a tak bylo těžké ji přesvědčit, že je zdravá.

Stala se svědkem Carlosových alarmujících ztrát kilogramů a vzpomněla si, jak se během dvanácti měsíců sevrkl její otec z obézního muže na kostru obalenou velkými záhyby volné kůže. Věděla, že tyto myšlenky jsou iracionální, a uvědomila si zároveň, že od otcovy smrti věří tomu, že ztráta hmotnosti by mohla způsobit její menší odolnost vůči rakovině.

Také nesla velmi těžce vypadávání vlasů. Když se začala účastnit skupinové terapie, Carlos (který přišel o vlasy v důsledku chemoterapie) nosil paruku, ale onoho dne, kdy ve skupině poprvé promluvil o své rakovině, přišel na sezení holohlavý. Betty to vyděsilo a vrátila se jí představa jejího vlastního holohlavého

otce, který měl kvůli operaci mozku oholenou hlavu. Vzpomněla si také, jak ji vyděsilo, když jí při předcházející obtížné dietě začaly výrazně vypadávat vlasy. Všechny tyto rušivé pocity mohutně přispěly k Bettiným problémům s nadváhou. Nejenže pro ni jídlo znamenalo zdroj požitku, nejenže to byla cesta, jak zmírnit pocity samoty, nejenže štihlost evokovala bolest ze smrti otce, ale cítila také — podvědomě — že úbytek hmotnosti vyústí *v její smrt*.

Postupně se Bertina obrovská úzkost zmírňovala. Nikdy předtím o těchto otázkách otevřeně nehovořila. Možná jí pomohla prostá katarze, možná pro ni bylo užitečné, že poznala magickou přirozenost svého myšlení, možná některé z jejích strašlivých představ prošly desenzitizací tím, že o nich mluvila za denního světla tichým racionálním způsobem.

Během této doby mimořádně pomohl Carlos. Bettini rodiče se až do úplného konce bránili myšlence, že je otec vážně nemocný. Tak mohutné popírání vždy poznamená pozůstalé — a Betty nebyla ani připravená na otcovu smrt, ani neměla možnost se s ním rozloučit. Ale Carlos představoval naprosto odlišný přístup k osudu, měl odvalu, byl racionální a otevřeně dával najevo své pocity, které se týkaly choroby a blížící se smrti. A ke všemu byl k Betty nesmírně laskavý - možná to bylo proto, že věděl, že je její pacientkou, možná proto, že přišla, když byl ve velkorysém stavu myslí („každý má srdce“), možná jednoduše proto, že měl slabost pro tlusté ženy (což, neříkám to rád, jsem vždy považoval za další důkaz jeho perverze).

Betty zřejmě musela cítit, že překážky, které jí bránily v hubnutí, byly dostatečně odstraněné, protože *začala* podávat nezvratné důkazy o tom, že se chystá velká kampaň. Rozsah a komplexnost všech přípravných opatření mě omráčil. Zaprvé se přihlásila na kurz léčby stravovacích návyků na klinice, kde jsem pracoval, a vyplnila protokol, který tam požadovali — obsahoval komplexní lékařskou prohlídku (stále odmítala gynekologické vyšetření) a spoustu psychologických testů. Potom zbavila byt všeho jídla — každičké konzervy, každého sáčku, každé láhve. Sestavila si plán alternativních společenských aktivit: upo-

zornila mě na to, že eliminování obědů a večeří je při vytváření společenského kalendáře opravdovým problémem. K. mému překvapení se přihlásila do skupiny square-dance (ta dáma má kuráž, pomyslíl jsem si) a na týdenní bowlin-govou ligu — vysvětlila mi, že když byla malá, otec ji často brával na bowling. Koupila si starší rotoped a postavila ho před televizor. Pak dala slavnostní sbohem starým kamarádům — posledním havajským brambůrkům, posledním čokoládovým sušenkám a nakonec — což bylo nejhorší ze všeho — posledním koblížkům s medovou polevou.

Také se značně připravovala vnitřně, což pro ni nebylo jednoduché popsat — říkala, že „sbírá vnitřní odvahu“ a čeká na ten pravý okamžik, aby spustila dietu. Byl jsem čím dál netrpělivější a bavil jsem se představou obrovského japonského zápasníka sumo, jak kráčí, zaujímá postoj a uvádí se do stavu připravenosti.

A náhle to bylo tady! Dala se do tekuté diety Optifast, nejedla žádnou pevnou stravu, každé ráno trávila čtyřicet minut na rotopedu, každé odpoledne podnikala pětikilometrové procházky a jednou týdně chodila na bowling a square-dance. Její tukový krunýř se začal narušovat. Jako by shazovala náklad. Mohutné kusy převislého masa se odlamovaly a odplouvaly. Brzy začaly jednotlivé kilogramy mizet jeden za druhým — jeden, dva, někdy i tři kilogramy za týden.

Betty začínala každé sezení tím, že mi hlásila pokroky — pět kilogramů dole, potom deset, patnáct: byla na sto dvaceti kilogramech, potom na sto patnácti a sto deseti. Vypadalo to neuvěřitelně rychle a jednoduše. Měl jsem z ní obrovskou radost a každý týden jsem ji mohutně za její úsilí chválil. Zároveň jsem však během těch prvních týdnů vnímal nemilosrdný vnitřní hlas, který mi říkal: „Panebože, pokud hubne tak rychle, kolik toho tak musela předtím spořádat!“

Týdny ubíhaly, kampaň pokračovala. Po třech měsících vážila sto pět kilogramů. Potom sto — shodila dvacet pět kilo! Potom devadesát pět. Začalo to být těžší. Někdy přišla do mé ordinace v slzách, když po celém týdnu bez jídla nepřišla žádná kompenzace ve formě úbytku na váze. Každý kilogram znamenal boj, ale Betty dietu nevzdávala.

Byly to příšerné měsíce. Nenáviděla všechno. Její život bylo jedno velké utrpení. Tekutá strava, rotoped, křeče z hladu, ďábelské televizní reklamy na hamburgery u McDonalda a vůně, ty všudypřítomné vůně — popcorn v kinech, pizzy na bowlingu, croissanty v nákupním středisku, krabí maso v Rybářském přístavu. Cožpak není nikde na světě místo bez vůní?

Každý den byl dnem zlým. Nic v životě jí nepřinášelo radost. Ostatní členové skupiny se stravovacími poruchami dávno své redukční diety vzdali — ale Betty se stále držela. Všechna čest.

Já také rád jím. Někdy se celý den těším na nějaké speciální jídlo, a když to na mě přijde, nic na světě mi nezabrání zaútočit na restauraci nebo na stánek se zmrzlinou. Ale jak pokračovalo Bettino utrpení, začal jsem při jídle pociťovat jakési provinění - jako bych se proti ní nějak prohřešoval. Kdykoli jsem se posadil, abych si dal pizzu nebo těstoviny nebo dort s čokoládovou zmrzlinou nebo nějakou jinou lahůdku, o které jsem věděl, že ji má Betty ráda, vzpomněl jsem si na ni. Otřásl jsem se při představě na její jídlo, na otvírák na konzervy v ruce, na ten tekutý Optifast. Někdy jsem se dokonce na její počest zřekl přídavku.

Během tohoto období se stalo, že jsem sám překročil nejvyšší mez váhového limitu, který jsem si stanovil, a dal jsem se do třítydenní diety. Vzhledem k tomu, že moje dieta spočívala zejména v eliminování zmrzliny a francouzských hranolků, sotva jsem mohl říci Betty, že si můžeme podat ruce, protože jsme na jedné lodi. Nicméně během těch tří týdnů jsem daleko hlouběji vnímal její deprivaci. Dojalo mě, když mi řekla, že v noci pláče, dokud ji nevysvobodí spánek. Trpěl jsem společně s ní, když mi popisovala své vnitřní hladové dítě, které volá: „Nakrm mě! Tak mě přece nakrm!“

Devadesát. Osmdesát pět. Shodila čtyřicet kilo! Bettina nálada se divoce měnila a já cítil, že o ni začínám mít strach. Občas měla krátká období hrdosti a nadšení (zvláště když si šla nakoupit menší šaty), ale hlavně zažívala stavy hluboké deprese, že jediné, k čemu se dokáže přimět, je jít ráno do práce.

Čas od času byla podrážděná a vytahovala staré bolesti. Doporučil jsem jí účast v terapeutické skupině, protože jsem se jí chtěl zbavit? Nebo se alespoň o toto břemeno s někým podělit a alespoň částečně ho setřást? Proč jsem se jí neptal důkladněji na její stravovací návyky? Vždyť jídlo, to byl vlastně její život. Mít ji rád, mít rád její jedení. (Přibrzdi, dostává se blízko.) Proč jsem s ní souhlasil, když mě zahrnula důvody, že fakulta medicíny pro ni není vhodná (její věk, nedostatek vytrvalosti, lenost, absolvování jen mála kurzů, které by byly pro další studium potřebné, nedostatek finančních prostředků)? Můj návrh hledat možnou kariéru jako sestřička považuje teď za urážlivý, a navíc mě obvinila z toho, že jsem prohlásil: „Dívka není dost chytrá pro medicínu — ať je tedy sestřičkou!“

Občas byla nevrla a jako by se vracela zpátky. Například jednou, když jsem se snažil zjistit, proč je na terapeutické skupině náhle tak pasivní, na mě jen zírala a odmítala odpovědět. Když jsem ji tlačil, aby vyjádřila přesně, co cítí, zazpívala dětským hláskem: „Když nedostanu koláč, nic pro vás neudělám.“

Během jednoho ze svých opakujících se depresivních období měla živý sen.

Byla jsem na místě, které se podobalo Mekce. Lidé tam chodili spáchat legální sebevraždu. Byla jsem tam s blízkou kamarádkou, ale nepamatuji si, kdo to byl. Chtěla spáchat sebevraždu skokem do hluboké jámy. Slíbila jsem jí, že vytáhnu její tělo, ale pak jsem si uvědomila, že abych to mohla udělat, budu muset slézt do té příšerné jámy se všemi těmi mrtvými a rozkládajícími se těly. Pomyslela jsem si, že to nedokážu.

V souvislosti s tímto snem řekla Betty, že den předtím ji napadlo, že přišla o celé tělo: ztratila čtyřicet kilogramů a do její kanceláře přišla žena, která vážila právě čtyřicet kilogramů. V tu chvíli si představila ohledání mrtvoly a pohřeb „těla“, které ztratila. Tato morbidní myšlenka se podle Betty objevila ve snu jako představa, že vytahuje tělo mrtvé kamarádky z jámy.

Názornost a hloubka snu mě dovedly k myšlence, jak daleko se Betty dostala. Bylo těžké si vzpomenout na její pochichtávání, na tu povrchní ženu, jakou byla ještě před několika měsíci. Teď měla Betty mou naprostou pozornost každou minutu každé naší hodiny. Kdo by to jen tušil, že pod prázdným tlacháním této ženy — které nudilo jak mě, tak jejího předchozího psychiatra — se objeví přemýšlivá, spontánní a citlivá bytost.

Osmdesát dva. Náhle se objevilo jiné nebezpečí. Jednoho dne jsem se ve své ordinaci na Betty zadíval a poprvé jsem si všiml, že má klín. Podíval jsem se ještě jednou. Měla ho vždy? Možná jsem jí teď věnoval více pozornosti. Ale ne, kontury jejího těla od brady k prstům na noze byly vždy naprosto kulovité. O několik týdnů později jsem spatřil přesné tvary ňader, dvou ňader, za týden čelisti, potom bradu, loket. Všechno to tady bylo — byla tu bytost, hezká žena, uvězněná v tom všem po tak dlouhou dobu. Jiní lidé, zejména muži, si změny také všimli a škádlili ji při rozhovoru. Nějaký muž z kanceláře ji doprovodil k autu. Její kadeřník jí zadarmo nabídl masáž hlavy. Byla si jistá, že si její šéf prohlíží její poprsí.

Jednoho dne Betty oznámila „osmdesát“ a dodala, že to je „panenská půda“ — to znamená, že osmdesát kilogramů nevážila od střední školy. Moje reakce - zeptal jsem se, zda se bojí vstoupit na „nepanenskou půdu“ — byla slaboduchým žertem, přesto spustila důležitou diskuzi o sexu.

Přestože ve svých snech měla bohatou představivost, nikdy s žádným mužem k přímému fyzickému styku nedošlo — nikdo ji neobjal, nepolíbil, dokonce se jí ani lascivně nedotkl. Vždy toužila po sexu a měla vztek na to, že postoj společnosti k tlustým lidem ji odsoudil k sexuální frustraci. Jenže teď, když se blížila ke hmotnosti, kdy by se mohly její sexuální představy naplnit, teď, když se její sny hemžily hrozivými mužskými postavami (maskovaný lékař jí vráží do břicha obrovskou hypodermickou jehlu, nebo šklebící se muž, který si strhává strup z obrovské rány na břiše), si uvědomila, že se sexu strašlivě bojí.

Tyto diskuze spustily záplavy bolestivých vzpomínek na dobu, kdy ji muži nechtěli. Nikdy ji nikdo nepožádal o schůzku a nikdy nechodila do tanečních

nebo na večírky. Hrála roli velmi spolehlivé vrby a pomohla spoustě kamarádek při plánování jejich svateb. Teď už byly všechny vdané a ona před sebou nemohla déle skrývat, že bude navždy hrát roli nezvaného pozorovatele.

Přesunuli jsme se od sexu do hlubších vod její základní sexuální identity. Betty kdysi vyslechla, že její otec chtěl vlastně syna a byl zklamaný, když se narodila ona. Jedné noci se jí zdály dva sny o jejím ztraceném bratrovi-dvojčeti. V jednom snu oba nosili identifikační symboly a přehazovali si je. Ve druhém snu se ho zbavila: namačkal se do přeplněného výtahu, kam se už ona nevešla (kvůli svým rozměrům). Pak se výtah zřítíl, všichni zahynuli a na ni zbylo identifikovat jeho pozůstatky.

V jiném snu jí otec dal koně, který se jmenoval „Dáma“. Vždycky si přála dostat od otce koně a v tom snu se jí splnilo nejen její dětské přání, ale otec ji oficiálně nazval dámou.

Naše rozhovory o sexuálních praktikách a její sexuální identitě v ní vyvolávaly tak velkou úzkost a mučivý pocit prázdnoty, že se několikrát znova vrhla na sušenky a koblihy. Teď měla Betty povolenu i pevnou stravu — jednu dietní večeři každý den — ale dodržovat to jí přišlo ještě těžší než u tekuté stravy.

Na obzoru se rýsovala další významná symbolická meta — ztráta padesáti kilogramů. Tento konkrétní cíl, kterého nikdy nedosáhla, měl silnou sexuální konotaci. Zaprvé jí Carlos před několika měsíci položertem řekl, že pokud zhubne padesát kilogramů, vezme ji na víkend na Havaj. Za další, když se duševně připravovala na dietu, předsevzala si, že až zhubne o padesát kilogramů, vyhledá George, muže, na jehož seznamovací inzerát odpověděla, aby ho překvapila svým novým tělem a odměnila za jeho gentlemanké chování svou sexuální přízní.

Abych zmenšil její úzkosti, radil jsem jí, aby byla umírněnější a přistupovala k sexu méně drastickými kroky: například tím, že si bude s muži povídat; že se bude snažit něco dozvědět o tématech jako sexuální anatomie, sexuální techniky a masturbace. Doporučil jsem jí nějakou četbu a přemlouval ji k návštěvě gyne-

koložky a radil probrat všechny tyto problémy s kamarádkami a terapeutickou skupinou.

Během tohoto období rapidního úbytku hmotnosti se vynořil další mimořádný fenomén. Betty prožívala bleskové návraty emocí a značnou část terapeutických sezení si se slzami v očích znovu vybavovala překvapivě živé dávné události, například den, kdy se odstěhovala z Texasu do New Yorku, nebo svou promoci nebo svůj hněv na matku, že byla příliš plachá a bála se přijít na Bet-tinu maturitu.

Na začátku to vypadalo, že tyto záblesky vzpomínek, stejně jako změny nálad, které je doprovázely, byly chaotické a že se objevovaly jen náhodně. Ale po několika týdnech si Betty uvědomila, že sledují určitý vzorec: jak hubla, znovu *prožívala největší traumatické nebo nevyřešené události svého života, které nastaly, když měla onu hmotnost*. A tak pokles hmotnosti ji vracel v čase k emočně významným událostem jejího života: k odchodu z Texasu do New Yorku (sto pět kilogramů), k promoci (devadesát pět kilogramů), k jejímu rozhodnutí opustit nultý ročník medicíny a vzdát sen, že najde lék proti rakovině, která zabila jejího otce (devadesát kilogramů), k její osamělosti při maturitě a k neschopnosti sehnat partnera na maturitní ples (osmdesát pět kilogramů), k ukončení základní školy a k tomu, jak moc jí při tom chyběl otec (sedmdesát sedm kilogramů). Neuvěřitelný důkaz existence říše podvědomí! Bettino tělo si pamatovalo vše, co její mysl dávno zapomněla.

Do všech vzpomínek pronikaly vzpomínky na otce. Čím pozorněji jsme se dívali, tím bylo zjevnější, že všechno vedlo zpátky k němu, k jeho smrti a k sedmdesáti pěti kilogramům, které Betty v té době vážila. Čím víc se přibližovala k této váze, tím byla depresivnější a více se zabývala city a vzpomínkami na něj.

Brzy jsme věnovali vzpomínkám a hovorům o jejím otci celá sezení. Přišla ta chvíle, kdy mělo vše vyplout na povrch. Tlačil jsem ji k tomu, aby si vybavovala co nejvíce, a povzbuzoval ji, aby vyjádřila všechno, na co si vzpomene

o jeho nemoci, umírání, o tom, jak vypadal, když ho v nemocnici naposledy viděla, podrobnosti o jeho pohřbu, o šatech, které tehdy měla, o projevu kněze, o lidech, kteří tam byli.

O otci jsem si s Betty povídal už předtím, ale nikdy s takovou intenzitou a do takové hloubky. Pociťovala svou ztrátu jako nikdy předtím a celých čtrnáct dnů téměř nepřetržitě plakala. V té době jsme měli sezení třikrát týdně a já jsem se jí snažil pomoci pochopit, proč je její bolest tak silná. Částečně to bylo proto, že oplakávala svou ztrátu, ale hlubším důvodem bylo, že považovala celý otcův život za jakousi tragédii: nikdy nedosáhl vzdělání, jaké chtěl (nebo jaké by mu přála ona), zemřel těsně před důchodem, a tak si nemohl užít krásná léta volného času, po kterých toužil. Přesto jsem ji upozornil, že způsob, jakým popisuje jeho životní aktivity — početná rodina, široký okruh známých, každodenní setkání s přáteli, láska k půdě, mládí u námořnictva, odpolední zvyk chodit na ryby — to přece byl obraz plnohodnotného života, který její otec prožil ve společenství lidí, kteří ho znali a milovali.

Když jsem chtěl, aby srovnala život svého otce se svým, uvědomila si, že některé z jejích nářků jsou neoprávněné: byl to její život, nikoli otcův, který byl smutně nenaplněný. Jaká část z jejích nářků se vztahuje k jejím vlastním nerealizovaným nadějím? Tato otázka byla pro Betty mimořádně bolestivá, zejména v této době, kdy navštívila gynekologa a dozvěděla se, že má endokrinní poruchu, kvůli které nebude moci mít děti.

Během těchto týdnů jsem si připadal strašně krutý, protože každé terapeutické sezení odhalilo další bolest. Každá hodina byla utrpením a Betty často opouštěla mou ordinaci těžce otřesená. Začala trpět akutními panickými poruchami a pronásledovaly ji strašné sny, ve kterých, jak sama říkala, umírala nejméně třikrát za noc. Nepamatuje si ty sny, až na dva, které se stále vracejí a které začaly, když byla malá, krátce po otcově smrti. V jednom snu leží paralyzovaná v malé uzavřené místnosti, kterou zazdívají. V druhém leží na nemocničním lůžku se svící, která hoří v čele postele a která symbolizuje její duši.

Věděla, že když svíce dohoří, zemře, a cítila svou bezmocnost, když pozorovala, jak se svíčka zmenšuje a zmenšuje.

Když jsme mluvili o smrti jejího otce, zjevně to v ní evokovalo strach z vlastní smrti. Požádal jsem ji, aby se rozpovídala o svých raných představách o smrti a zkušenostech s ní. Žila na ranči, smrt pro ni nebyla neznámou. Pozorovala matku, jak zabíjí kuřata, a slýchala kvičení porážených prasat. V devíti letech s ní nesmírně otřásla smrt dědečka. Matka s otcem jí prý kdysi vysvětlili (Betty mi řekla, že si to vůbec nepamatuje), že umírají jen staří lidé — potom je v následujících týdnech otravovala prohlášeními, že nechce zestárnout, a opakovaně se jich vyptávala, kolik jim je let. Až krátce po smrti svého otce Betty pochopila pravdu o nevyhnutelnosti své vlastní smrti. Ten moment si pamatuje naprosto přesně.

„Bylo to pár dnů po pohřbu, stále jsem ještě nechodila do školy. Učitel řekl,

že se mám vrátit, až se na to budu cítit. Mohla jsem se vrátit dříve, ale nezdálo se mi to tak správné. Bála jsem se, že si lidé budou myslet, že dost netruchlím. Procházela jsem se po polích za domem. Byla zima — viděla jsem svůj dech a chůze nebyla snadná, protože půda byla samá hrouda a vy orané brázdy byly zmrzlé. Přemýšlela jsem o svém otci, jak leží pod zemí, a o tom, jak mu tam musí být zima, když tu jsem náhle zaslechla hlas shůry, jak mi říká: „A teď ty!“

Betty se zarazila a podívala se na mě. „Myslíte si, že jsem se zbláznila?“

„Ne, už jsem vám řekl dříve, že nejste ten typ.“

Usmála se. „Tehle příběh jsem ještě nikdy nikomu nevyprávěla. Vlastně jsem ho zapomněla, nevzpomněla jsem si na něj po celé ty roky až do tohoto týdne.“ „Jsem rád, že jste se rozhodla svěřit mi ho. Zdá se, že je to důležité. Řekněte mi trochu víc o tom *a teď ty*.“

„Vnímám to, že už nemám otce, který mě chrání. Nějakým způsobem stál mezi mnou a hrobem. Bez něj jsem další v pořadí.“ Betty svésila ramena a otřásla se. „Věřil byste, že mě stále mrazí, když si na to vzpomenu?“ „A co vaše matka? Jakou roli v tom všem hraje?“

„Jak jsem vám už řekla, byla někde na hony vzdálená. Vařila mi a krmila mě — v tom byla opravdu výborná — ale byla slabá. Byla jsem to já, kdo chránil ji. Dokážete si představit Texasana, který by neuměl řídit auto? *Začala* jsem jezdit ve dvanácti letech, když můj otec onemocněl, protože ona měla strach se to naučit.“

„Takže nebyl nikdo, kdo by chránil vás?“

„Právě tehdy začaly mé noční můry. Ten sen o svíčce — ten se mi zdál snad dvacetkrát.“

„Ten sen mě přiměl přemýšlet o tom, co jste předtím řekla o svém strachu z hubnutí, o tom, že musíte zůstat silná, abyste se vyhnula rakovině, na kterou zemřel váš otec. Pokud bude plamen svíčky mohutný, přežijete.“

„Možná, ale zní to podivně.“

Napadlo mě, že je to další dobrý příklad krátkozrakosti terapeuta, který se přihrne s interpretací, i když je tak dobrá jako tato. Pacienti, stejně jako kdokoli jiný, mají největší užitek z pravdy, kterou odhalí sami.

Betty pokračovala: „A někdy během toho roku mě napadlo, že umřu, než mi bude třicet. Víte, myslím, že tomu stále věřím.“

Tento rozhovor narušil její popírání smrti. *Začala* se cítit nejistá. Měla stále strach, že se poraní — při řízení, při jízdě na kole, při přecházení ulice. Posedla ji myšlenka rozmarnosti smrti. „Může přijít v každém okamžiku,“ řekla, „když ji nejméně očekáváme.“ Po celá léta šetřil její otec peníze a plánoval rodinný výlet do Evropy, jenže krátce před odjezdem se objevil nádor na mozku. Ona, já, kdokoli může být nečekaně zasažen. Jak se lidé, jak seya s touto myšlenkou vyrovnám?

Zavázal jsem se, že se budu Betty plně věnovat, a snažil jsem se nekličkovat před žádnou z jejích otázek. Vyprávěl jsem jí o svých vlastních obtížích při vyrovnávání se se smrtí, o tom, že ačkoli se skutečnost smrti nedá změnit, postoj každého z nás k ní se dá značně ovlivnit. Jak moje osobní, tak moje profesionální zkušenosti mě dovedly k přesvědčení, že strach ze smrti je vždy největší u těch, kteří cítí, že svůj život nežijí naplno. Osvědčené pravidlo zní: Čím méně naplněný život nebo čím více nerealizovaných možností, tím větší hrůza ze smrti.

Byl jsem přesvědčen a řekl jsem to i Betty, že až se do života vrhne naplno, ztratí svůj strach ze smrti - částečně, ne úplně. (V nás všech vězí nějaký ten strach ze smrti. Je to daň za schopnost uvědomovat si sebe sama.)

Když jsem seji snažil přimět, aby přemýšlela o morbidních tématech, reagovala někdy podrážděně. „Proč myslet na smrt? Stejně s tím nic neuděláme!“ Snažil jsem se jí pomoci, aby pochopila, že ačkoli nás *realita* smrti ničí, *myšlenka* na smrt nás může zachránit. Jinými slovy, to, že si uvědomujeme smrt, nám dává v životě další rozměr a nutí nás přehodnotit své priority. Carlos to pochopil - v té větě, kterou pronesl na své smrtelné posteli, když mi řekl, že jsem mu zachránil život.

Zdalo se mi, že z toho, že si Betty smrt uvědomí, může získat důležitý poznatek - že život je třeba žít *ted'*, nemůže to být odkládáno na neurčito. Nebylo těžké nastínit před ní cesty, kterými se životu vyhýbá: její neochota vázat se (protože má hrůzu z odloučení); její přejídání se a obezita, která vyústila v to, že se z většiny životního dění sama vyloučila; její vyhýbání se okamžiku tady a teď tím, že rychle vklouzne do minulosti nebo do budoucnosti. Také nebylo těžké dokázat, že je v její moci tyto modely chování změnit. Vždyť to vlastně už začala - když si pomyslím, jak naplno mě toho dne zaujala!

Vedl jsem ji k tomu, aby se poddala svým nářkům. Chtěl jsem, aby zkoumala a snažila se vyjádřit každý jeho aspekt. Znovu a znovu jsem jí kladl tutéž otázku: „Co, kdo vám působí bolest?“

Betty odpověděla: „Myslím, že mě trápí nedostatek lásky. Můj otec byl jediný muž, který mě kdy sevřel v náručí. Byl jediným mužem, jediným člověkem, který mi kdy řekl, že mě miluje. Nejsem si jistá, jestli to ještě někdy zažiji.“

Věděl jsem, že jsme vstoupili do oblasti, do které bych si nikdy nemyslel, že se odvážím. Bylo těžké si připomenout, že ještě méně než před rokem pro mě bylo problémem se na Betty dokonce i jen podívat. Dnes jsem k ní naprosto zřejmě cítil něhu. Snažil jsem se zformulovat odpověď, ale stále to bylo málo, chtěl jsem dát víc.

„Betty, být milovaná není pouhá náhoda nebo osud. Můžete to ovlivnit, dokonce víc, než myslíte. Teď jste lásce daleko přístupnější, než jste byla před několika měsíci. Vidím a cítím ten rozdíl. Vypadáte lépe, vnímáte lépe a jste daleko přístupnější a připravenější.“

Betty byla ke mně se svými kladnými pocity daleko otevřenější a sdílela se mnou své denní sny, ve kterých se stávala lékařkou nebo psycholožkou, a spolupracovala se mnou bok po boku na výzkumném projektu. Její přání, abych byl jejím otcem, nás přivedlo k poslednímu aspektu jejích žalů, který jí vždy způsoboval velká muka. Vedle své lásky cítila k otci také negativní pocity - styděla se za něj, za jeho vzhled (byl mimořádně tlustý), za to, že mu chyběly ambice a vzdělání, za jeho ignorování společenských zvyků. Když to přede mnou přiznala, celá se zlomila a rozvzlykala. Bylo pro ni tak těžké o tom všem mluvit, protože, jak řekla, se tolik styděla za to, že se stydí za svého vlastního otce.

Když jsem přemýšlel, co odpovím, vzpomněl jsem si na slova, která mi před více než třiceti lety řekla moje první psychoanalytička Olivě Smithová. (Pamatuji si to dobře, alespoň myslím, protože to byla jediná vzdáleně osobní- a nejužitečnější — věc, kterou pronesla během mých šesti set hodin s ní.) Byl jsem těžce otřesený tím, že jsem vyjádřil některé obludné pocity, které se týkaly mé matky. Když tu se ke mně Olivě Smithová naklonila a jemně řekla: „Prostě je to tak - jsme už takoví.“

Ta slova si v sobě hýčkám - a teď po třiceti letech jsem ten dar vzal a předal jsem ho dál. Desetiletí neubrala nic z jejich regeneračních schopností: Betty zhluboka vydechla, zklidnila se a znovu se posadila do židle. Dodal jsem, že sám vím, jak těžké je pro vysoce vzdělaného člověka uvědomovat si nevzdělanost rodičů.

Bettin pobyt v Kalifornii se chýlil ke konci. Nechtěla skončit s terapií, a tak nejdříve požádala svou společnost, aby jí pobyt v Kalifornii prodloužila, ale nakonec se rozhodla vrátit do New Yorku.

Úžasná doba pro ukončení terapie! Uprostřed práce na důležitých problémech a s Betty na metě s nápisem sedmdesát pět kilogramů! První, co mě

napadlo, bylo, že načasování nemůže být horší. Přesto, když se dnes ohlédnu zpět, si uvědomuji, že se Betty mohla tak hluboce věnovat terapii právě proto (nikoli navzdory tomu), že náš čas byl přesně vyměřen. Existuje stará tradice psychoterapie, která sahá až ke Carlu Rogersovi a ještě dále k Otto Rankovi, kteří pochopili, že předem stanovený časový limit často zvyšuje účinnost terapie. Kdyby Betty nevěděla, že má na terapii vyměřený čas, mohlo by jí například trvat daleko déle, než dospěje k vnitřnímu rozhodnutí, že musí začít s redukcí váhy. Kromě toho to nevypadalo, že bychom mohli zajít výrazně dál. V posledních měsících naší terapie se zdálo, že Betty více zajímá opakovaný návrat k problémům, které jsme už řešili, a nikoli nové, ještě neotevřené problémy. Když jsem jí doporučil pokračování terapie v New Yorku a nabídl jí jméno vhodného terapeuta, netvářila se vstřícně a prohlásila, že si není jistá, zda bude pokračovat, protože už možná udělala dost.

Vnímám i jiné signály, že Betty asi pokračovat nebude. Přestože se už nepřecpávala, skončila s dietou. Dohodli jsme se, že se soustředíme na udržení její nové hmotnosti osmdesáti kilogramů, což Betty završila i tím, že si nakoupila kompletně nový šatník.

Tento mezník v naší terapii mi potvrdil další Bettin sen:

Zdalo se mi o tom, že malíři měli zvenčí natřít můj dům. Za chvíli byli všude po domě. V každém z oken stál muž se stříkací pistolí. Rychle jsem se oblékla a snažila se je zastavit. Natírali zvenku celý dům. Po celém domě stoupaly od podlahy obláčky dýmu. Viděla jsem malíře se zakrytým obličejem, jak stříká uvnitř domu. Řekla jsem mu, že jsem chtěla natřít dům jen zvenčí. On namítl, že má příkaz natřít všechno, zevnitř i zvenčí. „Z čeho je ten dým?“ zeptala jsem se. Odpověděl, že to jsou bakterie, a dodal, že v kuchyni se kultivovaly smrtící bakterie. Vyděsilo mě to a jen jsem stále opakovala znova a znova: „Ale já chtěla dům natřít jen zvenčí.“

Na začátku terapie chtěla Betty opravdu natřít dům jen zvenčí, ale byla postupně vtahována do rekonstrukčních prací hlubokého interiéru svého domu. Navíc, malíř-terapeut stříkal smrt — smrt jejího otce, její vlastní smrt — do jejího domu. Teď říká, že už došla dostatečně daleko. Je načase přestat.

Jak jsme se blížili k poslednímu sezení, cítil jsem rostoucí úlevu a radost — jako kdybych se něčeho zbavil. Jedním z axiomů psychoterapie je, že důležité pocity, které si vytváří jeden vůči druhému, jsou vždy komunikovány jedním či druhým způsobem — ať verbálně, či neverbálně. Pokud si pamatuji, učil jsem své studenty, že pokud se ve vztahu nehovoří o něčem velkém (ať ze strany pacienta, nebo ze strany terapeuta), pak se nebude hovořit ani o ničem jiném, co je důležité.

Vlastně jsem začal terapeutická sezení s intenzivními negativními pocity vůči Betty — s pocity, o kterých jsem s ní nikdy nehovořil a kterých si nikdy nevšimla. Nicméně není pochyb o tom, že jsme prodiskutovali nesmírně důležitá témata. Nepochybně jsme v terapii dosáhli úspěchu. Vyvrátil jsem snad katechismus? Ze by v psychoterapii neexistovalo „absolutno“?

Poslední tři hodiny jsme věnovali práci na Bettině stresu z blížícího se rozloučení. To, čeho se tolik bála na samém začátku terapie, se stalo: povolila si ke mně pocítit silnou náklonnost a teď mě měla ztratit. Co ji přimělo k tomu, že mi vůbec věřila? Na začátku přece sama řekla: „Žádný zájem, žádné odloučení.“

Vynoření těch starých pocitů mě neznepokojilo. Zaprvé, jak se blíží konec, pacienti jsou nuceni dočasně se stáhnout. (*Tady* absolutno existuje.) Zadruhé, problémy se terapií nikdy nevyřeší jednou provždy. Místo toho se terapeut a pacient nevyhnutelně znova vracejí, aby upravili a posílili výukový proces — vlastně toto je hlavní důvod, proč se psychoterapii někdy přezdívá „cykloterapie“. Snažil jsem se zaútočit na Bettino zoufalství a na její víru, že až mě jednou opustí, vyjde všechna naše práce nazmar. Připomínal jsem jí, že její pokrok nespočívá ve mně nebo v nějaké vnější okolnosti, ale je součástí jí samé, součástí, kterou si odnese s sebou. Jestliže byla například schopná mi důvěřovat a svěřovat se mi více než komukoli předtím, obsahuje v sobě tuto zkušenost

stejně tak jako schopnost to zopakovat. Aby vše bylo ještě názornější, přistoupil jsem během posledního sezení k tomu, že jsem jako příklad použil sám sebe.

„U mě je tomu také tak, Betty. Naše sezení mi budou chybět — i já se změnil v důsledku toho, že jsem vás poznal...“

Plakala, oči měla sklopené, ale během té věty přestala vzlykat a podívala se na mě s údivem.

„A i kdybychom se už nikdy nesetkali, ta změna už u mě bude trvalá.“

„Jaká změna:“

„No, jak jsem vám již řekl, neměl jsem kdovíjakou profesní zkušenost s... no... problémem obezity...“ Všiml jsem si, že Bettiny oči pohasly zklamáním, a tiše jsem se proklínal za to, že jsem tak neosobní.

„No, chci říci, že jsem předtím nikdy nepracoval s obézními pacienty a že jsem získal nový pohled na věc...“ Z jejího výrazu jsem pochopil, že se noří ještě hlouběji do svého zklamání. „Mám na mysli, že můj postoj k obezitě se hodně změnil. Když jsme začínali, osobně jsem se necítil dobře s obézními lidmi...“

Nezvykle rychlým gestem mě Betty přerušila. „Hohohóó!! Necítil jste se dobře — to je dost slabé slovo! Víte vy vůbec, že jste se na mě za celých prvních šest měsíců sotva podíval? A za celý rok a půl jste se mě nikdy — ani jedinkrát — nedotkl? Dokonce ani ruku jste mi nepodal!“

Srdce se mi rozbušilo. Panebože, má pravdu! Opravdu jsem se jí nikdy nedotkl. Prostě jsem si to neuvědomil. A myslím, že jsem se na ni ani moc často nedíval. Vůbec mě nenapadlo, že by si toho mohla všimnout!

Koktal jsem: „No, víte, psychiatři se většinou nedotýkají svých...“

„Dovolte mi, abych vás přerušila dřív, než řeknete nějakou další lež a nos se vám začne zvětšovat a prodlužovat jako Pinocchiovi.“

Betty vypadala, že ji moje rozpaky pobavily. „Dám vám důkaz. Pamatujete si jistě, že jsem byla v téže terapeutické skupině jako Carlos a že jsme si o vás často po sezení povídali.“

Panebože — věděl jsem, že jsem v úzkých. To jsem nepředvídal. Carlos byl se svou nevyhlášenou chorobou natolik izolovaný a cítil se tak opuštěný, že jsem se rozhodl ho podpořit tím, že se ho navzdory svým zásadám budu dotýkat. Potřásl jsem si s ním rukama před každou hodinou a po ní a obvykle jsem mu položil ruku na rameno, když mou ordinaci opouštěl. Jednou, když se dozvěděl o tom, že rakovina zasáhla i mozek, držel jsem ho v náručí, zatímco on plakal.

Nevěděl jsem, co říct. Nemohl jsem vysvětlovat Betty, že Carlos byl mimořádný případ a potřeboval to. Boží vědí, že ona to potřebovala také. Cítil jsem, že se červenám, viděl jsem, že nemám na výběr, a tak jsem se přiznal.

„Dobrá, trefila jste do černého. Je pravda — nebo lépe řečeno, byla pravda — že když jsme se poprvé setkali, odpuzovalo mě vaše tělo.“

„Já to vím. Víím. Nešlo to skrýt.“

„Řekněte mi, Betty, když jste tohle věděla — viděla jste, že se na vás nedívám nebo že se s vámi necítím dobře — proč jste zůstala? Proč jste ke mně nepřestala chodit a nenašla si někoho jiného? Je nás tady spousta.“ (Už abych z toho byl venku!)

„Dobrá, napadají mě přinejmenším dva důvody. Zaprvé, pamatujte na to, že jsem na to zvyklá. Nic jiného jsem snad ani nečekala. Každý se ke mně choval tímto způsobem. Lidé nesnášeli, jak vypadám. Nikdo se mě *nikdy* nedotkl. Pamatujete si, jak jsem byla překvapená, když mi můj kadeřník nabídl masáž hlavy? A i když jste se na mě nedíval, alespoň jste vypadal, jako by vás zajímalo, co vám říkám — ne, ne, tak to není — zajímalo vás, co bych mohla říci, až přestanu být tak žoviální. A vlastně to mi pomohlo. A kromě toho jste neusnul. Oproti doktoru Farberovi to bylo zlepšení.“

„Řekla jste, že jste měla dva důvody.“

„Druhým důvodem bylo, že jsem dokázala pochopit, co cítíte. Vy a já jsme si hodně podobní — přinejmenším v jednom. Vzpomínáte si, jak jste mě tlačil, abych šla do klubu *Anonymních žroutů*? Abych se setkávala s dalšími tlustými lidmi — našla si přátele a šla na nějakou schůzku?“

„Jistě, to si pamatuji. Tehdy jste řekla, že nenávidíte skupiny.“

„No, to je pravda. Opravdu nesnáším skupiny. Ale nebyla to celá pravda. *Skutečný* důvod je, že nemohu vystát tlusté lidi. Zvedá se mi z nich žaludek. Nechci, aby mě s nimi někdo viděl. Tak jak vám mohu vyčítat, že cítíte totéž?“

Oba jsme seděli na kraji svých židlí, když hodiny ukázaly, že máme končit. Náš rozhovor mi vyrazil dech a strašně moc jsem nechtěl skončit. Bylo mi líto, že už se s ní nebudu setkávat. Chtěl jsem si s ní dál povídat, chtěl jsem ji dál poznávat.

Vstali jsme, abychom se rozloučili. Podal jsem jí ruku, obě ruce.

„Tak to ne! To ne, já chci obejmout! To je jediný způsob, jak to můžete zachránit.“

Když jsme se objali, s překvapením jsem zjistil, že ji mohu svými pažemi obejmout úplně celou.

Kapitola čtvrtá

„NEMĚLA UMRÍT ONA, ALE...“

Před několika lety jsem připravoval návrh výzkumu týkajícího se bolesti z úmrtí blízkého člověka. Do místních novin jsem podal krátký článek, který končil výzvou:

V první, přípravné fázi svého výzkumu, by si doktor Yalom přál hovořit s těmi, kteří nejsou schopni se se svou bolestí vyrovnat. Dobrovolníci, kteří souhlasí s poskytnutím rozhovoru, necht' volají na 555 — 6352.

Penny byla z pětaticeti lidí, kteří mi zatelefonovali, první. Řekla mé sekretářce, že jí je třicet osm let, že je rozvedená, že před čtyřmi lety ztratila svou dceru a že je pro ni naléhavé, aby se se mnou okamžitě setkala. Přestože pracovala šedesát hodin týdně jako taxikářka, zdůraznila, že přijde na rozhovor v kteroukoli denní nebo noční hodinu.

O dvacet čtyři hodin později už seděla naproti mně. Robustní statná žena, odolná, ostřílená, hrdá — a třesoucí se. Bylo na ní vidět, že prošla lecčím. Připomínala mi Marjorii Mainovou, drsnou ženskou hvězdu třicátých let, teď už dlouho mrtvou.

Skutečnost, že se Penny nachází v kritické situaci — alespoň tak to řekla — mě postavila před dilema. Ani náhodou jsem ji nemohl léčit, neměl jsem volnou hodinu, kterou bych mohl věnovat novému pacientovi. Každou minutu svého času jsem věnoval kompletování návrhu výzkumu a závěrečný termín

podání žádosti o grant se rychle blížil. To byla naprostá priorita mého tehdejšího života. To byl i důvod, proč jsem hledal dobrovolníky pomocí inzerátu. Ještě ke všemu jsem měl za tři měsíce odjet na studijní volno, takže jsem neměl dost času, který by patřičná terapie vyžadovala.

Abych předešel jakémukoli nedorozumění, rozhodl jsem se, že bude nejlepší vyjasnit hned na začátku důvod našeho sezení — než se s Penny dostanu příliš daleko, dokonce ještě dříve, než se jí zeptám, proč mě potřebovala vidět okamžitě, když její dcera zemřela před čtyřmi lety.

A tak jsem začal tím, že jsem jí poděkoval za ochotu věnovat mi své dvě hodiny a říci mi něco o svém žalu. Vysvětloval jsem jí, že je důležité, aby věděla, než bude souhlasit s pokračováním, že naše sezení se konají z důvodu výzkumu, a nikoli terapie. Dokonce jsem dodal, že i když je tu naděje, že samo povídání jí může pomoci, existuje také možnost, že rozhovor ji může dočasně rozrušit. Nicméně pokud usoudím, že terapie opravdu nutná je, rád jí pomohu vybrat terapeuta.

Na chvíli jsem zmlkl a podíval se na Penny. Byl jsem zcela spokojený s tím, jak jsem to řekl. Kryl jsem se a byl jsem naprosto srozumitelný — to, co jsem řekl, bylo dostatečně jasné, aby zabránilo jakýmkoli nedorozuměním. Penny přikývla. Vstala ze židle. Na okamžik mě to polekalo, protože mě napadlo, že chce odejít. Ale ona si jen narovнала dlouhou denimovou sukni, znova se posadila a zeptala se, jestli si může zapálit. Když jsem jí podal popelník, zapálila si a silným hlubokým hlasem začala: „Potřebuji o tom mluvit, to ano, ale nemohu si dovolit terapii. Navštívila jsem v blízké nemocnici dva levné terapeuty — jeden ještě studoval. Ale báli se mě. Nikdo nechce mluvit o umírání dítěte. Když mi bylo osmnáct let, chodila jsem do protialkoholické poradny. K ženě, bývalé alkoholičce — byla dobrá, uměla klást ty správné otázky. Možná potřebuji někoho, kdo ztratil dítě. Možná potřebuji opravdového odborníka. K univerzitě ve Stanfordu cítím hluboký respekt. A to je i důvod, proč jsem tak rychle zareagovala na zprávu v novinách. Vždycky jsem si myslela, že moje dcera bude na Stanfordu studovat — kdyby žila...“

Dívala se přímo na mě a hovořila prostě. Mám rád tvrdé ženy a líbil se mi její styl. Všiml jsem si, že i já jsem přkvrdil.

„Pomohu vám se rozprávát. A budu vám klást těžké otázky. Ale nebudu chodit kolem horké kaše.“

„V pořádku. Chcete mi pomoci začít. Nemusíte se o mě bát. Už od deseti let jsem samostatná.“

„Dobrá, začněme tím, proč jste se se mnou chtěla okamžitě setkat? Asistentka tvrdila, že ve vašem hlase bylo zoufalství. Co se stalo?“

„Před několika dny jsem jela domů z práce — končím kolem jedné hodiny ráno — a najednou jsem měla okno. Když jsem se probrala, jela jsem po opačné straně silnice a křičela jako raněné zvíře! Kdyby cokoli v protisměru jelo, dnes bych tu neseděla.“

A tak jsme začali. Znepokojila mě představa, jak tato žena křičí jako raněné zvíře, a chvíli mi trvalo, než jsem se znovu mohl soustředit. Pak jsem začal klást otázky. Dcera Penny, Chrissie, onemocněla v devíti letech vzácným typem leu-kemie a za čtyři roky — den před svými třináctými narozeninami — zemřela. Během těch čtyř let se Chrissie pokoušela chodit do školy, ale téměř polovinu času byla připoutaná na lůžko a každé tři nebo čtyři měsíce ji hospitalizovali.

Jak rakovina, tak i její léčba byly mimořádně bolestivé. Během čtyř let nemoci prošla Chrissie mnoha chemoterapeutickými kúrami, po kterých jí vypadaly vlasy a které prodloužily její život, ale zanechaly ji napospas bolestem. Chrissie prodělala tucty bolestivých extrakcí kostní dřeně a absolvovala tak obrovské množství odběrů krve, že jí nakonec už nezbývaly žádné žíly vhodné pro odběr. Během posledního roku života jí lékaři nainstalovali trvalý nitrožilní katetr, který umožňoval rychlý přístup do krevního řečiště.

Její smrt, pokračovala Penny, byla hrozná — nedokážu si vůbec představit, jak hrozná. V tuto chvíli začala vzlykat. Věrný svému slovu klást tvrdé otázky jsem naléhal, aby mi řekla něco víc o tom, jak hrozná smrt to byla.

Penny chtěla, abych jí pomohl začít, a pouhopouhou náhodou hned moje první otázka uvolnila přívál citů. (Později jsem měl pochopit, že Penny zasáhnu boles-

tivě, ať už se zeptám na cokoli.) Chrissie nakonec zemřela na zápal plic — selhalo jí srdce a plíce, nemohla dýchat a nakonec se udusila vlastními tekutinami.

Nejhorší věc - vyprávěla Penny mezi vzlyky - byla, že si nemůže vybavit dceřinu smrt. Není schopná vzpomenout si na poslední hodiny Chrissie. Všechno, co si pamatuje, je, že se uložila vedle své dcery k spánku - během její hospitalizace spala Penny na přistýlce vedle ní - a potom, daleko později, jak sedí v čele Chrissiiny postele a objímá její mrtvé tělo.

Penny začala mluvit o vině. Nedokázala se vyrovnat s tím, jak se zachovala v době Chrissiiny smrti. Nedokázala si odpustit. *Začala* mluvit hlasitěji, z tónu jejího hlasu znělo sebeobviňování. Vypadala jako prokurátor, který se mě snaží přesvědčit o svém provinění.

„Věřil byste tomu," zeptala se, „že si dokonce nepamatuji, *kdy*, a ani si nepamatuj i, *jak* jsem zjistila, že Chrissie zemřela?"

Byla si jistá a brzy své přesvědčení přenesla i na mě, že právě pocit viny z jejího ostudného chování, že nedokázala nechat Chrissie odejít, je tím důvodem, proč se po celé čtyři roky topí v bolesti. Byl jsem rozhodnutý pokračovat ve svých výzkumných plánech, dozvědět se co nejvíc o chronickém žalu nad ztrátou blízkého člověka a vyhotovit z našeho rozhovoru strukturovaný protokol. Nicméně možná právě proto, že jsem cítil, jak moc by v tomto případě bylo zapotřebí terapeutické léčby, jsem se přistihl, že zapomínám na výzkum a krůček po krůčku sklouzávám k terapii. Protože se hlavním problémem zdál pocit viny, usoudil jsem, že bude nejlépe, když se ve zbylém čase našeho dvouhodinového interview pokusím co možná nejvíc dozvědět o tom, jak své provinění vnímá Penny.

„Vina za co?" zeptal jsem se. „Jak zní obžaloba?"

Hlavním proviněním podle Penny bylo, že ve skutečnosti doopravdy s Chrissie nebyla. Žila, jak sama řekla, svými sny a představami. Nikdy si nedokázala připustit, že by Chrissie mohla zemřít. Dokonce i když doktor řekl, že Chrissie žije v nastaveném čase, že se ještě nikdy nikdo z této nemoci neuzdravil, přestože řekl naprosto jasně, když naposledy vstoupila do nemocnice, že už jí mnoho

času nezbývá, odmítala Penny připustit, že se Chrissie neuzdraví. Rozzuřila se, když se lékař o konečném zápalu plic vyjádřil jako o požehnutí, se kterým se nemá bojovat.

Vlastně ani teď - po čtyřech letech - není schopná připustit, že je Chrissie mrtvá. Před týdnem se například ve frontě u pokladny obchodního domu „probudila“ a zjistila, že drží v ruce dar pro Chrissie — plyšové zvířátko. Když mi to říkala, zdůvodnila vše tím, že Chrissie „oslaví“ za měsíc sedmnácté narozeniny, místo aby řekla „oslavila by“.

„Cožpak je to takový zločin?“ zeptala se. „Je snad doufání zločin? Která matka by chtěla uvěřit, že její dítě musí zemřít?“

Penny si odpověděla, že tak nejednala z lásky ke Chrissie, ale z lásky k sobě. Jak to? Nikdy nepomohla Chrissie rozpovídat se o jejích úzkostech a pocitech. Jak mohla Chrissie mluvit o umírání s matkou, když ta stále předstírala, že to není pravda? A tak byla nakonec Chrissie přinucena zůstat se svými myšlenkami sama. Co na tom mohlo změnit, že spala vedle ní? Ve skutečnosti tam vlastně nebyla. To nejhorší, co se může komukoli stát, je, že umírá sám, a přesně takhle nechala zemřít svou dceru.

Potom mi Penny řekla, že hluboce věří v reinkarnaci. Tuto víru získala jako teenager, když jí bylo zle, cítila se opuštěná a mučily ji různé strašné představy, cítila se podvedená životem, takže mohla najít útěchu jen v myšlence, že jednou bude mít jinou šanci. Penny věděla, že někdy přistě bude určitě šťastnější — možná i bohatší. Stejně tak věděla, že i Chrissie čeká jiný, zdravější, lepší život.

Přesto nepomohla Chrissie zemřít. Penny byla vlastně přesvědčená, že to byla *její* chyba, že Chrissie umírala tak dlouho. Chrissie kvůli matce stále zůstávala a prodlužovala svou bolest, oddalovala své osvobození. Ačkoli si Penny nedokázala vybavit poslední hodiny Chrissiina života, byla si jistá, že *neřekla, co měla říct*: „Jdi! Nadešel tvůj čas. Není nutné, abys tu kvůli mně zůstávala déle.“

Jeden z mých synů byl ve věku Chrissie a během toho, co Penny mluvila, jsem si ho představil. Dokázal bych to udělat, pustit jeho ruku, pomáhat mu

umřít a říci mu: „Jdi! Nastal tvůj čas?“ Před očima se mi vynořil jeho usměvavý obličej a mě zalila vlna nevýslovné úzkosti.

„Ne!“ řekl jsem si a zahnal tu představu. Nesmím se nechat strhnout emocemi, jak se to stalo jiným — těm terapeutům, co jí nedokázali pomoci. Pochopil jsem, že abych mohl s Penny pracovat, budu se muset připoutat ke stěžni rozumu.

„Takže vy říkáte, že se cítíte vinná ze dvou hlavních důvodů. Zaprvé proto, že jste nepomohla mluvit Chrissie o umírání, a zadruhé proto, že jste ji nenechala odejít včas z tohoto světa.“

Penny přikývla, vzlykla ještě do mého analytického přednesu a potom plakat přestala.

Nic nedává v psychoterapii falešnější jistotu než rázné shrnutí — zejména shrnutí, které obsahuje nějaký seznam. Moje vlastní slova mi dodala odvalu: problém se hned zdál jasnějším, bližším, zvládnutelnějším. Přestože jsem nikdy předtím nepracoval s někým, kdo ztratil dítě, měl jsem být schopen jí pomoci, protože značná část její bolesti pocházela z pocitu viny. Tento pocit a já jsme staří známí, ať už v osobním nebo profesionálním životě.

Předtím mi Penny vyprávěla, že je s Chrissie v častém kontaktu — denně ji navštěvuje na hřbitově a tráví hodinu upravováním hrobu a povídáním si s ní. Penny věnovala tolik pozornosti Chrissie, že se jí rozpadlo manželství a muž ji před dvěma lety opustil. Penny řekla, že si téměř nevšimla jeho odchodu.

Jako vzpomínku na Chrissie nechala Penny její pokoj nezměněný — se vším oblečením a věcmi na jejich původních místech. Dokonce její poslední nedokončený domácí úkol stále ležel na stole. Jen jedna věc se změnila: Penny si přestěhovala Chrissiinu postel do svého vlastního pokoje a spala na ní každou noc. Později, když jsem hovořil s více rodiči, kteří tragicky přišli o své děti, dozvěděl jsem se, jak všeobecně rozšířené takové chování je. Ale tehdy jsem to ve své naivitě považoval za výstřední, nepřirozené, za něco, co by mělo být napraveno.

„Takže vy proti svému pocitu viny bojujete tím, že visíte na Chrissie a nežijete dál svým vlastním životem?“

„Já na ni prostě nemohu zapomenout. Víte, to nejde jen tak zapnout a vypnout!“

„Dovolit někomu odejít není totéž, co zapomenout - a nikdo po vás nic takového nepožaduje.“ Byl jsem přesvědčen, že je důležité Penny odpovídat přímo. Když jsem důsledný, lépe se s ní pracuje.

„Zapomenout na Chrissie je, jako byste řekl, že jsem ji nikdy nemilovala. Je to, jako byste řekl, že láska k vlastní dceři je jen něco dočasného — něco, co uplyne. *Nikdy na ni nezapomenu.*“

„*JVikdy na ni nezapomenu.* Jenže to je něco jiného, než o čem jsem mluvil.“ Ignorovala mé vysvětlování rozdílu mezi zapomenutím a necháním odejít, ale nechal jsem to být. „Než necháte Chrissie odejít, je zapotřebí, abyste to *chtěla*, musí to být *vaše* volba. Pojd'me se na to společně podívat. Zkuste na chvíli předstírat, že visíte na Chrissie, protože je to *vaše volba*. Jak to vnímáte?“

„Nerozumím, o čem to mluvíte.“

„Ale ano, rozumíte! Netvařte se tak. Co máte z toho, že na Chrissie tak visíte?“

„Opustila jsem ji, když umírala a když mě potřebovala. V žádném případě ji neopustím teď.“

Přestože si to Penny stále ještě neuvědomovala, byla jakoby uvězněná ve dvou nesmiřitelných protikladech -jeden bylo rozhodnutí zůstat s Chrissie, druhý víra v reinkarnaci. Stejně tak nebylo východiska ani z její bolesti. Možná kdyby se mi podařilo ji konfrontovat s těmi protiklady, její smutek by nabral jiný směr.

„Penny, rozmlouváte s Chrissie každý den. Kde je Chrissie? Kde existuje?“

Zorničky Penny se rozšířily. Ještě nikdy jí nikdo nepoložil tak prostou otázku. „Toho dne, kdy zemřela, jsem vzala její duši zpátky domů. Cítila jsem, jak je v autě se mnou. Někdy byla u mě, někdy ve svém pokoji. Potom se mi s ní dařilo navázat kontakt na hřbitově. Obvykle věděla, co se děje v mém životě, ale chtěla také znát, co je s jejími přáteli a bratry. Byla jsem ve stálém kontaktu se všemi jejími přáteli, a tak jsem jí mohla o nich povídat.“ Penny se odmlčela.

„A teď?“

„Teď ji ztrácím. Což je dobře, znamená to, že se narodila do jiného života.“

„Zůstaly jí nějaké vzpomínky na tento život?“

„Ne, už je v jiném životě. Nevěřím na ty nesmysly o vzpomínkách na předchozí životy.“

„Takže by mohla být volná, aby mohla žít svůj nový život, ale ve vás je stále něco, co ji nechce nechat jít.“ Penny neřekla nic. Jen se na mě dívala.

„Penny, vy jste přísný soudce. Vyřkla jste nad sebou ortel za zločin, že jste nenechala Chrissie odejít, když umírala, a odsoudila jste se k nenávisti k sobě samé. Já osobně považuji vaše rozsudky za příliš příkré. Ukažte mi rodiče, který by jednal jinak. Řeknu vám, kdyby umíralo moje dítě, já bych to nedokázal. A co hůř - ten rozsudek je tak krutý, tak nesmírně příkrý. Vypadá to, že vám pocit viny a bolest už zničily manželství. A *délka* trestu? To mně vyrazí dech. Stalo se to před čtyřmi lety. Jak dlouho ještě? Další rok, další čtyři? Deset? Doživotí?“

Srovnal jsem si myšlenky a zvažoval jsem, jak jí pomoci, aby pochopila, jak nesmírně si ubližuje. Seděla bez hnutí, z popelníku na jejím klíně se vznášel dým cigarety; šedé oči měla upřené na mě. Zdálo se, že nedýchá.

Pokračoval jsem: „Sedím tady, snažím se to celé pochopit a právě mě něco napadlo. Vy se netrestáte za něco, co jste udělala před čtyřmi lety, když Chrissie umírala. Vy se trestáte za to, co děláte teď, za něco, v čem pokračujete, dokonce i v tomto okamžiku. Visíte na ní, snažíte se ji udržet v tomto životě, a přitom víte, že patří jinam. Dovolit jí odejít by nebylo známkou toho, že ji opouštíte nebo že ji nemilujete. Právě naopak, byl by to důkaz toho, že ji doopravdy milujete - milujete natolik, abyste ji nechala odejít do nového života.“

Penny na mě stále jen zírala. Nepromluvila, ale zdálo se, že na ni moje řeč zapůsobila. Moje slova byla natolik silná, že jsem věděl, že teď by bylo nejlepší jen s ní jednoduše tiše sedět. Přesto jsem chtěl ještě něco dodat. Rozhodl jsem se použít mimořádně silnou zbraň.

„Vraťme se k té chvíli, Penny, k tomu okamžiku, kdy jste měla nechat Chrissie odejít, k té chvíli, kterou jste vymazala ze své paměti. Kde je ta chvíle teď?“

„Co tím myslíte? Nerozumím.“

„Dobrá, kde je ten okamžik v tuto chvíli? Kde existuje?“

Penny můj nátlak a otázky podráždily. „Nevím, kam směřujete. Je to minulost. Je to pryč.“ „Cožpak na to neexistuje žádná vzpomínka? Co Chrissie? Opravdu zapoměla všechno z tohoto života?“

„Ano, je to všechno pryč. Nic si nepamatuje, já si taky nepamatuji. Takže...?“

„Takže vy sama sebe stále mučíte něčím, co neexistuje. Pokud byste znala někoho, kdo by vám tohle povídal, myslím, že byste ho nazvala bláznem.“

Když se ohlédnu zpátky, byly moje důvody dost vykonstruované. V té chvíli však působily silně a přesvědčivě. Penny, která měla vždy na všechno odpověď, opět jen tiše seděla, jakoby v šoku.

Naše dvě hodiny se pomalu chýlily k závěru. Přestože mě Penny o další čas nepožádala, bylo jasné, že se ještě musíme setkat. Stalo se toho příliš. Bylo by profesionálně nezodpovědné nenabídnout jí další sezení. Zdálo se, že ji moje nabídka nepřekvapila — okamžitě souhlasila, že přijde za týden ve stejnou dobu.

Při těchto stavech chronického žalu se často používá metafora *zmrzlý*. Tělo je ztuhlé, obličej strnulý, chladné a opakující se myšlenky blokují mozek. Přesně taková byla Penny. Mohou naše sezení ledový krunýř prolomit? Doufal jsem, že ano. Nemohl jsem tušit, co se vynoří na světlo během našeho dalšího sezení, které jsem s napětím očekával.

Penny začala tím, že těžce dopadla do křesla a vyhrkla: „Panebože, jak jsem ráda, že jsem tady! To teda byl týden!“

Pokračovala a s násilnou veselostí mi sdělovala dobré zprávy — že se minulý týden cítila daleko méně provinilá a méně se zaobírala Chrissie. Spatnou zprávou na druhé straně bylo, že se divoce pohádala s Jimem, svým starším synem, a v důsledku toho celý týden buď zuřila, nebo plakala.

Penny měla ještě dvě děti, Brenta a Jima. Oba dva vzdali studium a topili se v dost velkých problémech. Brentovi bylo šestnáct a už se stihl dostat do konfliktu se zákonem kvůli vloupání. Devatenáctiletý Jim byl těžce závislý na drogách. K poslednímu velkému rodinnému výbuchu došlo v den po našem posledním sezení, když se Penny dozvěděla, že Jim už tři měsíce nezaplatil svou splátku na jejich rodinné místo na hřbitově.

Místo na hřbitově? Musel jsem se přeslechnout. Požádal jsem ji, aby to zopakovala. Panebože, opravdu řekla „místo na hřbitově“. Asi před pěti lety, když Chrissie ještě žila, ale bylo jí čím dál hůř, podepsala Penny smlouvu na drahý kus pozemku na hřbitově — poměrně velký pozemek, zdůraznila (jako by toto mělo na záležitost vrhnout jiné světlo) — „aby měla celou rodinu pohromadě“. Každý člen rodiny — Penny, její manžel Jeff a její dva synové — souhlasil po výrazném nátlaku z její strany, že se budou dělit o poplatky po celých sedm let.

A teď, navzdory jejich slibům, zůstalo celé finanční břemeno splácení pozemku na jejich bedrech. Jeff odešel před dvěma lety a nechtěl s ní mít dál nic společného — ať už s živou, nebo mrtvou. Její mladší syn, toho času právě ve vězení, byl zcela zřejmě neschopný splácet svůj podíl (předtím přispíval malou částkou ze svých mimoškolních pracovních aktivit). A teď zjistila, že Jim jí lhal a ani on své splátky neplatil.

Už jsem se chystal vyjádřit k jejím bizarním očekáváním, že dva mladí muži, kteří mají zcela zřejmě dost problémů se svým dospíváním, budou platit za místo na hřbitově, jenže Penny pokračovala v popisování dalších bouřlivých událostí týdne.

Večer po hádce s Jimem ji navštívili dva muži — zřejmě překupníci drog — a sháněli se po něm. Když jim Penny řekla, že není doma, řekl jí jeden z nich, ať synovi tedy vyřídí, že buď zaplatí své dluhy, nebo ať zapomene na návrat domů — může se totiž snadno stát, že nebude vůbec mít kam se vrátit.

Penny mi už dříve vyprávěla, že pro ni na světě není nic důležitějšího než její dům. Otec jí zemřel, když jí bylo osm, a matka vláčela ji i její sestry z bytu do bytu nejméně dvacetkrát — často zůstávaly jen dva nebo tři měsíce, dokud je nevyhodili

pro neplacení nájemného. Tehdy si slíbila, že jednoho dne bude mít pro svou rodinu skutečný domov - a pro splnění toho slibu pak dělala zběsile naprosto všechno. Měsíční splátky byly vysoké a po Jeffově odchodu zůstala na toto břemeno úplně sama. Přestože stále po celé dny tvrdě dřela, jen taktak na vše stačila.

Takže ti dva muži se dotkli dost bolavého místa. Po jejich odchodu stála strnulá několik okamžiků ve dveřích. Pak chvíli proklínala Jima, že utratil své peníze za drogy, místo aby platil své místo na hřbitově. A nakonec, jak sama říká, jí přeskočilo a vyřítila se za těmi muži. Už byli pryč, ale Penny naskočila do svého velkého pick-upu a pronásledovala je šílenou rychlostí po silnici, dohnala je a snažila se je vytlačit z cesty. Několikrát do nich narazila, oni jí však zmizeli, protože ve svém BMW prostě přidali na více než 180 km/hod.

Pak nahlásila jejich vyhrožování policii (o honičce na silnici se pochopitelně nezmínila) a celý další týden byl její dům pod neustálým policejním dozorem. Jim přišel domů pozdě v noci a když se dozvěděl, co se stalo, rychle si posbíral nějaké oblečení a s batohem opustil město. Od té doby o něm neslyšela. Přestože v hlase Penny nebyl ani náznak nějaké lítosti — naopak vypadala, že ji vyprávění toho příběhu opravdu těší — vycítil jsem v podtextu nějaké rušivé tóny. Pozdě v noci byla stále rozrušenější, špatně spala a zdál se jí sen, který jí otřásl:

Prohlížela jsem si místnosti nějakého starého ústavu. Nakonec jsem otevřela dveře a spatřila dva mladé chlapce, jak stojí na nějaké plošině, jako by byli podivným exponátem ve vitrině. Vypadali jako moji dva chlapci, ale měli dlouhé vlasy jako dívka a na sobě měli ženské šaty. Jako by všechno bylo nějak špatně: jejich šaty byly špinavé, přední díl byl vzadu a byly naruby, i boty měli obuté obráceně.

Ohromilo mě to. Sen poskytoval tolik slibných vodítek, že jsem nevěděl, čím začít. Nejdříve mě napadla Pennina zoufalá touha mít všechny pohromadě, vytvořit stabilní rodinu, kterou jako dítě nikdy neměla, a to, jak se tato touha

odrazila v jejím odhodlání mít vlastní dům a pozemek na hřbitově. Teď bylo jasné, že se její sen nesplní. Její plány i rodina se chvěly od základů: dcera byla mrtvá, manžel pryč, jeden syn ve vězení, druhý na útěku.

Jediné, co jsem v tu chvíli mohl udělat, bylo podělit se o své myšlenky s Penny a říci jí, jak hluboce s ní cítím. Strašně moc jsem si přál mít dostatek času, abych mohl na tomto snu pracovat, zejména na té poslední části se dvěma malými dětmi. První sny, které pacienti v terapii vyprávějí, zvláště pak ty bohaté a s četnými detaily, mají sílu leccos osvětlit. Požádal jsem ji, aby mi popsala, co během snu cítila. Penny řekla, že se probudila uplakaná, ale nedokázala přesně říci, která část snu to způsobila.

„A co ti dva malí chlapci?“

Řekla, že v tom, jak byli oblečení — boty obráceně, špinavé a naruby oblečené šaty — bylo něco patetického, možná smutného. A že to byly ženské šaty? A co ty dlouhé vlasy? Penny si to nedokázala vysvětlit — snad jen že už samotný fakt porodit chlapce bylo chybou. Přála si snad, aby to byly dívky? Chrissie byla dítě snů, dobrá studentka, krásná a hudebně nadaná. Pochopil jsem, že Chrissie pro Penny představovala naději do budoucnosti - ona byla tou, která mohla zachránit rodinu před osudem bídy a zločinu.

„Ano,“ pokračovala smutně Penny, „ten sen je přesně o mých dvou synech — špatně oblečení, špatně obutí. Všechno je na nich špatné — a všechno vždy bylo. Byly s nimi vždy jen problémy. Měla jsem tři děti: jedno byl anděl a ti další dva -jen se na ně podívejte —jeden ve vězení a druhý narkoman. Měla jsem tři děti... *Neměla umřít ona, ale...*“

Penny zalapala po dechu a přikryla si ústa rukou: „Už mě to předtím napadlo, ale nikdy jsem to nevyslovila nahlas...“

„A jak vám to zní... nahlas?“

Sklonila hlavu, skoro až do klína. Slzy jí stékaly po tvářích na sukni. „Nelidsky.“

„Ne, právě naopak. Ty pocity jsou tak lidské. Možná neznějí dvakrát příjemně, ale takoví už jsme. Když si vezmeme vaši situaci a vaše tři děti — kte-

rého rodiče by nenapadla tatáž myšlenka? Jsem přesvědčen, že i mě by to napadlo!"

Nevěděl jsem, jak víc jí ještě mohu pomoci, ale nejevila známky toho, že by mě poslouchala, a tak jsem svá slova zopakoval: „Kdybych byl ve vašem postavení, cítil bych totéž.“

Sklonila hlavu ještě níž, ale téměř nepostřehnutelně přikývla.

Když se naše třetí sezení chýlilo k závěru, nemělo už smysl namlouvat si, že to, co zde probíhá, není terapie. A tak jsem to otevřeně přiznal a navrhl, že se sejdeme ještě šestkrát a pokusíme se udělat co nejvíce práce. Zdůraznil jsem, že naše sezení budou kvůli mým jiným závazkům a cestovním plánům probíhat pouze během následujících šesti týdnů. Penny můj návrh přijala, ale řekla, že pro ni bude velký problém placení. Mohli bychom se dohodnout na rozložení splátek do několika měsíců? Ujistil jsem ji, že od ní žádné peníze nepřijmu. Sešli jsme se původně kvůli mému výzkumu, a z tohoto důvodu nemohu náhle změnit naši původní dohodu a účtovat jí jakékoli finanční částky.

Opravdu mi vůbec nevadilo, že budu s Penny pracovat bez honoráře: chtěl jsem se víc dozvědět o chronickém žalu a ona byla vynikající učitelkou. Každou hodinu našeho sezení mi otevírala dveře dál do skryté komnaty a já si tvořil koncept, který mi poskytne dobrý základ pro veškerou mou další práci s lidmi bojujícími s chronickým žalem: *Pokud se máš naučit žít s mrtvými, musíš se nejdřív naučit žít s živými.* Zdálo se, že právě na vztazích s živými je před Penny spousta práce — zejména co se týká jejich dvou synů a možná i manžela. A já předpokládal, že právě tomuto tématu věnujeme našich šest zbývajících hodin.

Neměla umřít ona, ale Ne ona, ale... Naše další dvě hodiny byly zaměřené na různé variace tohoto krutého tématu. Z Penny vyzařoval hluboký vztek na syny — vztek pramenící nejen z jejich způsobu života, ale vztek vůbec kvůli tomu, že žijí. Teprve poté co se odvážila vyslovit to, co cítila po celých minulých osm let (od toho okamžiku, kdy se poprvé dozvěděla, že její Chrissie má nevy léčitelnou rakovinu) — že na své dva syny rezignovala, že Brentovi v šestnácti

letech už skoro nebylo pomoci, že se celá léta modlila, aby mohla Chrissie dostat Jimovo tělo (K čemu ho potřeboval? Tak jako tak ho zabije drogami, AIDS. Proč má mít zdravé tělo a proč tělo Chrissie, která o něj tak pečovala, rozežírала rakovina?) — teprve poté kdy Penny všechny tyto myšlenky vyřkla nahlas, se mohla zastavit a začít přemýšlet o tom, co vlastně řekla.

Mohl jsem jen sedět a naslouchat a čas od času ji ujistit, že vše to, co cítí, je hluboce lidské. Konečně přišla ta chvíle obrátit její pozornost k synům. Kládl jsem jí otázky, zpočátku opatrně a později jsem do nich dával více výzev.

Byly s jejími syny vždycky potíže? Narodili se takoví? Čím v životě prošli a co je mohlo dotlačit ke způsobu života, který zvolili? Co prožívali, když Chrissie umírala? Báli se? Mluvil s nimi někdo o smrti? Co cítili, když Penny koupila pozemek na hřbitově? Pozemek vedle Chrissie... Jak se cítili, když je opustil otec?

Penny moje otázky neměla ráda. Nejdříve byla překvapená, potom podrážděná. Pak si začala uvědomovat, že ji nikdy nenapadlo podívat se na všechno, co kdy v rodině proběhlo, očima svých synů. Nikdy nezažila hluboký vztah k muži a je možné, že za toto vše platí její synové. Probrali jsme všechny muže jejího života: otec ji opustil - zemřel - když jí bylo osm (z jejich osobních vzpomínek zmizel, ale navěky ho ve zlém připomínala matka); milenci její matky - řada odporných nočních kreatur, které se za svítání vypařily; první manžel, který ji opustil měsíc po svatbě, když jí bylo sedmnáct; a konečně druhý manžel, alkoholik, který ji opustil v jejím velkém žalu. Nebylo pochyb o tom, že chlapce posledních osm let zanedbávala. Když Chrissie onemocněla, trávila Penny téměř veškerý čas s ní. Ani po její smrti tady pro své syny nebyla: vztek, který k nim pociťovala — zejména proto, že zůstali naživu, zatímco Chrissie zemřela — mezi nimi vytvořil mrtvé ticho. Synové zdrsňeli a vzdálili se, i když jednou, ještě než byly vztahy mezi nimi a Penny zpečetěny, jí řekli, že od ní chtějí víc: chtěli tu hodinu denně, kterou po celé čtyři roky trávila na hrobě jejich sestry.

Jak zapůsobila smrt na její syny? Když se u Chrissie objevily známky smrtelného onemocnění, bylo jim osm a jedenáct let. Možná je vyděsilo, co se stalo

jejich vlastní sestře, možná i oni cítili zármutek, možná si i oni začali uvědomovat svou vlastní smrt a bát se jí - jenže Penny žádná z těchto možností nikdy ani nenapadla.

A pak tu byla ještě ta záležitost ložnice chlapců. Pennin malý dům měl tři malé ložnice a chlapci spali v jedné, zatímco Chrissie měla svou vlastní místnost. Není pochyb o tom, že se jim toto uspořádání nelíbilo od samého počátku. Ale co asi tak cítili, když Penny odmítla nechat jim po sestřině smrti její místnost? Co se jim honilo hlavou, když se po celé čtyři roky museli dívat na Chris-sinu poslední vůli a závěť, kterou Penny připevnila magnetickou kovovou jahůdkou na ledničku?

Zkuste si představit, jak asi museli vnímat Penniny pokusy udržet památku na Chrissie živou - například tím, že každý rok slavila její narozeniny! Co udělala pro oslavu *jejich* narozenin? Penny se začervenala a vyhýbavě na mou otázku odpověděla zamumláním „tak normálně“. Věděl jsem, že se dostávám k jádru věci.

Možná byl sňatek Penny a Jeffa odsouzen k nezdaru, ale vyvstává malá otázka, zda konečný rozchod nebyl urychlen Penniným žalem. Každý z nich totiž prožíval smutek různým způsobem: Penny se nořila do vzpomínek; Jeff city potlačoval a snažil se rozptýlit. To, jakým způsobem se snažili se svým žalem vypořádat, bylo naprosto neslučitelné, oba upřednostňovali přístup, který viditelně narážel na způsob druhého. Jak mohl Jeff zapomenout, když Penny tapetovala stěny fotografiemi Chrissie, spala v její posteli a přeměnila její pokoj v památník? Jak mohla Penny překonat svůj žal, když Jeff odmítal dokonce i mluvit o Chrissie a když se (a to odstartovalo osudný spor) šest měsíců po její smrti odmítl zúčastnit slavnostního ukončení studia Chrissiiných spolužáků ze základní školy? Během našeho pátého sezení a práce na tom, jak lépe žít s živými, mě náhle Penny přerušila a zeptala se jakoby z jiného soudku. Čím více přemýšlela o rodině, o své mrtvé dceři a obou synech, tím častěji ji napadalo, proč vlastně žije? Jaký to má všechno smysl? Celý její dospělý život se

řídil jednou zásadou: dát svým dětem lepší život, než měla sama. Co pro to za těch minulých dvacet let udělala? Promarnila svůj život? A má vůbec smysl pokračovat v mrhání životem tímž způsobem? Proč se má denně ubíjet, aby splácela měsíční splátky? Má to vše vůbec nějakou budoucnost?

A tak jsme se přenesli jinam. Opustili jsme vztah Penny k synům a bývalému manželovi a začali se zabývat dalším důležitým charakteristickým rysem rodičovského žalu - ztrátou smyslu života. Ztráta rodiče nebo dlouholetého přítele často přináší ztrátu minulosti. Člověk, který zemřel, bývá jediným žijícím svědkem dávných zlatých časů. Ale ztratit dítě je jako ztratit budoucnost: je to ztráta životního programu - toho, pro co žijeme, jak promítáme sami sebe do budoucnosti, je to ztráta naděje překonat smrt (dítě je vlastně naším pokračováním). Řečeno tedy odborným jazykem, ztráta rodiče je „ztráta objektu“ („objekt“ je postava, která hrála klíčovou roli při vytváření našeho vnitřního světa), zatímco ztráta dítěte je „ztráta projektu“ (ztráta ústředního životního pravidla, které řídí náš život a které zodpovídá nejen otázku proč, ale *také jak* žijeme). Není tedy divu, že ztráta dítěte je nejtěžší ztrátou ze všech a že mnoho rodičů se ještě po pěti letech nedokáže vyrovnat s žalem a někteří si s ním neporadí už nikdy.

V našem zkoumání smyslu života jsme se příliš daleko nedostali (ne že bych očekával nějaký pokrok), když tu Penny opět změnila téma hovoru. Teď už jsem si pomalu zvykal, že téměř na každé další sezení přichází s novým problémem. Důvodem nebylo, jak jsem si zprvu myslel, že by byla přelétavá a nebyla schopná soustředit pozornost. V podstatě přede mnou statečně odkrývala svůj mnohovrstevný žal. Kolik vrstev ještě zbývá?

Jedno z našich sezení, myslím, že sedmé, začala tím, že mi popsala dvě události — živý sen a další „okno“.

„Okno“ vypadalo tak, že se „probudila“ v obchodním domě (byl to tentýž, kde se už jednou probrala s plyšovým zvířátkem v ruce), plakala a tentokrát v ruce svírala gratulaci k maturitě.

Ačkoli sen nebyl noční můrou, byl plný frustrace a úzkosti:

Konala se svatba. Chrissie si brala chlapce ze sousedství - takového budižkničemu. Musela jsem se převléknout. Byla jsem ve velkém domě tvaru podkovy, kde byla spousta malých místností a já procházela jednu za druhou, abych našla tu správnou, kde se převléci. Stále jsem hledala, ale nemohla jsem tu pravou nalézt.

A o několik okamžiků později další fragment:

Byla jsem ve velkém vlaku. Jeli jsme stále rychleji a pak jsme se vznesli velkým obloukem do vzduchu. Bylo to nádherné. Spousta hvězd. Někde tam, možná jako nějaký nápis (ale to není možné, protože nevím, jak se to píše), bylo slovo evoluce — a to mě hodně rozrušilo.

Určitým způsobem se sen dotýkal Chrissie. Chvilku jsme hovořili o špatném sňatku, který ve snu uzavřela. Možná byl ženich sama smrt, zcela jistě to nebyl ten, koho by si Penny pro svou dceru představovala.

A evoluce? Penny řekla, že během svých návštěv na hřbitově už dlouho necítila s Chrissie kontakt (je to tak dva nebo tři týdny). Možná evoluce v tomto případě znamená - snažil jsem se naznačit - že Chrissie už opravdu odešla do jiného života.

Je to možné, ale Penny měla pro smutek, který se objevil jak ve snu, tak v jejím výpadku, lepší vysvětlení. Když se probrala v obchodě, měla silný pocit, že blahopřání k maturitě, které svírala v ruce, nepatří Chrissie (která by v této chvíli střední školu končila), ale jí samé. Penny nikdy k maturitě nedošla a Chrissie to měla udělat za obě dvě (a za obě dvě také studovat na Stanfordu).

Sen o svatbě a hledání místnosti k převlečení byl, jak se Penny domnívala, snem o jejích vlastních špatných manželstvích a jejích současných pokusech

změnit svůj život. Asociace, které ji při vybavování si budovy ve snu napadaly, tento názor jen podepřely. Budova ve snu velmi připomínala kliniku, ve které jsem měl svou ordinaci.

Tedy i *evoluce* se týkala jí samé, nikoli Chrissie. Penny byla připravená se změnit. Byla pevně odhodlaná na sobě pracovat a uspět ve vnějším světě. Po celá léta, když právě v taxíku nevezla zákazníky, poslouchala nahrávky s kurzy zaměřenými na sebezdokonalení, na rozšíření slovní zásoby, kazety o významných knihách a dějinách umění. Myslela si, že má talent, ale nikdy ho zatím nerozvíjela, protože si už od třinácti let musela sama vydělávat na živobytí. Kéž by mohla přestat pracovat, dělat něco pro sebe, dokončit střední školu a plně se věnovat vysokoškolskému studiu, studovat stále a povznést se z toho, kde je teď (to byl ten snový vlak, který se vznesl k nebesům!).

Začala klást důraz na něco jiného. Místo aby hovořila o Chrissiině tragédii, strávila další dvě hodiny popisováním tragédie svého vlastního života. Když se přiblížila naše devátá, a tedy poslední hodina, prohřešil jsem se proti zbytku svých zásad a nabídl Penny tři další sezení — až do chvíle mého odjezdu. Měl jsem spoustu důvodů, proč jsem nedokázal terapii ukončit. Mimořádná intenzita jejího utrpení mi velela s ní zůstat. Báł jsem se o její duševní stav a cítil se za něj odpovědný: týden za týdnem, jak se vynořovaly nové skutečnosti, byla stále depresí vnější. Omračovalo mě, jak ta žena dokáže terapie využít, nikdy jsem neměl pacienta, který by dokázal tak účinně spolupracovat. A v neposlední řadě — měl bych to přiznat — mě fascinovalo odkrývání toho dramatu, neboť každý týden nabídl nějakou novou, vzrušující a naprosto nepředvídatelnou epizodu.

Penny vzpomínala na své dětství v Atlante ve státě Georgia jako na období neuvěřitelné bídy a beznaděje. Její matka, zahořklá podezíravá žena, musela tvrdě pracovat, aby uživila Penny a její dvě sestry. Otec slušně vydělával v obchodním domě, kde pracoval jako závozník, ale pokud lze věřit názorům matky, byl to hrubý a nudný patron, který umřel na alkoholismus, když bylo Penny osm. Po smrti otce

se všechno změnilo. Neměly peníze. Matka pracovala dvanáct hodin denně v prádelně a trávila většinu nocí pitkami a lovením mužů v místním baru. Právě v této době Penny pochopila, že se o sebe musí postarat sama. Od té doby už rodina nikdy neměla stálý domov. Stěhovaly se z jednoho bytu do druhého, často vyhazovány kvůli neplacení nájmu. Penny začala ve třinácti letech pracovat, školu opustila v patnácti, v šestnácti letech už byla alkoholickou, než jí bylo osmnáct, stačila se vdát i rozvést, v devatenácti se znovu vdala a zmizela na západní pobřeží, kde porodila tři děti, koupila dům, pochovala dceru, rozvedla se s manželem a složila zálohu na velký pozemek na hřbitově.

Ve vyprávění Penny mě zvláště zaujala dvě silná témata. Prvním bylo, že se cítila podvedená, že karty osudu byly rozdány už v době, když jí bylo osm. Nejvroucněji si pro sebe i Chrissie do dalšího života přála, aby byla „zatraceně bohatá“.

Dalším tématem byl „únik“ - nejen fyzický únik z Atlanty od její rodiny ze začarovaného kruhu bídy a alkoholismu, ale také útěk od jejího osudu stát se „ubohou bláznivou starou bábou“ jako její matka. (Penny se teprve nedávno dozvěděla, že její matka byla během několika posledních let několikrát hospitalizovaná v psychiatrické léčebně.)

Utéci před osudem — před osudem její společenské vrstvy a osobním osudem „ubohé bláznivé staré báby“ — to bylo hlavní motivací života Penny. Za mnou přišla, aby se nezbláznila. Byla schopná se poprat, jak sama říkala, s chudobou. Vlastně to byla právě ona horečná touha uniknout svému osudu, co hnalo Penny z práce do práce, touha, která byla hnací silou jejích nekonečných pracovních hodin.

Ironií bylo, že její touze uniknout osudu bídy a selhání bránil pouze hlubší osud — konečnost života. Penny se (daleko více než většina z nás) nedokázala smířit s neodvratností smrti. Byla to neuvěřitelně čínorodá osoba — vzpomněl jsem si na její pronásledování drogových překupníků na silnici. Jedna z nejtěžších věcí, kterým musela čelit během Chrissiiny smrtelné nemoci, byla její vlastní bezmocnost.

Přestože jsem si již zvykl, že Penny na každém novém sezení odhalí něco významného, nebyl jsem připraven na úder, který mi zasadí během naší jedenácté, tedy předposlední schůzky. Mluvili jsme o ukončení terapie a Penny mi popisovala, jak si zvykla na naše setkávání, jak těžké pro ni bude se se mnou příští týden rozloučit, jak to, že mě ztratí, bude další článek v řetězci jejích ztrát... Náhle jakoby mimochodem prohodila: „Už jsem vám řekla, že jsem v šestnácti letech měla dvojčata?“

Chtělo se mi zařvat: „Cože? Dvojčata? V šestnácti? Co chcete proboha říct tím *už jsem vám řekla*? Ztraceně dobře víte, že jste mi to neřekla!“

Jenže jsem měl k dispozici jen zbytek tohoto sezení a pak jen to příští, poslední, takže jsem musel ignorovat způsob, kterým mi to oznámila, a jen se soustředit na informaci jako takovou.

„Ne, nikdy jste mi to neřekla. Povídejte.“

„Dobrá, v patnácti jsem otěhotněla. To byl i důvod, proč jsem přestala chodit do školy. Nikomu jsem to neřekla a potom už bylo příliš pozdě s tím cokoli udělat, tak jsem do toho šla a rozhodla se, že si dítě nechám. Ukázalo se, že to jsou dvojčata, holčičky.“ Penny zmlkla a postěžovala si na bolest v krku. Zcela zřejmě bylo daleko těžší o tom všem mluvit, než dávala najevo.

Zeptal jsem se, co se s holčičkami stalo.

„Na sociálním úřadu mi řekli, že jsem nevhodná matka - myslím, že měli pravdu - ale já jsem odmítla se děti vzdát a snažila jsem se o ně starat, jenže po asi šesti měsících mi je stejně vzali. Několikrát jsem je navštívila - dokud je nedali k adopci. Od té doby jsem už o nich neslyšela a ani jsem se nesnažila je vypátrat. Odešla jsem z Atlanty a nikdy se nechtěla ohlédnout zpět.“

„Myslíte na ně často?“

„Nemyslela jsem na ně až doteď. Párkrát jsem si na ně vzpomněla po smrti Chrissie, ale posledních pár týdnů na ně myslím často. Myslím na to, kde jsou, jak se jim daří, zda jsou bohaté - to bylo to jediné, o co jsem požádala zprostředkovatelskou agenturu. Řekli, že se pokusí. Teď se dočítám v novinách

skoro stále o chudých matkách, které prodávají své děti do bohatých rodin. Ale co jsem o tom k čertu mohla tehdy vědět?"

Zbytek tohoto sezení a část našeho závěrečného jsme strávili zkoumáním nových aspektů této poslední informace. Její vynoření nám prazvláštním způsobem pomohlo završit terapii, protože pomohlo uzavřít kruh, dovedlo nás na začátek terapie, zpátky k záhadnému prvnímu snu, doteď nevysvětlenému, ve kterém její dva malí synové, oblečení jako dívky představují podivné exponáty ve vitríně. Smrt Chrissie a Pennino hluboké zklamání z jejích dvou synů muselo oživit dávnou lítost, že se musela vzdát děvčátek, muselo ji nechat pocítit, že nejen zemřelo to nepravé dítě, ale že i nepravé děti byly adoptovány.

Zeptal jsem se jí, zda cítila někdy pocit viny za to, že se vzdala děvčátek. Penny věcně odpověděla, že to bylo tehdy pro ni i pro děti to nejlepší řešení. Kdyby si byla v šestnácti letech své dvě děti nechala, bývala by se odsoudila ke stejnému životu, jako měla její matka, a pro děti by to byla katastrofa. Jako svobodná matka by jim nemohla nic dát. A tehdy jsem pochopil, proč mi Penny až dosud o dvojčatech nic neřekla. Styděla se, strašně se styděla přiznat mi, že netuší, kdo je jejich otec. V té době byla vysoce promiskuitní, vlastně byla „školní běhna" (její označení) a otcem dětí mohl být kterýkoli z deseti chlapců. Nikdo v jejím současném životě, dokonce ani její manžel, nevěděl o její minulosti, o jejích dvojčatech a její pověsti na střední škole - protože to bylo něco, od čeho chtěla také utéci.

Zakončila hodinu tím, že mi řekla: „Jste jediný člověk, který to ví."

„Co jste cítila, když jste mi to říkala?"

„Měla jsem smíšené pocity. Hodně jsem přemýšlela, jak vám to řeknu. Vlastně jsem si s vámi o tom povídala celý minulý týden."

„Jak smíšené pocity?"

„Obavy... něco dobrého, něco zlého... trochu radost, trochu deprese..." oddrmolila Penny. Rozčilovalo ji, když jsem po ní chtěl, aby hovořila o svých vnitřních pocitech. Ovládla se a zpomalila. „Myslím, že jsem se bála, že mě

odsoudíte. Chtěla jsem to udělat na našem posledním setkání příští týden, abyste si mě mohl do té doby vážit."

„Myslíte, že si vás teď už nevážím?"

„Jak to mám vědět? Děláte jen to, že mi kladete otázky."

Měla pravdu. Blížili jsme se na konec naší jedenácté hodiny, na víc nezbýval čas.

„Penny, mnou se nezapomínejte. Čím víc vás poslouchám, tím jste mi bližší. Naplňuje mě obdiv k tomu, čím jste prošla a co všechno jste dokázala překonat."

Penny se rozplakala. Ukázala na hodinky, aby mi připomněla, že náš čas vypršel, a vyběhla z ordinace s kapesníčkem přitisknutým k obličeji.

O týden později mi na posledním sezení řekla, že téměř celý týden proplakala. Během minulé cesty domů z našeho sezení se stavila na hřbitově, sedla si k Chrissiinu hrobu a stejně jako častokrát předtím pro svou dceru plakala. Jenže ten den slzy nebraly konce. Lehla si, objímala Chrissiin náhrobek a plakala čím dál víc - už nejen kvůli Chrissie, ale kvůli všem ostatním, oplakávala všechny ztráty svého života.

Plakala kvůli svým synům, kvůli letům, které promarnila, kvůli jejich zpackaným životům. Plakala kvůli dvěma ztraceným dcerám, které nikdy nepoznala. Plakala kvůli svému otci - ať už byl jakýkoli. Plakala kvůli svému manželovi, kvůli mladým, ztraceným rokům plným naděje, které společně sdíleli. Plakala dokonce kvůli své ubohé staré matce a sestrám, které ze svého života vytěsnila před dvaceti lety. Ale nejvíc ze všeho plakala kvůli sobě, kvůli životu, o kterém snila a který nikdy nezažila.

Náš čas vypršel. Postavili jsme se, došli ke dveřím, potřásli si rukama a rozloučili se. Díval jsem se za ní, jak schází ze schodů. Ucítla můj pohled, otočila se a pronesla: „Nemějte o mě strach. To bude v pořádku. Nezapomínejte," popotáhla si stříbrný řetízek, který měla na krku, „že se o sebe odmalička starám sama."

Epilog

S Penny jsem se setkal ještě jednou, to když jsem se o rok později vracel ze své stáže. S velkou úlevou jsem zjistil, že se její stav výrazně zlepšil. Přestože mě ujistila, že všechno bude v pořádku, měl jsem o ni velký strach. Nikdy jsem neměl pacienta, který by byl ochoten odhalit mi v tak krátké době tolik bolestivých zážitků. Nikdo tak hlasitě nevzlykal. (Moje asistentka, jejíž kancelář sousedí bezprostředně s mojí, si během mých terapeutických sezení s Penny zvykla odcházet na dlouhé kávové přestávky.)

Během našeho prvního sezení mi Penny řekla: „Pomozte mi začít, o zbytek se postarám sama.“ A to se vlastně stalo. Během roku, který po naší terapii následoval, Penny nekontaktovala terapeuta, kterého jsem jí doporučil, ale pokračovala v práci na sobě sama.

Při našem setkání po roce bylo zjevné, že její žal, který měl tak odolnou konstrukci, začal jakoby tát. Penny stále utíkala před démony, ti však vyrůstali spíše z přítomnosti než z minulosti. Teď trpěla ne kvůli tomu, že zapoměla události kolem Chrissiiny smrti, ale kvůli tomu, jak zanedbávala své syny.

Vlastně to bylo právě její chování k synům, co bylo nejzjevnějším důkazem změny. Oba její synové se vrátili domů. A přestože konflikty mezi nimi neustávaly, změnila se jejich povaha. Penny už se syny nebojovala kvůli splátkám na pozemek na hřbitově ani kvůli narozeninové party pro Chrissie, ale hádali se kvůli tomu, že si Brent půjčil pick-up a že Jim není schopen si udržet žádnou práci.

Kromě toho se Penny stále víc odpoutávala od Chrissie. Její návštěvy na hřbitově byly kratší a méně časté; rozdala většinu Chrissiiných šatů a hraček a pokoj dala Brentovi; z ledničky sundala Chrissiinu poslední vůli, přestala telefonovat dceřiným kamarádům a kamarádkám a zakázala si představy, co všechno by Chrissie prožívala, kdyby tady byla s ní - například její maturitu nebo přijímací zkoušky na vysokou školu.

Penny to prostě zvládla. Myslím, že jsem to věděl od začátku. Vybavil jsem si naše první setkání a mou odhodlanost, že se v žádném případě nenechám

zatáhnout do toho, abych jí nabídl terapii. Přesto Penny dostala, co si umanula - terapii u profesora na Stanfordu, a ke všemu zadarmo. Jak se to stalo? Prostě se to tak sešlo? Nebo jsem byl zručně zmanipulován?

Nebo jsem snad byl tím manipulátorem já? Nezáleželo na tom. I já jsem na našem vztahu vyzískal. Chtěl jsem se dozvědět něco o žalu nad ztrátou blízkého člověka a Penny mě během pouhých dvanácti hodin dovedla krůček po krůčku k samému jádru veškeré bolesti.

Nejdříve jsme zkoumali pocit viny - myšlenkový stav, kterému unikne jen málo z těch, kteří přežili. Penny se cítila vinná za svůj výpadek paměti, za to, že se svou dcerou více nehovořila o smrti. Jiní pozůstali cítí provinění za jiné věci, za to, že neudělali vše, co mohli, že nevyhledali lékařskou pomoc dříve, že se víc nestarali, že víc nepečovali. Jedna moje pacientka, velmi pozorná manželka, neopouštěla postel svého manžela téměř celé týdny jeho konečné hospitalizace, ale po celá další léta si vyčítala, že zemřel během několika minut, kdy odběhla koupit noviny.

Názor, že „bylo možné udělat víc“, odráží - alespoň mně to tak připadá - podvědomé přání ovládat neovladatelné. Koneckonců pokud se člověk cítí vinen proto, že neudělal něco, co udělat měl, vyplývá z toho, že existuje něco, co se udělat mohlo - myšlenka, která nám má přinést útěchu a odvádí nás od naší bezmocnosti, kterou tváří v tvář smrti pociťujeme. Každý z nás si lehce osvojí představu neohraničené moci a pokroku, přinejmenším do krize středního věku, víru, že naše existence je věčná vzhůru směřující spirála úspěchů, které závisejí pouze na naší vůli.

Tato útěchu poskytující iluze může být narušená pouze nenadálou nezvratnou zkušeností, kterou filozofové často nazývají „hraniční zkušenost“. Ze všech možných hraničních zkušeností nás žádá - tak jako v příběhu Carlose („Kdyby znásilnění nebyl zločin...“) - nekonfrontuje silněji s dočasností a nahodilostí než uvědomění si své vlastní smrti.

Další naléhavou hraniční zkušeností je smrt někoho blízkého - milovaného manžela nebo manželky nebo přítele - která opět rozbíjí iluzi naší vlastní nezra-

nitelnosti. Pro většinu lidí představuje největší ztrátu smrt dítěte. Pak je život ohrožován ze všech stran: rodiče se cítí provinilí a vystrašení svou vlastní neschopností jednat; cítí zlost na svou bezmocnost a zdánlivou necitlivost zdravotnického personálu; rouhají se a naříkají na Boží nespravedlnost či nespravedlnost nebes (někteří nakonec pochopí, že to, co jim připadalo jako bezpráví, je ve skutečnosti vesmírná lhostejnost). Zoufalí rodiče jsou také analogicky konfrontováni se svou vlastní smrtí: nebyli schopni ochránit bezbranné dítě, a jak plyne čas, pochopí hořkou pravdu, že ani oni, až přijde jejich čas, nebudou mít nikoho, kdo by je ochránil. „A právě proto,“ jak řekl John Donne, „nikdy se neptej, komu zvoní hrana — zvoní tobě.“

Strach Penny z vlastní smrti se během naší terapie výrazně neprojevil, i když nepřímé náznaky tu byly. Například ji výrazně znepokojovalo, že „čas se nachyluje“ - příliš málo času zůstalo na to, aby získala vzdělání, vzala si dovolenou nebo za sebou nechala nějaké hmatatelné dědictví. A příliš málo času zbývalo nám dvěma, abychom dokončili svou práci. Dále mi na začátku terapie poskytla značné důkazy své úzkosti ze smrti ve snech. Ve dvou snech čelila smrti utopením: v prvním se křečovitě držela plavajících desek, zatímco hladina vody pozvolna stoupala k jejím ústům; v druhém se snažila zachránit plovoucí zbytky svého domu a volala o pomoc k lékaři oblečenému do bílého pláště, který místo aby ji zachránil, šlapal jí po prstech.

Když jsem s těmito dvěma sny pracoval, nevěnoval jsem se Penniným obavám ze smrti. Dvanáct hodin terapie je příliš krátká doba na to, abych mohl identifikovat, specifikovat a provést cokoli, co by mělo smysl a týkalo se úzkosti ze smrti. Místo toho jsem použil materiál snů na prozkoumání témat, která se už v naší práci vynořila. Takový pragmatický přístup ke snům je v terapii obvyklý. U snů, stejně jako u symptomů, neexistuje jednoduché vysvětlení— jsou mnohvrstevné a skládají se z mnoha významových rovin. Nikdo nikdy neanalyzoval sen vyčerpávajícím způsobem. Místo toho přistupuje většina terapeutů ke snům pragmaticky a zabývá se tématy, která mohou urychlit bezprostřední terapeutickou práci.

Proto jsem se soustředil na téma ztráty domu a podemílání základů jejího života. Také jsem sny použil k tomu, abych vylepšil náš vzájemný vztah. Není neobvyklé, že ponoření do hluboké vody symbolizuje ponoření se do hlubin vlastního podvědomí, a já byl pochopitelně tím lékařem v bílém, který ji odmítal zachránit a místo toho jí šlapal na prsty. V následující debatě zkoumala Penny poprvé svou touhu po opoře a vedení z mé strany a svůj odpor k mému úsilí vnímat ji spíše jako objekt výzkumu než jako pacientku.

Při zkoumání jejího pocitu viny a vytrvalého upínání se k památce mrtvé dcery jsem použil racionální přístup: konfrontoval jsem ji s rozporem mezi její vírou v převtělování duší a jejím chováním. Dost často bývá tento druh apelu na rozum neúčinný, avšak Penny byla v zásadě celistvou a vnímavou osobností, která byla přesvědčivým argumentům přístupná.

V dalším stadiu terapie jsme zkoumali myšlenku „chcete-li se naučit žít s mrtvými, musíte se nejdřív naučit žít s živými“. Teď už jsem zapomněl, jestli to byla slova Penny, nebo moje, nebo některého z mých kolegů, ale jsem si jist, že to byla ona, kdo mě upozornil na důležitost jejich obsahu.

V mnoha směrech byly skutečnými oběťmi celé tragédie její synové -jak se ostatně často stává, když zemře sourozenec. Někdy - tak jako tomu bylo v rodině Penny - živé děti trpí, protože je příliš energie rodičů vázáno k mrtvému dítěti, které je idealizováno a na které se stále vzpomíná. V některých dětech se hromadí odpor k mrtvému sourozenci, protože je obírá o čas a energii rodičů. Odpor jde často ruku v ruce s jejich vlastní bolestí a jejich vlastním porozuměním dilematu rodičů. Tato kombinace je ideálním podhoubím pro vznik pocitu viny dítěte, vyvinutí komplexu méněcennosti a pocitu, že je špatné.

Dalším možným scénářem, ke kterému našťastí u Penny nedošlo, je rozhodnutí rodičů pořídit si bezprostředně jiné, náhradní dítě. Okolnosti často tomuto řešení přejí, ale někdy vznikne daleko víc problémů, než kolik se vyřeší. Zaprvé mohou být narušeny vztahy se staršími dětmi. Náhradní dítě navíc trpí také, zvláště pokud žal rodičů zůstává nevyřešen. Vyrůstat a nést na bedrech naděje

a očekávání rodičů, že právě ono splní nerealizované cíle jejich života, je už tak dost těžké, ale dodatečné břemeno —'být zhmotněním duše mrtvého — může narušit choulostivý proces formování vlastní identity.

Dalším obvyklým scénářem je nadměrná rodičovská ochrana směřovaná ke zbylým sourozencům. Všiml jsem si, že k tomuto měla Penny v následující fázi sklony. Začala mít strach, kdykoli její synové řídili vůz, nebyla ochotná jim půjčovat auto a opakovaně odmítala jednomu i druhému dovolit koupit motorku. Ke všemu trvala na tom, aby chodili zbytečně často na preventivní lékařské prohlídky zaměřené na včasné odhalení rakoviny. Během našich rozhovorů o jejích synech jsem cítil, že musím postupovat velmi opatrně, a zabýval jsem se myšlenkou, že jí ukážu následky Chrissiiny smrti, tak jak je mohli vidět ze svého zorného úhlu chlapci. Nechtěl jsem, aby měla pocit viny (který se nedávno podařilo zaplašit) kvůli tomu, že „odhalí“, jak moc své syny zanedbávala, a zbytečně se tak upnula na nový problém. O několik měsíců později se u ní tento pocit viny opravdu projevil, ale tou dobou už byla schopná si ho přiznat a vypořádat se s ním tak, že své chování k synům změnila.

Osud manželství Penny je bohužel ve všech rodinách, které ztratí dítě, obvyklý. Výzkumy ukázaly, že navzdory očekávání, že tragédie dětské smrti snad rodinu zpevní, narůstá v mnoha truchlících rodinách manželský nesoulad. Průběh událostí v manželství Penny je typický: muž a žena projevují žal různým, v podstatě diametrálně odlišným způsobem; manželé nejsou schopni se navzájem pochopit a poskytnout si oporu; způsob truchlení každého z nich aktivně naráží na truchlení toho druhého, přičemž vzniká napětí, nepřátelství a nakonec dochází k rozchodu.

Terapie má truchlícím rodičům co nabídnout. Společná sezení mohou osvětlit zdroje manželského napětí a pomoci každému z partnerů pochopit a respektovat způsob, jakým ten druhý vyjadřuje svůj žal. Individuální terapie může nefunkční žal změnit. Přestože bývám při zevšeobecňování velmi opatrný, v případě mužsko-ženských stereotypů je často pravdivé. Mnoho žen - stejně jako

Penny - potřebuje překonat minulost a opakující se myšlenky na ztrátu a vplout zpět do světa živých s plány a všemi věcmi, které by mohly naplnit jejich vlastní život smyslem. Muži se povětšinou musejí naučit smutek prožít a sdílet, spíše než potlačovat a obcházet.

V dalším stadiu práce s bolestí se Penny zdály dva sny — ten vznášející se vlak s nápisem evoluce a svatba s hledáním místnosti na převlečení — které ji dovedly k mimořádně důležitému objevu, že její žal za Chrissie se mísí s jejím vlastním žalem vůči sobě samé a vůči svým vlastním nerealizovaným touhám a snahám.

Závěr našich setkání dovedl Penny k objevu poslední vrstvy svého žalu. Obávala se z několika důvodů ukončení terapie. Přirozeně jí bude chybět mé odborné vedení, a navíc jí budu chybět osobně - koneckonců nikdy předtím nebyla ochotná důvěřovat jakémukoli muži, natož od něj přijmout pomoc. Kromě toho však pouhý akt ukončení terapie evokoval živé vzpomínky na všechny jiné bolestné ztráty, které prožila, ale nikdy si nedovolila nad nimi pocítit zármutek.

To, že značná část změn, kterými Penny v terapii prošla, vycházela z ní samé, obsahuje pro terapeuty důležitou lekci, myšlenku, kterou mi řekl na začátku mé kariéry jeden z mých učitelů: „Pamatujte si, že nemůžete všechno udělat sám. Buďte připraven pomoci pacientovi uvědomit si, co je třeba udělat, a pak důvěřujte jeho touze po růstu a změně.“

KAPITOLA PÁTÁ

„Nikdy by mě nenapadlo,
že se mi to může stát“

V čekárně jsem pozdravil Elvu a společně jsme přešli tu krátkou vzdálenost do mé ordinace. Něco se muselo stát. Dnes byla jiná, měla těžkopádnou chůzi, byla skleslá a jako bez duše. Posledních několik týdnů měla energickou chůzi, ale dnes přede mnou znova stála ta bezradná unavená žena, kterou jsem před osmi měsíci poprvé uviděl. Vzpomínám, že první, co mi tehdy řekla, bylo: „Myslím, že potřebuji pomoc. Život pro mě ztratil cenu. Můj manžel je už rok mrtvý, ale já se cítím stále stejně mizerně. Asi dělám něco špatně.“

Nepůsobila na mě dojmem, že by dělala něco špatně. Naopak v terapii dosahovala značných pokroků — možná to vše šlo naopak až příliš lehce. Co ji mohlo srazit zpět do původního stavu?

Elva se posadila, vzdychla a spustila: „Nikdy by mě nenapadlo, že se mi to může stát.“

Okradli ji. Podle jejího popisu to vypadalo na obyčejné vytrhnutí kabelky. Zloděj si ji bezpochyby vyhlédl v monterreyské přímořské restauraci, když platila útratu za své tři kamarádky — všechno starší vdovy. Zřejmě ji sledoval na parkoviště, jeho kroky tlumil hukot vln, potom se rozběhl, rychle jí vytrhl kabelku a naskočil do svého auta.

Ačkoli měla Elva oteklé nohy, rychle běžela zpět do restaurace, aby zavolala pomoc, ale pochopitelně bylo už příliš pozdě. O několik hodin později našla policie její prázdnou kabelku, jak se houpá na keři u cesty.

Tři sta dolarů pro ni byla značná částka, a tak se po několik dalších dnů Elva stále zabývala myšlenkou na peníze, které ztratila. S tímto problémem se postupně vyrovnala, ale zanechal v ní hořkost - hořkost, kterou vyjádřila slovy: „Nikdy by mě nenapadlo, že se mi to může stát.“ Zároveň s peněženkou a těmi třemi sty dolary přišla Elva o iluzi - iluzi osobní výjimečnosti. Vždy žila ve společnosti privilegovaných, vzdálená všeho nepohodlí, veškeré té špíny, ve které žijí obyklí lidé - ty hemžící se masy lidí z bulvárního tisku, kteří jsou stálými terči krádeží a násilí.

Krádež všechno změnila. Pryč byl pocit jistoty, pohody a příjemného života, pryč byl pocit bezpečí. Domov ji vždy vítal jejími polštářky, zahradami, příkrývkami a huňatými koberci. Teď všude viděla zámky, dveře, alarmy proti zlodějům a telefony. O šesté ráno byla zvyklá chodit na procházku se psem. Teď jí ranní ticho připadalo hrozné. Zůstávala se psem doma a vyhlížela nebezpečí.

Nic z toho není nezvyklé. Elva zažila trauma a teď prochází obvyklým post-traumatickým stresem. Lidé mají po nehodě nebo napadení sklony necítit se bezpeční, mají snížený práh strachu a bývají přehnaně úzkostliví. Čas postupně vzpomínky na zážitek zahladí a oběti se vrátí do svého původního stavu, jehož součástí je i schopnost důvěry.

Jenže pro Elvu to bylo víc než jen obyčejné přepadení. Celé její vnímání světa bylo zasaženo. Často prohlašovala: „Pokud má člověk oči, uši a ústa, dokážu k němu najít vztah.“ To už teď neplatilo. Ztratila víru v lidskou dobrotu a ve svou vlastní nezranitelnost. Cítila se obnažená, obyčejná, nechráněná. Skutečným dopadem krádeže pro Elvu byla ztráta iluzí a potvrzení - a to strašným způsobem - smrti jejího muže.

Samozřejmě věděla, že je Albert mrtvý. Mrtvý a pochovaný více než rok a půl. Prošla rituálem všech vdov - vše začalo diagnózou rakoviny, pak přišla

obludná, nechutná, leč čas a naději poskytující chemoterapie, poslední společná návštěva Carmelu, poslední společná jízda po El Camino Real, nemocniční lůžko doma, pohřeb, všechny ty strašné administrativní práce, řidnoucí pozvání na večeře, kluby vdov a vdovců, dlouhé, osamělé noci.

Ačkoli Elva vším tímto prošla, stále si uchovávala pocit, že Albert je stále s ní a chrání ji i nadále, aby se jí nic nestalo. Žila dál životem „jako kdyby“, jako by byl svět bezpečný, jako by Albert byl stále s ní, někde vzadu v dílně vedle garáže.

Pozor, nemluvím o sebeklamu. Elva si byla rozumově vědomá toho, že Albert odešel, ale stále žila svůj každodenní rutinní život a chránila se iluzí, která tlumila bolest a zjemňovala hořkost poznání. Před více než čtyřiceti lety uzavřela se svým životem smlouvu, jejíž původ a formulace sice nahlodal čas, ale jejíž základní podstata byla zřejmá: Albert se bude o Elvu starat navždy. Pod touto nevědomou premisou si Elva vytvořila svůj celý domnělý svět - svět, ve kterém vládne bezpečí a benevolentní paternalismus.

Albert uměl všechno. Uměl opravit střechu, byl automechanikem, všestranným řemeslníkem, podnikatelem, všechno uměl opravit. V novinách nebo v časopisech ho zaujala fotografie kusu nábytku nebo nějakého chytrého vynálezu a hned se pustil do výroby repliky ve své dílně. Já se v oboru manuálních prací pokládám za beznadějný případ, a tak jsem naslouchal jako u vytržení. Čtyřicet jedna let soužití s takovým člověkem představuje neuvěřitelné pohodlí. Nebylo těžké pochopit, proč se Elva upnula na myšlenku, že Albert je stále nablízku, stále tam někde vzadu ve své dílně, stará se o ni a všechno dává do pořádku. Jak by se toho všeho mohla vzdát? A proč by se toho měla vzdát? Ta myšlenka, posilovaná jedenačtyřicetiletou zkušeností, vytvořila kolem Elvy krunýř, který ji chránil před realitou - tedy dokud jí neukradli kabelku.

Když jsem Elvu před osmi měsíci poprvé spatřil, nebyl jsem na ní schopen najít nic, co by mi bylo sympatické. Byla to podsaditá nehezká žena, trochu trpaslík, trochu skntek, tak trochu žába, a to všechno dohromady absolutně bez jiskry.

K šílenství mě přiváděla neustálá pohyblivost jejího obličeje: mrkala, dělala obličeje a třeštila buď jedno oko, nebo obě najednou v podivném duetu. Zdálo se, že má živé obočí a všude kolem vrásky. Stále bylo vidět jazyk — radikálně měnil velikost, jak se vyplazoval, mizel nebo olizoval její vlhké gumovité pulzující rty. Vzpomněl jsem si, jak mě pobavila myšlenka — bylo těžké se nahlas nerozesmát — že bych ji představil pacientům, kteří dlouhodobě užívají zklidňující léky a u kterých se vyvinula tardivní dyskineze (porucha obličejového svalstva způsobená dlouhodobým užíváním léků). Pacienti by se pravděpodobně po několika vteřinách hluboce urazili, protože by byli přesvědčeni, že se jim Elva vysmívá.

Co jsem však na Elvě nesnášel nejvíc, byla její zloba. Byla naplněna vztekem a během našich prvních společných sezení dokázala říci něco zlomyslného o komkoliv, koho znala — s výjimkou, pochopitelně, Alberta. Nenáviděla přátele, protože ji už dlouho k sobě nezvali. Nenáviděla všechny ty, kteří s ní nesoucí-tili. Tak či onak, bylo jí všechno jedno — na každém našla něco, co šlo nenávidět. Nenáviděla doktory, kteří jí řekli, že Albertovy dny jsou sečteny. A daleko více nenáviděla ty, kteří jí poskytli falešnou naději.

Všechna ta sezení pro mě byla obtížná. Příliš mnoho hodin jsem ve svém mládí strávil tím, že jsem mlčky proklínal nenávistný jazyk své matky. Vzpomínám na hry ve svých představách, do kterých jsem jako dítě utíkal, a snažil se přijít na nějakou bytost, ke které by nepocit'ovala nenávist: Snad nějaká laskavá teta? Dědeček, který jí vyprávěl pohádky? Starší kamarádka, která ji chránila? Jenže jsem nikdy nikoho takového neobjevil. Pochopitelně kromě mého otce, ten byl skutečně částí jí samé, jejími ústy, její duší, jejím výtvořem^ který (podle prvního Asimovova zákona o robotice) se prostě nemohl obrátit proti svému tvůrci - navzdory mým modlitbám, aby jí jednou, jen jednou jedinkrát (prosím tě, táti) jednu vrazil.

Vše, co jsem mohl teď dělat, bylo sezení s Elvou protrpět, vyslechnout ji, nějak tu hodinu přežít a mobilizovat všechny své schopnosti, abych našel něco povzbudivého, co bych jí mohl říci — třeba nějaký otřepaný komentář o tom, jak pro ni musí být těžké nosit v sobě tolik zloby. Čas od času jsem se téměř zlo-

myslně vyptával na další členy její rodiny. Přece tam musí existovat někdo, koho si váží... Neušetřila však nikoho. Její syn? Prohlásila, že jeho výtah „nejede až nahoru“. Je „nepřítomný“. Dokonce i když s vámi sedí, je „nepřítomný“. A její snacha? Jak Elva řekla — „Fiflena“, jemňoučká americká prin-ceznička. Když jede její syn autem domů, zavolá ženě, aby jí řekl, že by rád hned večeřel. Žádný problém. Ona to zvládne. Devět minut, upozornila mě Elva, je přesně ta doba, kterou „Fiflena“ potřebuje, aby „uvařila“ večeři — „zplichtí“ lehkou gurmánskou večeři v mikrovlnce.

Každý měl nějakou přezdívku. Vnučka — „Šípková Růženka“ (začala mi šeptat s mohutným spikleneckým mrknutím a kývala hlavou) — má dvě koupelny. Dvě, dovedete si to představit? Hospodyně, kterou si najala, aby lépe snášela svou samotu, byla „Bláznivá píšťalka“ a byla strašně hloupá — aby na ni neprasklo, že kouří, vyfukovala kouř z cigarety do záchodu a splachovala ho. Svou sebevědomou partnerku v bridži nazvala „Vybledlou dámičkou“ — a to byla ještě tato dáma duševně poměrně obdařená v porovnání s těmi ostatními zombiemi, které trpěly Alzheimerovou chorobou nebo měly vypité mozky a které tvořily sestavu hráček bridže v Saň Francisku.

Kupodivu jsme se navzdory její jedovatosti a mé antipatii k ní, protože mi tak připomínala mnou matku, těmi sezeními nějak prokousali. Potlačoval jsem své podráždění, pronikal jsem k ní blíže, přemohl svůj protipřenos tím, že jsem od Elvy svou matku oddělil. Pomalu, pomaloučku se mi stávala bližší.

Myslím, že k obratu došlo toho dne, kdy se zabořila do křesla se slovy: „Panebože! To jsem si dala!“ Zvedl jsem obočí a Elva mi vysvětlila, že právě odehrála osmnáct jamek golfu se svým dvacetiletým synovcem. (Elvě bylo šedesát, neměřila ani metr a půl a vážila minimálně osmdesát kilo.)

„A jak to dopadlo?“ zahlaholil jsem, neboť to zjevně čekávala.

Elva se naklonila dopředu, přiložila si ruku k ústům, jako by nechtěla, aby to ještě někdo v místnosti slyšel, předvedla mi pozoruhodné množství svých obrovských zubů a pronesla: „Natrhla jsem mu prdel!“

Úplně mě to sebralo - přišlo mi to tak neuvěřitelně směšné, že jsem se začal smát - a smál jsem se, až mi z očí vytryskly slzy. Elvě se moje reakce líbila. Později mi prozradila, že to byl první spontánní akt, kterého se od Herr Doctora Professora (tak to byla moje přezdívka!) dočkala, a rozesmála se se mnou. A pak jsme už spolu vycházeli výborně. Začal jsem si na ní vážit spousty věcí - líbil se mi její úžasný smysl pro humor, její inteligence a určitá komičnost. Kdysi žila bohatým rozmanitým životem. V mnoha ohledech jsme si byli podobní. Stejně jako já se za krátkou dobu výrazně společensky vyšvihla do vyšších společenských kruhů. Moji rodiče přijeli do Spojených států, když jim bylo dvacet -nemajetní emigranti z Ruska. Její rodiče byli chudí irští přistěhovalci a ona přeskočila propast, na jejíž jedné straně stály irské činžáky jižního Bostonu a na druhé turnaje v bridži Nob Hillu v Saň Francisku.

Na začátku terapie pro mě každá hodina s Elvou znamenala tvrdou práci. Když jsem ji vyzvedával v čekárně, podvědomě jsem se coural. Ale po několika měsících se to všechno změnilo. Těšil jsem se na společně strávený čas. Neexistovalo sezení, kdy bychom se od srdce nezasmáli. Moje asistentka mi řekla, že podle úsměvu na mé tváři vždy pozná, že jsem ten den měl sezení s Elvou.

Po několik měsíců jsme se setkávali každý týden a terapie pokračovala úspěšně, tak jak je tomu vždy, když si terapeut a pacient rozumějí. Povíдали jsme si o vdovském stavu, o změně její role ve společnosti, o jejím strachu ze samoty, o smutku z toho, že jí chybí fyzický dotek. Ale především jsme mluvili o její zlobě - o tom, jak od sebe kvůli ní odehnala rodinu a své přátele. Postupně se otvírala, stávala se poddajnější a jemnější. Její historky o Bláznivé píšťalce, Šípkové Růžence, Vybledlé dámičce a Alzheimerově bridžové brigádě ztrácely svou hořkost. Znovu navazovala přátelství. Jak ji opouštěla zloba, znovu se do jejího života začala vracet rodina a přátelé. Počínala si natolik dobře, že jsem těsně předtím, než jí ukradli kabelku, zvažoval, zda nemám nadhodit otázku ukončení léčby.

Jenže když ji okradli, vypadalo to, jako by mělo všechno začít od začátku. Krádež ze všeho nejvíc zviditelnila to, že je „obyčejná“, její „nikdy by mě nena-

padlo, že se mi to může stát" odráželo ztrátu víry ve svou vlastní jedinečnost. Samozřejmě, že byla stále jedinečná tím, že měla určité vlastnosti a schopnosti, že žila neopakovatelným životem, který nikdo jiný takto neprožil. To byla rozumová stránka jedinečnosti. Jenomže my (někteří více než jiní) vnímáme na jedinečnosti i její iracionální význam. Je to jedna z našich hlavních metod popírání smrti a součást našeho vědomí, jejímž úkolem je přemáhat hrůzu ze smrti vytvářením iracionální víry, že jsme nezranitelní - že se nepříjemné věci jako stárnutí nebo smrt mohou stát komukoli jinému, jen ne nám, že existujeme mimo hranice zákona, vně lidského a biologického osudu.

Přestože Elva reagovala na ukradení kabelky způsobem, který *se zdál* iracionální (například tím, že prohlásila, že se necítí dostatečně silná k tomu, aby žila v tomto světě, a že se bojí opustit dům), bylo jasné, že *ve skutečnosti* trpí tím, že byla z iracionálna vytržena. Ten pocit jedinečnosti, pocit, že ji chrání nějaké kouzlo, že je výjimečná, věčně chráněná - všechny ty sebeklamy, které ji tak dobře chránily, rázem ztratily svou přesvědčivost. Náhle prohlédla své iluze a skutečnost se pod nimi prudce obnažila v celé své strašné podstatě.

Stará bolavá rána se znova otevřela. Teď přišla ta chvíle, pomyslel jsem si, ji pořádně otevřít, vyčistit, a umožnit tak, aby se zhojila rychle a úplně.

„Když říkáte *nikdy by mě nenapadlo, že se mi to může stát*, vím přesně, co máte na mysli," řekl jsem. „I pro mě je těžké si připustit, že vši té bídě - stárnutí, ztrátám, smrti - se ani já jednou nevyhnu.“

Elva přikývla a její svráštěné obočí prozrazovalo, že je překvapená tím, že říkám o sobě něco tak osobního.

„Musíte mít pocit, že kdyby žil Albert, nikdy by se vám to nestalo." Ignoroval jsem její odseknutí, že kdyby Albert žil, nikdy by ty tři staré slepice na oběd nevzala. „A tak vás ta krádež přiměla čelit faktu, že skutečně odešel.“

Oči měla plné slz, ale já cítil, že mám mandát pokračovat. „Vím, že jste to věděla už předtím, ale něco ve vás to odmítalo připustit. Není na dvoře. Není vzadu v dílně. Není nikde. Kromě vašich vzpomínek.“

Ted' už Elva opravdu plakala. A její podsadité tělo se několik minut otřásalo vzlyky. Nikdy předtím to neudělala. Seděl jsem tam a ptal se sám sebe: „Tak a *co ted'?*“ Naštěstí mě mé instinkty zavedly k něčemu, co se ukázalo být geniálním tahem. Do očí mi padla její kabelka — přesně ta kabelka, kterou jí ukradli — značně obnošená kabelka, a já řekl: „Smůla je jedna věc, ale když nosíte něco takhle velkého, nenahráváte jí tak trochu?“ Elva nezklamala a jako vždy pohotově odrazila otázku tím, že ukázala na moje přečpané kapsy a na horu věcí na stole vedle mé židle. Prohlásila, že její kabelka je střední velikosti.

„O trochu ji zvětšit,“ reagoval jsem, „a budete potřebovat nosiče, aby s ní hnul.“ „A kromě toho,“ pokračovala, ignorujíc můj projev, „všechno, co v ní mám, potřebuji.“

„To si snad děláte legraci! Ukažte!“

Elvu nápad zaujal, zvedla kabelku na můj stůl, rozevřela její čelisti a začala ji vyprazdňovat. První položky, které se vynořily, byly tři prázdné psí pytlíky. „Aha, dva navíc pro případ nepředvídané potřeby...“ okomentoval jsem to. Elva se zasmála a vylučovací akt pokračoval. Společně jsme vedli debatu o každém předmětu a prolustrovali ho. Připustila, že tři balíčky papírových kapes-níčků a dvanáct propisek (plus tři tužky) je opravdu možná zbytečně mnoho, ale neoblomně trvala na dvou lahvičkách kolínské a třech kartáčích na vlasy. Energicky odmítla, dokonce s imperátorským mávnutím ruky, mé pokusy o zpochybnění obrovité baterky, tlustého zápisníku a obrovského pouzdra s fotografiemi.

Přeli jsme se o všechno — a nebylo toho málo. Rulička padesáti mincí. Tři pytlíky bonbonů (pochopitelně nízkokalorických). Zasmála se mé otázce: „Myslíte, Elvo, že čím víc tady toho zbaštíte, tím víc zhubnete?“ Igelitový sáček plný staré pomerančové kůry („Jeden nikdy neví, Elvo, kdy se mu co může hodit.“). Ranec pletacích jehlic („Šest jehlic hledá svetr,“ pomyslel jsem si). Krabíčka něčeho zkaženého. Půlka paperbackového vydání románu od Stephena Kinga (Elva trhala a zahazovala části, které už přečetla. „Nestály za to, abych je schovávala,“ vysvětlila). Malá kancelářská sešívačka („Elvo, to je šílené!“). Troje

sluneční brýle. A někde hluboko zapadlé v nejhlubších rozích byly všechny možné mince, nůžky na papír, nůžky na nehty, zbytky pilníčku na nehty a nějaká hmota, která vypadala podezřele a připomínala cupaninu.

Když kabelka konečně vydala všechny své poklady, v úžasu jsme s Elvou zírali na její obsah, který na mém stole vytvořil několik řad. Bylo nám líto, že je kabelka prázdná a že už vše skončilo. Elva se otočila a usmála se a chvíli jsme se na sebe dívali v hlubokém porozumění. Byl to mimořádně důvěrný okamžik. Způsobem, jakým to nikdy žádný z mých pacientů neudělal, mi ukázala všechno. A já to všechno přijal, a požadoval po ní dokonce víc. Následoval jsem ji do každého záhybu a skrýše a zjišťoval, že kabelka jedné staré ženy se může stát živnou půdou jak izolace, tak i intimacy — té absolutní izolace, která je součástí existence, a té intimacy, která zahání hrůzu z izolace, pokud ne izolaci samotnou.

Byla to zlomová hodina. Ta chvíle hlubokého porozumění - říkejte tomu láska, říkejte tomu milování — byla vykoupením. Během té jediné hodiny udělala Elva velký krok od strachu a izolace ke schopnosti znovu důvěřovat. Opět ožila a byla přesvědčená, že může znovu navázat důvěrnější vztah.

Myslím, že to byla nejlepší hodina terapie, jakou jsem kdy poskytl.

KAPITOLA ŠESTÁ

„Nenech se zlomit...“

Nevěděl jsem, jak odpovědět. Nikdy předtím mě žádný pacient nepožádal, abych u sebe schoval jeho milostné dopisy. Dave mi své důvody vysypal z rukávu. Všeobecně se ví, že devětašedesátiletí muži mohou náhle zemřít. V tomto případě by jeho žena našla dopisy, a kdyby je četla, zranilo by ji to. Nemá vůbec nikoho, koho by mohl požádat, aby je ukryl, žádného přítele, kterému by se odvážil vyprávět o svém románku. Jeho milenka Soraya? Je třicet let mrtvá. Zemřela při porodu. Nebylo to moje dítě, rychle dodal Dave. Bůh ví, co se stalo s dopisy, které poslal on jí!

„Co chcete, abych s nimi udělal?“ zeptal jsem se.

„Nic. Vůbec nic. Jen je mějte u sebe.“

„Kdy jste je naposledy četl?“

„Nečetl jsem je alespoň dvacet let.“

„Vypadá to, že jsou tak trochu jako horká brambora,“ namítl jsem. „Tak proč je vůbec schraňovat?“

Dave se na mě nevěřicně podíval. Myslím, že jím proběhl záchvěv pochybností. Cožpak jsem opravdu tak nechápavý? Udělal snad chybu, když si myslel, že ho pochopím a pomohu mu? Po několika vteřinách řekl: „Nikdy ty dopisy nezničím.“

V těch slovech zazněl útok a byla prvním náznakem napětí ve vztahu, který jsme budovali přes šest měsíců. Moje poznámka byla přehmatem, a tak jsem

přešel k méně kontroverzním otevřeným otázkám. „Dave, řekněte mi něco víc o těch dopisech a o tom, co pro vás znamenají.“

Dave začal vyprávět o Soraye, jeho napětí se během několika minut rozplynulo a opět se mu vrátila sebejistota. Potkal ji, když v Bejrútu vedl pobočku jedné americké společnosti. Byla to nejkrásnější žena, jakou kdy dobyl. *Dobyl* byl jeho výraz. Dave mě stále překvapoval podobnými výrazy, částečně upřímnými, částečně cynickými. Jak může říci, že ji *dobylt* Je si snad vědom toho, co dělá a říká, ještě méně, než jsem si myslel? Anebo je daleko přede mnou a dělá si legraci sám ze sebe — a pochopitelně i ze mě tím, že používá jemnou ironii?

Miloval Sorayu, nebo alespoň byla mezi jeho milenkami jediná (a byl jich celý regiment), které vůbec kdy řekl: „Miluji tě.“ Prožil se Sorayou delikátně utajený čtyřletý román. (Nikoli delikátní a utajený, ale *delikátně utajený*, protože záliba v tajemnu — a chystám se o tom v krátkosti říci více — byla osou Daveovy osobnosti, kolem které se točilo všechno ostatní. Tajemství ho vzrušovalo, pohánělo a často ho stálo značné osobní oběti. Mnoho vztahů, zejména k prvním dvěma manželkám a současné ženě, poznamenala a zničila jeho neochota být otevřený a přímý, ať už šlo o cokoli.)

Po čtyřech letech přeložila společnost Davea do jiné části světa a po celých dalších šest let až do Sorayiny smrti se viděli už jen čtyřikrát. Ale psali si téměř denně. Schraňoval Sorayiny dopisy (byly jich stovky) a skrýval je. Někdy je ukládal mezi své spisy pod krycími názvy (pod V jako vina nebo D jako deprese — tedy určené ke čtení, když se ocitne v hluboké depresi).

Jednou je uložil do trezoru a měl je tam tři roky. Napadla mě otázka, ale nevyslovil jsem ji, zda má jeho žena k trezoru přístup. Znal jsem jeho zálibu v tajemstvích a intrikách a dovedl jsem si představit, jak by to probíhalo: nechá jakoby náhodou svou ženu zahlédnout klíč a pak vymyslí nějakou nápadně nepřesvědčivou historku, která vzbudí její zvědavost. Potom, když bude její hněv a vyzvídání narůstat, začne jí pohrdat za to, že ho špehuje a svazuje svou nehoráznou podezíravostí. Dave tento typ scénáře už několikrát zrealizoval.

„Z dopisů Sorayi jsem čím dál nervóznější, a tak mě napadlo, že byste mi je mohl schovat. Nic víc.“

Oba jsme se zadívali na velký kufr napěchovaný slovy lásky od Sorayi — té dávno mrtvé, milované Sorayi, jejíž mozek a mysl už dávno neexistuje, jejíž rozpadlé molekuly DNA splynuly opět se zemí a která po třicet let nemyslí ani na Davea, ani na cokoli jiného.

Napadlo mě, zda by byl Dave schopný se z odstupu podívat sám na sebe. Zda by pochopil, jak je směšný, jak patetický, jak modlářský — je to stařec belhající se smrti vstříc, jehož jedinou útěchou je stoh dopisů. Je to chodící transparent hlásající, že kdysi, před třiceti lety, miloval a byl milovaný. Pomohl by Daveovi takový nadhled? Mohu mu já pomoci tím, že bych z něj udělal pozorovatele vlastního jednání? Neměl by při tom pocit, že zesměšňuji jak jeho, tak jeho dopisy?

Podle mého názoru je „dobrá“ terapie (což znamená hlubokou nebo pene-trující terapii, a nikoli účinnou, nebo dokonce — jak musím s lítostí přiznat -pomocnou terapii) prováděná s „dobrým“ pacientem základem dobrodružství hledání pravdy. Když jsem byl nováčkem, spočívalo mé hledačství ve snaze vypátrat pravdu minulosti, najít všechny životní souřadnice, abych na nich definoval a vysvětlil čísi současný život včetně veškeré patologie, motivací a činů.

Býval jsem si vždy tak jistý. Neuvěřitelná arogance! A *ted'*, jakou pravdu to hledám? Myslím, že pátrám po iluzi. Bojuji proti magii. Věřím, že ačkoli iluze často povzbuzuje a utěšuje, nakonec bezesporu oslabuje a spoutává duši.

Důležité je načasování a odhad. Nikdy nikomu nic neberte, pokud mu nemůžete nabídnout něco lepšího. Chraňte se obnažit pacienta, který nesnese chlad reality, a nevyčerpávejte se bojem s náboženskou magií — nemáte šanci. Žízeň po náboženství je příliš silná, jeho kořeny příliš hluboké a jeho kulturní vazby příliš silné.

Vždyť ani já nejsem bez víry — mojí Pannou Marií je sokratovské zaklínadlo „nepoznaný život nemá cenu žít“. Jenže moje víra není vírou Davea. A tak jsem

svou zvědavost krotit. Davea sotva zajímalo, jaký je konečný význam té hromady dopisů, a v tuto chvíli, upjatý a nedůtklivý, nebude přístupný žádným dotazům. A ani by to k ničemu nevedlo — teď a pravděpodobně ani nikdy jindy.

Kromě toho vyznívaly mé otázky hluše. V Daveovi jsem našel hodně ze sebe samého a i moje přetvářka má své hranice. I já měl hromadu dopisů od dávno ztracené lásky. I já jsem je pečlivě skrýval (v mém systému pod písmeno P jako *Ponurý dům*, což byl můj oblíbený román od Dickense — tedy určené ke čtení, když je život nejponuřejší). Ani já jsem ty dopisy nikdy znovu nečetl. Kdykoli jsem se o to pokusil, přinášely bolest, nikoli útěchu. Ležely tam netknuté po celých patnáct let a ani já je nedokázal zničit.

Kdybych byl svým vlastním pacientem (nebo svým vlastním terapeutem), řekl bych: „Představte si, že ty dopisy neexistují. Ze jsou zničené nebo ztracené. Co byste cítil? Vžijte se do toho pocitu a rozeberte ho.“ Jenže já to nedokázal. Často mě napadlo, že je spálím, ale ty myšlenky vždy vyvolaly nevýslovnou bolest. Můj hluboký zájem o Davea, moje obrovská zvědavost a fascinace měly své důvody: chtěl jsem, aby tu práci udělal Dave za mě. Nebo *naši práci za oba*.

Od začátku mě k Daveovi něco táhlo. Před šesti měsíci jsem se ho během našeho prvního sezení po několika úvodních zdvořilostních frázích zeptal: „Co vám chybí?“

Odpověděl: „Nepostaví se mi!“

Užasl jsem. Vzpomínám si, jak jsem si ho prohlížel — jeho vysokou štíhlou atletickou postavu, husté lesklé černé vlasy a živé elfí oči — nic nenaznačovalo, že je mu šedesát devět let. Pomyslel jsem si jen „chlapík!“ a „klobouk dolů“. Můj otec měl první koronární příhodu, když mu bylo čtyřicet osm. Doufám, že až bude šedesát devět mně, že budu natolik vitální, abych si mohl dělat starosti, jestli „se mi postaví“.

Dave i já jsme měli sklon významu sexu přeceňovat. Já jsem to zvládal lépe než on a už dávno předtím jsem se naučil nedopustit, aby hrál sex v mém životě

dominantní roli, a také jsem nesdílel Daveovu vášeň pro tajemství, naopak -mám hodně přátel, včetně mé ženy, se -kterými sdílím všechno.

Takže zpět k dopisům. Co mám dělat? Mám si je u sebe nechat? Vlastně — proč ne? Není to koneckonců příznivý signál, že mi chce věřit? Nikdy nebyl schopný velké důvěry, a už vůbec ne vůči muži. Přestože explicitním důvodem, proč mě vyhledal, byla impotence, cítil jsem, že skutečným úkolem terapie bude změnit způsob jeho chování — jeho přístup k druhým lidem. Pro jakoukoli terapii je základním předpokladem úspěšné práce vztah založený na důvěře a v Daveově případě by se tento vztah mohl stát nástrojem, který by mohl změnit jeho patologickou potřebu tajemství. Pokud mu ty jeho dopisy schovám, navážu mezi námi pouto důvěry.

Možná mi dopisy mohou poskytnout ještě něco jiného. Nikdy jsem neměl pocit, že by se Dave terapii zcela poddal. Na jeho impotenci jsme zapracovali dobře. Mojí taktikou bylo zaměřit se na manželský nesoulad a naznačit, že sexuální selhání lze lehce očekávat ve vztahu, kde je příliš zloby a vzájemného podezírání. Dave, který se nedávno oženil (počtvrté), popisoval své současné manželství stejným způsobem, jakým hovořil o manželstvích minulých: měl pocit, že je ve vězení a jeho manželka je dozorce, který odposlouchává veškerou telefonickou konverzaci a čte jeho poštu a osobní písemnosti. Pomohl jsem mu pochopit, že to, do jaké míry se cítí ve vězení, závisí na něm — jak si to vězení sám vybudoval. *Samozřejmě* že se jeho žena snaží o něm získat informace. *Samozřejmě* že ji zajímá, co dělá a s kým si píše. Ale byl to on, kdo v ní vzbudil zvědavost tím, že s ní odmítal sdílet i ty nejnevinnější střípky informací.

Dave na tento přístup reagoval vstřícně a podnikl obdivuhodné kroky — snažil se ženě prozradit víc o sobě a svých vnitřních zážitcích. Jeho čin prolomil začarovaný kruh, žena se stáhla, jeho vlastní zlost byla daleko menší a jeho sexuální výkony se zlepšily.

Obrátil jsem svou pozornost k podvědomé motivaci. Co měl Dave z toho, když přesvědčil sám sebe, že ho žena uvěznila? Co živí jeho vášeň pro tajem-

štvi? Co mu brání navázat byt' jeden důvěrný nesexuální vztah s jakýmkoli mužem nebo nějakou ženou? Co se stalo s jeho potřebou blízkosti? Je možné, aby se tyto potřeby teď, když je mu šedesát devět let, znovu objevily, oživily a realizovaly?

Jenže to vypadalo, že toto je spíše *můj* problém než Daveův. Podezíral jsem ho, že souhlasil se zkoumáním podvědomých motivací částečně prostě proto, že se dobře bavil. Měl rád rozhovory se mnou, myslím však, že primárním důvodem byla příležitost reminiscence - oživení úžasných dnů svého sexuálního triumfu. Můj kontakt s ním mi přišel pokusný. Stále jsem cítil, že kdybych zašel příliš daleko, kdybych se příliš přiblížil k jeho úzkosti, že by prostě zmizel - prostě by se na další sezení nedostavil a já bych s ním už nikdy žádný kontakt nenavázal.

Pokud si ty dopisy nechám, mohou posloužit jako záloha: nebude moci jednoduše utéci a zmizet. Nakonec bude muset říci přímo, že končí, bude mi muset čelit tváří v tvář a žádat dopisy zpátky.

Navíc jsem *cítil*, že *musím* ty dopisy přijmout. Dave byl velmi precitlivělý. Jak bych mohl odmítnout jeho dopisy, aniž by měl pocit, že odmítám jeho samého? Byl také nadměrně kritický. Jakákoli chyba by byla osudná, zřídka kdy dal někomu druhou šanci.

Přesto jsem stál nad Daveovou prosbou v rozpacích. Začal jsem přemýšlet o přesvědčivých důvodech, proč ty dopisy nepřijmout. Bylo by to jako podepsání paktu s jeho stínem - jakási aliance s patologií. V té žádosti bylo něco spikleneckého. Budeme se k sobě chovat jako dva zlobiví kluci. Cožpak mohu stavět pevný terapeutický vztah na tak vratkých základech?

Myšlenka, že schováním dopisů ztížím Daveovi možnost ukončení terapie, byla, jak jsem si rychle uvědomil, nesmyslná. Zavrhl jsem ji - byl to jen nápad - jedna z mých hloupých, nedomyšlených manipulativních spekulací, které vždy selžou. Tyto mé nápady nepomohou Daveovi začít se k ostatním chovat přímo a otevřeně - chování je zapotřebí vymodelovat.

A kromě toho, pokud by chtěl terapii ukončit, našel by způsob, jak dostat ty dopisy zpátky. Vybavila se mi pacientka, které jsem se věnoval před dvaceti lety a jejíž terapie byla zvláštní svou duplicitou. Pacientka byl rozdvojená osobnost, jejíž dvě stránky (říkejme jim třeba Stydlivka a Nestoudnice) spolu vedly jedna proti druhé zákeřnou válku. Osoba, kterou jsem léčil, byla Stydlivka, svázaná, pruderní mladá žena, zatímco Nestoudnice, se kterou jsem se setkával málokdy,

sobě hovořila jako o „sexuálním supermarketu“ a chodila s králem kalifornské pornografie. Stydlivka se často „probudila“ překvapená, že Nestoudnice vyčerpala její bankovní účet a nakoupila různé sexy košilky, červené krajkové prádlo a letenky do Tijuany a Las Vegas. Jednou Stydlivku vyděsilo, že našla na svém toaletním stolku letenku na cestu kolem světa, a myslela si, že se jí podaří tomu výletu zabránit tím, že všechno sexy oblečení Nestoudnice zamkne v mé ordinaci. Poněkud mě to zaskočilo, ale jsem svolný cokoli alespoň jednou zkusit, a tak jsem souhlasil a schoval šaty pod svůj stůl. O týden později jsem jednoho rána přijel do práce a našel vylomené dveře, ordinaci vzhůru nohama a šaty nikde. Zmizela moje pacientka. Už nikdy jsem Stydlivku (ani Nestoudnici) nespátřil.

A co když Dave zemře? Jakkoli teď vypadá zdravé, je mu šedesát devět let. V šedesáti devíti přece lidé umírají. Co si pak s těmi dopisy počnu? A kromě toho, kam je u všech čertů uložím? Ty dopisy musejí vážit snad pět kilogramů. Na chvíli jsem si představil, že bych je zamíchal mezi své. Alespoň by mohly, kdyby je někdo objevil, poskytnout alibi i mně samému.

Ten nejzávažnější problém s uschováním dopisů však souvisel se skupinovou terapií. Před několika týdny jsem Daveovi navrhl, aby se připojil k terapeutické skupině, a celá tři minulá sezení jsme o tom zešíroka diskutovali. Jeho záliba v tajemstvích, sexualizace všeho, co probíhalo mezi ním a ženami, jeho odstup ke všem mužům a nedůvěra k nim - všechny tyto rysy chování se mi zdály být vynikajícími náměty pro práci ve skupinové terapii. Neochotně souhlasil, že se tedy k mé terapeutické skupině připojí, a naše sezení toho dne mělo být naším posledním individuálním sezením.

Na Daveovu prosbu, abych mu schoval dopisy, bylo tedy nutné pohlížet i v tomto kontextu. Zaprvé bylo docela dobře možné, že jeden z faktorů, který podmínil jeho žádost, byl blížící se přechod do skupiny. Bezpochyby mu bylo líto, že se mnou ztratí exkluzivní kontakt, a bránil se myšlenkou, že se o mě bude muset dělit s dalšími členy skupiny. Žádost, abych mu schoval dopisy, mohla být cestou, jak prodloužit náš výjimečný a uzavřený vztah na neomezenou dobu. Tuto myšlenku jsem se snažil velmi opatrně vyjádřit — nechtěl jsem vyprovokovat Daveovu mimořádnou citlivost. Byl jsem opatrný, abych dopisy nezne-vážil tím, že naznačím, že je používá jako prostředek určité manipulace. Také jsem si dával pozor na to, aby to nevyznělo, že minutu po minutě analyzuji náš vztah — teď byl čas na to ho posílit.

Dave byl člověkem, který potřeboval během terapie velké množství času prostě jen proto, aby se naučil, jak ji využít — mým interpretacím byl leckdy schopen se zasmát, aniž by se namáhal zvážit, zda na nich není něco pravdy. Trval na tom, že mě o úschovu dopisů požádal právě teď z jediného důvodu: jeho žena právě provádí generální úklid domu a razí si pomalu, ale jistě cestu k jeho pracovně, kde byly dopisy ukryté doteď.

Na tuto odpověď jsem mu neskočil, ale situace volala po trpělivosti, a nikoli po konfrontaci. Přešel jsem to. Ta představa, že si dopisy nechám, mě znepokojovala čím dál víc, protože vše mohlo v konečném důsledku sabotovat jeho práci v terapeutické skupině. Skupinová terapie byla pro Davea — a toho jsem si byl vědom — vysoce riziková záležitost, avšak také s možností vysokých zisků, a já mu chtěl tuto šanci poskytnout.

Zisk mohl být velký. Skupina mohla Daveovi poskytnout bezpečné společenství, ve kterém mohl identifikovat své interpersonální problémy a experimentovat s novými modely chování. Například mohl odhalit více o sobě, sblížit se s jinými muži, začít se chovat k ženám více jako k lidským bytostem než k sexuálním partnerkám. Dave podvědomě věřil, že každý z těchto činů vyústí do nějaké kalamitní události: pro vyvrácení všech těchto dohadů byla skupina ideální arénou.

Ze všech možných rizik jsem se nejvíc obával jednoho konkrétního scénáře. Představoval jsem si, jak Dave nejenže odmítne podělit se o důležité (nebo triviální) informace o sobě, ale udělá to navíc odtažitým nebo provokativním způsobem. Ostatní členové skupiny se budou dál ptát a budou požadovat víc. Dave zareaguje tak, že se stáhne a bude ještě skoupější na slovo. Skupinu to rozzlobí a lidé ho obviní z toho, že si s nimi jen hraje. Davea to zraní a uzavře se. Jeho podezření a obavy ze členů skupiny tak budou potvrzeny, skupina ho vyčlení a on odejde izolovanější a zbavenější i toho zbytku odvahy, kterou měl na začátku.

Zdalo se mi, že pokud ty dopisy uschovám, posílím, a to značně neterapeutickým způsobem, jeho zálibu v tajnůtkářství. Ještě do skupiny ani nevstoupí, a už bude ve spikleneckém vztahu se mnou — ve vztahu, který ostatní členy dopředu vyloučil.

Po *zvážení* všech těchto okolností jsem nakonec našel odpověď.

„Rozumím, proč jsou pro vás, Dave, ty dopisy tak důležité, a těší mě, že jsem to právě já, komu jste se s nimi svěřil. Nicméně podle mé zkušenosti pracuje skupinová terapie nejlépe tehdy, když každý ze členů skupiny, včetně jejího vedoucího, je co možná nejvíce otevřený. Opravdu chci, aby vám skupinová terapie pomohla, a domnívám se, že to nejlepší, co můžeme dělat, je toto: Rád vám vaše dopisy schovám na bezpečném a uzavřeném místě tak dlouho, jak si budete přát, pod podmínkou, že budete souhlasit s tím, aby o naší dohodě skupina věděla.“

Dave vypadal zaraženě. S tím nepočítal. Přistoupí na to? Několik minut váhal: „Nevím. Budu si to muset rozmyslet. Ještě se vrátím.“ Odešel z mé ordinace a kufřík s inkriminovanými dopisy odnesl s sebou.

Dave se už nikdy k dopisům nevrátil — alespoň ne způsobem, který bych mohl očekávat. Ale připojil se ke skupině a poctivě absolvoval několik prvních sezení. Vlastně jsem byl překvapen jeho nadšením: na čtvrtém sezení nám řekl, že skupina stojí v jeho týdenním programu na nejvyšším místě a že se přistihl,

jak počítá dny do dalšího setkání. Důvodem jeho nadšení však nebyla bohužel radost z objevování sebe samého, ale čtveřice atraktivních žen. Soustředil se plně na ně, a jak jsme se později dozvěděli, se dvěma z nich se pokoušel navázat společenský styk i mimo skupinu.

Přesně podle mých předpokladů se Dave držel ve skupině v pozadí. Jeho chování mělo podporu jiné tajemné členky, krásné a hrdé ženy, která stejně jako on vypadala o celá desetiletí mladší, než doopravdy byla. Během jednoho sezení se jí i Davea zeptali, kolik jim je let. Oba odmítli s geniálním zdůvodněním, že nechtějí být posuzováni podle věku. Dávno předtím, když se ještě o genitáliích hovořilo jako o ohanbí, se členové skupin styděli hovořit o sexu. V posledních dvou desetiletích se však na skupinách hovoří o sexu naprosto běžně a naopak osobním tématem se staly peníze. Během tisíců skupinových sezení, kde lidé zřejmě snesou všechno, jsem přesto slyšel jednotlivé členy své příjmy prozrazovat.

V Daveově skupině však byl ožehavým tématem věk. Dave škádlil a žertoval, ale houževnatě odmítal prozradit svůj věk: přece neohrozí své šance zabodovat u některé z žen ve skupině. Když ho během jednoho sezení jedna z žen tlačila, aby svůj věk přece prozradil, Dave nabídl výměnu: jeho tajemství — jeho věk - za její telefonní číslo.

Taková houževnatost a odpor mi začaly působit starosti. Nejenže Dave v podstatě nespolupracoval, ale jeho vtípky a flirtování posunulo celý terapeutický proces do značně povrchní roviny.

Během jednoho sezení však jeho tón náhle zvažněl. Jedna z žen oznámila, že se její přítel právě dozvěděl, že má rakovinu. Byla přesvědčená, že muž brzy zemře, ačkoli lékaři prohlásili, že i když má velmi zesláblou psychickou kondici a je už v pokročilém věku (bylo mu šedesát tři let), prognóza není beznadějná.

Pohlédl jsem na Davea. Ten muž v „pokročilém“ věku šedesáti tří let byl stále o šest let mladší než on. Dave však ani nehnul brvou, a ve skutečnosti se náhle stal daleko otevřenějším.

„Možná je to něco, o čem bych měl ve skupině mluvit. Nemocí a smrtí se chorobně bojím. Odmítám zajít k doktorovi — k *opravdovému* doktorovi...“
podíval se na mě se škodolibým úsměvem. „Moje poslední lékařská prohlídka proběhla před více než patnácti lety.“

Zareagoval jiný člen skupiny: „Ať už je vám, Dave, kolik chce let, vypadá to, že váš zdravotní stav je zatraceně dobrý.“

„Děkuji, dělám, co se dá. Mezi plaváním, tenisem a procházkami alespoň dvě hodiny denně cvičím. Terezo, cítím s vámi a vaším přítelem, ale nevím, jak pomoci. Hodně přemýšlím o stárnutí a smrti, ale moje myšlenky jsou příliš morbidní na to, aby se o nich dalo mluvit tady. Abych pravdu řekl, dokonce i nerad navštěvuji nemocné lidi a nerad poslouchám nebo mluvím o nemocech. Tady doktor...“ zase ukázal na mě, „mi vždycky říká, že beru všechno ve skupině na lehkou váhu — možná právě proto!“

„Co právě proto?“ zeptal jsem se.

„No, když tady začnu být vážný, začnu mluvit o tom, jak nenávidím stárnutí a jak strašně se bojím smrti. A pak vám třeba budu vyprávět o svých nočních můrách — možná...“

„Nejste jediným, kdo má tyto obavy, Dave. Možná by vám pomohlo zjištění, že jsme všichni na jedné lodi.“

„Ba ne, každý je na té své lodi sám. To je na umírání to nejstrašnější — jste na to sám.“

Jiný člen: „Ale i tak, i když jste na své lodi sám, může být útěchou, když vidíte blikat světla jiných člunů poblíž.“

Když jsme končili, naplňovala mě naděje. Měl jsem pocit, že šlo o sezení zlomové. Dave se rozpovídal o něčem důležitém, byl dojatý, pohyboval se v realitě a druzí členové reagovali stejným způsobem.

Za týden vyprávěl Dave působivý sen, který se mu zdál noc po předchozím sezení. Podívejme se, co se v něm stalo (doslovný *záznam* studenta, který byl na sezení ve funkci pozorovatele):

Obklopuje mě smrt. Cítím ji všude. Mám balíček, ve kterém je obálka a ta obálka obsahuje něco, co je vůči smrti nebo rozkladu nebo rozpadu odolné. Držím to v tajnosti. Chci to vyndat, když tu vidím, že je obálka prázdná. Cítím hrozný strach a všimnu si, že obálka je rozřiznutá. Pak nalézám to, o čem si myslím, že skrývala obálka, na ulici a je to špinavá stará bota, od které se odlepuje podrážka.

Ten sen mě ohromil. Často jsem myslel na jeho milostné dopisy a zajímalo mě, zda ještě někdy budu mít příležitost zjistit, jaký význam pro Davea vlastně mají.

Ačkoli mám skupinovou terapii doopravdy velmi rád, její forma má pro mě jednu vážnou nevýhodu: často nedovoluje hlubší prozkoumání existenciálních problémů. Ve skupině občas toužebně sleduji krásnou stopu, která by mě vedla hluboko do nitra člověka, ale musím se spokojit s praktickou (a užitečnější) úlohou pročištění interpersonálního podrostu. Přesto jsem si tento sen nedokázal odepřít, byla to *via regia* do nitra pralesa. Sotva kdy jsem slyšel o snu, který tak průhledně poskytoval odpověď na podvědomou záhadu.

Ani Dave, ani skupina nevěděli, co si se snem počít. Několik minut se v něm vrtali a potom jsem jim naznačil určitý směr tím, že jsem se jakoby náhodou zeptal Davea, zda ho napadají nějaké souvislosti *vážíci* se k představě obálky ze snu, v které se skrývá tajemství.

Věděl jsem, že riskuji. Bylo by chybou, pravděpodobně fatální chybou, tlačit Davea předčasně k otevřenosti, nebo odhalit vše, co mi svěřil během našeho individuálního sezení, než se začlenil do skupiny.

Doufal jsem, že se moje otázka pohybuje na bezpečné půdě. Držel jsem se přímo Daveova snu a Dave sám mohl lehce namítnout, že ho žádné asociace nenapadají.

Dave odvážně pokračoval, ne však bez své obvyklé zdráhavosti. Prohlásil, že je možné, že ten sen má souvislost s určitými dopisy, které drží v tajnosti —

dopisy „z jistého vztahu“. Ostatní členové, jejichž zvědavost rostla, tlačili na Davea otázkami, dokud jim nesvěřil alespoň něco málo o svém dávném milostném románu se Sorayou a o problémech s hledáním vhodného místa, kam dopisy skrýt. Neprozradil, že románek skončil před třiceti lety. Ani se nezmínil o svém vyjednávání se mnou a mé nabídce, že mu dopisy schovám, pokud bude souhlasit o všem volně hovořit ve skupině.

Skupina se zaměřila na problém tajemství, ne na to, co nejvíc fascinovalo mě, i když to byl relevantní terapeutický problém. Členy skupiny udivila Daveova uzavřenost. Někteří dokázali pochopit, že si přeje, aby se o těch dopisech nedozvěděla jeho žena, ale nikdo nebyl schopen pochopit krajnosti jeho tajnůstkaření. Proč například Dave odmítá říci své ženě, že se účastní terapie? Nikdo se nespokojil s jeho chabým vysvětlením, že kdyby věděla o terapii, polekalo by ji to, protože by si myslela, že tam chodí, aby si stěžoval na ni, a že by mu také udělala z života peklo, protože by z něj každý týden páčila, co na skupině vlastně řekl.

Pokud mu ale doopravdy záleží na duševním klidu jeho ženy, namítali členové skupiny, napadlo ho, že pro ni přece musí být daleko víc iritující, když neví, kam každý týden chodí? Jen ať se podívá na pokulhávající vysvětlení, která jí dává každý týden, když odchází z domu na skupinu (byl v důchodu a neměl žádnou práci, kvůli které by musel odcházet z domova). A ať se podívá na ty machinace, kterými prochází, aby zakryl své měsíční účty za terapii. Všechny ty zástěrky a kličkování! K čemu to všechno? Dokonce i formuláře sociálního pojištění musejí být zasílány do jeho tajného PO boxu. Dál členům vadila Daveova tajnosnubnost během sezení. Cítili jeho odstup a váhání, zda jim důvěřovat. Proč musel předtím říci „dopisy z jistého vztahu“?

Došlo k přímé konfrontaci: „No tak, Dave, co takového by se stalo, kdybyste prostě vyšel s pravdou ven a řekl milostné dopisy?“

Členové skupiny, budiž jim věčná sláva, dělali jen to, co měli dělat. Vybrali si tu část snu — téma tajemství — která byla něj relevantnější ke způsobu, jak se

k nim Dave choval, a plně se do ní opřeli. Ačkoli to vypadalo, že Dave trochu znervózněl, viditelně byl zaujat - žádné hry toho dne nehrál.

Jenže já chtěl daleko víc. Ten sen byl ryzí zlato a já ho musel mít. „Chce se ještě někdo vyjádřit k dalším motivům toho snu?“ zeptal jsem se. „Například k pachu smrti nebo k faktu, že v obálce je něco, co je imunní proti smrti, rozkladu nebo rozpadu?“

Ve skupině bylo po několik okamžiků ticho, pak se Dave obrátil ke mně a zeptal se: „A co si o tom myslíte, doktore, vy? To bych opravdu rád věděl.“

Dostal mě. Nebyl jsem schopen odpovědět, aniž bych prozradil něco z toho, co mi Dave svěřil na našem individuálním sezení. Na skupině například neprozradil, že Soraya je už třicet let mrtvá, že je mu šedesát devět let, cítí blízkost smrti a že mě požádal, abych se stal strážcem jeho dopisů. Pokud však něco z toho prozradím, Dave se bude cítit zrazený a pravděpodobně terapii opustí. Chytám se do pastí? Jediná možná cesta, jak z toho ven, je naprosto upřímná odpověď.

A tak jsem řekl: „Dave, je pro mě velmi těžké odpovědět na vaši otázku. Nemohu vám říci, co si o snu myslím, aniž bych prozradil informace, které jste mi sám prozradil, ještě než jste začal navštěvovat skupinu. Víím, že si velmi hlídáte své soukromí, a nechci zradit vaši důvěru. Co mám teda dělat?“

Opřel jsem se do křesla spokojený sám se sebou. Vynikající technika! Přesně to, co říkám svým studentům. Pokud jste chyceni do dilematu nebo máte dva silné protichůdné pocity, pak to nejlepší, co můžete udělat, je podělit se

0 všem s pacientem.

Dave odpověděl: „Zásah! Jděte do toho. Platím vás za váš názor. Nemám co skrývat. Cokoli jsem vám řekl, je otevřená kniha. Nezmínil jsem se o našem rozhovoru o dopisech, protože jsem vás nechtěl dostat do nesnází. Moje prosba

1 vaše podmínky byly poněkud nesmyslné.“

Teď když jsem měl Daveovo svolení, mohl jsem přistoupit k tomu, abych členům skupiny, kteří v úžase sledovali náš rozhovor, poskytl základní informace:

jak velký význam dopisy pro Davea mají, že Soraya zemřela před třiceti lety, o Daveově dilematu, kam dopisy ukrýt, o jeho žádosti, abych je uschoval já, o mé nabídce, kterou neakceptoval, že je u sebe nechám pouze tehdy, pokud bude souhlasit s tím, že skupině o celé transakci řekne. Dával jsem si pozor, abych respektoval Daveovo soukromí a neprozradil jeho věk ani žádné s příběhem přímo nesouvisející údaje.

Pak jsem se vrátil ke snu. Domníval jsem se, že sen zodpovídá otázku, proč mají ty dopisy pro Davea takový význam. A pochopitelně i to, proč mají mé dopisy tak velký význam pro mě. O svých dopisech jsem však nemluvil — moje odvaha má své hranice. A samozřejmě si to umím i zdůvodnit. Pacienti jsou tady kvůli své terapii, a nikoli mojí. Čas je ve skupině vzácný — osm pacientů a pouhých devadesát minut - a nebylo by dobré strávit ho nasloucháním problémům, které má sám terapeut. Pacienti musí mít jistotu, že jejich terapeut čelí jejich osobním problémům a řeší je.

Jenže toto vše byly vykonstruované důvody. Skutečným důvodem byl nedostatek odvahy. Většinou jsem o sobě propustil spíše méně než více, ale kdykoli jsem toho o sobě prozradil více, pacienti jednoznačně profitovali z vědomí, že já, stejně jako oni, musím bojovat s problémy, protože i já jsem jenom člověk.

„Ten sen,“ pokračoval jsem, „je snem o smrti. *Začíná slovy: Obklopuje mě smrt. Cítím ji všude.* A ústředním motivem je obálka, která obsahuje cosi, co odolává smrti a rozpadu. Co může být jasnější? Milostné dopisy byly amuletem, nástrojem popírání smrti. Oddalují stárnutí a díky nim Daveova vášeň stojí jakoby mimo čas. Být opravdově milován, nebýt zapomenut, splynout s někým na věky znamená být chráněný před samotou v samé podstatě existence.

Jak sen pokračoval, zjistil Dave, že obálku někdo rozřezal a že je prázdná. Proč je rozřezaná a prázdná? Možná cítil, že dopisy ztratí svou moc, pokud se s nimi svěří jiným? Je cosi očividně a podivně iracionálního na té schopnosti dopisů oddálit stárnutí a smrt - nějaká temná magie, která se rozplyne, kdybychom ji chtěli vystavit chladnému světlu racionality."

Jeden člen skupiny se zeptal: „A co ta špinavá stará bota s tou odpadávající podrážkou?“

Nevěděl jsem, jak odpovědět, ale než jsem se zmožil na cokoli, ozval se jiný člen skupiny: „To je přece smrt. Metafora smrti. Ta bota ztrácí svou podstatu, vnitřek, duši...“

Panebože... samozřejmě! Bota ztrácí svou duši! Jasný obraz! Jak to, že mě to nenapadlo? Věnoval jsem se první půli: pochopil jsem, že ta špinavá stará bota je vlastně David. Po několika událostech (když například požádal o čtyřicet let mladší ženu o telefonní číslo) neměla skupina daleko, alespoň tak se mi to zdálo, k tomu nazvat ho „špinavým staříkem“. Měl jsem o něj strach a byl jsem rád, že ten přívlastek nikdo neřekl nahlas. Ale během skupinové diskuze si ho přivlastnil sám Dave.

„Panebože! Špinavý starý muž, kterého opouští duše. To jsem přece já!“ zasmál se nad svou vlastní interpretací. Měl rád slovní hříčky (mluvil několika jazyky) a metafory obzvlášť.

Přestože Dave žertoval, bylo zjevné, že se potýká s velmi bolestivými zážitky. Jeden ze členů ho požádal, ať jim řekne něco víc o tom, jaké je to cítit se špinavý a starý. Někdo jiný se ho zeptal, jaké měl pocity, když přiznal před skupinou existenci dopisů. Změní to jeho postoj k nim? Jiný mu připomněl, že každý člověk musí čelit představě, že zestárne a zchátrá, a naléhal, aby prozradil víc svých spletitých pocitech.

Ale Dave se uzavřel. Udělal vše, co měl toho dne udělat. „Dnes se mi mé peníze za terapii vyplatily. Teď potřebuji trochu času, abych si vše srovnal. Dnes jsem vám už zabral sedmdesát pět procent veškerého času a vím, že ostatní by chtěli nějaký čas pro sebe.“ Neochotně jsme ho tedy nechali a obrátili svou pozornost na jiná témata ve skupině. Tehdy jsme ještě nevěděli, že to bylo naše poslední setkání. Dave už nikdy na žádné další setkání nepřišel. (Dokonce, jak vyšlo najevo, nebyl ochotný přistoupit ani na individuální terapii se mnou nebo s kýmkoli jiným.)

Všichni - já ze všech nejvíc - jsme hodně zpytovali svědomí. Co jsme udělali a čím jsme Davea odehnali? Odhalil se příliš? Postupovali jsme snad ve své snaze přivést bláznivého starého pána k rozumu příliš rychle? Zradil jsem ho snad? Dostal jsem se do pasti sám? Bylo by lepší nemluvit o dopisech a nechat ten sen snem? Interpretace snu byla úspěšná, ale pacient zemřel.

Možná jsme mohli zabránit jeho odchodu, ale pochybuji o tom. Dnes jsem si jistý, že Daveova upjatost, vyhýbavost a nepřístupnost by nakonec vedly k témuž výsledku. Už na začátku jsem měl silné pochybnosti, zda na skupině vydrží. Jenže fakt, že jsem lepší prorok než terapeut, mi moc nepomohl.

Nejvíc ze všeho jsem však cítil lítost. Lítost nad Daveem, jeho izolací, jeho závislostí na iluzi, nad jeho touhou mít odvahu a nad jeho neochotou čelit obnaženým drsným faktům reálného života.

A pak jsem začal přemýšlet o svých vlastních dopisech. Co by se stalo, kdybych (zasmál jsem se svému *kdybych*) zemřel a někdo je našel? Možná bych je měl dát Mortovi nebo Jayovi nebo Petovi, aby mi je schovali. Proč si těmi dopisy vlastně přidělávám problémy? Proč se nezbavím té vši přítěže a nespálím je? Proč ne hned? Právě teď! Jenže ono to bolí - už jen o tom přemýšlet. Je to, jako kdyby mni do hrudi vráželi nůž. Ale proč? Proč tolik bolesti kvůli starým zažloutlým dopisům? Budu se tím muset zabývat - někdy...

190-

lenka sedět vzadu a pozorovat, jak konzultant Mike C., můj přítel a kolega, převezme veškerou práci, náramně zalíbila.

Navíc budu mít jako pozorovatel mimořádnou příležitost zpětné vazby, zda jsem Marii správně ohodnotil. Za ty tři roky se mohlo stát, že způsob, jak ji vnímám, se mohl zjednodušit a zafixovat. Možná se výrazně změnila a já to nezaznamenal. Možná ji jini budou hodnotit jinak než já. Bylo načase se na ni podívat nezaujatýma očima.

Marie byla španělského původu, před osmnácti lety se vystěhovala z Mexico City. Její manžel, se kterým se seznámila jako studentka na univerzitě v Mexiku, pracoval jako chirurg a zahynul při automobilové nehodě, když jednou večer spěchal do nemocnice k akutnímu případu. Marie byla mimořádně krásná žena, vysoká, sošná s výrazně modelovaným nosem a dlouhými černými vlasy, které nosila vzadu na temeni svázané do uzlu. Kolik jí bylo? Člověk by řekl dvacet pět, možná bez makeupu třicet. Bylo téměř neuvěřitelné, že jí ve skutečnosti bylo čtyřicet let.

Její vzezření však lidi odrazovalo, většina z nich se neodvážila přiblížit, její krása a hrdost vytvářely mezi ní a okolním světem propast. Mě to k ní naopak silně přitahovalo. Dojíkala mě, chtěl jsem ji utěšovat, představoval jsem si, jak ji objímám a jak mi její tělo taje v náručí. Občas mě napadlo, jak dalece mohu být přitažlivý já sám. Marie mi připomínala krásnou tetu, která měla stejné vlasy a nosila stejný účes a hrála hlavní roli v mých adolescentních sexuálních fantaziích. Možná to byl ten důvod. Možná to bylo prostě proto, že mi lichotilo být jediným důvěrníkem a ochráncem této královské ženy.

Dokázala velmi dobře skrývat svou depresi. Nikdo neměl ani tušení, že má pocit, že její život skončil, že je zoufale osamělá, že propláče každou noc, že se během těch sedmi let, co ji opustil manžel, nepokusila navázat byť jen jediný vztah s nějakým mužem, a dokonce si ani s žádným důvěrně nepopovídala.

V prvních čtyřech letech svého smutku se Marie před muži úplně stáhla. Během dalších dvou let, tak jak ustupovaly její deprese, dospěla k závěru, že její jedinou spásou je navázat nový romantický vztah, ale byla natolik hrdá

a odmítavá, že ji muži považovali za nepřístupnou. Několik měsíců jsem se v ní pokoušel zbudit víru, že život, opravdový život, je možné žít pouze tehdy, pokud je člověk milován. Snažil jsem se pomoci jí rozšířit obzor, probudit v ní nové zájmy, naučit ji ocenit přátelství žen. Ona se však stále držela své představy. Nakonec jsem pochopil, že moje snahy nikam nevedou, a obrátil jsem svou pozornost k tomu, abych jí pomohl, jak se naučit setkávat s muži a zaujmout je.

Jenže všechna naše práce náhle uvízla na mrtvém bode, když Marie před čtyřmi týdny při vystupování z tramvaje v Saň Francisku upadla a zlomila si čelist, utrpěla rozsáhlé poškození tváře a zubů a na obličeji a na krku měla hluboké tržné rány. Týden strávila v nemocnici a pak pokračovala v léčbě u stomatologa, který spravoval její zuby. Marie měla nízký práh bolesti, zejména u zubních zákroků, a měla hrůzu z každé ze svých častých návštěv zubaře. Ke všemu měla poškozený trojklaný nerv a trpěla prudkou a neustupující bolestí na jedné straně obličeje. Léky se ukázaly jako neúčinné, a tak abych jí zbavil bolesti, navrhl jsem jí konzultaci s hypnoterapeutem.

I za obvyklých podmínek byla Marie značně tvrdohlavým pacientem, po této příhodě však kladla překvapivý odpor a reagovala vztahovačně.

„Hypnóza působí na hlupáky nebo lidi bez vůle. Proto mi ji navrhuje, že?“

„Marie, jak vás mám přesvědčit, že hypnóza nemá co dělat s vaší silou vůle nebo s inteligencí? Schopnost nechat se zhypnotizovat je prostě něco, s čím se člověk narodí. Co riskujete? Říkáte mi, že tu bolest nelze snést — a tady je velká pravděpodobnost, že vám hodinová terapie poskytne úlevu.“

„Možná vám to připadá jednoduché, ale já ze sebe nechci dělat blázna. Viděla jsem hypnózu v televizi — oběti vypadaly jako idioti. Ti lidé si mysleli, že plavou, přestože byli na suché scéně, neřjo že plují v člunu, zatímco seděli na židli. Nějaká žena vyplázla jazyk a nebyla schopná ho zastrčit zpátky.“

„Kdybych myslel, že by se mi něco takového mohlo stát, měl bych stejné obavy jako vy. Jenomže mezi televizní hypnózou a tou lékařskou je zatracený rozdíl. Řekl jsem vám podrobně, co můžete očekávat. Nejdůležitější je, že vámi

nikdo nebude manipulovat. Naopak to budete vy, kdo se naučí uvést do takového stavu mysli, kdy získáte vládu nad svou bolestí. Vypadá to, že důvěřovat mně a jiným lékařům vám stále dělá potíže."

„Kdyby se lékařům mohlo věřit, napadlo by je zavolat včas neurochirurga a můj manžel mohl žít!"

„Dnes je toho na nás příliš, tolik problémů - vaše bolest, vaše obavy a mylné představy týkající se hypnózy, váš strach, že budete vypadat hloupě, vaše zlost na lékaře, mě nevyjímaje, a nedůvěra k nim. Nevím, čemu se věnovat dřív. Vnímáte to také tak? Čím bychom podle vás měli dnes začít?"

„Vy jste doktor, nikoli já." A tak terapie pokračovala. Marie byla nedůtklivá, podrážděná, a navzdory své hluboké vděčnosti, kterou ke mně cítila, často sarkastická nebo provokativní. Nikdy nezůstala soustředěná na jeden problém, ale rychle se přesouvala k dalším věcem, které ji trápily. Občas si to uvědomila a omluvila se za to, že je tak protivná, ale už o několik minut později se vše zase vrátilo do starých kolejí a znovu ji ovládla podrážděnost a sebelítost. Věděl jsem, že to nejdůležitější, co pro ni mohu udělat — zejména v době její krize — bylo zpevnit náš vztah a nedovolit jí, aby mě vyvedla z konceptu. Doteď jsem se držel, ale i moje trpělivost má své hranice, a proto se mi opravdu ulevilo, že se o své břemeno mohu podělit s Mikem.

Také jsem od něj chtěl podporu jako od kolegy. To byl můj postranní motiv, proč jsem konzultaci nabídl. Chtěl jsem, aby se i někdo jiný stal svědkem toho, čím s Marií musím procházet, a aby mi někdo řekl: „To tedy není jednoduché. Odvedl jste s ní kus zatraceně dobré práce." Tato potřebná část mého já nejednala právě v Marii nejlepším zájmu. Nechtěl jsem, aby sezení s Mikem mělo hladký a snadný průběh, chtěl jsem, aby musel bojovat tak, jak jsem musel bojovat já. Ano, připouštím, že moje temné já chtělo po Marii, aby to Mikovi neusnadňovala: „No tak, Marie, ukažte, co umíte!"

Jenže k mému překvapení probíhalo sezení bez jakýchkoli problémů. Marie byla hypnóze dobře přístupná a Mike jí zručně předvedl a naučil, jak se sama

uvede do transu, potom se soustředil na její bolest a použil techniku anestezie. Chtěl, aby si představila, že sedí v zubařském křesle a dostává injekci novokainu.

„Představte si, že je vaše čelist a tvář stále méně a méně citlivá. Teď už vaše tvář necítí vůbec nic. Dotkněte se rukou, abyste se přesvědčila, že opravdu nic necítíte. Myslete na svou ruku jako na zdroj znecitlivění. Ztrácí citlivost, když se dotkne vaší znecitlivělé tváře, a ono znecitlivění může přenést do jakékoli části vašeho těla.“

Od té chvíle nebyl pro Marii problém přenést znecitlivění na libovolné bolestivé místo své tváře a krku. Výborně. Na tváři se jí rozlila úleva.

Pak s ní Mike hovořil o bolesti. Nejdříve jí vysvětlil, jakou má bolest funkci: slouží jako varování, které ji informuje, jak dalece může hýbat čelistí a jak moc může žvýkat. Toto je nezbytná, funkční bolest na rozdíl od zbytečné bolesti, která vzniká z podráždění nervů a která nemá žádný smysluplný účel.

První, co by měla Marie podle návrhu Mika udělat, je více se dozvědět o své bolesti, umět rozlišit, zda jde o funkční, nebo zbytečnou bolest. Nejlepší způsob, jak toho dosáhnout, je umět se správně zeptat a pohovořit si o své bolesti v celé šíři se svým zubním lékařem. On je tím, kdo ví nejlépe o všem, co probíhá v jejím obličejí a ústech.

Projev Mika byl nádherně zřetelný a vyzařovala z něj dokonale vyvážená profesionalita na jedné straně a paternalismus na straně druhé. Marie i on se na sebe na chvíli upřeně podívali. Pak se Marie usmála a přikývla. Mike pochopil, že Marie to, co jí povídal, přijala a potvrdila.

Mike, očividně potěšený Mariinou reakcí, přešel ke svému poslednímu úkolu. Marie byla silná kuřačka a jedním z motivů, proč souhlasila s konzultací s ním, bylo, že chtěla s jeho pomocí přestat kouřit. Mike, který byl v této oblasti odborníkem, začal s mnohokrát vyzkoušeným a do dokonalosti dovedeným představením. Zdůraznil tři hlavní body - chce žít, k životu potřebuje své tělo a cigarety představují pro toto tělo jed.

Aby to ilustroval, řekl: „Představte si svého psa, nebo pokud žádného nemáte, představte si, že máte nějakého psa velmi ráda. Teď si představte kon-

zervy s potravou a nálepkami, na kterých je napsáno *jed*. Přece byste nedala svému psovi otrávené jídlo, že?"

A znova se na sebe Marie a Mike upřeně zadívali a znova se Marie usmála a přikývla. Přestože Mike viděl, že jeho pacientka pochopila, kam míří, zdůraznil závěrečnou pointu: „Tak proč nezacházet se svým tělem přesně tak, jak byste zacházela se svým psem?"

Ve zbývajícím čase znovu zopakoval své instrukce týkající se autohypnózy a naučil ji, jak čelit touze po cigaretě s pomocí autohypnózy a zvýšeného uvědomění si faktu, že k životu své tělo potřebuje a že ho vystavuje působení jedu. Byla to vynikající konzultace. Mike odvedl skvělou práci: navázal s Marií dobrý vztah a postupně dosáhl všech svých cílů. Marie odcházela z ordinace očividně spokojená jak s Mikem, tak s výsledkem, kterého dosáhli.

Potom jsem o této společné hodině přemýšlel. Přestože mě konzultace uspokojila po profesionální stránce, nezískal jsem onu osobní podporu a uznání, po kterých jsem toužil. Mike pochopitelně neměl ani ponětí, co vlastně po něm doopravdy chci. Těžko jsem mohl svému podstatně mladšímu kolegovi přiznat své nezralé potřeby. Ještě ke všemu vůbec netušil, jak obtížně se mi s Marií pracuje a jak herkulovské úsilí mě sezení s ní stojí — před ním hrála snad z čiré zvrácenosti vzornou pacientku. Všechny tyto mé bolístky zůstaly pochopitelně Mikovi a Marii skryté. Pak jsem začal přemýšlet *o nich dvou* — o jejich nesplněných přáních, skrytých úvahách a jejich názorech na proběhlé sezení. Napadlo mě, jaké by to bylo, kdybychom — tedy Mike, Marie a já — třeba za rok napsali, co si z této společně strávené hodiny vybavujeme. Jak dalece bychom se shodli? Mám podezření, že nikdo z nás by nebyl schopný podívat se na tu hodinu z pohledu druhého. Ale proč až za rok? Předpokládejme, že bychom to napsali odted' za týden? Anebo právě teď? Byli bychom schopni rekapitulovat a zaznamenat pravdivě a jednoznačně průběh té hodiny?

Tohle není triviální otázka. Na základě informací, které se pacienti rozhodnou sdělit o událostech, které se dávno předtím staly, si terapeuti navykli věřit,

že zrekonstruuji celý život: že jsou schopni odhalit klíčové události, které ovlivnily raná léta, skutečnou povahu vztahů s každým z rodičů, vztahy mezi rodiči navzájem, vztahy mezi sourozenci, rodinný systém, vnitřní zážitky doprovázející úzkosti a kotrmelce v dětství, povahu raných let a strukturu přátelství během dospívání.

Pokud nejsme schopni zachytit realitu byt' jen jediné hodiny, mohou terapeuti nebo historikové či snad životopisci rekonstruovat život alespoň do určité míry přesně? Před lety jsem provedl experiment, ve kterém jsme s pacientkou každý zvlášť zapisovali, jak jsme vnímali jednotlivé společně strávené terapeutické hodiny. Když jsme později své zápisy porovnali, bylo někdy těžko uvěřitelné, že popisujeme tutéž hodinu. Dokonce i pohledy na to, co bylo skutečně užitečné, se různily. Moje elegantní interpretace? Jako by ji nikdy ani neslyšela! Místo toho si pamatovala a vysoce cenila mé občasné osobní poznámky, které někdy dělám.*

V těchto chvílích touží člověk po nějakém arbitru reality nebo nějakém oficiálním snímku té hodiny, ze kterého by bylo všechno jasné. Je znepokojující, když si uvědomíme, že realita je iluzí nebo přinejlepším demokratizací vnímání, které je založeno na konsenzu účastníků.

Kdybych měl já napsat shrnutí té hodiny, strukturoval bych ji kolem dvou zvlášť „skutečných“ okamžiků: mířím k těm dvěma upřeným pohledům mezi Marií a Mikem a pak k okamžiku, kdy se Marie usmála a přikývla. První úsměv následoval po Mikově radě, aby Marie dopodrobna probrala svou bolest se svým zubním lékařem; ten druhý úsměv se objevil, když Mike pro zdůraznění své myšlenky vyzdvihl, že by Marie nedala svému psovi otrávené jídlo.

Později jsem si s Mikem o té hodině dlouho povídal. Z profesionálního hlediska považoval svou konzultaci za úspěšnou. Marie byla dobrým médiem pro

* Tyto odlišné pohledy byly později publikovány v *Every Day Gets a Little Closer: A Twice Told Therapy* (New York, Basic Books, 1974).

hypnózu a on dosáhl všech svých cílů. Navíc to byl příjemný osobní zážitek po špatném týdnu, během kterého musel dát hospitalizovat dva pacienty a měl slovní přestřelku s šéfem oddělení. Těšilo ho, že jsem byl svědkem toho, jak obratně a účinně své sezení vedl. Byl mladší než já a vždy si mé práce velmi vážil. Můj názor pro něj mnoho znamená. Jak ironické, že já mu poskytl to, co jsem sám očekával od něj.

Zeptal jsem se ho na ty dva úsměvy. Dobře si je pamatoval a byl přesvědčen, že vyjadřovaly porozumění a souhlas. Ty úsměvy, které se objevily ve chvílích nejpřesvědčivější argumentace, potvrzovaly, že Marie pochopila a že na ni jeho argumenty zapůsobily.

Přesto byla moje interpretace těch úsměvů odlišná — znal jsem Marii už dlouho. Vezměme ten první úsměv, poté co Mike navrhl, aby Marie získala více informací od svého zubního lékaře, doktora Z. Jaký příběh se skrýval za Mariiným vztahem k němu?

Poprvé ho potkala před dvaceti lety, byl jejím spolužákem na univerzitě v Mexico City. Tehdy se jí značně horlivě, ale neúspěšně dvořil. Pak o něm dlouho neslyšela, až do autonehody svého manžela. Doktor Z., který se také přestěhoval do Spojených států, pracoval v nemocnici, kam přivezli jejího manžela po havárii, byl hlavním zdrojem lékařských informací a Mariinou oporou během těch dvou týdnů, kdy její manžel ležel v předsmrtném komatu s osudným zraněním hlavy. Téměř okamžitě po manželově smrti se doktor Z., přestože byl ženatý a měl pět dětí, začal o Marii znovu pokoušet a začal jí dělat sexuální návrhy. S hněvem ho odmítla, ale nic si z toho nedělal. Telefonoval jí a vrhal na ni významné pohledy, kde se dalo — v kostele, dokonce i v soudní síni (zažalovala nemocnici za to, že svou nedbalostí způsobila manželovu smrt). Marie považovala jeho chování za odporné a odmítala ho čím dál ostřeji. Doktor Z. rezignoval, až když mu řekla, že se jí hnusí, že by byl tím posledním mužem na celém světě, se kterým by si něco začla, a že pokud ji bude nadále obtěžovat, všechno sdělí jeho hrůzu nahánějící ženě.

Při úrazu se Marie udeřila do hlavy a zůstala asi hodinu v bezvědomí. Když ji probrala mimořádně silná bolest, cítila se zoufale sama. Neměla žádné blízké přátele a obě její dcery trávily prázdniny v Evropě. Když se jí sestra v nemocnici zeptala na jméno jejího lékaře, zasténala: „Zavolejte doktora Z.“ Byl všeobecně pokládán za nejtalentovanějšího a nejzkušenějšího stomatochirurga v celé oblasti a Marie cítila, že je v sázce příliš, než aby se svěřila neznámému lékaři.

Během počátečních velkých chirurgických zákroků nedával doktor Z. své pocity najevo (zjevně odvedl vynikající práci), ale postupně vyplavávaly na povrch během postoperativních návštěv. Byl sarkastický, autoritativní a já myslím, že i sadistický. Přesvědčil sám sebe, že Marie hystericky přehání, a odmítal jí předepsat adekvátní léky proti bolesti nebo sedativa. Děsil ji svými jakoby mimochodem vyřčenými soudy o nebezpečných komplikacích a trvalých následcích v obličeji a hrozil jí, že pokud bude stále takto naříkat, přestane ji léčit. Když jsem s ním mluvil o Mariině potřebě zmírnění bolesti, náhle zaro-gantněl a neodpustil si mě poučít, že jako chirurg ví o bolesti daleko více než já. Vypadá to — naznačil — že mě už unavilo léčit pacientky pohovorem a rád bych přesedlal na něco jiného. A tak mi nezbylo než předepsat Marii sedativa *sub rosa* — pod slibem mlčení.

Po celé dlouhé hodiny jsem naslouchal, jak si Marie stěžuje na bolest a doktora Z. Byla přesvědčená, že se k ní bude chovat lépe, pokud teď s ústy a obličejem zkřiveným bolestí přetrpí jeho sexuální obtěžování. Návštěvy v jeho ordinaci byly ponižující. Kdykoli sestřička odešla z místnosti, vtípkoval v dvojsmyslných sexuálních narážkách a jakoby náhodou přejížděl rukama po jejích prsou.

Protože jsem nebyl schopen najít z této situace východisko, naléhal jsem na Marii, aby změnila lékaře. Nebo ať alespoň požádá o konzultaci jiného stomatochirurga — zavalil jsem ji jmény vynikajících konzultantů. Nenáviděla vše, co se s ní dělo, a nenáviděla doktora Z., ale všechny mé návrhy se setkaly s jejím „ale“ nebo s „ano, ale“. Tuhle hru hrála neuvěřitelně tvrdohlavě. Její hlavní „ale“ pramenily z toho, že ji léčit začal doktor Z., a proto on — a jedině on —

doopravdy věděl, co *se* děje v jejích ústech. Představa, že by měla viditelné následky na tváři nebo v ústech, ji děsila. (Vždy jí velmi záleželo na fyzickém vzhledu a v této chvíli, kdy znova vstupovala do světa volných žen, snad ještě daleko více.) Nic — ani hněv, ani hrdost, ani bezohledné doteky na prsou — nebylo tak důležité jako navrácení původního vzhledu a funkčnosti.

A ještě jedna důležitá okolnost hrála roli. Protože její pád způsobila tramvaj, která se náhle pohnula, zatímco ona vystupovala, zažalovala také město. V důsledku svého zranění ztratila zaměstnání a její finanční situace byla hrozivá. Počítala se značným finančním odškodněním a měla strach znepřátelit si doktora Z., jehož zpráva o rozsahu zranění a následcích má zásadní význam pro to, zda vyhraje soud.

A tak se Marie a doktor Z. dostali do podivného tanečku, jehož kroky určoval odvržený zubař, žaloba o milion dolarů, zlomená čelist, několik vyražených zubů a ohmatávání prsou. A do tohoto mimořádného víru utrousil Mike — aniž by pochopitelně cokoli z předešlého tušil — svou nevinnou a rozumnou radu, aby se Marie kvůli lepšímu pochopení bolesti obrátila na svého lékaře. A to byl ten okamžik, kdy se Marie usmála.

Podruhé se usmála, když se Mike zeptal stejně nevinně: „Přece byste nedala svému psovi otrávené jídlo, že?“

I za tímto úsměvem se skrýval příběh. Před devíti lety dostali Marie a Charles, její manžel, psa - mimořádně ošklivého jezevčíka, který se jmenoval Elmer. Přestože Elmer vlastně patřil Charlesovi a Marie měla ke psům averzi, postupně si Elmera oblíbila a ten potom po celá léta spal v její posteli.

Elmer zestárl, začal kulhat, trpěl artritidou a po Charlesově smrti vyžadoval na Marii tolik pozornosti, že jí možná i velmi dobře posloužil — zaneprázdněnost je častým přítelem truchlících a poskytuje požehnané rozptýlení v prvních stádiích zármutku. (V našich kulturách může zaneprázdněnost vyvolat samo zařizování pohřbu a všechny ty administrativní práce kolem zdravotního pojištění a majetkového vypořádání.)

Přibližně po roce psychoterapie Mariiny deprese ustoupily a žena se soustředila na nové uspořádání života. Byla přesvědčena, že šťastná může být pouze tehdy, pokud si najde životního partnera. Všechno ostatní bylo jen jakousi předehrou — jiný typ přátelství a všechny další zážitky byly jen cestami, jak vyplnit čas, než začne nový život s nějakým mužem.

A právě tady vytvořil obrovskou bariéru mezi Marií a jejím novým životem Elmer. Byla rozhodnuta najít si muže, nicméně Elmer byl zjevně přesvědčený, že v domácnosti už jednoho muže má — jeho. Vrčel na neznámé, zejména muže, a chňapal po nich. Stal se až zvráceně inkontinentním, odmítal močit venku, čekal, dokud ho někdo nepustil do domu, a pak znečistil koberec v obývacím pokoji. Nepomáhaly ani tresty ani výcvik. Pokud ho Marie nechala venku, vyl tak strašlivě, že sousedí bydlicí až o několik domů dále telefonovali a požadovali nebo prosili, aby s tím něco udělala. Pokud Elmera jakýmkoli způsobem potrestala, odbelhal se znečistit koberec ještě v dalších pokojích.

Elmerův pach prosákl celým domem. Návštěvníka udeřil do nosu hned u vchodových dveří a žádné větrání, šamponování, deodorování a vonění nedokázalo Mariin dům očistit. Strašně se styděla zvat k sobě jakékoli návštěvy, a tak se z počátku snažila vracet pozvání návštěvníků tím, že je pozve do restaurace. Postupně se vzdala myšlenky, že by kdy mohla vést opravdový společenský život.

Nejsem právě milovníkem psů, ale tenhle byl zřejmě ještě horší než většina ostatních. S Elmerem jsem se potkal jednou, když ho Marie přivedla do mé ordinace — zlomyslné stvoření, které vrčelo a během celého hodinového sezení si hlučně olizovalo genitálie. Možná právě tam a tehdy jsem došel k názoru, že Elmer bude muset odejít. Odmítal jsem myšlenku, že by zničil Marii život. Nebo mně.

Jenže tu byly značné překážky. Nespočívaly v tom, že by Marie byla nerozhodná. V domě před časem žila i jiná osoba, která měla na svědomí šíření zápachu — nájemnice, která podle Marie držela dietu založenou na rozkládajících se rybách. Tehdy jednala Marie okamžitě. Následovala mou radu a zvolila přímou

konfrontaci. A když nájemnice odmítla změnit své stravovací návyky, Marie neváhala ani okamžik a požádala ji, aby se vystěhovala.

Jenže u Elmera to bylo něco jiného. Byl to Charlesův pes a v Elmerovi něco z Charlese vlastně žilo i nadále. Donekonečna jsem s Marií rozmlouval o jejich možnostech. Dlouhá a časově i finančně náročná veterinární léčba Elmerovy inkontinence byla k ničemu. Návštěvy veterinárního psychologa a cvičitele také žádné ovoce nepřinesly. Marie si pomalu a smutně uvědomovala (podporována pochopitelně mnou), že se s Elmerem bude muset rozloučit. Obtelefonovala všechny své známé a ptala se jich, zda by Elmera nechtěli, ale nikdo z nich nebyl takovým bláznem, aby toho psa adoptoval. Dala inzerát do novin, ale ani návrh bezplatných dodávek psí potravy věci nepomohl.

Blížilo se neodvratné rozhodnutí. Dcery, přátelé, veterinář — všichni na Marii naléhali, aby dala Elmera „uspat“. A já pochopitelně, skryt za scénou, jsem ji jemně k tomuto rozhodnutí vedl také. Marie konečně souhlasila. Ukázala palcem k zemi a jednoho kalného rána vzala Elmera na poslední návštěvu k veterináři.

Vzápětí se však vynořil problém z nečekané strany. Mariin otec, který žil v Mexiku, natolik zeslábl, že Marie zvažovala, zda mu nemá nabídnout, aby žil u ní. To mi přišlo jako dost nešťastné řešení, protože Marie se svého otce natolik bála a natolik ho neměla ráda, že s ním prakticky po celé roky téměř nekomunikovala. Velká touha uniknout jeho tyranii byla ostatně nejzávažnějším faktorem, proč se před osmnácti lety rozhodla odejít do Spojených států. Myšlenka, že ho pozve k sobě, byla motivována spíše pocitem viny než obavami nebo láskou. Marii jsem na to upozornil a také jsem se jí zeptal, zda je rozumné vytrhnout osmdesátiletého starce, který neumí anglicky, z jeho prostředí. Nakonec mi dala za pravdu a zprostředkovala otcí pečovatelskou službu v Mexiku.

A Mariin názor na psychiatrii? Často o tom žertovala s přáteli: „Jen zajděte za psychiatrem. Jsou úžasní. Nejdřív vám řeknou, abyste vyhodili nájemnici. Pak vás přimějí dát vlastního otce do ústavu. A nakonec vás přinutí zabít vlastního psa!“

Usmála se, když se k ní Mike naklonil a jemně se zeptal: „Přece byste nedala svému psovi otrávené jídlo, že?“

Takže z mého úhlu pohledu neznamenaly Mariiny dva úsměvy okamžiky, kdy souhlasila s Mikem, ale byly to spíš úsměvy ironické, úsměvy, které říkaly: „Kdybyste tak věděl...“ Když jí Mike radil promluvit si se zubním lékařem, představuji si, co jí asi tak prolétlo hlavou: „Popovídat si s doktorem Z.? Úžasný nápad! Nic jiného nedělám! Až budu zdravá a budu mít po všech soudech, popovídám si ještě s jeho ženou a se všemi, koho znám. Všem povím o tom bastardovi pravdu, a to tak hlasitě, že mu bude nadosmrti zvonit v uších.“

A ten úsměv, když byla řeč o otráveném psím jídle, byl zcela jistě také ironický. Musela si myslet: „Ach, nedala bych mu otrávené psí jídlo — dokud by trochu nezestárl a nezačal by mě otravovat. Pak bych ho vyřídila — a to rychle!“

Když jsme během následujícího individuálního sezení mluvili o konzultaci, zeptal jsem se jí na ty dva úsměvy. Pamatovala si je oba velmi dobře. „Když mi doktor C. poradil popovídat si s doktorem Z. o mé bolesti, začala jsem se najednou hrozně moc stydět. Najednou mě napadlo, zda jste mu o mně a doktoru Z. něco neřekl. Doktor C. na mě udělal velký dojem. Je to velmi přitažlivý muž. Je to ten typ muže, kterého bych chtěla mít ve svém životě.“

„A ten úsměv, Marie?“

„No, dostala jsem se do rozpaků. Nebude si doktor C. myslet, že jsem běhna? Když se nad tím opravdu zamyslím (což normálně nedělám), nemá to daleko ke kšeftaření — jsem příjemná k doktoru Z. a dovoluji jeho nechutnosti výměnou za pomoc v mém soudním sporu.“

„Takže ten úsměv znamenal...“

„Můj úsměv znamenal... proč vás tak zajímá můj úsměv?“

„Pokračujte, prosím.“

„Myslím, že můj úsměv říkal: Prosím vás, pane doktore, opusťme toto téma. Už mi neklad'te další otázky o doktoru Z. Jen doufám, že nevíte, o co mezi námi jde.“

A ten druhý úsměv? Ten druhý úsměv nebyl, jak jsem si myslel, ironickým znamením, které mělo souvislost s jejím psem, ale něčím docela jiným.

„Cítila jsem se divně, když doktor C. stále mluvil o psu a jedu. Víím, že jste mu o Elmerovi nic neřekl - jinak by si nevybral jako příklad psa.

" Tedv ?"

„No, neříká se mi to lehce. Ale i když to příliš nedávám najevo — neumím poděkovat - opravdu si vážím všeho, co jste pro mě během těch posledních měsíců udělal. Bez vás bych to nezvládla. Vyprávěla jsem vám svůj vtip o psychiatrech, který nadchl moje přátele — nejdřív nájemnice, pak otec a pak vás přimějí zabít psa!"

„Takže?"

„Takže si myslím, že jste překročil hranice role lékaře. Říkala jsem vám, že nebude jednoduché o tom mluvit. Myslím, že psychiatři tady nejsou od toho, aby dávali přímé rady. Možná jste se nechal unést svými osobními city ke psům a otcům!"

„A ten úsměv tedy znamenal...?"

„Panebože, vy ale dokážete naléhat! Ten úsměv znamenal: Ano, ano, pane doktore, rozumím vám. A teď rychle přejděme někam jinam. Už se mě neptejte na mého psa, nechci, aby z toho doktor Yalom vyšel špatně."

Měl jsem z její odpovědi smíšené pocity. Měla pravdu? Dovolil jsem svým pocitům, aby se mi připletly do cesty? Čím víc jsem o tom přemýšlel, tím hlouběji jsem byl přesvědčen, že to tak není. Vždy jsem měl k otci vroucí vztah a byl bych rád, kdybych ho mohl pozvat k sobě domů. A psi? Je pravda, že mi byl Elmer nesympatický, ale jsem si vědom, že mi psi nic neříkají, a tak jsem se pečlivě hlídal. Každý člověk, který situaci znal, radil Marii, aby se Elmera zbavila. Ano, byl jsem si naprosto jist, že jsem jednal v jejím nejlepším zájmu. Z toho důvodu mi nebylo příjemné, když jsem zjistil, že Marie chrání moji profesionalitu. Znělo to jako konspirace — jako bych připustil, že opravdu mám co skrývat. Ale také mi dala najevo svou vděčnost, a *to* mě naplnilo dobrým pocitem.

Náš rozhovor o úsměvech odkryl pro terapii tak bohatý materiál, že jsem odložil všechny své úvahy o protichůdných způsobech vnímání reality. Místo toho jsem pomohl Marii v analýze konceptu jejího sebepojetí v souvislosti s tím, jak se zkompromitovala s doktorem Z. Také prozkoumala své pocity vůči mně, a to daleko pocti vĕj i než předtím — včetně vděčnosti, zloby a obav ze závislosti.

Hypnóza jí pomohla snášet bolest po celé tři měsíce, dokud se zlomená čelist nezhojila a dokud neměla ústa i tvář zcela v pořádku a bolest zcela neustoupila. Její deprese povolily a hněv se zmírnil. Přesto, prese všechny tyto změny se mi nepodařilo Marii změnit tak, jak jsem chtěl. Zůstala hrdá, stále značně kritická a odmítala všechno nové. Naše sezení pokračovala, ale měli jsme toho stále méně a méně, o čem jsme chtěli hovořit, a tak jsme se o několik měsíců později dohodli, že se naše práce chýlí ke konci. Během dalších čtyř let mě Marie vždy po několika měsících vyhledala kvůli nějakým menším krizím a potom se už naše životní cesty nikdy nezkřížily.

Soud se táhl tři roky a rozsudek jí k jejímu zklamání přiznal jen malou částku. Zároveň odezněla její zlost na doktora Z. a přestala se zabývat svým rozhodnutím pozdvihnout proti němu hlas. Nakonec se provdala za milého staršího muže. Nevím, zda byla opravdu ještě někdy šťastná. Ale už si nikdy nezapálila další cigaretu.

Epilog

Mariina hodinová konzultace podala svědectví o hranicích poznání. Ačkoli ona, já i Mike jsme společně strávili hodinu, pro každého z nás to byl naprosto odlišný a nepředvídatelný zážitek. Ta hodina byla jakýmsi tryptichem, kdy každá část odrážela pohled, náladu a obavy svého vlastního tvůrce. Možná kdybych podal Mikovi o Marii víc informací, podobal by se jeho obraz více tomu mému. Ale co jsem mu měl z těch sta hodin strávených s ní vybrat? Svoje podráždění? Svou netrpělivost? Svou sebelítost, že jsem se nikam nedostal? Svou radost nad jejími pokroky? Své sexuální vzrušení? Svou akademickou zvě-

davost? Svou touhu změnit Mariiny představy, naučit ji podívat se dovnitř, snít, nechat se unést fantazií, rozšířit její horizonty?

Ale i kdybych strávil s Mikem celé hodiny a všechno mu řekl, stále bych nebyl schopen přiměřeně vyjádřit, co ve mně Marie vzbuzuje. Moje dojmy z ní, moje radost, moje netrpělivost nejsou přesně tím, co obvykle cítím. Hledám slova, metafory, analogie, ale stále to není přesně ono. Jsou to jen vzdálené příklady bohatých představ, které mi proběhly hlavou.

Poznání druhého člověka je blokováno bariérami, které způsobují zkreslení. Před vynálezem stetoskopu naslouchal lékař zvukům v těle tak, že přitiskl ucho na pacientův hrudní koš. Představte si dvě mysli přimknuté k sobě, jako když si dva nízké organismy vyměňují mikronukleidy, a dochází mezi nimi k přímému přenosu představ — to by bylo nepřekonatelné spojení.

Možná že v nějakém tisíciletí se takové spojení uskuteční — bude to absolutní protipól izolace, absolutní likvidace soukromí. Teď však existují obrovské bariéry, které takovému spojení myslí brání.

Zprv je tu bariéra mezi představou a jazykem. Myšlení probíhá v představách, ale ke komunikaci s někým jiným musíme transformovat představu do myšlenky a tu potom do jazyka. Tento proces od představy k myšlence a k jazyku je zrádný. Dochází ke zkreslení: bohatá rozsáhlá textura představ, její mimořádná plastičnost a pružnost, její osobitý nostalgický emocionální ráz — všechno to je ztraceno, když představu vyjádříme jazykem.

Velcí umělci se pokoušejí sdělit představu prostřednictvím sugescí, metafor, lingvistických obrátů, které mají evokovat podobnou představu u čtenáře. Ale nakonec si uvědomí, že jejich nástroje pro tento úkol nestačí. Zaposlouchejte se do Flaubertova nářku v románu *Paní Bovaryová*:

Je pravdou, že bohatství duše může být někdy zaplaveno suchopárností jazyka, neboť nikdo z nás není schopen vyjádřit přesné rozměry svých potřeb nebo myšlenek nebo bolestí. A lidská řeč je jako prasklý džbán,

na kterém vyklepáváme rytmus medvědího tance, zatímco toužíme vytvářet hudbu, která dosáhne až ke hvězdám.

Dalším důvodem, proč nikdy plně nepoznáme toho druhého, je, že jsme to my, kdo provádí výběr toho, co o sobě prozradíme. Marie hledala Mikovu pomoc v neosobních záležitostech — aby ji naučil zvládat bolest a přestat kouřit — a tak se rozhodla mu o sobě sdělit jen málo. Díky tomu Mike špatně pochopil význam jejích úsměvů. Já toho věděl o Marii a jejích úsměvech víc, ale ani já nepochopil jejich význam. To, co jsem o ní věděl, byl jen malý fragment toho, co mi chtěla a mohla o sobě říci.

Kdysi jsem pracoval ve skupině s pacientem, který mě během dvou let terapie jen zřídka přímo oslovil. Jednoho dne však Jay mě i ostatní členy skupiny překvapil. Prohlásil („svěřil se“ — jak sám řekl), že všechno, co kdy ve skupině řekl — jeho zpětná vazba ostatním, jeho sebeodhalování, všechna jeho hněvivá i vstřícná slova — vlastně říkal jen kvůli mně. Jay rekapituloval ve skupině své životní zkušenosti z rodiny, kde toužil po otcově lásce, ale nikdy si o ni neřekl, nemohl. Ve skupině se účastnil mnoha dramát, ale vždy s otazníkem, co si o tom budu myslet já. Ačkoli předstíral, že mluví k ostatním členům skupiny, mluvil vlastně ke mně a trvale hledal můj souhlas a oporu.

Po jeho přiznání se celá moje konstrukce sesypala. Myslel jsem si, že ho dobře znám, myslel jsem si to před týdnem, před měsícem, před šesti měsíci. Ale nikdy jsem nepoznal onoho skutečného, tajemného Jaye — a po jeho přiznání jsem musel svou představu přestavět a přiznat jí nové významy. Ale jak dlouho zůstane tento nový Jay, tento měnící se Jay nezměněný? Jak dlouho to bude trvat, než odhalí další tajemství? Jak dlouho to bude trvat, než obnaží další vrstvu? Věděl jsem, že čím více se budeme posouvat do budoucnosti, tím nekonečnější řada Jayů se bude postupně vynořovat. Toho *pravého* však nikdy nezachytím.

Třetí bariéru plného poznání druhého člověka nezpůsobuje ten, kdo se otevírá, ale ten druhý, příjemce, který musí obrátit pořadí kroků a přeložit jazyk

zpátky do představy - do způsobu, který umí mysl přečíst. Je velmi nepravděpodobné, že představa příjemce bude totožná s původní představou vysílače. Toto vše navíc znásobuje chyba zaujatosti. Deformujeme jiné tím, že na ně přenášíme své oblíbené myšlenky a postoje. Tento proces krásně popsal Proust:

Fyzickou schránku bytosti, kterou vidíme, naplňujeme všemi našimi představami, které jsme si o ní již vytvořili, a v uceleném obraze, který nám tak vznikl, zaujímají tyto představy zcela jistě ústřední postavení. Nakonec vyplní natolik přesně a bezezbytku křivky tváří, sledují linii nosu, harmonicky souznějí se zvukem hlasu, že to vypadá, jako by to vše byla jen jakási transparentní obálka, protože pokaždé když vidíme tvář nebo slyšíme hlas, slyšíme a vidíme své vlastní představy o člověku, kterého poznáváme a kterému nasloucháme.

„Pokaždé když vidíme tvář... vidíme své *vlastní představy o člověku*, kterého poznáváme a kterému nasloucháme" - tato slova poskytují klíč k pochopení mnoha vztahů, které ztroskotaly. Dan, jeden z mých pacientů, navštěvoval meditační hodiny, při nichž se zapojil do léčebného meditativního postupu, během kterého se dva lidé drží několik minut za ruce, upřeně si navzájem hledí do očí a hluboce jeden o druhém meditují, přičemž se pak tento postup opakuje s jinými partnery. Po mnoha takových interakcích byl Dan schopen zřetelně mezi partnery rozlišovat: zatímco u některých vnímal pouze slabé spojení, s jinými pociťoval silné pouto, natolik mocné, že byl přesvědčen, že vstoupil do duševního spojení s další spřízněnou duší.

Kdykoli Dan o těchto zážitcích hovořil, musel jsem krotit svůj skepticismus a racionální přístup: „Duchovní spojení, no jasně! To, o co tu, Dane, jde, je autistický vztah. Neznáte toho člověka. Řečeno slovy Prousta, zaplnil jste jeho tělesnou schránku atributy, které byste si tam přál mít. Zamiloval jste se do svého vlastního výrobku."

Pochopitelně jsem nikdy své názory explicitně nevyjádřil. Nemyslím, že by Dan chtěl pracovat s někým tak skeptickým. Přesto jsem si však jist, že jsem svůj názor sdělil mnoha nepřímými způsoby — tázavým pohledem, načasováním komentářů a dotazů, svým zájmem o některá témata a lhostejností vůči jiným.

Dan všechny tyto náznaky zachytil a v sebeobraně citoval Nietzscheho, který kdesi prohlásil, že když se poprvé s někým setkáme, víme o něm všechno; při dalších setkáních už člověka zaslepí vlastní vědění. Nietzscheho si velmi vážím a ten citát mě uzemnil. Možná že během prvního setkání nejsme tak bdělí, možná jsme se ještě nerozhodli, jakou osobu vytvořit. Možná je první dojem přesnější než druhý nebo třetí, ale stále to má dost daleko k duševnímu spojení s ostatními. A navíc, jakkoli byl Nietzsche dobrým pozorovatelem v řadě oblastí, odborníkem na interpersonální vztahy právě nebyl — žil vůbec kdy osamělejší a izolovanější člověk?

Měl Dan pravdu? Je možné, že se mu pomocí nějakého mystického kanálu podařilo objevit něco živoucího a skutečného o druhém člověku? Nebo prostě jen vtěsnil své vlastní představy a touhy do nějakého lidského profilu — profilu, který shledal atraktivním pouze proto, že vzbuzoval základní, příjemné, milující asociace?

Nikdy jsme nemohli Danovy meditační hodiny rozebrat, protože tento léčebný postup dodržuje pravidlo „vznešeného mlčení“ — není povoleno o čemkoli hovořit. Jenže Dan se několikrát setkal ve společnosti s nějakou ženou, vyměnili si dlouhé pohledy a on pocítil duševní souznění. Kromě vzácných výjimek zjistil, že duševní spojení je přeludem. Zenu svým předpokladem, že je mezi nimi nějaké hluboké pouto, většinou zneklidnil nebo vylekal. Někdy Danovi trvalo dost dlouho, než si to uvědomil. A já si připadal krutý, když jsem ho se svým pohledem na realitu konfrontoval.

„Dane, vezměme si ten silný pocit blízkosti, který vnímáte u Diany - nedá se vyloučit, že měla na mysli třeba nějaký vztah někdy v budoucnu, ale koukněme se na fakta. Nereaguje na vaše telefonáty, žila dosud s nějakým mužem, teď se s ním chce rozejít a chystá se žít s někým jiným. Cožpak to nevidíte?“

Občas se stalo, že žena, do jejíchž očí se Dan dlouze zadíval, *zažila* tentýž pocit hlubokého duchovního spojení a oba spojila láska - jenže ta láska vždy rychle pominula. Někdy jen prostě bolestně zmizela, někdy se změnila v divoká žárlivá obvinění. Často Dan, jeho přítelkyně nebo oba skončili v depresích. Ať už se odcházející láska odebrala kamkoli, konečný výsledek byl stále týž — ani jeden nezískal to, co od druhého očekával.

Jsem přesvědčený, že při prvních blouznivých setkáních si Dan i žena špatně vyložili, co v druhém viděli. Každý z nich viděl odraz svého vlastního úpěnlivého raněného pohledu a zaměnili jej za touhu a naplnění. Byli jako ptáčata se zlomenými křídly, která se snaží létat tak, že se přimknou k sobě navzájem. Lidé, kteří pocítují prázdnotu, se nikdy nevyléčí tím, že se spojí s jiným neúplným člověkem. Naopak, pokud se spojí dvě ptáčata se zlomenými křídly, budou se jen nemotorně potácet. Ani sebevětší trpělivost jim nepomůže vzlétnout. Nakonec se musí od toho druhého oddělit a pokusit se zhojit rány každý zvlášť.

To, že nejsme schopni druhého člověka poznat, se odráží nejenom v potížích, které jsem popsal — hluboké struktury představy a jazyka, záměrná i nezáměrná rozhodnutí člověka neotvírat se, zkreslující zrak pozorovatele — ale také v obrovské bohatosti a složitosti každé lidské bytosti. Zatímco se výzkumné programy snaží rozkrýt elektrickou a biochemickou aktivitu mozku, proud zkušeností každého člověka je natolik komplexní, že nám zřejmě technologii čtení myšlenek navěky vzdálí.

Julian Barnes v próze *Flaubertův papoušek* krásným vrtošivým způsobem popisuje nevyčerpatelnou složitost člověka. Autor se rozhodl objevit skutečného Flauberta, člověka z masa a kostí, který se skrývá za všeobecně známou představou. Frustrovaný přímými tradičními metodami všech životopisů přistupuje Barnes k zachycení Flaubertovy podstaty nepřímými prostředky: hovoří například o jeho zálibě ve vlcích, o tom, že cítil silnou náklonnost ke zvířatům, nebo o množství různých metod (a barev), které použil, když popisoval oči Emmy Bovaryové.

Barnes pochopitelně nikdy kvintesenci Flauberta jako člověka nezachytí, a tak si nakonec stanoví skromnější úkol. Při návštěvách dvou Flaubertových muzeí -jednoho v domě, kde Flaubert vyrůstal, a druhého tam, kde žil v dospělosti — si Barnes všimne vycpaného papouška, o kterém obě muzea prohlašují, že to je právě ten papoušek, který byl předobrazem papouška Lulu, který hrál významnou roli v próze *Prostá duše*. Tato situace v Barnesovi probudí pátrací reflexy: když už, ksakru, není schopen zmapovat Flauberta, alespoň rozhodne, který papoušek je ten pravý a který je podvodem.

Fyzický zjev těch dvou papoušků moc nepomůže, protože jsou si velmi podobní. Navíc oba naprosto odpovídají Flaubertovu publikovanému popisu Lulu. Potom v jednom muzeu poskytne staříčkový kustod důkaz, že pravý je ten jeho papoušek, protože má na bidýlku razítko „Muzeum města Rouen“, a potom ukáže Barnesovi fotokopii účtenky, která dokazuje, že si Flaubert před více než sto lety tohoto papouška půjčil (a později vrátil) z místního muzea. S radostí, že je tak blízko řešení, spěchal Barnes do druhého muzea, kde zjistil, že konkurenční papoušek má na bidýlku totéž razítko. Později se dal do řeči s nejstarším žijícím členem spolku *Société des Amis de Flaubert*, který mu řekl, jak to s těmi papoušky doopravdy je. Krátce předtím než muzea zahájila svou činnost (dlouho po Flaubertově smrti), zašel jeden i druhý kurátor do městského muzea s kopií potvrzenky v ruce a požadovali pro své muzeum Flaubertova papouška. Jednoho i druhého kurátora zavedli do obrovské místnosti s vycpanými zvířaty, kde bylo mimo jiné i minimálně padesát naprosto identických vycpaných papoušků! Každému kurátorovi pokynuli: „Vyberte si.“

Nemožnost rozhodnout, který papoušek je ten pravý, ukončila Barnesovu víru, že je možné postihnout skutečného Flauberta nebo kohokoli skutečného. Jenže mnoho lidí nikdy nepochopí šílenství takového hledání a nadále věří, že když dostanou patřičné informace, mohou člověka definovat a vysvětlit. Názory na vypovídací hodnotu osobnostní diagnózy se mezi psychiatry a psychology různí. Někteří věří v úspěšnost takového podniku a celou svou kariéru věnují

ještě větší nozologické přesnosti. Jiní, a k nim patřím i já, se podivují nad tím, že může vůbec někdo brát takovou diagnózu vážně — vždyť nemůže být nikdy považována za víc než za prostý shluk symptomů a rysů chování. Tak či onak se nacházíme pod stále se zvyšujícím tlakem (ze strany nemocnic, pojišťovacích společností, vládních institucí), který vyžaduje sumarizaci člověka diagnostickými frázemi a v numerických kategoriích.

Dokonce i nejliberálnější systém psychiatrické nomenklatury se staví nepřátelsky k jiným systémům. Pokud se k lidem chováme tak, že věříme, že je můžeme rozškatulkovat, nikdy ani nerozpoznáme ty částčky, ony životně důležité části, které se do žádné kategorie nevejdou, natož abychom byli schopni je ocenit. Uzavření vztahu vždy předpokládá, že toho druhého člověka nikdy zcela nepoznáme. Kdybych byl přinucen označit nějakou oficiální diagnostickou nálepkou Marii, držel bych se poučky popsané v DSM-III-R (současná psychiatricko--diagnostická a statistická příručka) a došel bych k přesné a oficiálně znějící šestibodové diagnóze. A já přesto vím, že by to mělo jen velmi málo společného s tou Marií z masa a kostí, s Marií, která mě vždy dokázala překvapit a byla pro mě vždy neuchopitelná, s Marií se dvěma úsměvy.

KAPITOLA OSMÁ

Tři neotevřené dopisy

„První jsem dostal v pondělí. Ten den začal jako každý jiný. Dopoledne jsem strávil nějakým referátem a kolem poledne jsem sešel na konec své příjezdové cesty, abych si vybral poštu — většinou ji čtu při obědě. Z nějakého důvodu, sám nevím proč, jsem měl předtuchu, že se ten den něco stane. Přišel jsem k poštovní schránce a... a..."

Saul nemohl dál. Hlas se mu zlomil. Sklonil hlavu a snažil se ovládnout. V tak hrozném stavu jsem ho ještě neviděl. Rysy měl strhané zoufalstvím a vypadal daleko starší než na svých šedesát tři let. Jeho napuchlé psí oči byly rudé a z pokožky plné skvrn prýštily krůpěje potu.

Po několika minutách pokračoval. „Viděl jsem, že poštou přišel... já... já už nemůžu... já vůbec nevím, co mám dělat..."

Za ty tři nebo čtyři minuty, co u mě seděl v ordinaci, se sám dostal do stavu hlubokého rozrušení. Začal rychle dýchat — vdechoval krátce, prudce a mělce. Hlavu si položil mezi kolena a zadržel dech, ale bezúspěšně. Pak se zvedl ze židle, přecházel sem a tam po mé ordinaci a snažil se dýchat co nejmohutněji. Ještě trochu této hyperventilace a určitě se mi tu zhroutí. Přál jsem si mít u sebe papírový pytlík, který bych mu dal nafouknout. Skoda, ten starý lidový prostředek účinkuje úžasně (stejně dobře jako jiné prostředky proti hyperventilaci), a tak jsem se ho snažil zklidnit alespoň tím, že jsem na něj mluvil.

„Saule, nic vám nehrozí. Přišel jste za mnou, abych vám pomohl, a to je přesně to, co po celá léta dělám. Společně to zvládneme. Řeknu vám, co máte dělat. Začneme tím, že se tady položíte na pohovku a budete se soustředit na svůj dech. Nejdřív dýchejte zhluboka a rychle a potom budeme postupně zpomalovat. Chci, abyste se soustředil na jedinou věc a na nic jiného. Vnímáte mě? Jen sledujte, jak vzduch proniká do vašeho nosu - je vždy chladnější než ten, který z nosu uniká. Soustřed'te se na to. Brzy si všimnete, že když budete dýchat pomaleji, bude vzduch, který vydechujete, ještě teplejší.“

Moje sugesce byla účinnější, než jsem čekal. Během několika minut se Saul uvolnil, dech se zpomalil a výraz paniky zmizel.

„Teď vypadáte lépe, Saule. Pojd'me se vrátit k práci — nezapomeňte, že mě musíte trochu vtáhnout do děje. Neviděli jsme se tři roky. Řekněte mi všechno, chci znát každý detail.“

Detaily jsou báječná věc. Poskytují informace, zklidnění a zaútočí na úzkost z izolace: pacient cítí, že když už jste se dozvěděl všechny podrobnosti, že jste vlastně vstoupil do jeho života.

Saul se rozhodl se k minulosti nevracet. Pokračoval v popisu nedávných událostí, v příběhu, který předtím přerušil.

„Vyndal jsem poštu a vrátil se domů, zběžně přehlédl nezbytný stoh reklam a charitativních výzev. A pak jsem to uviděl - obrovskou hnědou úřední obálku ze Stockholmského výzkumného ústavu. Nakonec tedy přišla. Celé týdny mě obcházela hrůza, že ten dopis dostanu, a teď nakonec přišel a já nebyl schopen ho otevřít.“ Odmlčel se.

„A co se stalo potom? Nic nepřeskakujte.“

„Myslím, že jsem se jen zhroutil v kuchyni na židli a tam jsem seděl. Pak jsem zalepenou obálku přeložil a schoval do zadní kapsy kalhot. *Začal* jsem si připravovat oběd.“ Další pauza.

„Jen pokračujte. Nic nevynechávejte.“

„Uvařil jsem si dvě vajíčka a vyrobil z nich pomazánku. Možná to zní divně, ale chlebičky s vaječnou pomazánkou mě vždy uklidní. Jím je, když mě

něco rozhodí - bez salátu, bez rajčat, bez nakrájeného celeru nebo cibule. Jen rozmačkaná vajíčka, sůl, pepř, majonéza - a to všechno natřu na velmi jemný bílý chléb."

„A pomohlo to? Uklidnily vás ty chlebičky?"

„Bylo těžké je vůbec připravit. Nejdřív mě rozptylovala ta obálka - ostré rohy mě tlačily na zadku. Vytáhl jsem dopis z kapsy a začal jsem si s ním hrát. Dovedete si to představit - držel jsem ho proti světlu, potěžkával v ruce a snažil se odhadnout, kolik asi tak má stránek. Ne že by to hrálo nějakou roli. Věděl jsem, že zpráva, která jev něm, bude stručná - a krutá."

Přestože moje zvědavost narůstala, rozhodl jsme se nechat Saula vyprávět příběh po svém a jeho vlastním tempem.

„Jen pokračujte."

„Dobrá, jedl jsem ty sendviče. Dokonce jsem je jedl tak, jak jsem to dělal, když jsem byl malý - nejdřív jsem slízal tu pomazánku. Ale nepomohlo to. Potřeboval jsem něco silnějšího. Ten dopis mě strašně ničil. Nakonec jsem ho zastrčil do šuplíku ve své pracovně."

„A stále neotevřený?"

„Ano, neotevřený. A tak i zůstal. Proč ho otvírat? Stejně vím, co v něm je. Číst ta slova černé na bílém by bylo jenom sypání soli do otevřené rány."

Nevěděl jsem, o čem to Saul mluví. Nevěděl jsem ani o jeho spojení se Stockholmským ústavem. Hořel jsem zvědavostí, přesto jsem nacházel nějaké zvrácené potěšení v tom, že jsem příběh neurychloval. Moje děti se mi vždy smějí, protože když dostanu dárek, okamžitě se na něj vrhnu a rozbálím ho hned v tom okamžiku, jak se mi dostane do rukou. Zcela jistě byla moje trpělivost v tu chvíli známkou toho, že jsem zřejmě dospěl do určitého stadia dospělosti. Proč ten spěch? Saul mi to brzy vysvětlí.

„Druhý dopis přišel o osm dní později. Obálka byla stejná jako ta první. Uložil jsem ji, také neotevřenou, na tu první do toho stejného šuplíku pracovního stolu. Jenže tím, že jsem je schoval, jsem stejně ničeho nedosáhl. Nedokázal

jsem na ně přestat myslet - a už jen to pomýšlení jsem nemohl snést. Kéž jsem nikdy do toho Stockholmského ústavu nevskočil!" Povzdychl si. „Pokračujte."

„Posledních několik týdnů mě pronásleduje spousta utkvělých představ. Určitě chcete tohle všechno vědět?" „Určitě. Vyprávějte mi o nich."

„Dobrá, někdy jsem si představoval, že jsem u soudu. Stojím před členy ústavu — mají paruky a taláry. Postupuji výborně. Odmítám obhájce a všechny oslním tím, že vyvrátím každé obvinění. Brzy vyjde najevo, že nemám co skrývat. Soudci se dostávají do úzkých. Jeden po druhém opouštějí kolbiště a spěchají, aby byli prvními, kdo mi bude gratulovat a kdo mě požádá o odpuštění. To je jeden typ snu. Je mi po něm o něco lépe. Ty ostatní už tak dobré nejsou, jsou morbidní." „Vyprávějte je."

„Někdy cítím, jako by mě něco svíralo, a mám strach, že mám infarkt, skrytý infarkt. Mám všechny symptomy — nic mě nebolí, jen se mi těžce dýchá a cítím svírání na hrudi. Snažím se nahmatat pulz, ale nějak to nejde, nemohu ho nalézt. Když nakonec tep zachytím, nejsem schopen určit, zda je to tep radiální tepny, nebo jemných vlásečnic v prstech, kterými svírám zápěstí.

Pulz mám kolem dvaceti šesti úderů za čtvrt minuty. Dvacet šest krát čtyři je sto čtyři za minutu. Potom přemýšlím, jestli sto čtyři tepů za minutu je dobře, nebo špatně. Nevím, jestli skrytý infarkt doprovází rychlý, nebo pomalý pulz. Bjorn Borg má pulz padesát úderů za minutu, to jsem alespoň slyšel.

Potom si představuji, že tu tepnu rozříznu, uvolním tlak a nechám krev vytékat. Jak dlouho by to při sto čtyřech úderech za minutu trvalo, než by mě obestřela tma? Potom přemýšlím, jak tep zrychlit, aby krev tekla rychleji. Mohu si zacvičit na svém rotopedu. Během několika minut bych měl pulz na sto dvaceti za minutu. Někdy si představuju, že moje krev naplňuje papírový pohárek. Slyším každé její šplouchnutí o stěny voskového pohárku. Možná by sto takových kapek napl-

nilo pohár — to je jen padesát vteřin. Pak přemýšlím o tom, jak si podřezat žíly na zápěstích. Kuchyňským nožem? Tím malým ostrým s černou rukojetí? Nebo břitvou? Jenže takové břitvy už neexistují — jen ty bezpečné zasouvací. Nikdy předtím jsem nevnímal, jak mi po těle přejíždí ostří nože. Napadlo mě, že třeba tímto způsobem odejdu i já. Bez kdovíjakého kraválu. Možná si na mě někdo vzpomene v nějaké slabé chvílce, tak jako já myslím na dávnou břitvu s jediným ostřím.

Jenže břitva stále ještě existuje. Existuje díky mým myšlenkám. Víte, dnes už nežije nikdo z těch, které jsem znal jako dospělé, když jsem byl dítě. Takže já jako dítě jsem vlastně mrtvý. Jednoho dne — možná zítra, možná za čtyřicet let — nebude žít nikdo, kdo mě *vůbec kdy* znal. Až k tomu dojde, budu *doopravdy* mrtvý — protože nebudu existovat v ničích vzpomínkách. Často mě napadá, že někdo velmi starý je posledním žijícím člověkem, který znal jiného člověka nebo více lidí. Když ten starý člověk zemře, zemrou i ti ostatní, zmizí z živé paměti. Ptám se sám sebe: Který člověk je to v mém případě? Čí smrt ze mě udělá doopravdy mrtvého?"

Posledních několik minut měl Saul při vyprávění zavřené oči. Náhle je otevřel a zadíval se na mě: „Řekl jste si o to. Chcete, abych pokračoval? Je to opravdu zatraceně morbidní.“

„Vyprávějte všechno, Saule. Chci vědět naprosto přesně, čím jste prošel.“

„Jednou z nejhorších věcí bylo, že jsem neměl nikoho, s kým bych si popovídal. Neměl jsem se na koho obrátit. Neměl jsem nikoho, komu bych mohl důvěřovat, žádného přítele, se kterým bych se mohl opovážit o těchhle věcech hovořit.“

„A co já?“

„Nevím, jestli si vzpomínáte, ale trvalo mi patnáct let, než jsem se rozhodl za vámi poprvé přijít. Nedokázal jsem snést tu potupu, že se k vám zase vrátím. Tehdy nám to tak dobře šlo — nebyl jsem schopen vyrovnat se s tou ostudou, že se vrátím poražený.“

Rozuměl jsem, co má Saul na mysli. Pracovali jsme spolu velmi produktivně asi rok a půl. Před třemi roky, když jsme skončili terapii, jsme jak Saul, tak i já

cítili velkou hrdost ze všech těch změn, kterých Saul dosáhl. Naše závěrečné sezení bylo jako slavnostní promoce - už chyběl jen orchestr, který by ho doprovázel na triumfálním vykročení do světa.

„A tak jsem se snažil s tím vším bojovat sám. Věděl jsem, co ty dopisy znamenají: představují můj rozsudek, moji osobní apokalypsu. Myslím, že jsem před ní unikl celých šedesát tři let. A teď, možná proto, že jsem pomalejší -mám svůj věk, svou váhu, svou rozedmu plic - mě má apokalypsa dohonila. Vždy jsem měl něco, čím oddálit rozsudek. Vzpomínáte?" Přikývl jsem. „Ano, částečně.“

„Vymýšlel jsem si rozsáhlé omluvy, sypal si popel na hlavu, rozšiřoval fámu, že mám pokročilou rakovinu (to zabíralo vždy). A pokud nepomáhalo nic jiného, všechno se dá vždycky vyřešit penězi. Napadlo mě, že padesát tisíc dolarů vyřeší i celou tu katastrofu s tím nešťastným Stockholmským ústavem.“

„Co změnilo vaše rozhodnutí? Proč jste se nakonec rozhodl mi zatelefonovat?“ „Byl to ten třetí dopis. Dostal jsem ho asi deset dní po druhém. Byl jsem v koncích - se vším, se všemi svými plány, s jakoukoli nadějí na útek. Myslím, že zatočil i s mojí hrdostí. Několik minut poté, co jsem ho dostal, jsem zatelefonoval vaši asistentce.“

Zbytek už jsem znal. Asistentka mě o jeho telefonátu informovala. Řekl: „Kdykoli bude mít pan doktor čas, okamžitě přijdu. Víím, jak je zaneprázdňný. Ano, od úterka za týden mi to vyhovuje - není spěch.“

Když mi asistentka řekla o jeho druhém telefonátu, který proběhl jen o několik hodin později („Nerad pana doktora obtěžuji, ale chtěl jsem se zeptat, jestli bych se nevešel někam, třeba jen na pár minut, ale hlavně o *trochu* dříve.“), pochopil jsem, zeje to signál Saulova hlubokého zoufalství, a zavolał mu zpátky, abych s ním dojednal okamžitou konzultaci.

Pak pokračoval tím, že stručně převyprávěl události svého života od té doby, co jsme se viděli naposledy. Brzy po skončení terapie, asi před třemi lety, obdržel Saul jako výborný neurobiolog prestižní ocenění - šestiměsíční stáž v Stock-

holmském výzkumném ústavu ve Švédsku. Ocenění obsahovalo velkorysou nabídku: stipendium ve výši padesáti tisíc dolarů, žádné pevné závazky, jen volné pokračování jeho vlastního výzkumu nebo výuka nebo týmová spolupráce v rozsahu, jaký si sám zvolí.

Když přišel do Stockholmského ústavu, přivítal ho doktor K., renomovaný molekulární biolog. Doktor K. byl impozantní osobnost, hovořil dokonalou oxfordskou angličtinou a odmítal se sklonit před svými sedmi a půl prožitými desetiletími. Každý coul jeho sto osmdesát pět centimetrů vysoké postavy spoluvytvářel jednu z největších osobností světa. Chudák Saul s vystrčenou bradou a natáhlým krkem neměřil ani metr sedmdesát. Přestože jiní vnímali jeho brook-lynský přízvuk jako příjemný, Saul se při zvuku svého vlastního hlasu hrbil. Přestože doktor K. nikdy nezískal Nobelovu cenu (ačkoli bylo všeobecně známo, že byl dvakrát jmenován mezi kandidáty), byl nepochybně z téhož těsta, z jakého laureáti pocházejí. Celých třicet let ho Saul z dálky obdivoval a teď - v jeho přítomnosti - jen stěží sbíral síly, aby se tomu velkému muži podíval do očí.

Když bylo Saulovi sedm, zahynuli jeho rodiče při automobilové nehodě a chlapce vychovávala teta a strýc. Od té doby se stalo určujícím motivem jeho života zoufalé hledání domova, lásky a přijetí. Jakýkoli neúspěch mu vždy zasadil těžkou ránu, která se hojila pomalu, a v hloubi jeho duše sílily pocity bez-významnosti a osamělosti. Úspěch mu poskytoval obrovskou, ale jen dočasnou vzpruhu.

Ve chvíli, kdy Saul přijel do Stockholmského výzkumného ústavu, v té chvíli, kdy ho přivítal doktor K., byl skálopevně přesvědčen, že má svůj cíl na dosah ruky a že se blíží naděje na konečné zklidnění. V té chvíli, kdy stiskl mohutnou ruku doktora K., ho zalila opojná a spasitelná vize, jak oni dva - on a doktor K. - pracují bok po boku jako sehraný tým.

Po několika hodinách předložil Saul doktoru K. téměř bez přemýšlení návrh, že společně vypracují přehled odborné literatury na téma diferenciací svalových buněk. Saul navrhl, aby vytvořili tvůrčí syntézu a identifikovali nejslib-

nější směry budoucího výzkumu. Doktor K. naslouchal, dal opatrný souhlas a nechal se přesvědčit k tomu, že se budou scházet dvakrát týdně a že Saul bude zkoumat literaturu. Saul se vášnivě vrhl do překotně vytvořeného projektu a vysoce si považoval konzultační hodiny s doktorem K., ve kterých hodnotili Saulovy pokroky a hledali nějakou smysluplnou osnovu, podle které by se mohli orientovat ve zkoumané literatuře.

Nadšený Saul, zaslepený světlem vytoužené spolupráce, si vůbec nevšiml, že výzkum knihovny nikam nevede. O dva měsíce později ho šokovalo, když doktor K. vyjádřil nad prací zklamání a doporučil s ní přestat. Saulovi se dosud nikdy v životě nestalo, že by nějaký projekt nedokončil, a tak byl jeho první reakcí návrh, že práci dodělá sám. Doktor K. odpověděl: „V tom vám pochopitelně nemohu zabránit, ale považuji to za naprosto nerozumné. V každém případě se od této práce já sám naprosto distancuji.“

Saul došel k dalšímu překotnému závěru, že další publikace (která rozšíří jeho bibliografii z dvě stě šedesáti jedna na dvě stě šedesát dva titulů) ho nenaplní zdaleka takovým uspokojením jako spolupráce s velkým doktorem, a tak po několika dnech přemýšlení navrhl další projekt. Znovu navrhl, že odvede devadesát pět procent veškeré práce. A doktor K. znovu opatrně souhlasil. Během měsíců, které mu ještě ze stáže ve Stockholmském ústavu zbývaly, pracoval Saul jako šílený. Protože si naložil spoustu výuky a konzultací s mladšími kolegy, byl teď nucen pracovat po nocích, aby se připravil na schůzky s doktorem K.

Po půlroce nebyl projekt stále dokončený, ale Saul ujistil doktora K., že ho dokončí a zajistí, aby ho publikovali v předním odborném časopise. Saul měl na mysli jeden časopis, který vydával jeho bývalý student, který ho často žádal o příspěvky. O tři měsíce později Saul článek dopsal a hned poté, co získal souhlas doktora K., poslal článek do časopisu jen proto, aby ho po jedenácti měsících informovali, že šéfredaktor těžce onemocněl chronickou chorobou a že vydavatelství s lítostí oznamuje, že nehodlá v publikační činnosti pokračovat, a proto také vrací všechny poslané články.

Saul s rostoucí úzkostí okamžitě poslal článek do jiného časopisu. O šest měsíců později obdržel zamítavé stanovisko - poprvé po dvaceti pěti letech - v němž mu vysvětlovali, se vši úctou k jeho postavení autora, proč časopis nemůže článek publikovat: během minulých osmnácti měsíců byly publikovány tři jiné kompetentní přehledy téže literatury a navíc, předběžné výzkumné zprávy publikované v uplynulých měsících nepotvrzovaly závěry Saula a doktora K. týkající se slibných směrů výzkumu v této oblasti. Nicméně časopis s radostí článek ještě jednou zváží, je však zapotřebí ho aktualizovat, změnit základní akcent a přeformulovat závěry a doporučení.

Saul nevěděl, co si počít. Nemohl, nechtěl zažít tu hanbu, že teď - po osmnácti měsících - řekne doktoru K., že jejich článek nebyl přijat k publikaci. Doktoru K., alespoň Saul se tak domníval, nikdy žádný článek neodmítli - alespoň do té doby ne, co se spojil s tímhle zakrslým dotěrným newyorským podnikem. Saul věděl, že přehledy odborné literatury, zvláště v tak rychle se měnícím poli oborů, jakým je i buněčná biologie, rychle zastarávají. Také měl dost zkušeností s nakladatelstvími, aby věděl, že se vydavatelé časopisů vždy snaží chovat zdvořile: článek se zachránit nedá, ledaže by on a doktor K. vynaložili obrovské množství času na jeho přepracování. Navíc by bylo těžké přepracovat článek prostřednictvím mezinárodní pošty: nešlo se obejít bez spolupráce bok po boku. Doktor K. měl práci, která měla daleko vyšší prioritu, a Saul si byl jist, že by celý projekt nejradyji hodil za hlavu.

A to byla ta past: ať už se Saul rozhodne jakkoli, musí říct doktoru K., co se stalo - a k tomu se nedokázal přimět. A tak udělal to, co většinou v těchto situacích dělal, tedy nic.

Aby všechno ještě zkomplikoval, napsal důležitý článek s podobnou tematikou, který byl pro publikaci okamžitě přijat. V tom článku se v některých myšlenkách odvolával na doktora K. a citoval jejich společný nepublikovaný článek. Jenže časopis informoval Saula, že jejich nová politika nedovoluje citovat kohokoli bez jeho osobního písemného souhlasu (aby se zabránilo zneužití zná-

mých osobností). Z téhož důvodu nemůže nakladatelství připustit citace nepublikovaných příspěvků bez písemného souhlasu spoluautora.

Saulovi to vyrazilo dech. Nemohl — aniž by se zmínil o osudu jejich společného odvážného podniku - napsat doktoru K. a požádat ho o svolení k citacím. A tak zase neudělal nic.

O několik měsíců později se Saulův článek (bez jediné zmínky o doktoru K. a bez citování jejich společné práce) objevil v prestižním neurobi-ologickém časopise jako ústřední článek.

„A to,“ záúpěl Saul a vzdychl, „nás přivádí do současnosti. Děsil jsem se uveřejnění toho článku. Věděl jsem, že si ho doktor K. přečte. Věděl jsem, co si o mně pomyslí a co ke mně bude cítit. Věděl jsem, že v jeho očích a v očích celého Stockholmského výzkumného ústavu budu podvodníkem, zlodějem. Hůř než zlodějem. Cekal jsem, že se mi ozve, a první dopis jsem dostal čtyři týdny po publikaci článku, přesně podle plánu - tedy je to doba odpovídající času, než se výtisk dostal do Skandinávie k rukám doktora K., který si ho přečetl, posoudil a napsal komentář. Je to přesně ta doba, než jeho dopis přišel ke mně do Kalifornie.“

Tady se Saul odmlčel. Jeho oči mě prosily: „Už nemohu dál. Zbavte mě toho. Zbavte mě té bolesti.“

Ačkoli jsem nikdy neviděl Saula v tak strašném stavu, byl jsem přesvědčený, že jsem schopen mu pomoci. A tak jsem se ho věčným hlasem zeptal, jaké má plány a jaké kroky už podnikl. Zaváhal a potom mi řekl, že se rozhodl vrátit Stockholmskému ústavu těch padesát tisíc dolarů! Věděl z naší předcházející spolupráce, že neschvaluji jeho sklon řešit nepříjemné situace tak, že se z nich vykoupí penězi, a tak mi nedal čas na odpověď, ale rychle pokračoval tím, že se ještě musí rozhodnout a uvážit, která metoda bude nejlepší. Zvažoval dopis, ve kterém by napsal, že vrací peníze, protože nestrávil stáž v ústavu produktivně. Dál přemýšlel o tom prostě Stockholmskému ústavu věnovat nějaký dar - dar, který by navenek s tím, co se stalo, nesouvisel. Takový dar může být

obratným tahem, pomyslel si — taková pojistka, která zahladí jakékoli výhrady k jeho chování.

Viděl jsem na Saulovi, že mu není příjemné povídat mi o svých plánech. Věděl, že nebudu souhlasit. Nesnášel pocit, že by se mohl někomu znelíbit, a můj souhlas pro něj znamenal téměř tolik jako souhlas doktora K. Ulevilo se mi, že byl vůbec ochotný mi toho tolik říci — byl to jediný světlý bod, který jsem na našem sezení až dosud viděl.

Na chvíli jsme se oba pohroužili do mlčení. Saul vypadal vyčerpaně, na židli spíše ležel, než seděl. Já se také zabořil do svého křesla a v duchu si promítal situaci. Ten příběh vypadal jako komická noční můra — temná sága, ve které Saula krok za krokem stahovala jeho sociální nepřizpůsobivost stále hlouběji do bezvýchodného postavení.

Jenže na Saulově vzhledu vůbec nic směšného nebylo. Vypadal děsivě. Vždycky měl sklony své bolesti spíš zlehčovat — vždy se bál, že mě „obtěžuje“. Kdybych znásobil každý příznak jeho úzkosti deseti, došel bych k výsledku, který vyústil v ochotu zaplatit padesát tisíc dolarů, v morbidní sebevražedné představě (před pěti lety se vážně pokusil o sebevraždu), v nechutenství, v nespavost a v žádost setkat se se mnou co nejrychleji. Krevní tlak (to už mi řekl dříve) mu stoupl na 190/120 — přitom před šesti lety, kdy prožíval období stresu, měl vážný, téměř smrtelný infarkt.

A tak bylo jasné, že závažnost situace nesmím podhodnotit. Saul jsem *extremis* a já mu musím poskytnout okamžitou pomoc. Jeho přehnaná reakce byla podle mého názoru naprosto iracionální. Bůh ví, co v těch dopisech je — pravděpodobně nějaké nedůležité oznámení o vědeckém sympoziu nebo o novém časopise. Ale jedním jsem si byl jist: Ty dopisy navzdory svému načasování nejsou dopisy plné výhrad, a už vůbec ne od doktora K. nebo od Stockholmského ústavu, a jakmile si je Saul přečte, jeho úzkost se nepochybně rozplyne.

Než jsem pokročil dál, zvážil jsem ještě svůj přístup — nenaléhal jsem příliš, nebyl příliš aktivní? A co můj protipřenos? Byla pravda, že jsem byl při sezení

se Saulem netrpělivý. „Vždyť je to celé tak směšné!“ chtělo se mi vyhrknout. „Jděte domů a ty zatracené dopisy si přečtěte!“ Možná mě otrávil, že moje předchozí terapie s ním vyšla vniveč. Anebo mou netrpělivost k Saulovi způsobila hráčská ješitnost?

Ačkoli byla pravda, že jsem s ním toho dne jednal jako s bláznem, měl jsem ho v podstatě vždy velmi rád. Byl mi sympatický od prvního okamžiku, kdy jsem se s ním setkal. Jednou z věcí, kterou řekl, když jsme se poprvé setkali, bylo: „Brzy mi bude devětapadesát a někdy bych si konečně rád našel čas na procházku ulicemi Unie a na prohlídku výkladních skříní.“ To mě na něm zaujalo.

Vždy mě přitahovali pacienti, kteří bojovali s týmiž problémy jako já. Touhu brouzdat v poledne jen tak ulicemi velmi dobře znám. Kolikrát jsem zatoužil po luxusu bezstarostné středěční odpolední procházky po Saň Francisku? Přesto jsem se stejně jako Saul znovu odhodlaně vrhal do další práce a nakládal si tolik pracovních úkolů, že bylo po procházce. Prostě nás oba popoháněl tentýž někdo s týmž bičem.

Čím hlouběji jsem zkoumal vlastní nitro, tím víc jsem si byl jist, že k Saulovi stále chovám přátelské city. Přestože jeho zevnějšek působil odpudivým dojmem, měl jsem k němu opravdu vroucí vztah. Dokázal jsem si představit, že ho objímám, a ta představa nebyla nepříjemná. Byl jsem si jist, že i při své netrpělivosti budu jednat v jeho nejlepším zájmu.

Zároveň jsem si uvědomoval hrozící nebezpečí, budu-li příliš energický. Martin Buber řekl, že terapeut, který je příliš aktivní, má sklon zacházet s pacientem jako s dítětem, nevede ho ani mu nepomáhá se otevřít, ale místo toho se nad ním jen vyvyšuje. Nicméně já byl přesvědčen, že dokážu celou krizi zvládnout během jednoho nebo dvou sezení. Ve světle té představy mi přišlo nebezpečí přílišné aktivity zanedbatelné.

Pro Saula byla navíc nešťastná i ta okolnost (což jsem byl ochoten pochopit až později, kdy jsem se na sebe díval objektivněji), že mě vyhledal v tom stadiu profesionální kariéry, kdy jsem byl netrpělivý a panovačný a trval jsem na tom,

aby pacienti okamžitě a plně konfrontovali své pocity, ať už se týkaly čehokoli, včetně smrti — i kdyby je to mělo zabít. Saul mi zavolal přibližně v téže době, kdy jsem se pokoušel násilím rozdrtit Thelminu milostnou obsesí (viz „Láska a její kat“). Bylo to dokonce v téže době, kdy jsem tlačil Marvina, aby pochopil, že jeho nadměrné zabývání se sexem je ve skutečnosti odrazem úzkosti ze smrti (viz „Hledání snílka“), a nerozumně tlačil Davea k poznání, že jeho závislost na pradávných milostných dopisech je jen marný pokus popřít fyzický úpadek a stárnutí („Nenech se zlomit...“).

A tak — dobře, či špatně — jsem se rozhodl zaměřit pozornost přímo na dopisy a přimět Saula, aby během jednoho nebo nejhůře dvou sezení ty dopisy otevřel. V té době jsem často vedl terapeutické skupiny hospitalizovaných pacientů, jejichž pobyt v nemocnici byl většinou krátký. Protože jsem se jimi mohl zabývat jen po dobu několika sezení, zvykl jsem si, že jim nejlépe pomohu tak, když je naučím rychle formulovat vhodný a realistický program, pomocí něhož dosáhnou svých terapeutických cílů a soustředí se na jejich efektivní naplnění. Tyto techniky jsem přenesl do svého sezení se Saulem.

„Saule, jak myslíte, že vám mohu dnes pomoci? Co byste nejvíce potřeboval?“ „Vím, že to všechno bude během několika dní v pořádku. Jen mi to teď jasně nemyslí. Měl jsem napsat doktoru K. okamžitě. Teď mu píšu dopis, ve kterém mu popisuji krok za krokem, detail za detailem vše, co se stalo.“

„Máte tedy v úmyslu poslat mu dopis, ještě než otevřete ty tři dopisy?“ Nesnesl jsem pomyšlení na to, jak si Saul tímto bláznivým počinem ničí kariéru. Dokázal jsem si představit ten úžas na tváři doktora K., když otvírá a čte Saulův dlouhý dopis, ve kterém se brání proti obviněním, která doktor K. nikdy nevznesl.

„Když přemýšlím o tom, co mám dělat, často slyším váš hlas, který mi klade rozumné otázky. Nakonec, co mi ten člověk může udělat? Cožpak by někdo jeho formátu napsal dopis do odborného časopisu, ve kterém by mě ostouzel? Nikdy by se k tomu nesnížil. Tím by pošpinil sebe stejně jako mě. Ale ano — já slyším

všechny ty otázky, které mi kladete. Ale mějte na paměti, že já nemám ve zvyku přemýšlet příliš logicky."

V těchto slovech byla skrytá, ale nepřehlédnutelná výčitka. Saul se vždy snažil zalíbit a značná část předchozí terapie se soustřeďovala na význam a korekci tohoto jevu. A tak jsem byl vlastně potěšen, že je schopný proti mně vystoupit razantněji. Jenže mě zároveň podráždilo, že považoval za nutné mě upozornit, že lidé při stresu ne vždy reagují logicky.

„Dobrá, řekněte mi tedy něco o svém nelogickém scénáři."

K čertu! To se mi teda moc nepovedlo. V té větě je blahosklonnost, kterou ale přitom vůbec necítím — než jsem však stačil tu nešťastnou větu přeformulovat, Saul se svědomitě pustil do odpovědi. Obvykle bych si při terapii dal pozor, abychom se k té kratičké větě vrátili a rozebrali ji, ale toho dne nebyl na takové drobnosti čas.

„Možná opustím vědeckou dráhu. Před několika lety jsem měl vážné bolesti hlavy a neurolog mě poslal na rentgen s tím, že je to nepochybně migréna, ale nedalo se vyloučit, že je to nádor. Mojí tehdejší reakcí bylo, že moje teta měla pravdu — se mnou něco *není* v pořádku. Vycítil jsem, když mi bylo osm, že ke mně ztratila důvěru a bylo by jí úplně jedno, kdyby se mi stalo něco zlého."

Věděl jsem z našich terapeutických sezení před třemi lety, že tato teta, která se ho ujala po smrti jeho rodičů, byla zahořklá nepříjemná žena.

„Kdyby to byla pravda," namítl jsem, „kdyby si opravdu myslela, že jste takový chudák, cožpak by vyvinula takový nátlak, abyste si vzal její dceru?"

„To se stalo až tehdy, když bylo její dceři třicet. Žádný osud — dokonce ani ten, že bych se stal jejím zetěm — nebyl horší než mít z dcery starou pannu."

Prober se! Co to proboha děláš? Saul odpovídá na to, na co jsem se ho ptal, vypráví mi svůj nelogický scénář a já tady stojím a topím se v tom. Soustřeď se!

„Saule, jakým časovým rozvrhem se řídíte? Nakoukněme do budoucnosti. Ode dneška za měsíc - budou ty tři dopisy otevřené?"

„Ano, ty dopisy budou nepochybně do měsíce otevřené."

No, pomyslel jsem si, tak to je něco! To je víc, než jsem čekal. Tak jeri dál. „Otevřete ty dopisy, než pošlete své psaní doktoru K.? Jak sám říkáte, jsem rozumný — alespoň někdo tady musí mít rozum.“ Saul se ani nepokusil o úsměv. Jeho smysl pro humor byl naprosto pryč. Dobrá, žerty stranou, tato cesta k němu nevede. „Nejrozumnější bude nejdřív si přečíst ty dopisy.“

„Tím si nejsem tak jistý. Jen vím, že během té šestiměsíční stáže ve Stockholmském ústavu jsem si vybral jen tři dny volna. Pracoval jsem o sobotách i nedělích. Dokonce jsem při různých příležitostech odmítl společenské pozvání - dokonce i doktora K. - protože jsem nechtěl odejít z knihovny.“ Každá záminka, jak se vyhnout tématu, mu je dobrá, pomyslel jsem si. Stále mě jen láká na vějičku. Soustřed' se!

„Co myslíte, otevřete ty dopisy dřív, než vrátíte těch padesát tisíc dolarů?“

„Nevím, možná ano, možná ne.“

Nedá se ani vyloučit, napadlo mě, že už ty peníze poslal, a pokud se to stalo, zatáhne mě do spleti lží a to naši spolupráci opravdu ohrozí. Musel jsem vypátrat pravdu.

„Saule, musíme začít stavět na téže důvěře, která mezi námi byla dříve. Řekněte mi, prosím, už jste ty peníze poslal?“

„Ještě ne, ale budu k vám upřímný — dává mi to smysl a pravděpodobně to udělám. Nejdřív budu muset prodat akcie, abych dal dohromady tak velkou částku.“

„Dobrá, poslechněte si, co si o tom myslím já. Zdá se mi, že jasným důvodem, proč jste mě vyhledal, je, že vám mám pomoci s otevřením těch dopisů.“ To bylo poněkud manipulativní tvrzení — tak to neřekl. „Oba víme, že nakonec, zcela jistě během příštího měsíce...“ Další manipulace: chtěl jsem transformovat Saulův hrubý odhad do pevného závazku, „...je otevřete. Oba také víme — a teď mluvím k vašemu racionálnímu já — že je nerozumné podniknout závažné a nevratné kroky dřív, než ty dopisy otevřete. Zdá se, že skutečnými otázkami je *kdy?* - tedy kdy je otevřete? - a *jak?* - tedy jak vám mohu nejlépe pomoci?“

„Měl bych to asi udělat, ale nejsem si jistý. Vůbec nevím.“

„Chcete je tedy přinést sem a otevřít je v mé ordinaci?“

Jednal jsem v zájmu Saula, nebo jsem spíš dal průchod svému voyeurství (asi jako když jsem v televizi sledoval, jak se Al Capone dobývá do trezoru, nebo jak je otvírán sejf z Titaniku)?

„Mohl bych je přinést sem a otevřít je tady s vámi a vy byste se o mě alespoň postaral, kdybych zkolaboval. Jenže já to tak nechci. Chci to zvládnout jako dospělý člověk.“

Trefa! Tomu se těžko oponuje. Saulova dnešní asertivita byla imponující. Nečekal jsem takovou úpornost. Jen jsem si přál, aby nesloužila obraně toho šílenství kolem dopisů. Saul se nořil do svých vizí stále hlouběji a já — přestože jsem si nebyl jist svým rozhodnutím jít přímo na věc — trval na svém.

„Anebo byste raději, abych vás navštívil doma a pomohl vám ty dopisy otevřít tam?“ Napadlo mě, že možná budu svého hrubého nátlaku litovat, ale nedokázal jsem se udržet. „Nebo vás napadá jiný způsob? Kdybyste vy mohl plánovat průběh naší terapie, jakou pomoc byste si pro sebe přál?“

Saul se ani nepohnul. „Absolutně netuším.“ V této chvíli jsme již téměř patnáct minut přetahovali a na mě už čekal další pacient, pochopitelně také v krizi, a tak jsem neochotně hodinu ukončil. Obava o Saula mě neopouštěla (a také o můj výběr strategie), a tak bych ho byl chtěl vidět hned další den. V rozvrhu jsem pro něj čas nenašel, nicméně jsme se dohodli na dalším sezení za dva dny.

Během terapie s dalším pacientem pro mě bylo mimořádně obtížné nemyslet stále na Saula. Zarazilo mě, že mi kladl takový odpor. Znova a znova jako bych narážel na betonovou zeď. Vůbec to nebyl ten starý Saul, kterého jsem znal a který byl vždy tak patologicky ke všemu svolný, že ho mnoho lidí zneužívalo. Jeho dvě bývalé manželky získaly při rozvodovém vypořádání mimořádně velkorysé finanční částky. (Saul se cítil tváří v tvář požadavkům jiných natolik bezbranný, že se pak rozhodl zůstat dalších dvacet let svobodný.) Studenti na něm pravidelně vymáhali mimořádné ústupky. Za své profesionální

konzultantské služby si obvykle účtoval komické částky - a také mu všude komické částky platili.

Vlastně jsem v jistém slova smyslu tohoto Saulova rysu zneužíval i já (ale pro jeho vlastní dobro, řekl jsem si): aby mi udělal radost, začal si za své služby účtovat přiměřené ceny a naučil se odmítat mnohé požadavky, které se mu přičily. Změna v jeho chování (i když spočívala v neurotickém přání získat a udržet si mou přízeň) iniciovala adaptivní spirálu a spustila mnoho dalších prospěšných změn. Zkusil jsem tentýž postup v problému s dopisy v očekávání, že Saul je na mou žádost okamžitě otevře. Zřejmě jsem se ale přepočítal. Někde se v Saulovi našla síla postavit se mi na odpor. Z té nové síly bych mohl mít radost, kdyby účel, kterému sloužila, nebyl natolik sebedestruktivní.

Saul se na domluvené schůzce neukázal. Asi třicet minut před hodinou zavolał mé asistentce, aby mi vyřídila, že si poranil záda a že není schopen vstát z postele. Okamžitě jsem mu volal nazpátek, ale ozval se mi jen záznamník. Nechal jsem mu tedy vzkaz, ať se mi ozve, ale uplynulo několik hodin, aniž bych měl od něj jediné slovo. Znovu jsem mu telefonoval a znovu nechal vzkaz, kterému většinou pacienti nedokážou odolat: aby se mi ozval, protože mám něco velmi důležitého, co bych mu chtěl říci.

Když později večer zatelefonoval, vyděsil mě lhostejný tón jeho hlasu. Věděl jsem, že záda zraněná nemá (často se vyhýbal nepříjemným konfrontacím tak, že simuloval), a on věděl, že já to vím. Přesto chladný tón jeho hlasu neomylně signalizoval, že už nemám právo to rozebírat. Co teď? Měl jsem o něj opravdu strach. Báł jsem se zbrklých rozhodnutí. Děsila mě myšlenka sebevraždy. Ne, nedovolím mu ukončit terapii. Vymyslím nějakou lest, abych se s ním setkal. Tahle role mé naplňovala odporem - ale neviděl jsem jiné východisko.

„Saule, myslím, že jsem špatně odhadl, jak velkou bolest prožíváte a vyvinul na vás přílišný tlak, abyste ty dopisy otevřel. Mám lepší nápad, jak bychom mohli pokračovat. Ale jedno je jisté: tohle není ten správný okamžik pro vynechání sezení. Navrhuji vám, že dokud se nebudete cítit dostatečně silní na cestování, budu za vámi docházet k vám domů.“

Saul pochopitelně vršil spousty námitek a vytahoval spoustu důvodů, předvídatelných důvodů: není můj jediný pacient, jsem příliš zaneprázdněn, jemu už je lépe, není žádný spěch, brzy bude schopen dojet do mé ordinace. Ale já byl vytrvalý jako on a odmítal jsem jiné řešení. Nakonec souhlasil s tím, že druhý den ráno přijdu.

Druhý den jsem se během své cesty do Saulova domu cítil skvěle. Vrátil jsem se do téměř zapomenuté role. Je to už dlouho, kdy jsem naposledy navštívil pacienta u něj doma. Vzpomínal jsem na ta léta, kdy jsem studoval medicínu a během praxe navštěvoval pacienty v jižním Bostonu — vybavovaly se mi tváře pacientů těch dávných dob, pachy irských domácností — zelí, ztuchlina, včerejší pivo, podložní mísy, uleželé maso. Vzpomněl jsem si na jednoho starého pána, kterého jsem pravidelně navštěvoval, na diabetika, který měl amputované obě nohy. Zkoušel mě z nejnovějších poznatků, které našel v ranní poště: „Která zelenina obsahuje nejvíc cukru? Cibule! Vy jste to nevěděli? Co vás to dnes na té medicíně učí?!”

S úvahami, zda má cibule doopravdy tak vysoký obsah cukru, jsem došel k Saulovu domu. Vchodové dveře byly otevřené — přesně tak, jak mi řekl, že budou. Neptal jsem se, kdo je otevře, když je připoutaný na lůžko. Protože jsem chtěl, aby mi Saul lhal co možná nejméně, položil jsem mu rychle několik otázek ohledně jeho zad a toho, kdo se o něj stará. Věděl jsem, že nedaleko bydlí jeho provdaná dcera, a tak jsem jakoby mimochodem dal najevo, že předpokládám, že se o něj v tuto chvíli stará.

Saulova ložnice byla vpravdě spartanská — holé štukové stěny a dřevěná podlaha, nikde žádné ozdobné předměty ani rodinné obrázky, žádné stopy estetického cítění (nebo přítomnosti ženy). Ležel nehybně na zádech. Náš nový léčebný plán, o kterém jsem se zmínil v telefonickém rozhovoru, ho příliš nezajímalo. Přišel mi v tu chvíli natolik vzdálený, že bylo nutné ze všeho nejdřív ošetřit vztah mezi námi dvěma.

„Saule, v úterý jsem se nad těmi dopisy cítil asi tak, jak se zřejmě cítí chirurg nad velkým a nebezpečným abscesem.“ Saul byl v minulosti přístupný chi-

urgickým analogiím, protože se s nimi seznámil na lékařské fakultě (kterou navštěvoval před tím, než se rozhodl věnovat výzkumu) — a ještě ke všemu byl jeho syn chirurgem.

„Byl jsem přesvědčený, že absces je třeba rozříznout a vyčistit, a že vás proto musím přesvědčit, abyste mi dovolil to udělat. Možná jsem na vás příliš spěchal, možná ten absces ještě nedozrál. Můžeme zkusit psychiatrický ekvivalent horeček a systémových antibiotik. Zanechme teď stranou otvírání dopisů a nehovořme o nich. Je jasné, že až budete připraven, otevřete je sám." Odmlčel jsem se a odolal pokušení odvolat se na měsíční časový rámec, kdy s ním vlastně formálně souhlasil. Toto nebyla vhodná doba na manipulaci — Saul by prohlédl jakýkoli náznak.

Místo toho, aby mi odpověděl, zůstal jen tiše ležet s očima obrácenýma vzhůru.

„Souhlasíte?" naléhal jsem.

Nevzrušeně přikývl.

Pokračoval jsem: „V posledních dvou dnech jsem o vás hodně přemýšlel."

Ted' jsem sáhl hluboko do svého repertoáru prostředků, jak pacienta zaujmout. Prohlášení, že terapeut myslel na pacienta mimo jejich naplánované hodiny, mě nikdy, pokud se pamatuji, nezklamala a vždy vzbudila pacientův zájem.

Jenže v Saulových očích se nemihla ani jiskřička zájmu. Ted' jsem už začínal mít opravdu strach a znovu se rozhodl nekomentovat jeho uzavřenost. Místo toho jsem hledal další cesty, jak s ním obnovit kontakt.

„Oba souhlasíme s tím, že vaše reakce na doktora K. byla nepřiměřená. Připomíná mi silný pocit, o kterém jste často mluvil — pocit, že nikam nepatříte. Myslím na vaši tetu, která vám tak často připomínala, že jste dítě štěstěny, že byla ochotná se vás ujmout a nestrčit do dětského domova."

„Řekl jsem vám vůbec, že mě nikdy neadoptovala?" Saul se mi náhle vrátil. Vlastně ne, ne zcela — hovořili jsme sice spolu, ale paralelně, nikoli tváří v tvář.

„Když její dvě dcery onemocněly, zavolaly hned rodinného lékaře. Když jsem onemocněl já, vzala mě do okresní nemocnice a křičela: Tenhle sirotek potřebuje lékařskou pomoc!"

V duchu mě napadlo, zda si Saul vůbec povšiml, že se konečně ve věku šedesátí tři let dočkal toho, že za ním přišel lékař až k němu domů.

„Takže jste vlastně nikdy nikam nepatřil, nikde jste neměl vlastní domov. Přemýšlím o tom, co jste mi řekl o své posteli v domě vaší tety - o tom lehátku, které jste každý večer rozkládal v obývacím pokoji."

„Poslední do postele, první z postele. Nikdy jsem nemohl jít spát dřív, než všichni v noci odešli z obývacího pokoje, a ráno jsem musel vstát a uklidit lehátko, než kdokoli vstal a začal se pohybovat domem."

Přemýšlel jsem o jeho ložnici, která připomínala mexický hotelový pokoj druhé třídy, a vybavil se mi popis Wittgensteinovy prázdné nabílené cely v Cambridge. Bylo to, jako by Saul stále neměl vlastní ložnici, žádnou místnost, která by byla jen jeho — jeho nade vši pochybnost.

„Napadlo mě, že pro vás možná doktor K. a Stockholmský ústav reprezentují skutečný přístav. Konečně jste našel místo, kam patříte, našel jste domov a možná i otce, kterého jste vždy hledal." „Možná máte pravdu, doktore."

Naprosto nezáleželo na tom, jestli mám pravdu, nebo ne. Dokonce ani nebylo důležité, zda Saul souhlasil, nebo měl jiný názor. Prostě jsme si povídali — a to bylo důležité. Cítil jsem se klidnější, pohybovali jsme se ve známých vodách. Saul pokračoval: „Před několika týdny jsem viděl v knihkupectví knihu o hochštaplerském komplexu. Padne mi jako ulitý. Vždy jsem se vydával za někoho jiného, než kdo doopravdy jsem, připadal jsem si jako podvodník a měl hrůzu z toho, že mi na to přijdou."

A tak jsme byli zase u té staré historky, kterou jsme už mnohokrát probírali — a teď se mi nechtělo mu znova vymlouvat jeho sebeobviňování. K ničemu by to nevedlo. Častokrát jsem se do toho pustil v minulosti a Saul měl vždycky na

všechno připravenou odpověď. („Během své profesionální kariéry jste byl nesmírně úspěšný." — „Na druhořadé univerzitě a v třetířadém oddělení."; „A co vašich dvě stě šedesát tři publikací?" — „Publikuji už čtyřicet dva let, takže to je jen šest článků za rok. Kromě toho, většina z nich nemá ani tři stránky. Často jsem tentýž článek napsal pěti různými způsoby. A také jsou tam započítány konspekty, kritiky a úvodníky — takže vlastně nic originálního.")

Místo toho jsem řekl (to mi dovoľovala moje autorita, protože jsem mluvil stejně tak o sobě, jako o něm): „Takže to jste měl na mysli, když jste řekl, že vás ty dopisy pronásledují po celý život! Ať už jste v životě dosáhl čehokoli, přestože jste pracoval za tři, stále vás pronásledovala hrůza z nějakého odhalení a odsouzení. Řekněte, jak vás toho všeho zbavit? Jak vám mám pomoci pochopit, že se obviňujete, aniž byste spáchal jakýkoli zločin?"

„Mým zločinem je moje celoživotní přetvářka. V mém oboru jsem nic převratného nedokázal. Já to vím, teď to ví i doktor K., a kdybyste byl trochu zběhlý v neurologii, věděl byste to i vy. Nikdo není schopen posoudit mou práci přesněji, než bysem to udělal sám."

Okamžitě mě napadlo — nikoli *bysem*, ale *bych*. Tvým jediným zločinem je, že jsi doteď nezvládl spisovnou formu jazyka.

Pak jsem si uvědomil, že jsem k Saulovi kritický vždy, když začne naříkat. Naštěstí jsem si vše nechal pro sebe, což jsem měl udělat i se svým dalším komentářem.

„Saule, pokud jste doopravdy tak špatný, jak tvrdíte, a pokud postrádáte všechny ty výjimečné dobré vlastnosti a duševní schopnosti, proč si pak myslíte, že váš úsudek, a zejména pak to, co si myslíte o sobě samém, je neomylné a mimo jakoukoli diskuzi?"

Žádná odpověď. V minulosti by se Saulovy oči usmály a setkaly s mýma, ale dnes zcela zjevně neměl na slovní hříčky náladu.

Uzavřel jsem sezení jistou dohodou. Slíbil jsem, že mu pomohu, jak jen budu moci, že za ním budu během jeho krize docházet tak dlouho, jak to bude nutné.

Za to jsem na oplátku chtěl, aby mi slíbil, že neudělá žádné nevratné rozhodnutí. Explicitně jsem z něho dostal slib, že si ani neublíží, ani (bez předchozí konzultace se mnou) nenapíše doktoru K., ani nevrátí Stockholmskému ústavu stipendium.

Dohoda o nespáchání sebevraždy (písemná nebo ústní, ve které se pacient zaváže zavolat terapeutovi, když upadne do výrazně sebedestruktivní nálady, a terapeut prohlásí, že okamžitě ukončí terapii, pokud pacient poruší dohodu sebevražedným pokusem) mi vždy připadala komická. („Když se zabijete, přestanu vás léčit.“) Přesto může být pozoruhodně účinná a já se po jejím uzavření se Saulem cítil daleko jistěji. Návštěvy v jeho bytě přinesly jistý užitek: přestože pro mě znamenaly nepohodlí, dostaly Saula do role dlužníka a posílily naši dohodu.

O dva dny později pokračovalo další sezení v podobném tónu. Saul cítil silnou motivaci poslat dar v hodnotě padesáti tisíc dolarů a já stále trval na svém stanovisku, že ten plán je špatný, a zkoumal historii Saulových snah vykoupit se penězi z problémů.

Když mi popsal svou první zkušenost s penězi, zamrazilo mě. Od deseti do sedmnácti let prodával v Brooklynu noviny. Jeho strýc, hrubý a drsný muž, o kterém Saul málokdy mluvil, ho postavil každé ráno o půl šesté na totéž místo nedaleko vchodu u metra. Tam ho o tři hodiny později vyzvedl a odvezl do školy — a bylo mu jedno, že Saul tak chodí každý den o deset nebo patnáct minut později a začíná každý školní den pokáráním.

Přestože Saul po celých sedm let odevzdával všechny své výtěžky do poslední pence tetě, měl vždy pocit, že vydělal málo peněz, a začal si klást nedosažitelné cíle, kolik toho musí každý den vydělat. Nesplnění těch cílů vnímal jako selhání a trestal sám sebe tím, že si odepřel část večeře, nebo dokonce večeři celou. Naučil se pomalu žvýkat, uchovávat jídlo v tvářích nebo ho přemísťovat na talíři, aby to vypadalo, že je ho méně. Pokud byl nucen jídlo pod pohledem tety nebo strýce polknout (ne že by věřil, že je jeho výživa zajímavá), naučil se po jídle všechno v koupelně zvrátit. Tak jako se tehdy snažil koupit si

přijetí rodiny, teď se stejným způsobem snaží koupit si jisté místo u stolu doktora K. a ve Stockholmském ústavu.

„Moje děti žádné peníze nepotřebují. Syn dostane dva tisíce dolarů za koro-nární by-pass a udělá tak dva denně. A zeť má šestimístný plat za rok. Raději bych je dal Stockholmskému ústavu, než aby se jich později zmocnila jedna z mých exmanželek. Rozhodl jsem se dát padesátitisícový dar. Proč ne? Mohu si to dovolit. Moje sociální zabezpečení a důchod z univerzity mi poskytnou daleko víc, než k životu potřebuji. Provedu to anonymně. Nechám si potvrdit odeslání peněz, a kdyby došlo k nejhoršímu, mohu vždy předložit důkaz, že jsem peníze vrátil. A pokud to nebude nutné, pak je také všechno v pořádku. Je to na dobrý účel — na ten nejlepší, který znám.“

„Důležité není rozhodnutí, ale jak a kdy to uděláte. Mezi tím *chtít* něco udělat a *muset* to udělat — abyste se vyhnul nějakému nebezpečí — je rozdíl. V této chvíli se mi zdá, že se pohybujete v oblasti *muset*. Pokud je dar v hodnotě padesáti tisíc dolarů dobrým nápadem, zůstane tím dobrým nápadem i za měsíc. Saule, věřte mi, nejlepší je nedělat nezvratná rozhodnutí, když jste hluboce stresovaný a nejednáte — jak sám uznáváte — zcela racionálně. Chci po vás jen odklad, Saule. Odložte darování na dobu, kdy krize pomine a dopisy otevřete.“

Znova souhlasně přikývl. Znova jsem ho začal podezírat, že už těch padesát tisíc dolarů poslal a nechce mi to říct. Bylo by mu to podobné. V minulosti měl takové zábrany sdělit mi potenciálně zahanbující materiál, že jsem posledních patnáct minut každého sezení nazval „čtvrthodinou tajemství“, kdy jsem ho výslovně požádal, aby se překonal a prozradil mi, co přede mnou během dnešního terapeutického sezení zatajil.

Společně jsme tímto způsobem prošli několik sezení. Přicházel jsem do jeho domu v časných ranních hodinách, vešel dveřmi záhadně otevřenými dokořán a prováděl terapii vedle Saulovy postele, na níž ležel nehybně kvůli onemocnění, o kterém jsme oba věděli, že neexistuje. Přesto to vypadalo, že práce postupuje dobře. Přestože jsem se v terapii s ním angažoval méně než v minu-

losti, dělal jsem vše, co terapeuti tradičně dělávají: osvětloval jsem vzorce chování a významy, pomáhal Saulovi pochopit, proč mu dopisy připadají jako něco osudného - jak nejen představují některé současné profesionální neúspěchy, ale symbolizují celoživotní hledání přijetí a uznání. Jeho hledání bylo natolik zuřivé, jeho potřeba tak houževnatá, že porazil sám sebe. Pokud by například nebyl tak zoufale chtěl souhlas doktora K., vyhnul by se celému problému tím, že by udělal to, co udělá každý člen týmu - prostě svého spoluautora informuje o veškerém vývoji jejich společného díla.

Hledali jsme stopy dřívějšího výskytu tohoto modelu chování. Určité obrazy (dítě, které musí jít poslední spát a první vstávat, dospívající mladík, který nepokne jídlo, pokud neprodá dost novin, ječící teta, že „tenhle sirotek potřebuje lékařskou pomoc“) byly zhuštěnými představami - *epistémy*, jak je nazval Foucault - které reprezentují v krystalické formě vzorce chování celého života.

Jenže Saul nereagoval na konvenční terapeutický přístup a nořil se s každou hodinou do hlubšího zoufalství. Jeho emoční tón byl stále plošší, jeho obličej zamrzlejší, byl méně a méně ochotný o sobě prozradit jakoukoli informaci - a ztratil všechn smysl pro humor, stejně jako smysl pro míru. Jeho shazování sebe samého nabralo gargantuovských rozměrů. Když jsem mu například během jedné hodiny připomenul, kolik hodin výuky zadarmo věnoval Stock-holmskému ústavu, když učil stipendisty, namítl, že výsledek toho všeho je, že ty chytré mladé studenty vrátil svými přednáškami o dvacet let zpátky! Prohlížel jsem si nehty, když to říkal, s úsměvem k němu zvedl oči a očekával, že se setkám s ironickým a hravým výrazem na jeho obličejí. Zamrazilo mě, když jsem pochopil, že tohle není hra: Saul to myslel smrtelně vážně.

Stále častěji donekonečna blouznil o nápadech, které ve výzkumu ukradl, o životech, které zkazil, o manželstvích, která zničil, o studentech, které nechal nespravedlivě propadnout (nebo projít). Rozsah a expanzi vita jeho „padoušství“ pochopitelně svědčila o zlověstném velikášství, které bylo přehlušováno hlubokým pocitem vlastní bezcennosti a bezvýznamnosti. Během těchto diskuzí jsem

si vybavil jednoho ze svých prvních pacientů, který mi byl přidělen během mé nemocniční praxe — psychotického farmáře s rudým obličejem a pískově žlutými vlasy, který trval na tom, že rozpoutal třetí světovou válku. Na toho farmáře jsem si po celých třicet let ani nevzpomněl, zapomněl jsem i jeho jméno. Fakt, že mi ho Saulovo chování připomnělo, byl sám o sobě zlověstným diagnostickým znamením.

Saul trpěl těžkou anorexií. Začal rychle ztrácet hmotnost, trpěl poruchami spánku a jeho mysl okupovaly neustupující sebe-destructivní představy. Právě překračoval onu kritickou hranici, která odděluje úzkostné osoby trpící velkými problémy od psychotiků. Zlověstné příznaky se v našem vztahu rychle násobily, vztah začal ztrácet své lidské kvality, už jsme se k sobě se Saulem dávno nechovali jako přátelé nebo spojenci. Přestali jsme se na sebe usmívat a přestali jsme cítit potřebu dotyku - ať už v psychickém, nebo fyzickém významu slova.

Začal jsem si ho zpředmětňovat. Saul už pro mě nebyl člověkem v depresi, on byl teď depresí jako takovou - konkrétně, řečeno termíny *Diagnostického a statistického manuálu duševních poruch*, hlubokou depresí těžkého, opakujícího se melancholického typu, doprovázenou apatií, psychomotorickou retardací, ztrátou energie, chuti k jídlu a poruchami spánku, vztahovačností a para-noidními a sebevražednými představami (*DSM-III*, kód 296.33). Přemýšlel jsem, jaké léky mám nasadit a kde by měl být hospitalizován.

Nikdy jsem nepracoval rád s těmi, kteří překročili hranici k psychóze. Nejvíce ze všeho si cením terapeutovu přítomnost a zapojení do terapeutického procesu, ale teď jsem si uvědomil, že vztah mezi mnou a Saulem je plný skrývání — ať už z mé strany, nebo z jeho. Přistoupil jsem na jeho hru, co se zranění jeho zad týče. Pokud je opravdu připoutaný na lůžko, kdo mu pomáhá? Kdo se mu stará o jídlo? Jenže jsem se ho na to nikdy nezeptal, protože jsem věděl, že takový výslech by ho ode mě ještě víc vzdálil. Zdálo se, že nejlepší bude jednat, aniž bych to s ním konzultoval, a informovat jeho děti o jeho zdravotním stavu. Přemýšlel jsem, jaké stanovisko bych měl zaujmout k těm padesáti tiší-

cum dolarů. Pokud už Saul ty peníze Stockholmskému ústavu poslal, neměl bych zakročit a požádat je, aby dar vrátili? Nebo aby s ním alespoň dočasně nedisponovali? Mám k tomu právo? Je to moje odpovědnost? A když to neudělám, je to nesvědomitost?

Pořád jsem přemýšlel o těch dopisech (ačkoli se Saulův stav tak zhoršil, že jsem stále méně věřil své chirurgické analogii „odstraňování abscesu“). Když jsem procházel Saulovým domem do jeho ložnice, rozhlížel jsem se ve snaze odhadnout, kde je ten stůl, ve kterém má ty dopisy schované. Co se takhle zout a po špičkách se k nim dostat - je ve mně trochu z detektiva - otevřít je, a přečtením obsahu vrátit Saulovi klid?

Vzpomněl jsem si, jak mi v osmi nebo devíti letech narostla na zápěstí velká uzlina. Přívětivý rodinný doktor mi při vyšetřování jemně držel ruku - a pak mě nečekaně praštil po zápěstí těžkou knihou, kterou držel za zády v druhé ruce. Uzlina praskla. Díky tomu oslepujícímu okamžiku bolesti nebyla další léčba zapotřebí a nemuselo dojít ani k extenzivní chirurgické proceduře. Dá se v psychiatrii použít benevolentní despotismus tohoto typu? Výsledky byly výborné a uzlina vyléčená, jenže pak trvalo spoustu let, než jsem byl zase ochotný podat doktorovi ruku!

Můj starý učitel John Whitehorn mě učil, že psychózu lze identifikovat podle povahy terapeutického vztahu. Pacienta lze podle jeho názoru považovat za psychotického, pokud terapeut ztratí i ten sebemenší pocit, že on a pacient jsou spojenci, kteří společně pracují na tom, aby se pacientovo duševní zdraví zlepšilo. Podle tohoto kritéria byl Saul psychotik. Mým úkolem už nebylo pomoci mu otevřít ty tři zapečetěné dopisy nebo mu pomoci stát si více za svým nebo ho povzbudit k polední procházce. Teď bylo mým úkolem udržet ho mimo nemocnici a zabránit mu, aby si ublížil.

V tomto dilematu jsem se nacházel, když se stalo něco neočekávaného. Večer před jednou z plánovaných návštěv jsem dostal od Saula vzkaz, že se jeho záda značně zlepšila, že může znova chodit a že za mnou přijde do mé ordinace.

Když jsem ho spatřil, stačilo jen několik vteřin, a aniž by promluvil, pochopil jsem, že se naprosto změnil — přede mnou stál zase ten starý Saul. Pryč byl ten muž, který se topil v zoufalství, který ze sebe stříšl vše lidské, svůj smích i sebevědomí. Po celé týdny byl zakletý v psychóze, na jejíž okna a zdi jsem divoce bušil. Ted' nečekaně prolomil dveře sám a přišel ke mně.

Na světě je jen jediná věc, která mohla tuto změnu způsobit, pomyslel jsem si. Ty dopisy!

Saul mě dlouho nenapínal. Předchozí den mu telefonoval kolega a požádal ho o doporučení své žádosti o grant. Mezi řečí se ho zeptal, zda už slyšel tu zprávu o doktoru K. Saul okamžitě odpověděl, že je už několik týdnů připoutaný na lůžko a s nikým se nestýká. Kolega mu řekl, že doktor K. náhle zemřel na plicní embolii, a začal popisovat okolnosti smrti. Saul se držel ze všech sil, aby ho nepřerušil a nevykřičel do celého světa: „Je mi jedno, kdo byl u něj, jak zemřel, kde ho pochovali a kdo řečnil na pohřbu! Je mi to všechno úplně jedno! Jen mi proboha řekněte, *kdy* zemřel!" Nakonec se Saul dozvěděl i přesné datum smrti a několika rychlými propočty zjistil, že doktor K. musel zemřít dříve, než se k němu dostal inkriminovaný časopis, takže nemohl Saulův článek číst. Neprasklo to na něj! Dopisy okamžitě ztratily svou děsivost, a tak je vytáhl ze stolu a otevřel.

První dopis byl ze Stockholmského ústavu. Postgraduální stipendista žádal Saula, aby mu napsal doporučující dopis k jeho žádosti na místo odborného asistenta na jedné z amerických univerzit.

Druhý dopis bylo prosté oznámení o smrti doktora K. a časový rozpis pohřbu. Byl doručen všem minulým a současným zaměstnancům a spolupracovníkům Stockholmského výzkumného ústavu.

Třetí dopis byl krátkou zprávou od manželky doktora K., která v něm psala, že předpokládá, že Saul o smrti jejího manžela ví. Doktor K. si vždy Saula vysoce cenil a ona ví, že by si přál, aby mu poslala nedokončený dopis, který našla na stole svého manžela. Saul mi podal stručný, rukou psaný dopis doktora K.:

Vážený pane profesore,

plánuji výlet do Spojených států, první po dvanácti letech. Rád bych do svého itineráře zahrnul i Kalifornii, pokud budete doma a budete se chtít se mnou setkat. Velmi postrádám naše společné debaty. Cítím se tu jako vždy osamělý — profesní kolegiální je ve Stockholmském ústavu vzácná. Oba víme, že náš společný podnik asi nepřinesl právě nejlepší výsledky, ale pro mě je důležité, že mi dal příležitost Vás osobně poznat poté, co jsem Vás třicet let znal a co jsem oceňoval Vaši práci. Mám další přání...

Tady dopis končil. Možná jsem z něj vyčetl příliš, ale napadlo mě, že doktor K. hledal u Saula něco stejně důležitého, jako bylo uznání, které Saul hledal u něj. Ale nehledě na to jedno bylo nesporné: všechny Saulovy apokalyptické vize byly rozprášeny. Tón dopisu nepochybně znamenal přijetí, dokonce plné citu a obdivu.

Saul toto vše pochopitelně registroval a příznivý účinek dopisu byl okamžitý a důkladný. Jeho deprese se všemi zlověstnými biologickými příznaky zmizela během několika minut a on sám pohlížel na myšlení a chování v uplynulých několika týdnech jako na sebezničující a bizarní. A co víc, okamžitě obnovil náš starý vztah. Znova se ke mně choval vřele, děkoval mi za to, čím jsem s ním prošel, a vyjádřil lítost nad tím, že mi připravil v minulých týdnech řadu horkých chvil.

Saulovo zdraví se lepšilo a byl připraven okamžitě skončit s léčbou, ale souhlasil, že přijde ještě dvakrát — další týden a za měsíc. Během těch sezení jsme se snažili pochopit vše, co se přihodilo, a vytvořit strategii do budoucna, kdyby se potenciální stres vrátil. Prozkoumali jsme všechny aspekty jeho jednání, které mě znepokojovalo — jeho sebedestruktivní sklony, grandiózní pocit provinění, nespavost a anorexii. Zdálo se, že jeho uzdravení bude pevného rázu. *Zdálo se, že už není na čem dále pracovat, a tak jsme se rozešli*

Později mě napadlo, že pokud Saul tak špatně odhadl pocity doktora K., že si pravděpodobně špatně vyložil i ty moje. Uvědomil si vůbec někdy, jak moc mi na něm záleží? Jak moc jsem si přál, aby čas od času zapomněl na práci a vychutnal si odpolední procházku po ulici Unie? Napadlo ho vůbec někdy, jak strašně rád bych se k němu připojil a možná i zašel na cappuccino?

Jenže jsem nic z toho Saulovi bohužel nikdy neřekl. Už jsme se nikdy nesetkali a doslechl jsem se, že po třech letech zemřel. Krátce nato jsem se na jednom večírku dal do řeči s mladíkem, který se právě vrátil ze Stockholmského ústavu. Během dlouhého rozhovoru o jeho ročním stipendijním pobytu jsem se zmínil o tom, že jsem kdysi měl přítele Saula, kterému byla tato stáž také nabídnuta. Ano, znal Saula. Vlastně nějakým podivným způsobem bylo jeho stipendium důsledkem „dobrých vztahů, které Saul mezi univerzitou a Stockholmským ústavem vytvořil“. A slyšel prý jsem o tom, že Saul ve své závěti odkázal Stockholmskému ústavu padesát tisíc dolarů?

KAPITOLA DEVÁTÁ

Terapeutická monogamie

„Nejsem nic. Jsem zmetek. Červ. Nula. Plazím se po smetištích a vyhýbám lidským obydlím. Panebože... umřít! Být mrtvá! Nechat se rozmetat na safewayském parkovišti a pak spláchnout hasičskou stříkačkou. Nic by nezbylo. Vůbec nic. Ani slova napsaná křídou někde na zdi: Tahle skvrna kdysi měla jméno Marge Whiteová.“

Další z Marginých nočních telefonátů! Panebože, jak já je nenáviděl! Ne proto, že mi pronikaly do soukromí — s tím jsem se už vyrovnal, to s sebou povolání terapeuta přináší. Když jsem před rokem Marge poprvé uviděl a přijal ji jako pacientku, věděl jsem, že mě telefonáty neminou. Tušil jsem, co mě čeká. Nebylo zapotřebí kdovíjakých zkušeností, abych rozpoznal známky hlubokého stresu. Svěšená hlava a ramena křičely „deprese“, obrovské rozšířené zornice a neklidné ruce a nohy křičely „úzkost“. Všechno ostatní na ní — několikrát sebevražedné pokusy, stravovací poruchy, sexuální zneužívání vlastním otcem, občasné psychotické myšlenky, dvacet tři let terapie — to všechno volalo „hranice“, slovo, které v duši psychiatra středního věku toužícího po pohodlí vyvolává hrůzu.

Řekla mi, že jí je třicet pět let, že pracuje jako technická v laboratoři, že deset let navštěvovala psychiatra, kterého právě přeložili do jiného města, že je zoufale osamělá a že dříve či později, je to jen otázka času, se stejně zabije.

Během terapie zuřivě kouřila, dvakrát nebo třikrát potáhla a pak cigaretu zlostně típla a o několik minut později si zapálila další. Nedokázala chvíli posedět,

tříkrát vstala a začala kráčet sem a tam ordinací. Několik minut seděla na podlaze v protilehlém koutě ordinace svinutá do klubíčka jako figurka z Feifferovy grotesky.

Mým prvním impulzem bylo poslat ji ke všem čertům anebo sám zmizet někam daleko - a už ji nikdy nespátřit. Najít si výmluvu, jakoukoli výmluvu: nemám už čas na dalšího pacienta, odjíždím na několik let ze země, vrhám se na plný úvazek do výzkumu. Jenže tyto mé myšlenky přerušil můj vlastní hlas a já slyšel, jak jí navrhuji další schůzku.

Možná mě zaujala svou krásou - ebenově černými vlasy, které lemovaly překvapivě bílý obličej s dokonalými rysy. Anebo to byl můj pocit odpovědnosti jako vedoucího studentů? Není to tak dávno, co jsem se sám sebe ptal, zda bych mohl s čistým svědomím učit studenty psychoterapii a zároveň odmítat léčit těžké pacienty. Myslím, že jsem Marge přijal za pacientku z mnoha důvodů, ale něco mi říká, že jsem se hlavně styděl za to, že mě vůbec napadlo, že bych si mohl zvolit snazší cestu a zbavit se právě těch pacientů, kteří mě potřebují nejvíce.

A tak jsem zoufalé telefonáty, jako byl tento, očekával. Předpokládal jsem, že jedna krize bude střídat druhou. Očekával jsem, že budu muset Marge tak jako tak jednoho dne hospitalizovat. Bohudíky jsem se tomu vyhnul - těm setkáním s nemocničním personálem za rozbřesku, vypisování poukazů, veřejnému přiznání svého vlastního selhání, každodennímu plahočení se do nemocnice. Přehlídka ztraceného času.

Ne, nebyl to vpád do soukromí nebo nevhodnost telefonátů, co jsem tak nenáviděl: problém byl v tom, že jsme rozmlouvali. Především Marge se u každého slova zajíkávala. Zajíkávala se vždy, když ji něco rozrušilo - zajíkávala se a zároveň se jí křivil obličej. Úplně jsem ji před sebou viděl - jedna strana jejího hezkého obličeje je strašlivě znetvořená grimasami a křečemi. Během tichých, klidných období jsme s Marge o křečích v obličeji mluvili a shodli se na tom, že je to z její strany pokus nějaký způsobem se udělat nehezkou. Zřejmá obrana proti sexualitě, která se objevila při každé sexuální hrozbě zvenčí či zevnitř. Měli jsme tedy vysvětlení, jenže bylo to jako házení hrachu na zeď: pouhé vyřknutí slova sex stačilo k vyvolání křečí.

Její zajíkávaní ve mně vždy budilo odpor. Věděl jsem, že trpí, ale musel jsem se držet, abych nevyhrkl: „No tak, Marge! Do toho! Jaké bude další slovo?“

Co však bylo na telefonátech nejhorší, byla moje neohrabanost. Jako by mě vždy chtěla vyzkoušet a já to nikdy nezvládl. Těch telefonátů bylo za poslední rok alespoň dvacet a já ani jednou nenašel způsob, jak jí poskytnout pomoc, kterou potřebovala.

Tu noc ji trápilo, že zahlédla ve *Stanford Daily* krátký článek o mé ženě. Manželka odcházela po deseti letech z pozice administrativní vedoucí stanford-ského centra pro výzkum ženské populace a místní noviny ji neuvěřitelně vychválily. Jako by to nestačilo, zúčastnila se Marge večer veřejné přednášky, kterou vedla mladá, mimořádně stylisticky obratná a přitažlivá filozofka.

Setkal jsem se jen s málo lidmi, kteří by se tak strašně nenáviděli jako Marge. Tyto pocity nikdy nezmizely - jen snad v lepších dobách ustoupily do pozadí a čekaly na vhodnou chvíli návratu. Neexistovala vhodnější chvíle, než že se jiné ženě jejího věku dostane veřejného uznání. To Marge sebenenávisť zcela pohltila a ona začala uvažovat daleko vážněji než obvykle o sebevraždě.

Hledal jsem slova, která by ji zklidnila: „Marge, proč se k sobě takhle chováte? Říkáte, že jste nic neudělala, ničeho nedosáhla, nejste schopná existovat, ale my oba víme, že všechny tyhle pocity jsou dané stavem vaší mysli. Nemají se skutečností nic společného! Vzpomínáte si, jak vám bylo dobře před dvěma týdny? No a od té doby se v okolním světě vůbec nic nezměnilo. Vy jste táž osoba, jakou jste byla i předtím!“

Dobrý zásah. Získal jsem její pozornost. Měl jsem pocit, že její naslouchání přímo slyším, a tak jsem pokračoval. „Ten zvyk porovnávat se s úspěšnějšími je vždy sebedestruktivní. Koukněte, nezabývejte se tím. Proč jste si ke srovnání vybrala právě profesorku G., která je zřejmě nejlepším řečníkem celé univerzity? Proč jste si ke srovnání vybrala mou ženu právě v den, kdy ji poprvé pochválili? Pokud se budete chtít trápit, je velmi pravděpodobné, že vždy najdete někoho, s kým vaše srovnání dopadne nepříznivě. Já ten pocit znám. Dělán totéž.“

Podívejte, proč si jednou nevybrat někoho, kdo na vás nemá? Vždy jste projevovala soucit s jinými. Vzpomeňte si na svou dobrovolnou práci s bezdomovci. Nikdy jste to na sobě nedokázala ocenit. Zkuste se srovnat s někým, komu jsou jiní úplně lhostejní. Co se srovnat řekněme s jedním z těch bezdomovců, kterým jste pomohla? Vsadím se, že srovnání ve všech případech vyzní ve váš prospěch."

Zavěsila. Cvaknutí telefonu mi potvrdilo, co jsem si okamžitě uvědomil sám: udělal jsem kolosální chybu. Marge jsem dobře znal a věděl naprosto přesně, co si z mého blábolu zapamatuje. Řekne, že jsem dal najevo, co si o ní myslím -zejí není pomoci a že jedinými lidmi, se kterými se může porovnávat, aby z toho vyšla dobře, budou ti největší ubožáci pod sluncem.

Nepromarnila příležitost a hned další pravidelnou terapeutickou hodinu -naštěstí hned ráno — opravdu začala vyjádřením této myšlenky. Pak mi mrazivým hlasem se staccatovou kadencí začala o sobě vyprávět „skutečná fakta".

„Je mi třicet pět let. Celý život jsem duševně nemocná. Od dvanácti let navštěvuji psychiatry a bez nich nedokážu existovat. Do konce svého života budu muset brát léky. Jediné, v co mohu doufat, je, že neskončím v nemocnici. Nikdy mě nikdo nemiloval. Nikdy nebudu mít děti. Nikdy jsem neměla dlouhodobý vztah s mužem ani naději, že nějaký mít budu. Postrádám schopnost navazovat přátelské vztahy. Nikdo mi nevolá, když mám narozeniny. Otec, který mě jako dítě zneužil, je po smrti. Moje matka je bláznivá zahořklá žena a já se jí každý den více podobám. Bratr strávil většinu života na oddělení pro duševně choré. Nemám žádné nadání, žádné zvláštní schopnosti. Vždy budu vykonávat méněcennou práci. Vždycky budu chudá a vždycky utratím většinu platu za psychiatrickou léčbu."

Zmlkla. Myslel jsem, že skončila, ale nedalo se to říct s určitostí, protože mluvila jako stroj - zlověstně tiše, bez jediného pohybu, kromě rtů se jí nepohnul ani hrudník, ani ruce, ani oči, dokonce ani tvář.

Náhle začala znova, jako když natáhnete klíčkem mechanickou hračku a ta v sobě stále má ještě trochu energie: „Říkáte, že mám být trpělivá. Říkáte, že nejsem připravená - nejsem připravená ukončit terapii, nejsem připravená se

vdát, nejsem připravená adoptovat dítě, nejsem připravená přestat kouřit. Čekám. Celý život jen čekám. A teď je už příliš pozdě na to žít."

Celou tu dobu jsem naslouchal této litanii a nehnul ani brvou a možná se i na okamžik zastyděl, že mě nedojala. Ale nebyla to bezcitnost. Už jsem to slyšel mnohokrát a dobře si pamatuji, jak mě poprvé rozrušilo, když mi to vyprávěla - jak mě zasáhl soucit a smutek, jak jsem se stal, jak by řekl Hemingway, „ubřečeným židovským psychiatrem".

Co však bylo daleko horší - a nerad to přiznávám -*já s ní souhlasil*. Přednesla svou „pravdivou historii" tak pronikavě a přesvědčivě, že se nedalo naprosto nic namítnout. Není pochyb, že *je* těžce postižená. Pravděpodobně se *nikdy* nevdá. *Není* dítě štěstěny. Opravdu jí *chybí* schopnost sblížit se s jiným člověkem. Pravděpodobně *bude potřebovat* terapii po mnoho, mnoho let, pravděpodobně po celý život. Nahlédl jsem tak hluboko do jejího zoufalství a pesimismu, že jsem snadno pochopil i sebevražedné myšlenky. Nevěděl jsem, co říci, abych ji utěšil.

Trvalo mi týden - do našeho dalšího sezení - než jsem si uvědomil, že ta lita-nie byla propagandou živenou depresemi. Promlouvala z ní deprese a já byl natolik hloupý, že jsem na to skočil. Podívejte se na všechny ty nesrovnalosti, všimněte si, co zamlčela. Byla výjimečně inteligentní, kreativní, vysoce atraktivní ženou (pokud jí tvář nepitvořily křeče). Těšil jsem se na setkání s ní a na její přítomnost. Obdivoval jsem ji za to, že ačkoli sama trpí, stále má co dát druhým a zvládá i charitativní práci.

Takže když jsem znovu slyšel tu litanii, zabýval jsem se myšlenkou, jak ji z tohoto duševního stavu dostat. Věděl jsem, že pokud zareaguji rychle, pomohu jí vyhnout se velkému utrpení.

„Teď z vás, Marge, mluví vaše deprese, a nikoli vy. Vzpomeňte si, že pokaždé když jste se topila v depresi, jste se z ní nakonec dostala. To je pozitivní -*jediná pozitivní* - věc, kterou lze o depresi říci, tedy že nakonec skončí."

Došel jsem ke stolu, otevřel její složku a přečetl nahlas úryvek z dopisu, který mi napsala jen před třemi týdny, když byla životem nadšená:

„... .byl to úžasný den. Jane a já jsme se procházely po Telegraph Avenue. V obchodu se starožitnostmi jsme si vyzkoušely večerní róby čtyřicátých let. Našla jsem několik starých desek s Kay Starrovou. Přeběhly jsme přes most Golden Gate a zapadly do restaurace Greens. Takže nakonec i v Saň Francisku je živo. Vždy vám říkám jen ty špatné zprávy - napadlo mě, že se s vámi podělím také o to dobré. Těším se na čtvrtek..."

Přestože otevřeným oknem vanul do místnosti teplý jarní vánek, v mé ordinaci panoval chlad. Margin obličej byl zmrzlý. Upřeně zírala na stěnu a zdálo se, že mě neposlouchá. Její odpověď zněla ledově: „Myslíte si, že jsem nula. Vzpomeňte si na svou radu, abych se porovnávala s bezdomovci. Zřejmě mám podle vás stejnou cenu."

„Marge, velmi se omlouvám. Moje průměrné skóre užitečnosti po telefonu za moc nestojí. Z mé strany to byla neomalenost. Ale věřte mi, opravdu jsem vám chtěl pomoci. Jakmile jsem to vyslovil, uvědomil jsem si, že jsem udělal chybu."

Zdálo se, že to pomohlo, slyšel jsem, jak si oddechla. Uvolnila sevření ramen, rozjasnil se jí obličej a hlavu naklonila lehce ke mně.

Postoupil jsem o krok nebo dva k ní. „Marge, překonali jsme společně už několik krizí, kdy jste se cítila stejně hrozně jako právě teď. Co pomohlo v minulosti? Vzpomínám si na ty doby, kdy jste vycházela z ordinace a cítila se daleko lépe, než když jste přišla. Co způsobilo ten rozdíl? Co jste udělala? Co jsem udělal já? Pojd'me to společně odhalit."

Marge zpočátku nedokázala na tuto otázku odpovědět, ale určitě ji zaujala. Vnímá jsem další signály tání ledu - přitiskla si ruku na krk, odhodila své dlouhé černé vlasy na stranu a začala si je pročesávat prsty. Útočil jsem na ni tou otázkou několikrát a nakonec jsme se stali spojenci a začali hledat společně.

Řekla, že je pro ni důležité, když jí někdo naslouchá, že kromě mě a mé ordinace nemá nikoho a kam zajít a vyjádřit svou bolest. Také jí prý pomohlo, když jsme opatrně zkoumali všechny události, které předcházely depresi.

Krátce nato jsme prošli všechny znepokojivé události týdne jednu po druhé. Kromě stresorů, které mi popsala po telefonu, existovaly i další. Například během celodenní schůze v univerzitní laboratoři, kde pracovala, ji výrazně ignorovali všichni odborní a akademičtí pracovníci. Cítil jsem s ní a řekl jí, že jsem slyšel mnoho podobných stížností na tutéž věc — včetně stížností od mé vlastní ženy. Prozradil jsem jí, že moji ženu rozčiluje, že Stanfordova univerzita má sklon přiznávat neakademickému personálu jen omezená privilegia a má k nim menší respekt.

Marge se stále vracela k tématu své neúspěšnosti a znovu si posteskla, čeho všeho dosáhla její třicetiletá šéfová.

„Proč se stále," namítl jsem, „vracíme k těm nešťastným srovnáním? Je to tak sebetrýznivé, tak zvrácené - jako broušení bolavého zubu." Řekl jsem jí také, že i já jsem se porovnával při mnoha příležitostech s jinými a nedopadlo to pro mě dobře. (Neuvedl jsem konkrétní detaily. Možná jsem měl. Tím bych jí dal najevo, že s ní jedním jako rovný s rovnou.)

Použil jsem metaforu termostatu, který reguluje sebedůvěru. Ten její má poruchu, je umístěn příliš blízko k povrchu těla. Nedrží její sebedůvěru na stabilní úrovni, ale místo toho prudce kolísá podle vnějších událostí. Stane se něco dobrého a ona se cítí báječně; někdo se zatváří kriticky a ona je na dně po celé dny. Je to jako snažit se udržet stálou teplotu v domě a umístit termostat příliš blízko okna.

Než skončilo sezení, nebylo nutné mi říkat, že jí je daleko lépe - poznal jsem to z jejího dechu, z její chůze i z jejího úsměvu, když odcházela z ordinace.

Zlepšení bylo dlouhodobé. Prožila výborný týden a já vlastně také - nekonal se ani jeden půlnoční krizový telefonát. Když jsem se s ní setkal další týden, překypovala dobrou náladou. Vždy jsem věřil, že je důležité najít nejen příčinu toho, co člověku přitížilo, ale je nutné určit i to, co mu pomohlo cítit se lépe, a tak jsem se jí zeptal, co tu změnu způsobilo.

„Jako by naše poslední sezení," odpověděla Marge, „uvedlo tak nějak všechny věci do pohybu. Je téměř zázrakem, jak se vám v tak krátkém čase podařilo mě z té hrůzy dostat. Jsem opravdu ráda, že jste mým psychiatrem."

Přestože mi její nevinný kompliment zalichotil, obě myšlenky mě zneklidnily: to její „tak nějak“ a představa, že jsem kouzelník. Pokud bude Marge vnímat terapii tímto způsobem, její stav se nezlepší, protože hledá zdroj pomoci mimo sebe a mimo své chápání. Můj úkol jako terapeuta (stejně tak jako rodičů) je dosáhnout, abych byl nadbytečný — pomoci pacientovi stát se svou vlastní matkou a svým vlastním otcem. Nechtěl jsem, aby se cítila lépe. Chtěl jsem, aby převzala odpovědnost za to, zda se cítí lépe, a chtěl jsem, aby jí byl proces zlepšení co nejzřejmější. Proto jsem trochu znejistěl při jejím „tak nějak“ a rozhodl jsem se to prozkoumat.

„Co přesně,“ zeptal jsem se, „vám na našem posledním sezení pomohlo? V kterém okamžiku jste se začala cítit lépe? Pojd'me se na to spolu podívat.“ „Dobrá, jednou z věcí byl způsob, jakým jste zvládl ten úlet s bezdomovci. Už už jsem ho chtěla obrátit proti vám — vlastně jsem to ve skutečnosti terapeutům dělávala. Jenže když jste mi naprosto věcným způsobem vysvětlil své záměry a přiznal, že jste to nezvládl, sebralo mi to vítr z plachet.“

„To zní, jako že můj komentář vám pomohl zůstat se mnou ve spojení. Od té doby, co jsem vás poznal, vím, že období, ve kterých *zažíváte* nejhlubší deprese, jsou zároveň obdobími, kdy jste zpřetrhala všechny kontakty s ostatními a octla se v opravdové izolaci. V té myšlence se skrývá důležité poselství: Mějte kolem sebe lidi.“ Pokračoval jsem v otázkách, co jí ještě během sezení pomohlo.

„To hlavní, co mě probralo — nebo lépe, ten okamžik zklidnění nastal, když jste mi řekl, že já i vaše žena máme v práci podobné problémy. Víam, že jsem protivná a nesnesitelná — vaše žena je učiněný anděl — a je téměř neuvěřitelné, že jste se o nás obou zmínil jedním dechem. Tím, že jste mi řekl, že já i ona máme tytéž problémy, jste mi *dokázal*, že si mě alespoň trochu vážíte.“

Už jsem chtěl zaprotестovat a zdůraznit, že jsem si jí vždycky vážil, ale předešla mě. „Já vím, často mi *říkáte*, že si mě vážíte, a *říkáte* mi, že se mnou cítíte, ale jsou to jen slova. Nikdy jsem jim příliš nevěřila. Tentokrát to bylo jiné, překročil jste rámeček slov.“ Nadchlo mě, jak to Marge řekla. Měla svůj způsob, jak postihnout podstatu věcí. „Překročit rámeček slov“, *to* se počítalo. Bylo to v tom, co jsem

udělal, nikoli co jsem řekl. Bylo to v tom, co jsem opravdu pro pacienta udělal. Ze se s Marge podělím o něco ze svého sdukromého života, znamenalo něco pro ni udělat, věnovat jí dárek. Terapeutický skutek, nikoli terapeutické slovo!

Ta myšlenka mě natolik zaujala, že jsem se nemohl dočkat konce sezení, abych se nad ní mohl zamyslet. Teď jsem se však znova obrátil k Marge. Měla mi toho tolik co říci.

„Také mi hodně pomohlo, když jste se mě stále ptal, jak jsem se z depresí dostala v minulosti. Stále jste na mě přenášel odpovědnost a přiměl mě tak být během sezení iniciativní. To bylo dobré. Většinou se utápím v depresi po celé týdny, ale vy jste mě během několika minut přiměl zjistit, co mi pomáhá.

Vlastně už jen vaše otázka: *Co vám v minulosti pomohlo?* byla užitečná, protože mě přiměla uvědomit si, že existují způsoby, jak se cítit lépe. Také mi pomohlo, že jste se neujal role kouzelníka, kterou jsem vám přisoudila, a nedával mi otázky, na které znáte odpovědi. Líbil se mi způsob, jakým jste připustil, že něco nevíte, a pak mě přizval, abych s vámi ten problém zkoumala i já.”

Rajská hudba pro mé uši! Celý rok terapie s Marge jsem se držel jediného pravidla: chovat se k ní jako k sobě rovné. Snažil jsem se ji vnímat jako jedinečnou bytost, nelitovat ji ani neudělat nic, co by mezi námi vytvořilo propast nerovnosti. Držel jsem se toho pravidla, jak jsem byl nejlépe schopen, a teď bylo velmi příjemné slyšet, že se to vyplatilo.

Struktura psychiatrické léčby je plná vnitřní nesourodosti. Když jedna osoba, terapeut, léčí druhou, pacienta, je pochopitelné od samého začátku, že tato dvojice, tito dva lidé vytvářejí terapeutickou alianci, přičemž nejsou rovnocennými partnery ani plnohodnotnými spojenci. Jeden je ve stresu a často bezradný, zatímco od druhého se očekává, že použije všechny své profesionální schopnosti, aby odhalil a objektivně prozkoumal všechny okolnosti, které za stresem a bezradností leží. Ke všemu pacient platí toho, kdo ho léčí. Už samo slovo léčit vyjadřuje nerovnost. Léčit někoho jako sobě rovného implikuje nerovnost, kterou musí terapeut překonat nebo skrýt tak, že se k pacientovi chová jako k sobě rovnému.

Takže když jsem jednal s Marge jako se sobě rovnou, znamenalo to, že rovnost více méně předstírám (jí i sobě)? Možná je přesnější popsat terapii jako vnímání pacienta coby dospělého. Možná to vypadá jako scholastická pedante-rie, ale v terapii s Marge se schylovalo k něčemu, co mě nutilo ujasnit si, jak ji chci vnímat a vlastně jak chci vnímat i jakéhokoli jiného pacienta.

Asi tři týdny poté, co jsem objevil důležitost terapeutického skutku, se stala velmi zvláštní příhoda. Probíhala obvyklá terapeutická hodina. Marge měla za sebou mizerný týden a zahlcovala mě mnoha podrobnostmi. Vypadala flegmaticky, měla zmačkanou a překroucenou sukni, neudržívané vlasy a na obličeji výraz sklíčenosti a vyčerpání.

Uprostřed svých nářků náhle zavřela oči - což by nebylo nic nezvyklého, protože se často při sezeních uváděla do hypnotického stavu. Už dávno předtím jsem se rozhodl to ignorovat. Nebudu ji do jejího stavu následovat, místo toho ji z něj zavolám. Řekl jsem: „Marge," a chtěl jsem dořici zbytek věty, „prosím, vraťte se." Přerušil mě však podivný silný hlas, který vycházel z jejích úst: „Vy mě neznáte."

Měla pravdu, tu osobu, která promluvila, jsem neznal. Ten hlas byl tak jiný, tak silný, tak autoritativní, že jsem se rozhlédl po ordinaci, zda náhodou nevešel někdo jiný.

„Kdo jste?" zeptal jsem se.

„Já! No přece já!" V tu chvíli transformovaná Marge vyskočila a vypínavou pružnou chůzí začala přecházet po ordinaci, nahlížet do regálů s knihami, narovnávat obrázky a zkoumat rnůj nábytek. Byla to Marge, zároveň však nebyla. Všechno se na ní kromě šatů změnilo - držení těla, tvář, sebevědomí, chůze.

Tato nová Marge byla vitální a dráždivě, nikoli však nepříjemně, koketní. Zvláštním plným kontraaltem pronesla: „Pokud si chcete hrát na židovského intelektuála, měl byste si podle toho svou ordinaci zařídit. Potah téhle pohovky patří tak akorát na charitu - pokud by ho tam vůbec vzali. A támhleto tapiserie na stěně se značně rozpadá, díkybohu! A co ty fotky z kalifornského pobřeží? Ušetřete mě dalších snímků psychiatrických domácností!" Byla energická,

rázná a nesmírně sexy. Neuvěřitelná úleva v podobě pauzy od monotónního hlasu Marge a jejího nekonečného naříkání. Jenže mě jedna věc začala znepokojovat - tato dáma se mi líbila přespříliš. Vzpomněl jsem si na legendu o Lore-lei, a přestože jsem věděl, že je nebezpečné otálet, nechtěl jsem vidinu zahnat.

„Proč jste přišla?“ zeptal jsem se. „Proč právě dnes?“

„Abych oslavila své vítězství. Vždyť víte, že jsem vyhrála.“

„Vyhrála? V čem?“

„Na co si hrajete? Já nejsem ona, víte? Ne všechno, co řeknete, je úúúúžasné. Vy si opravdu myslíte, že Marge pomůžete?“ Její obličej byl nádherně živý, slova padala s výraznými gesty, jaká by člověk očekával od nějakého padoucha z viktoriánského melodramatu.

Pokračovala výsměšně a škodolibě: „Mohli byste ji léčit celých třicet let, stejně bych vyhrála. Během jediného dne jsem schopná zlikvidovat celoroční práci. Bude--li to nutné, dokážu ji přimět sejít z chodníku přímo pod přijíždějící náklad'ák.“

„Ale proč? Co z toho máte? Pokud ona prohraje, prohrajete i vy.“ Možná jsem s ní zůstal déle, než jsem měl. Bylo chybou mluvit s ní o Marge, nebylo to vůči Marge fér. Jenže ta žena mě neuvěřitelně a téměř neodolatelně přitahovala. Na okamžik jsem cítil, jak se mi zatočila hlava - jako bych nahlížel otvorem v látce reality na něco zakázaného, na surové ingredience, na štěrbinu, na zárodečné buňky a blastule, které jsou v přirozeném stavu věcí neviditelné, ale vytvářejí člověka. Zaujala celou mou pozornost.

„Marge je červ. Vždyť víte, že je červ. Jak to s ní můžete vydržet? Takový červ! Červ!“ A potom začala v neuvěřitelném a nejpřekvapivějším divadelním výstupu, který jsem kdy viděl, Marge napodobovat. Každé gesto, kterého jsem byl během minulých měsíců svědkem, každá Margina grimasa, každý její čin se přede mnou znovu odehrával v chronologickém pořadí. A tak jsem znova viděl Marge, jak ke mně vyděšená přišla poprvé. Viděl jsem Marge, jak se choulí v rohu mé ordinace. Pak se na mě dívala svými obrovskými očima naplněnými panickou hrůzou a prosila mě, abych s ní vydržel. A teď byla v autotransu, oči zavřené a chvějící se víčka zakrývající frenetické pohyby očí podobné REM. A pak se objevila zne-

tvořená tvář podobná Quasimodovi, strašlivě znetvořená a téměř neschopná promluvit. Teď se schovávala za židli, tak jak to Marge dělávala, když se něčeho bála. Potom si melodramaticky stěžovala na strašnou bodavou bolest v děloze a na prsou. Pak přišlo na řadu zesměšňování Margina zajíkávaní a některých jejich nejčastějších výroků. „J-j-jsem t-t-tak ráda, ž-ž-že jste mým psychiatrem!“ Pak na kolenu: „M-m-máte mě r-r-rád, d-d-doktore Yalome? N-n-n-neopouštějte mě, z-z-z-zabiju se, k-k-k-když se mnou n-n-nebudete.“

To představení bylo mimořádné. Jako bych sledoval klanění se hvězdy, která ten večer sehrála několik rolí a baví publikum tím, že kratičce, snad jen na pár vteřin, vklouzne do každé z nich. (Na chvíli jsem zapomněl, že v tomto divadle herečka není jen herečkou, ale zároveň jednou z rolí. Skutečná herečka - odpovědné vědomí — zůstala skrytá za scénou.)

Byl to virtuózní výkon. Ale také nevyslovitelně kruté představení „té druhé“ (nevím, jak ji jinak nazvat). Oči jí planuly, když dál zesměšňovala Marge, o které prohlásila, že je nevyléčitelný, beznadějný a politováníhodný případ. Marge - jak prohlásila „ta druhá“ - by měla napsat vlastní životopis s titulem (a tady se zasmála) „Zrozena k politování“.

Zrozena k politování. Neodolal jsem úsměvu. Tahle *Bezcílná krásná dáma* byla neuvěřitelná. Cítil jsem se neloajální vůči Marge, protože mi její rivalka učarovala a její zesměšňování Marge mě opravdu pobavilo.

Najednou - presto presto! - bylo po všem. „Ta druhá“ zavřela na jednu dvě minuty oči, a když je otevřela, byla pryč a mně se vrátila stará Marge, plačící a vyděšená. Položila si hlavu na kolena, zhluboka dýchala a pomaloučku se vzpamatovávala. Několik minut vzlykala a nakonec začala mluvit o tom, co stalo. (Dobře si pamatovala scénu, která se právě odehrála.) Nikdy předtím se tak nerozdvojila - vlastně ano, jednou se to stalo, vznikla třetí osobnost se jménem Ruth Anně - ale ta žena, která přišla dnes, se nikdy předtím neobjevila.

Byl jsem v rozpacích nad tím, co se odehrálo. Moje základní pravidlo - chovat se k Marge jako k sobě rovné - náhle nepostačovalo. Ke které Marge? K té třesoucí

se přede mnou, nebo k té bezstarostné sexy Marge? Zdálo se mi, že je velmi důležité zvážit svůj vztah k pacientovi. Pokud nebudu schopný ten vztah ochránit a zůstat mu věrný, naděje na úspěšnou terapii je ztracená. Bylo nutné modifikovat základní pravidlo „zacházej s pacientem jako se sobě rovným“ na „buď pacientovi věrný“. Především nesmím povolit sám sobě nechat se tou druhou Marge svést.

Pacient dokáže snést terapeutovu nevěru mimo hodiny, které jsou v terapii vyhrazené jemu. Přestože je pochopitelné, že terapeuti mají i jiné vztahy, že v čekárně čeká na svou hodinu další pacient, existuje často tichá dohoda nehovořit o tom během terapie. Terapeut i pacient spojenecky předstírají, že jejich vztah je monogamní. Jak terapeut, tak pacient tiše doufají, že odcházející a přicházející pacienti se nikdy nesečkají. Vlastně i z tohoto důvodu si někteří terapeuti zařizují ordinace se dvěma dveřmi, jedněma pro příchozí, druhými pro odcházející pacienty.

Pacient má však právo očekávat věrnost *během* hodiny. Moje jednoznačná dohoda s Marge (stejně jako s mými ostatními pacienty) znamená, že když jsem s ní, věnuji se naprosto zcela, celým srdcem a výlučně jenom jí. Marge osvětlila i jiný rozměr této dohody: že musím být s jejím nejnvnitřnějším já. Její otec, který ji kdysi zneužil, přispěl k tomu, že se v ní vytvořilo kromě jejího nejnvnitřnějšího já i falešné, sexuální druhé já. Nesmím udělat stejnou chybu.

Jenže to vůbec nebylo lehké. Abych řekl pravdu, chtěl jsem se s „tou druhou“ zase setkat. Přestože jsem ji znal ani ne hodinu, okouzila mě. Když jsem se ohlédl zpátky na desítky sezení, které jsem strávil s Marge, vystoupil ten úchvatný fantom s oslepující zřetelností. Osobnosti tohoto typu v životě nepotkáváme často.

Neznal jsem její jméno a ona neměla mnoho svobody, ale každý z nás věděl, jak toho druhého najít. Během dalšího sezení se ke mně několikrát pokusila přijít. Viděl jsem, jak se Marge chvějí víčka a pak je zavírá. Ještě jedna minuta nebo dvě — a budeme zase spolu. Cítil jsem, jak mnou prostupuje šílenství a nedočkavost. Ovládly mě úchvatné vzpomínky z minulosti. Vybavil jsem si, jak jsem čekal kdysi na karibském letišti lemovaném palmami na letadlo se svou milovanou.

Tahle žena — „ta druhá“ - mi rozuměla. Věděla, že jsem vyčerpaný, vyčerpaný z Margina fňukání a zajíkání, že jsem unavený z jejích úzkostí, z choulení se po rozích a skrývání pod stoly, otrávený z jejího směšného dětského hlasu. Věděla, že potřebuji skutečnou ženu. Věděla, že jen předstírám, že považuji Marge za sobě rovnou. Věděla, že si rovni nejsme. Jak bychom si také mohli být rovni, když se Marge chová jako blázen a já její úlety velkodušně toleruji?

Herecký výkon „té druhé“, ve kterém mi oživila všechny ty charakteristické rysy Margina chování, mě přesvědčil, že jak ona, tak já (*a jen ona a já*) dokážeme pochopit, čím jsem s Marge prošel. Byla úžasnou, nádhernou režisérkou, která vytvořila tento film. Přestože bych mohl na Marge napsat lékařský posudek nebo informovat kolegy o průběhu terapie, nikdy bych nebyl doopravdy schopný sdělit podstatu své zkušenosti s ní. Byla nezachytitelná. Jenže „ta druhá“ to věděla. Pokud dokázala sehrát všechny ty role, musela být všemocnou řídící inteligencí, která za vším stála. Spojovalo nás něco, co se nedá vyjádřit slovem.

A co věrnost? Věrnost! Slíbil jsem ji Marge. Kdybych se dal dohromady s „tou druhou“, pro Marge by to byla katastrofa: stala by se tak trochu herečkou s nahraditelným rejstříkem. A to bylo přesně to, co „ta druhá“ chtěla. „Ta druhá“ byla Lorelei, krásná a vábivá, ale také osudná — ztělesnění veškeré Mar-giny zuřivosti a nenávisti k sobě samé.

A tak jsem zůstal věrný, a kdykoli jsem pocítil, že se ta druhá blíží — například když Marge zavřela oči a začala upadat do transu, rychle jsem ji probral a zavolal: „Marge, vraťte se!“

Stalo se to několikrát a já si uvědomil, že závěrečná zkouška je stále ještě přede mnou. „Ta druhá“ neúprosně sbírala síly a zoufale se snažila ke mně vrátit. Ta chvíle požadovala rozhodnutí a já zvolil zůstat s Marge. Obětuji Marge její rivalku, roztrhám ji na kusy, rozdrobím na drobky a kousek po kousku ji vložím do Marge. Moje technika bude spočívat v opakování jedné jediné otázky: „Marge, co by řekla *ta druhá*, kdyby tady byla?“

Některé Marginy odpovědi byly nečekané, některé známé. Jednoho dne, když jsem viděl, jak si plaše prohlíží předměty v mé ordinaci, jsem řekl: „Tak do toho, Marge, spusťte. Co by řekla *ta druhá*?”

Marge se zhluboka nadechla a výraznějším hlasem odpověděla: „Pokud si chcete hrát na židovského intelektuála, měl byste si podle toho svou ordinaci zařídit.”

Marge to pronesla, jako by to byla její původní myšlenka, a bylo zřejmé, že si nepamatuje *všechno*, co „*ta druhá*” řekla. Musel jsem se usmát: bylo příjemné zjistit, že já a „*ta druhá*” máme společné tajemství.

„Všechny nápady vítám, Marge.”

A k mému překvapení mi opravdu několik dobrých navrhla. „Dejte sem nějakou stěnu, možná velkou fuchsii nebo stojací panel, a oddělte svůj přeplněný stůl od zbytku ordinace. Pořídte si decentní tmavohnědý rám pro ten obrázek mořského pobřeží — když už ho tu musíte mít — a především se zbavte té příšerné tapiserie na stěně. Je tak přeplácaná, že mě z ní bolí hlava. Používala jsem ji k autosugesci.”

„Líbí se mi vaše návrhy, Marge, až na to, že jste na mou tapiserii příliš přísná. Je to moje stará kamarádka. Dostal jsem ji před třiceti lety v Samoe.”

„Možná by se staří přátelé cítili lépe u vás doma než v ordinaci.” Jen jsem na ni zíral. Byla tak pohotová. Opravdu si povídám s Marge?

Protože jsem doufal, že se mi podaří vytvořit konfederaci nebo fúzi těch dvou Marge, velmi opatrně jsem na obou stranách hledal pozitiva. Kdybych se „*té druhé*” jakýmkoli způsobem postavil, prostě by se pomstila Marge. A tak jsem si dával pozor, abych například Marge řekl (předpokládal jsem, že „*ta druhá*” *všechno* poslouchá), jak velmi obdivuji bezstarostnost, vitalitu a přímost „*té druhé*”.

Musel jsem se však pevně držet vytyčené cesty. Kdybych byl příliš poctivý, Marge by pochopila, o co více dávám přednost „*té druhé*”. Možná to „*ta druhá*” už dala Marge pocítit, ale důkazy jsem neviděl. Byl jsem si jist, že „*ta druhá*” je do mě zamilovaná. Třeba mě miluje natolik, že změní svoje chování! Přece musí vědět, že by mě svévolnou destruktivností zahnala.

To je aspekt psychoterapie, o kterém se ve škole nedozvíte: zaplést se s největším nepřítelem svého pacienta, a potom, když jste si jisti tím, že vás nepřítel miluje, použít lásku k neutralizaci nepřátelských útoků proti vašemu pacientovi.

Během několika dalších měsíců terapie jsem zůstal Marge věrný. Někdy se mi pokoušela povídat o Ruth Anně, té třetí osobě, nebo vklouznout do transu a vrátit se do starších dob, ale já odmítal dát se svést jakoukoli z těchto návnad. Víc než cokoli jiného jsem by rozhodnutý zůstat s ní tady a teď a okamžitě ji zavolat zpátky, kdykoli mě začne opouštět a unikat do jiného věku nebo jiné role.

Když jsem kdysi začínal pracovat jako terapeut, naivně jsem věřil, že minulost je pevná a poznatelná; že pokud budu dostatečně pozorný, mohu rozpoznat ten první chybný pohyb, ten osudný okamžik, který vedl k tomu, že se život dal špatným směrem, a že budu schopen díky tomuto objevu dosáhnout toho, že se věci zase dají do pořádku. V těch dobách bych prohloubil Margin hypnotický stav, vrátil ji v čase, chtěl po ní, aby zkoumala dávná traumata - například sexuální zneužití vlastním otcem — a tlačil ji znovu zažít a překonat všechny doprovodné pocity, strach, vzrušení, zlobu, pocit zrady.

Jenže během let jsem pochopil, že údělem terapeuta není zapojit pacienta do společných archeologických průzkumů. Pokud se jakémukoli pacientovi kdy tímto způsobem pomohlo, nebylo to díky hledání a nalezení onoho chybného kroku (život nikdy nezmění chybný krok, změní se, protože má chybný směr). Nikoli - terapeut nepomáhá pacientovi tím, že ho provádí minulostí, ale tím, že mu poskytuje svou pečující oporu; že má jeho důvěru, má o pacienta zájem a věří, že jejich společná aktivita nakonec povede k vykoupení a uzdravení. Drama věkové regrese a rekapitulace incestu (nebo v tomto případě jakýkoli terapeutický katarzní nebo intelektuální plán) uzdravuje jen z toho důvodu, že terapeut a pacient společně sdílejí jistou činnost, zatímco dozrává skutečná terapeutická síla — vztah.

A tak jsem se rozhodl zůstat přítomný a věrný. Pokračovali jsme v přijímání „té druhé“. Přemýšlel jsem nahlas: „Co by řekla v této situaci? Jak by se oblékala nebo chodila? Zkuste to. Předstírejte na minutku nebo dvě, že jste ta druhá Marge.“

Jak plynuly měsíce, Marge do sebe vstřebala spoustu „té druhé“. Obličej byl kulatější, prsa plnější. Vypadala lépe, oblékala se lépe, seděla vzpřímeně, nosila vzorované punčochy a komentovala moje obnošené boty.

Občas mi naše práce přišla jako kanibalismus. Bylo to, jako bychom „tu druhou“ Marge vložili do psychologické orgánové banky. Tu a tam, když byla Marge dobře připravená, jsme odebrali část „té druhé“ na transplantaci. Marge se ke mně začala chovat jako k sobě rovnému, kladla mi otázky a trochu i flirtovala. „Až skončíme, jak se beze mě obejdete? Jsem si jistá, že vám budou chybět moje noční telefonáty.“

Poprvé mi začala klást osobní otázky. „Proč jste se rozhodl pro tohle povolání? Litoval jste někdy? Nudíte se někdy? A co se mnou? Jak vy řešíte své problémy?“ Marge si osvojila smělé stránky „té druhé“ a já ji v tom podporoval. Důležité bylo, abych na každou z jejích otázek odpověděl uctivě a ochotně. Odpovídal jsem co nejsiřěji a nejpřímněji, jak jen jsem byl schopen. Marge moje odpovědi dojímalý a stávala se stále smělejší, ale také ohleduplnější.

A ta druhá Marge? Kdo ví, co z ní zbylo... Lodičky na vysokých jehlových podpatcích? Vábivý smělý pohled, který si Marge ještě neosmělila přivlastnit? Tajemný kočičí smích? Kde je ta herečka, která dokázala Marge s takovou bri-lancí zahrát? Jsem přesvědčen, že už neexistuje. To představení si vyžádalo značnou životní energii a já s Marge jsme z „té druhé“ postupně všechnu energii vysáli. Přestože jsme pokračovali v naší práci ještě mnoho měsíců poté, co se poprvé objevila „ta druhá“, a ačkoli jsme o ní nakonec s Marge přestali mluvit, nikdy jsem na ni nezapomněl: vynořuje se mi v myšlenkách a pak z nich zase mizí ve chvílích, kdy to nejméně čekám.

Než jsme začali terapii, řekl jsem Marge, že se můžeme setkávat maximálně po dobu osmnácti měsíců, protože pak odcházím na roční stáž. Teď náš čas vypršel a práce byla u konce. Marge se změnila: úzkostnost se vyskytovala jen zřídkakdy, půlnoční telefonáty patřily minulosti, začala si vytvářet společenský život a navázala dvě blízká přátelství. Vždy měla talent pro fotografování a teď,

poprvé po letech, vzala do ruky fotoaparát a znovu začala vychutnávat tento způsob tvořivého sebevyjádření.

Byl jsem s naší prací spokojený, ale nedal se svést k závěrům, že už další terapie není zapotřebí — ani mě nepřekvapilo, že se s blízcím závěrečným sezením začaly znovu objevovat některé staré symptomy. Marge po celé víkendy neopouštěla postel, měla dlouhé záchvaty pláče a znova se náhle vynořily myšlenky na sebevraždu. Hned po našem posledním sezení jsem od ní dostal smutný dopis:

Vždy jsem si představovala, že o mně třeba něco napíšete. Chtěla jsem ve vašem životě zanechat nějakou stopu. Nechci být jen „další pacientkou“. Chci být zvláštní. Chci být někým — je mi jedno kým. Cítím se jako nic, jako nikdo. Kdybych nechala ve vašem životě nějakou stopu, možná bych byla někým — někým, na koho nezapomenete. Pak bych skutečně existovala.

Marge, prosím vás, pochopte, že i když jsem o vás napsal tento příběh, neudělal jsem to proto, abych vám umožnil existovat. Existujete i bez toho, že bych na vás myslel, nebo o vás psal, stejně jako já existuji i ve chvílích, kdy na mě nemyslíte.

Přesto je tento příběh o existenci — jenže je věnovaný té druhé Marge, té, která už neexistuje. Rozhodl jsem se být jejím katem a obětovat ji vám. Ale nezapomněl jsem na ni. Pomstila se mi tím, že mi navždy vypálila svůj obraz do paměti.

KAPITOLA DESÁTÁ

Hledání snílka

„Za vším je sex. To přece říkáte i vy lékaři? Tak tedy — v mém případě je to asi pravda. Koukněte se na tohle. Ukážu vám zajímavou souvislost mezi mými migrénami a sexuálním životem.“

Marvin vytáhl z kufříku tlustou roli papíru, požádal mě, abych podržel jeden konec, a opatrně přede mnou rozvinul obrovskou tabulku, na které byly výrazně zaznamenány všechny jeho migrény a všechny sexuální zážitky během posledních čtyř měsíců. Jeden pohled stačil a vše bylo zřejmé. Každička migréna, její intenzita, délka a rekonvalescence byly označeny modře. Každý pohlavní styk zaznamenal Marvin červeně, a k tomu ho ještě navíc ohodnotil podle pětistupňové škály, jak ten výkon vypadal. Předčasná ejakulace byla označena odlišně a stejně tak i problémy s erekcí — tam rozlišoval, zda šlo o selhání erekce, nebo o problém jí dosáhnout.

Na úvodní sezení toho bylo až až. „To je úctyhodný kus práce,“ řekl jsem. „To vám muselo trvat celé dny.“

„Bavilo mě to. Tohle mi opravdu jde. Lidé zapomínají, že my, účetní, máme grafické schopnosti, které při své práci s daněmi nikdy neuplatníme. Podívejte se na měsíc červenec: čtyři migrény a každou z nich předcházela buď impotence, anebo mizerný sexuální výkon.“

Sledoval jsem Marvinův prst, jak ukazuje jednotlivé migrény a selhání. Měl pravdu, shoda byla neuvěřitelná, ale já jsem začal být netrpělivý. Čas se mi

vymykal z rukou. Bylo to naše první sezení a já se potřeboval dozvědět daleko víc, než abych jen zkoumal Marvinovu tabulku. Jenže on ji předložil natolik razantně, že jsem neměl jinou možnost než sledovat jeho tlustý prst, jak mi ukazuje červencové následky svých sexuálních výkonů.

Marvinovi bylo šedesát čtyři let a před půlrokem, poprvé v jeho životě, se u něj objevily silné bolesti hlavy. Navštívil neurologa, kterému se nepodařilo bolesti zmírnit, a tak ho odkázal na mě. Marvinu jsem poprvé v životě uviděl jen před několika minutami, když jsem vyšel z ordinace, abych ho pozval dál. Seděl trpělivě v čekárně — malý, baculatý, holohlavý mužík se sovíma očima, které nikdy nemrkaly a upřeně zíraly přes obrovské brýle s chromovými obroučkami. Brzy jsem pochopil, že brýle Marvinu mimořádně zajímají. Když jsme si potřásli rukama, jeho první slova, když se mnou vcházel do mé ordinace, patřila mým

obroučkám — pochválil je a zeptal se mě na značku. Myslím, že jsem v jeho očích ztratil trochu lesku, když jsem přiznal, že vůbec netuším výrobce. Další události probíhaly ještě trapněji — sundal jsem si brýle, abych přečetl značku, když tu jsem zjistil, že ji bez brýlí nejsem schopen přečíst. Hned jsem si uvědomil, protože jsem své druhé brýle zapomněl doma, že není v mé moci dát Marvinovi tu triviální informaci, po které tolik touží, a tak jsem mu podal brýle, aby si vše našel a přečetl sám. Jenže ani on si se svou dalekozrakostí nevěděl rady, a tak byla většina prvních minut našeho setkání promrhána situační komedií na téma předávání brýlí.

Když jsem konečně po několika minutách mohl přistoupit k tomu, abych začal s Marvinem vést rozhovor svým obvyklým způsobem, zjistil jsem, že se mé myšlenky stále točí kolem Marvinovy puntičkářsky vytvořené červenomodré tabulky. Ne, to nevypadalo na dobrý start. Ještě ke všemu jsem měl před Marvinem vyčerpávající sezení se starší rozrušenou vdovou, které nedávno ukradli kabelku. Část mé pozornosti stále zůstávala s ní a já se musel nutit, abych věnoval Marvinovi pozornost, kterou si zaslouží. Vzhledem k tomu, že jsem o něm kromě krátké zprávy od jeho neurologa vůbec nic nevěděl, začal jsem sezení —

poté co jsme uzavřeli náš úvodní obroučkový rituál — obvyklou otázkou: „Co vás trápí?“ A tehdy právě prohlásil, že. „vy lékaři“ si myslíte, že „za vším je sex“. Svinul jsem tabulku a řekl Marvinovi, že se k ní rád vrátím podrobněji později, a snažil se vrátit sezení nějaký řád tím, že jsem ho požádal, aby mi vylíčil celý příběh své nemoci od úplného začátku.

Řekl mi, že asi před šesti měsíci začal poprvé ve svém životě trpět bolestmi hlavy. Symptomy byly stejné jako u obvyklé migrény: varovná vizuální aura (záblesky světla) a unilaterálně propukající pronikavá bolest, která ho na celé hodiny vyřazuje ze života a nutí ho ulehnout na lůžko v zatemněné místnosti.

„A vy říkáte, že máte všechny důvody pro to se domnívat, že příčinou těch migrén jsou vaše sexuální výkony?“

„Asi vás napadne, že je to zvláštní - u muže v mém věku a v mém postavení— ale ten fakt se nedá popřít. Táhle máte důkaz!“ odpověděl a ukázal na roli, která teď tiše ležela na mém stole. „Každá migréna těch posledních čtyř měsíců následovala po sexuálním selhání.“

Marvin mluvil uvážlivě a poučným tónem. Zřejmě si vše dopředu připravil.

„Celý rok jsem trpěl prudkými změnami nálad. Rychle se u mě střídají příjemné pocity s pocity, že se blíží konec světa. Ale nedělejte ještě předčasné závěry.“ V tomto místě zvedl ukazováček, aby svá slova zdůraznil. „Když se cítím dobře, *nemyslím* tím, že jsem manický — touhle cestou jsem už s neurology prošel. Snažili se mě léčit lithiem, jenže to nepomohlo, kromě toho, že mi zničili ledviny. Už chápu, proč jsou doktoři tak často před soudem. Vy jste už někdy viděl případ maniodepresivní psychózy, která by začala v šedesáti čtyřech letech? Opravdu si i vy myslíte, že jsem měl brát lithium?“

Jeho otázky mě zaskočily. Rozptylovaly mě a já nevěděl, co odpovědět. *Soudil* se snad s neurology? Nechtěl jsem se do toho nechat zatáhnout. Je tady tolik věcí, kterým se musím věnovat. Pokusil jsem se apelovat na jeho smysl pro efektivnost.

„Rád bych se vrátil k těmto otázkám později, ale dnešek lépe využijeme tak, že mi nejdříve podrobně převyprávíte svou lékařskou anamnézu.“

„Máte pravdu! Držme se tématu. Takže jak jsem říkal, hází to se mnou tam a zpátky — od toho, kdy se cítím dobře, k pocitům úzkosti a depresí. Obojí zároveň. A právě v těch stavech deprese se objevují bolesti hlavy. Před půlrokem jsem vůbec nevěděl, co taková bolest je.“

„A souvislost mezi sexem a depresí?“

„Chtěl jsem říci...“

Opatrně, pomyslel jsem si. Dávám najevo svou netrpělivost. Chce to říct svým způsobem, a nikoli mým, to je zřejmé. Pro smilování boží, přestaň ho tlačit!

„Tak tedy... To, co vám teď budu říkat, mi možná nebudete věřit, ale posledních dvanáct měsíců jsou mé nálady úplně ovlivňované sexem. Pokud mám se svou ženou dobrý sex, svět kolem mě se zdá jasný. Pokud ne, hrůza! Deprese a bolesti hlavy!“

„Řekněte mi víc o svých depresích. Jak probíhají?“

„Jako každá deprese. Je mi mizerně.“

„Povídejte dál.“

„Co mám říci? Všechno vidím černě.“

„A o čem přemýšlíte, když jste v depresi?“

„O ničem. To je ten problém. O tom přece deprese je, nebo ne?“

„Někdy když jsou lidé v depresi, honí se jim hlavou stále stejné konkrétní myšlenky.“

„Mučí mě pochybnosti.“

„Jaké?“

„Začínám mít pocit, že už budu v sexu vždycky selhávat, že můj život jako muže skončil. Když propadnu depresi, do čtyřiaadvaceti hodin přijde migréna. Jiní lékaři mi řekli, že je to začarovaný kruh. Podívejte, jak to funguje. Když jsem v depresi, nestojím v sexu za nic, a pak protože nestojím v sexu za nic, upadnu do ještě hlubší deprese a je to. Jenže to, že tohle vím, mi nepomáhá ten začarovaný kruh prolomit.“

„A když se kruh prolomí? Co to způsobí?"

„Myslíte si, že znám po šesti měsících odpověď? Jsem dobrý pozorovatel a vždy jsem byl. Za to jsou dobří účetní placeni. Nevím, nejsem si jistý. Jednoho dne se sex podaří a všechno je pak zase v pořádku. Proč právě ten den, a ne nějaký jiný? Nemám ponětí."

A tak proběhlo celé sezení. Marvinovy komentáře byly přesné a pichlavé, trochu drsné a prokládané frázemi, otázkami a soudy jiných lékařů. Zůstal pozoruhodně věcný. Přestože do detailů rozebíral svůj pohlavní život, nebyly na něm znát rozpaky ani žádné hlubší pocity.

V jednu chvíli jsem se pokoušel dostat tomu chlápku pod kůži.

„Marvine, musí pro vás být těžké mluvit o tak intimních záležitostech svého života s někým cizím. Zmínil jste se, že jste nikdy předtím s psychiatrem nemluvil."

„To není otázka intimity, spíš to má co dělat s psychiatrií — co se týče psychiatrů, nevěřím na ně."

„Nevěříte, že existujeme?"

Hloupý pokus o slaboduchý žert, ale Marvin si ničeho nevšiml.

„Ne, ne, to není ono. Prostě jim nevěřím. Ani moje žena Phyllis. Znali jsme dva páry s manželskými problémy — chodili k psychiatrům a oba skončili u rozvodového soudu. Pak se nedivte, že jsem ve střehu. Vy byste nebyl?"

Blížil se konec hodiny a já stále nebyl schopen dát mu jakoukoli radu, a tak jsem naplánoval druhou konzultační hodinu. Potřásli jsme si rukama a když opouštěl mou ordinaci, uvědomil jsem si, že jsem rád, že je na odchodu. Jen jedno mi bylo líto — že ho zase uvidím.

Ten Marvin mě iritoval. Ale proč? Byla to snad jeho povrchnost, jeho útoky, hro-zení prstem, jeho tón, kterým pronesl „vy lékaři"? Byly to jeho narážky na soudy se svým neurologem a pokus mě do toho všeho zatáhnout? Anebo mě rozčilovala jeho sebekontrola? Sebral mi celou hodinu: nejdříve tou stupidní záležitostí s brýlemi, pak rozhodnutím, že mi vnutí svou tabulku do rukou, ať už chci, nebo ne. Napadlo mě tu tabulku roztrhat na kusy a vychutnat každický okamžik té destrukce.

Ale proč mě tak iritoval? Dobrá, narušil rytmus hodiny. No a co? Vedl hovor, řekl mi přesně, co ho trápí - nejlépe, jak mohl. Pokud uvážím, jaký měl na psychiatrii názor, slušně zapracoval. Koneckonců jeho tabulka byla užitečná. Kdyby to byl můj nápad, byla by mě potěšila. Že by to podráždění byl spíš můj problém než jeho? Že bych už byl tak starý a těžkopádný? Že bych byl tak rigidní a tak otrávený, že první hodina neproběhla přesně tím způsobem, jak jsem ji naplánoval, že bych byl mrzutý, a proto tak kopal?

Když jsem jel večer domů, znova jsem o něm přemýšlel, o těch dvou Marvi-nech - o Marvinovi jako člověku a Marvinovi jako projektu. Marvin z masa a kostí mě iritoval a nezajímal. Ale Marvin jako *projekt* byl lákavý. Podívejte se na ten mimořádný příběh: Poprvé v životě - stálém, pokud ne prozaickém - začne být náhle čtyřiašedesátiletý muž, který se jedenačtyřicet let miluje s jedinou ženou, zvýšeně citlivý na své sexuální výkony. Veškerý pocit jeho životní pohody začne podléhat sexuální funkčnosti. Důsledky jsou *vážné* (jeho migrény jsou mimořádně silné), *nečekané* (sex pro něj nikdy předtím nepředstavoval žádné nezvyklé problémy) a *náhlé* (vše propuklo v plné síle přesně před šesti měsíci).

Před šesti měsíci! Tam někde musel ležet klíč a já začal druhé sezení tím, že jsem chtěl prozkoumat, co se stalo před šesti měsíci. K jakým změnám tehdy v jeho životě došlo?

„Nic důležitého se nestalo,“ odpověděl Marvin.

„To je vyloučené,“ naléhal jsem a kladl tutéž otázku mnoha různými způsoby. Nakonec jsem se dozvěděl, že před šesti měsíci došel Marvin k rozhodnutí, že odejde do důchodu a prodá svou účetní firmu. Ta informace se vynořila pomalu - ne že by mi o odchodu do důchodu nechtěl říci, ale protože tomu připisoval pramalý význam.

Já to cítil jinak. Zlomové body našeho života jsou *vždy* významné a málo z nich je závažnějších než odchod do důchodu. Není možné, aby se v člověku odcházejícím z činorodého života neprobudily hluboké pocity, kdy hodnotí průběh života, smysl a význam celého životního projektu. Pro ty, kteří nahlédnou

do svého nitra, je důchod obdobím životního bilancování, účtování a dobou, kdy si uvědomují svou konečnost a blížící se smrt.

Toto však u Marvina neplatilo.

„Problémy kolem odchodu do důchodu? To si děláte legraci! Vždyť to byl důvod, proč jsem pracoval — abych konečně mohl odpočívat.“

„Je něco, co vám teď chybí?“

„Jen bolesti hlavy. A tady mě napadá, že byste mohl namítnout, že jsem našel způsob, jak si i ty odnést s sebou! Myslím ty migrény.“

Marvin se zašklebil, očividně spokojený sám se sebou, že se mu podařil takový žertík. „Ale vážně, už celé roky mě práce unavovala a nudila. Co by mi mělo chybět — nové daňové formuláře?“

„Někdy probudí odchod do důchodu důležité city, protože jde o důležitý životní zlom. Připomene nám jednotlivá životní období. Jak dlouho jste pracoval? Čtyřicet pět let? A pak jste náhle přestal a odešel do dalšího stadia. Až budu já odcházet do důchodu, myslím, že si uvědomím daleko jasněji než kdykoli předtím, že život má svůj začátek a konec a že jsem pomalu šel z jednoho konce na druhý a že se k tomu druhému konci blížím.“

„Moje práce je o penězích. O tom ta hraje. Důchod ve skutečnosti znamená, že jsem vydělal tolik peněz, že už nepotřebuji vydělávat další. A co to znamená? Mohu žít docela dobře jen z úroků.“

„Ale, Marvine, co s vámi udělá rozhodnutí, že už nikdy nebudete pracovat? Celý život jste pracoval. A já se nemohu zbavit pocitu, že když se toho vzdáte, je v tom něco děsivého.“

„A k čemu je to dobré? Radu mých společníků ubíjí snaha vydělat dost peněz, aby mohli žít z úroků svých úroků. To je to, čemu já říkám bláznovství. To oni by měli zajít za psychiatrem.“

Vorbeireden, vorbeireden — mluvili jsme každý o něčem jiném. Znova a znova jsem po Marvinovi chtěl, aby nahlédl do svého nitra, aby se pokusil, být jen na okamžik, o ten pohled z výšky, zda tam někde uvnitř nezahlédne hlubší problémy své existence — smysl

pro konečnost, stárnutí a chátrání, strach ze smrti, zdroj smyslu života. Ale mluvili jsme každý o něčem jiném. Ignoroval mě a nerozuměl mi. Zdálo se, že se drží povrchu věcí.

Utrmácený z dlouhé osamocené cesty po těchto drobných výletech pod povrch jsem se rozhodl, že se přiblížím Marvinovým zájmům. Povídali jsme si o práci. Dozvěděl jsem se, že když byl velmi mladý, považovali ho rodiče a někteří učitelé za matematického génia. Když mu bylo osm let, zúčastnil se neúspěšně rozhlasového kvizu pro děti. Nikdy se přes tento raný neúspěch nepřenesl.

Měl jsem pocit, že vzdychl, když mi o tom povídal, a tak jsem navázal: „To musela být pro vás velká rána. Jak jste se s tím vypořádal?“

Dal najevo, že jsem asi příliš mladý, abych ocenil, jak velké množství osmi-letých chlapců se toho kvizu neúspěšně zúčastnilo.

„Pocity se ne vždy řídí rozumovými pravidly. Ve skutečnosti je tomu právě naopak.“

„Kdybych se poddal citům pokaždé, kdy mě něco *zraní*, nikdy bych se nikam nedostal.“

„Všiml jsem si, že je pro vás dost těžké mluvit o svých zraněních.“

„Bylo to jedno ze stovek. Až tak moc se nestalo.“

„Také jsem si všiml, že kdykoli se k vám snažím přiblížit, dáte mi najevo, že nic nepotřebujete.“

„Jsem tady, abyste mi pomohl. Odpovídám na všechny vaše otázky.“

Bylo jasné, že přímými výzvami ničeho nedosáhnu. Marvinovi to bude trvat dlouho, než se naučí podělit se o svá zranění. Vrátil jsem se ke shromažďování faktů. Marvin vyrostl v New Yorku jako dítě chudé přistěhovalecké židovské rodiny. Na maloměstské škole vynikal v matematice a nějaký čas uvažoval o dalším studiu. Jenomže si velmi přál rychle se oženit — chodil s Phyllis od patnácti let — a protože neměl žádné finanční zdroje, rozhodl se stát učitelem na střední škole.

Po šesti letech vyučování trigonometrie se cítil spoutaný a došel k závěru, že to, co je v životě opravdu důležité, jsou peníze. Představa dalších třiceti pěti let ubohého platu středoškolského učitele byla nesnesitelná. Usoudil, že rozhodnutí učit ve škole bylo vážnou chybou, a ve třiceti letech se rozhodl ze školy

odejít. Po krátkém účetnickém kurzu se se svými studenty rozloučil a otevřel si účetní firmu, která se nakonec ukázala být vysoce lukrativní. Díky moudrým investicím do kalifornských nemovitostí se stal bohatým člověkem.

„A to nás přivádí ke dnešku, Marvine. Co vlastně teď děláte?“

„No, jak už jsem řekl, nemá smysl hromadit další peníze. Nemám děti...“ tady jeho hlas potemněl, „...ani chudé příbuzné, ani touhu věnovat peníze na dobročinné účely.“

„V hlase vám zazněl smutek, když jste řekl, že nemáte děti.“

„To už je minulost. Tehdy jsem byl zklamaný, ale to už je dávno — více než třicet pět let. Mám spoustu plánů. Chci cestovat. Chci rozšířit své sbírky - možná jsou mojí náhradou za děti — známky, odznaky politických kampaní, staré baseballové uniformy a Reader's Digests.“

Potom jsem zkoumal Marvinův vztah k ženě, kdy on opakoval, že je mimořádně harmonický. „Po jedenačtyřiceti letech si stále myslím, že moje manželka je velká žena. Neodcházím od ní rád, dokonce ani na jedinou noc. Naopak, když ji večer vidím, rozlije se mi tělem pocit tepla. Všechno moje napětí je to tam. Dalo by se říci, že je mým valiem.“

Podle Marvina byl jejich pohlavní život nádherný až do chvíle před šesti měsíci. Přestože spolu byli jedenačtyřicet let, zdálo se, že si uchovali touhu a vášeň. Když začaly Marvinovy opakované problémy, Phyllis ze začátku projevovala velké pochopení a trpělivost, během posledních dvou měsíců však začala být podrážděná. Asi před čtrnácti dny začala reptat, že ji unavuje jen „podržet“ — tedy nechat se vzrušit a pak zůstat neuspokojená.

Marvinovi na pocitech Phyllis hodně záleželo a hluboce ho trápila představa, že ji rozladil — dokázal se celé dny po svém selhání trápit. Znovuzískání jeho rovnováhy bylo na Phyllis naprosto závislé: někdy se jí podařilo vyvolat erekci jednoduše tím, že ho ujistila, že je pro ni stále mužem, ale většinou potřeboval fyzickou pomoc. Mydlila ho ve sprše, holila ho, masírovala, brala jeho měkký penis do úst a držela ho tam jemně, dokud se neprobudil k životu.

Na druhém sezení — stejně jako na prvním — mě překvapilo, že Marvinova jeho vlastní příběh neudivuje. Jak je možné, že ho nezajímalo, jak se jeho život tak dramaticky změnil, že jeho smysl života, jeho štěstí, a dokonce i touha žít jsou teď zcela ovládnuty tím, zda mu vydrží erekce?

Nadešla chvíle, kdy jsem měl Marvinovi doporučit nějakou léčbu. Pro hlubokou analytickou psychoterapii se mi však nezdál být vhodným kandidátem. Svědčilo o tom několik důvodů. Vždy mi připadalo obtížné léčit někoho, koho jeho vlastní život tak málo zajímá. Přestože se zdálo možné probudit v něm zvědavost, tak subtilní a dlouhý proces by mu nevyhovoval — přál si rychlé a účinné řešení. Když jsem se zamyslel nad uplynulými dvěma sezeními, uvědomil jsem si také, že zůstal odolný vůči všem mým výzvám nahlédnout hlouběji do svého nitra. *Zdálo se, že nic nechápe: každý jsme hovořili o něčem jiném, neměl vůbec zájem o vnitřní význam událostí.* Odolal také všem mým pokusům osob-něji ho zaangažovat - například když jsem se ho ptal na jeho trápení nebo jsem poukazoval na to, že ignoruje všechny mé pokusy dostat se k němu blíž.

Už jsem se chystal mu nabídnout formální doporučení, aby zkusil kurz behaviorální terapie (přístup založený na změně konkrétních aspektů chování, zejména v manželské komunikaci a sexuálních přístupech a praxi), když tu Marvin náhle jakoby mimochodem zmínil, že měl během týdne několik snů.

Na sny jsem se ho ptal už během našeho prvního sezení a on mi odpověděl jako spousta jiných pacientů, že i když má sny každou noc, není schopen si vybavit podrobnosti ani jediného z nich. Navrhl jsem mu, aby měl na nočním stolku zápisník a sny si zapisoval, ale vypadal, že ho to ani v nejmenším nezaujalo, a tak mě vůbec nenapadlo, že by se tím řídil. A ani jsem se na to při druhém sezení nezeptal.

Teď však vyndal zápisník a začal mi číst hned několik snů:

Phyllis byla rozladěná, že na mě nebyla hodná. Odešla domů. Ale když jsem šel za ní, byla pryč. Báł jsem se, že ji najdu mrtvou v tom velkém zámku na vysoké hoře. Pak jsem se pokoušel vlézt oknem do místnosti, kde

mohlo být její tělo. Stál jsem na vysoké úzké římsě. Nemohl jsem jít po ní dál, zároveň však byla příliš úzká, dbych se otočil a šel zpátky. Báł jsem se, že spadnu, a potom jsem se začal bát, že skočím a spáchám sebevraždu.

Phyllis a já jsme se svlékli, abychom se milovali. V místnosti byl i můj společník Wentworth, který váží 125 kg. Venku stála jeho matka. Museli jsme mu zavázat oči, abychom mohli pokračovat. Když jsem šel ven, nevěděl jsem, jak jeho matce vysvětlit, že jsme mu zavázali oči.

V předsíni mé kanceláře si rozložili tábor cikáni. Všechno na nich bylo strašně špinavé — ruce, šaty i batohy, které nesli. Slyšel jsem, jak muži šeptají a výhružně se o něčem dohadují. Nechápal jsem, jak jim mohou úřady povolit táboření pod širým nebem.

Pozemek pod mým domem se rozpouštěl. Měl jsem obrovský vrták a věděl, že budu muset vrtat do hloubky šedesáti pěti stop, abych dům zachránil. Narazil jsem na pevnou skálu a záchvěvy mě probudily.

Neuvěřitelné sny! Kde se mohly vzít? Přece není možné, aby se zdály Marvinovi? Tomuhle Marvinovi? Podíval jsem se na něj zpola v očekávání, že před sebou uvidím někoho jiného, ale stále tam seděl, trpělivě očekával mou další otázku a zíral na mě přes obrovské brýle svými podivnými očima.

Zbývalo už jen několik minut. Zeptal jsem se, zda ho v souvislosti s těmi sny napadly nějaké asociace. Jakékoli. Jen pokrčil rameny. Byly pro něj záhadou, ale nezabýval se tím. Chtěl jsem po něm sny, a tak mi je přinesl. Tím to pro něj skončilo.

Opustil jsem sny a doporučil mu s Phyllis kurz manželské terapie - nějakých osm až dvanáct sezení. Navrhl jsem několik řešení: buď se setkám s oběma z nich, nebo je doporučím někomu jinému, nebo odkážu Phyllis k terapeutce na několik sezení a pak se sejdeme všichni čtyři — Phyllis, Marvin, já a terapeutka — a uskutečníme společné sezení.

Marvin pozorně poslouchal, co jsem mu říkal, ale výraz jeho obličeje byl tak studený, že jsem nedokázal odhadnout, co cítí. Když jsem se ho zeptal na

reakci, začal být přísně formální a odpověděl: „Vezmu vaše návrhy v úvahu a dám vám vědět své rozhodnutí.“

Byl zklamaný? Cítil se odmítnutý? Nebyl jsem si jistý. Nejdřív se mi zdálo, že moje doporučení bylo správné. Marvinova porucha byla akutní a já se domníval, že by ji šlo léčit rychlým kognitivně-behaviorálním přístupem. Kromě toho jsem byl přesvědčený, že by mu individuální terapie prospěšná nebyla. Všechno se stavělo proti ní: projevoval přílišný odpor — vyjádřeno odborným jazykem měl prostě nedostatek „psychologické vůle“.

Nicméně mi bylo líto, že jsem propásl příležitost dostat se do větší hloubky — dynamika jeho situace mě fascinovala. Byl jsem si jist, že můj první dojem nebyl daleko od pravdy, že jeho nepříjemný odchod do důchodu zburcoval spoustu základního strachu z konečnosti, ze stárnutí a smrti a že se pokoušel bojovat s tím strachem pomocí sexuální rutiny. Na sexuálním aktu toho záviselo tolik, že tu zátěž prostě nevydržel a nakonec se pod tím vším zhroutil.

Byl jsem přesvědčen, že se Marvin zcela jistě mýlí, když řekl, že za vším je sex — sex byl jen neúčinným prostředkem pokusit se zlikvidovat zdroje úzkosti pramenící z daleko hlubších příčin. Někdy je — jak na to poprvé upozornil Freud — sexuálně inspirovaná úzkost vyjadřována řadou křivolakých cestiček. Možná je opak pravdou, jak se často stává: *určitá úzkost nabírá podobu sexuální úzkosti*. Sen o obrovském vrtáku nemohl být výmluvnější. Půda se pod Marvinovými nohama rozpouští (dokonalá vizuální představa ztráty půdy pod nohama) a on se pokouší bojovat proti tomu vrtáním svým penisem do hloubky šedesáti pěti stop (to je těch šedesát pět let)!

Ostatní sny podávaly svědectví o světě pod Marvinovým klidným zevnějškem - byl to temný svět, ve kterém hrály hlavní role smrt, vražda, sebevražda, zlost na Phyllis, strach ze špinavých a hrůzných fantomů. Ten muž se zavázanýma očima v místnosti, kde se Marvin a Phyllis chtěli milovat, byl zvláště zajímavý. Pokud zkoumáme sexuální problémy, vždy je důležité se zeptat: Je v místnosti, kde se milujete, více lidí než vy dva? Přítomnost kohokoli dalšího - duchů rodičů, soků, dalších milenců — sexuální akt obrovskou měrou komplikuje.

Ne, nejlepší volbou opravdu bude behaviorální terapie. Nejlepší bude držet poklop k tomuto podsvětí uzavřený. Čím víc jsem o tom přemýšlel, tím jsem byl raději, že jsem udržel svou zvědavost na uzdě, jednal nesobecky a postupoval systematicky v nejlepším zájmu pacienta.

Jenže racionalita a přesnost se v psychoterapii málokdy dočká uznání. Za několik dnů mi Marvin zavolal a požádal mě o další schůzku. Čekal jsem, že ho doprovodí Phyllis, ale on dorazil sám a vypadal vyděšený a unavený. Ten den nezačal žádnými úvodními ceremoniemi. Přešel rovnou k věci.

„Dnes mám špatný den. Cítím se mizerně. Ale nejdříve vám chci říci, že jsem ocenil radu, kterou jste mi minulý týden dal. Abych byl upřímný, čekal jsem, že mě sem budete zvat třikrát nebo čtyřikrát týdně po dobu tak tří až čtyř let. Varovali mě, že to vy psychiatři takhle děláte, ať už je pacientovi cokoli. Neobviňuji vás z toho — nakonec i vy se musíte nějakým způsobem živit.

Vaše rada ohledně manželské terapie mi přišla rozumná. Máme s Phyllis opravdu komunikační problémy — dokonce větší, než jsem vám minulý týden přiznal. Abych řekl pravdu, trochu jsem ten celý případ zjednodušil. Měl jsem už dříve, během těch dvaceti let, nějaké problémy se sexem — ne tak vážné jako teď — které mi způsobovaly změny nálad. A tak jsem se rozhodl přijmout vaši radu, ale Phyllis se toho nechce zúčastnit. Naprosto rozhodně odmítla zajít za terapeutkou, manželskou terapeutkou, sexuální terapeutkou - prostě za kýmkoli. Požádal jsem ji, aby přišla zároveň se mnou a promluvila si s vámi, ale je to, jako bych házel hrách na stěnu.”

„Vysvětlete to, prosím.”

„Dostanu se k tomu, ale nejdříve bych s vámi chtěl mluvit o dvou věcech.” Marvin se odmlčel. Zprvu jsem si myslel, že se zhluboka nadechuje — dělával to tak, než ze sebe jedním dechem vyhrkl všechna slova. On však sbíral síly. Odvrátil se, vysmrkal a pokradmu si otřel oči.

Pak pokračoval: „Jsem na dně. Tento týden jsem měl vůbec nejhorší migrénu, co jsem kdy zažil, a musel jsem v noci na pohotovost, aby mi dali injekci.”

„Myslel jsem si to. Nevypadáte dnes dobře.“

„Ty bolesti hlavy mě ubíjejí. Aby to bylo ještě horší, vůbec nespím. Včera jsem měl strašný sen, který mě probudil asi ve dvě hodiny ráno a celou noc se mi pak stále vracel. Doteď ho nemohu dostat z hlavy.“

„Pojďme se na něj společně podívat.“

Marvin začal číst svůj sen tak mechanickým způsobem, že jsem ho zastavil a použil na něj starou radu Fritze Perlse: požádal jsem ho, aby začal znova a vylíčil mi ten sen v přítomném čase, jako kdyby ho prožíval právě teď. Marvin odložil zápisník a začal si vybavovat sen:

Ti dva muži jsou vysocí, bledí a velmi hubení. V naprosté tichosti běží temnou loukou. Jsou oblečeni v černém. Mají vysoké černé klobouky, fraky, černé kamaše a boty. Připomínají viktoriánské hrobníky nebo nějaké bojovníky za strídmost. Náhle přicházejí ke kočárku, který je ebenově černý, a v něm je miminko — holčička zahalená v černém závoji. Jeden z mužů začne beze slova tlačit kočárek. Po chvilce zastaví, přejde dopředu a černou hůlkou, na jejímž konci září bílá špička, roztrhne závoj a pomalu zasune bílý konec do vagíny dítěte.

Sen mi vyrazil dech. Silné obrazy nabíraly v mé mysli okamžitě zřetelnou formu. S úžasem jsem vzhlédl k Marvinovi, který vypadal, že se ho síla vlastního výtvoru vůbec nedotkla — až mě napadlo, že ten sen nemohl být jeho. Takový sen z něj přece nemohl vytrysknout: Marvin byl spíš jen médium, jehož ústa sen tlumočila. Jakým způsobem bych se mohl dostat k tomu snílkovi, kterému se opravdu zdál?

Marvin vzápětí tuto mou bláznivou domněnku posílil. Ke snu necítil nic blízkého a vyprávěl ho, jako by šlo o naprosto cizí text. Stále cítil strach a potřásal hlavou, když mluvil, jako by se chtěl zbavit zlé příchuti v ústech, kterou vyprávěný sen zanechal.

Soustředil jsem se na tu úzkost. „Proč se ten sen stal noční můrou? Která konkrétní pasáž vás vyděsila?“

„Když o tom přemýšlím *ted'*, je nejděsnější ta poslední věc — strkání hůlky do vagíny dítěte. Přesto jsem ji tak *ve snu* nevnímal. Spíš mě děsilo to ostatní — tiché kroky, ta černá barva, ten hluboký pocit zlé předtuchy. Celý ten sen byl nasáklý hrůzou.“

„Jak jste *ve snu* vnímal tu pasáž s hůlkou?“

„Pokud jsem vůbec něco cítil, zdála se mi ta část téměř uklidňující, jako by ten sen zklidňovala — nebo se o to spíš pokoušela. Jenže to tak nebylo. Nic z toho mi nedává smysl. Nikdy jsem na sny nevěřil.“

Chtěl jsem se ještě chvíli snem zabývat, ale musel jsem se vrátit k problémům akutnějším. Skutečnost, že se Phyllis se mnou nechtěla ani jedinkrát setkat, přestože by tak pomohla svému manželovi, který se nacházel *in extremis*, popírala Marvinovo líčení jejich manželství jako idylického a harmonického. Musel jsem postupovat mimořádně opatrně a brát ohled na jeho obavu (kterou Phyllis zcela zřejmě sdílela také), že terapeuti vrtají v manželských problémech a rozmazávají je, ale musel jsem mít jistotu, že je Phyllis nezvratně rozhodnutá se manželské terapie nezúčastnit. Minulý týden jsem se bál, aby Marvin neměl pocit, že jsem ho odmítl. Možná to byl způsob, jak mě zmanipulovat, abych se mu věnoval individuálně. Kolik úsilí doopravdy vynaložil na to, aby Phyllis skutečně přesvědčil, že by bylo dobré zúčastnit se jeho léčení?

Marvin mě ujistil, že Phyllis je svým způsobem velmi tvrdohlavá.

„Řekl jsem vám, že psychiatrii nevěří... ale ono je to vlastně daleko horší. Phyllis nechce zajít *k vůbec žádnému lékaři*, patnáct let nebyla u gynekologa. Jediné, co se mi podaří, je dostat ji k zubaři, když ji bolí zub.“

Když jsem se začal ptát na jiné příklady, kde se projevuje svérázná tvrdohlavost Phyllis, začala se náhle vynořovat nečekaná fakta.

„Dobrá, asi bych vám měl říci pravdu. Nemá smysl utrácet slušné peníze a sedět tady a zároveň vám lhát. Phyllis má své problémy. Nejzávažnější je, že se bojí vycházet z domu. Nějak se tomu říká. Zapomněl jsem jak.“

„Agorafobie?“

„Ano, to je ono. Má to už celé roky. Zřídka kdy opouští dům z jakéhokoli důvodu kromě...“ Marvinův hlas se ztišil a zazněl spiklenecky, „...toho, když chce utéci před nějakým jiným strachem.“

„Jakým jiným strachem?“

„Před strachem, že nás někdo navštíví!“ Pokračoval vysvětlením, že po celé roky - vlastně po celá desetiletí - k sobě nikdy nepozvali žádné hosty. Pokud to požadovala situace - pokud například přijeli příbuzní odjinud - Phyllis je raději pozvala do restaurace. „Do laciné restaurace, protože Phyllis nesnáší utrácení peněz.“ Peníze byly druhým důvodem, jak dodal Marvin, proč byla proti psychoterapii.

Navíc Phyllis nedovolila ani Marvinovi, aby domů někoho pozval. Před několika týdny ho například požádali jistí lidé, zda by si mohli prohlédnout jeho sbírku politických odznaků. Řekl, že se ani nesnažil Phyllis zeptat - věděl, že by řádila. Kdyby se pokoušel prosadit svou, výsledkem by byl, jak řekl, „měsíc volna“, než by „si s ní mohl zase lehnout“. A tak se rozhodl, jako už mnohokrát předtím, strávit značnou část dne balením celé své sbírky, aby ji mohl ukázat ve své kanceláři.

Tato nová informace ještě jasněji potvrdila, že Marvin a Phyllis potřebují manželskou terapii. Jenže došlo k novému obratu. Marvinovy první sny byly naplněny natolik primitivní ikonografií, že jsem se ještě před týdnem bál, že individuální terapie by mohla zaútočit na jeho bouřlivé podvědomí, a z toho důvodu jsem považoval manželskou terapii za bezpečnější. Nicméně v tuto chvíli jsem nevěděl — poté co se vynořily důkazy vážné patologie v jejich vztahu — zda manželská terapie náhle neuvolní démony.

Zdůrazňoval jsem Marvinovi, že pokud zvážíme vše kolem a kolem, stále se domnívám, že nejlepší volbou by byla behaviorálně orientovaná manželská terapie. Jenže manželská terapie vyžaduje pár, a pokud Phyllis stále není ochotná se účastnit (což okamžitě potvrdil), navrhl jsem mu, že se pokusím o terapii individuální.

„Varuji vás předem — individuální terapie většinou trvá spoustu měsíců, někdy i rok nebo déle a nebude to procházka růžovým sadem. Mohou se vynořit bolestné myšlenky a vzpomínky, což může mít za následek, že se dočasně budete cítit hůř, než se cítíte teď.“

Marvin prohlásil, že o tom v minulých několika dnech hodně přemýšlel a že si přeje začít ihned. Dohodli jsme se, že se budeme scházet dvakrát týdně.

Bylo zjevné, že jsme k celé akci oba přistupovali rezervovaně. Marvin stále zůstával vůči celému psychotherapeutickému procesu skeptický a projevoval o pohled do svého nitra pramalý zájem. Souhlasil s terapií pouze proto, že ho migrény srazily na kolena a on už nevěděl, kam jinač se obrátit. Z mé strany byl rezervovaný přístup způsoben tím, že jsem měl na léčbu tohoto případu dost pesimistický názor. Souhlasil jsem se spoluprací pouze proto, že jsem neviděl jinou použitelnou možnost.

I když... mohl jsem ho stále odkázat na někoho jiného. Byl tu však jiný důvod - ten hlas, ten hlas toho někoho, kdo vytvořil ty úžasné sny. Tam někde uvnitř Marvina je zazděný snílek, který vysílá naléhavá existenciální poselství. Vrátil jsem se tedy do krajiny snů, zpátky do ticha, temného světa vyzábělých mužů, černé louky a k děvčátku zahalenému černým závojem. Přemýšlel jsem o bílé svítícím konci hůlky a pohlavním aktu, který nebyl sexem, ale spíše jen marným pokusem šířit hrůzu.

Napadlo mě: Kdybychom odložili přetvářku a snílek mohl ke mně volně promluvit, co by asi řekl?

„Jsem starý. Jsem na konci své životní pouti. Nemám děti a blížím se ke smrti plný hrůzy. Rdousí mě tma. Rdousí mě ticho smrti. Myslím, že cestu znám. Snažím se proniknout tmu svým sexuálním talismanem. Jenže to nestačí.“

To však byly moje úvahy, nikoli Marvinovy. Vyzval jsem ho, aby sen k něčemu přirovnal, aby se nad ním zamyslel a aby mi řekl cokoli, co ho napadne. Jen zavr-těl hlavou

„Vrtíte hlavou téměř pořád. Zkuste něco jiného. Dejte sám sobě šanci. Vemte si z toho snu jakoukoli část a chvílku se jí zabývejte.“

Absolutně nic.

„Jak na vás působí ta hůlka s bílým koncem?“

Ušklíbl se. „Věděl jsem, že se na to zeptáte! Neřekl jsem už předtím, že vy všichni doktoři si myslíte, že za vším je sex?“

Toto obvinění vypadalo mimořádně ironicky, protože pokud jsem byl vůbec o něčem přesvědčen, bylo to, že právě sex *není* zdrojem jeho problémů.

„Ale to je váš sen, Marvin. A vaše hůlka. Vy jste ji vytvořil. Jak si ji vysvětlujete? A jak si vysvětlujete nářádky na smrt - hrobníky, ticho, temnotu, celou tu atmosféru hrůzy a předtuchy?“

Když jsem nechal Marvinu vybrat, zda se chce věnovat snu z perspektivy smrti, nebo sexu, vybral si Marvin bez váhání to druhé.

„Dobrá, asi vás bude zajímat, co sexuálního se mi stalo včera odpoledne - bylo to asi deset hodin před snem. Ležel jsem v posteli a zotavoval se z migrény. Phyllis ke mně přišla a masírovala mi krk, pak pokračovala a přešla na záda, pak na nohy a pak na penis. Svlékla mě a potom i sebe.“

To musela být nezvyklá událost: Marvin mi řekl, že iniciátorem sexu je většinou on. Podezíral jsem Phyllis, že chce odčinit svou vinu za to, že odmítla párovou terapii.

„Zpočátku jsem nereagoval.“

„Vysvětlete to.“

„Abych řekl pravdu, bál jsem se. Právě jsem se dostával ze své nejhorší migrény a bál jsem se, že selžu a dostanu další. Jenže Phyllis vzala můj penis do úst, začala sát a tím mě dostala. Nikdy nebyla tak vytrvalá. Nakonec jsem řekl: Pojd'me na to, dobré číslo může být přesně tím, co mě zbaví trochy toho napětí.“ Marvin zmlkl.

„Proč jste se zarazil?“

„Pokouším se přesně si vzpomenout, co na to řekla. No nic, začali jsme se milovat. Docela dobře mi to šlo, jenže právě když už jsem skoro byl, Phyllis pro-

nesla: Jsou i jiné důvody, proč se milovat, než jen zbavit se napětí.' No a to stačilo! Do vteřiny jsem zvadnul."

„Marvine, promluvil jste si někdy s Phyllis o tom, jak vnímáte její načasování?"

„Její načasování není dobré a nikdy ani nebylo, ale byl jsem příliš vytočený na to, abych mohl mluvit. Báł jsem se, co bych mohl říct. Kdybych řekl něco špatně, udělala by mi ze života peklo - úplně by mi zavřela můj sexuální kohoutek."

„A co takového byste jí mohl říci?"

„Bojím se svých impulzů - svých vražedných a sexuálních impulzů."

„Co tím myslíte?"

„Pamatujete se, jak před lety psaly noviny o muži, který zabil svou ženu tím, že ji polil kyselinou? Příšerné! Přesto jsem o tom zločinu často přemýšlel a dovedu pochopit, že zuřivost k ženě může k takovému zločinu dovést."

Panebože! Marvinovo podvědomí mělo k povrchu blíže, než jsem si myslel. Když jsem si to uvědomil - tedy že jsem nechtěl odkrýt tyto primitivní pocity, alespoň ne v tomto raném stadiu léčby - přešel jsem z vraždy na sex.

„Marvine, řekl jste, že se bojíte i svých sexuálních impulzů. Co tím myslíte?"

„Moje sexuální touha byla vždy příliš silná. Řekli mi, že je to tak u všech plešatých. Znak přebytku mužského hormonu. Je to pravda?"

Nechtěl jsem se vzdalovat od tématu. Přešel jsem otázku a jen pokrčil rameny. „Pokračujte."

„Musel jsem se celý život krotit, protože Phyllis měla zakořeněné představy o tom, kolik sexu budeme mít. A tak je to stále stejné - dvakrát týdně, s výjimkou nějakých narozenin a svátků."

„Přemýšlel jste o tom někdy?"

„Nikdy. Někdy mě dokonce napadlo, že zdrženlivost není k zahození. Bez ní bych třeba zdivočel."

To byl zajímavý komentář. „Co znamená vaše *zdivočel*? Máte na mysli mile-necký poměr?"

Moje otázka Marvinova šokovala. „Nikdy jsem nebyl Phyllis nevěrný! A ani nebudu!"

„Dobrá, tak co potom myslíte výrazem *zdivočel*?”

Marvina to zřejmě zarazilo. Měl jsem pocit, že mluvil o věcech, o kterých nikdy předtím s nikým nehovořil. Cítil jsem vzrušení i za něj. Byl to ďábelsky velký kus práce na jediné sezení. Chtěl jsem, aby pokračoval, a tak jsem jen vyčkával.

„Nevím, nevyznám se v sobě, ale někdy mě napadlo, jak by můj život vypadal, kdybych se oženil s ženou, která by byla sexuálně stejně založená jako já. Která by sex doopravdy chtěla a dokázala ho vychutnat - stejně jako já.”

„Co tím myslíte? Byl by váš život o hodně jiný?”

„Nespěchejte na mě. Neměl jsem použít to slůvko *vychutnat*. Phyllis sex vychutnat umí. Je to v tom, že nikdy nedá najevo, že ho *chce*. Místo toho... jak to říci ... ho přiděluje, když jsem hodný. A to jsou ty chvíle, kdy se cítím oklamáný a mám vztek.”

Marvin zmlkl. Rozepnul si límec, poškrábal se na krku a zacvičil hlavou. Snažil se zbavit napětí a mě napadlo, že se rozhlíží po místnosti, jako by se chtěl ujistit, že ho nikdo další neposlouchá. „Vypadá to, že se necítíte příjemně. Co teď prožíváte?”

„Zradu. Jako bych to všechno o Phyllis neměl prozradit. Jako by se to mohla dozvědět.”

„Dal jste jí velkou moc. Dříve či později budeme muset přistoupit k tomu, abychom to rozkryli.”

Marvin další týdny terapie pokračoval ve své příjemné otevřenosti. Nakonec si počínal daleko lépe, než jsem očekával. Spolupracoval, vzdal se svého výbojného skepticismu k psychiatrii, plnil své domácí úkoly, přicházel na sezení připravený a byl rozhodnutý, jak sám řekl, dostat za investované peníze to nejlepší. Jeho důvěra v terapii byla povzbuzená dividendou, která přišla nečekaně brzy: jakmile začal s terapií, jeho migrény záhadně téměř zmizely (přestože intenzivní změny nálad způsobené sexem pokračovaly).

Během rané fáze terapie jsme se zaměřili na dva problémy: na jeho manželství a (v menší míře, protože kladl odpor) na důsledek odchodu do důchodu. Byl jsem až úzkostlivě opatrný. Cítil jsem se jako chirurg, který připravuje operační

pole, ale vyhýbá se hlubokému řezu. Chtěl jsem, aby Marvin oba problémy prozkoumal, ale zase ne příliš do hloubky - ne natolik, aby to destabilizovalo choulostivou manželskou rovnováhu, kterou s Phyllis vytvořil (což by ho okamžitě vyřadilo z terapie), a ne natolik, aby to vyvolalo další strach ze smrti (a mělo za následek další migrény).

V téže době, kdy jsem vedl tuto delikátní a svým způsobem velmi specifickou terapii s Marvinem, mě do sebe vtahovala fascinující interakce se snílkem - tím osvíceným homunkulem zabydleným (nebo možná lépe řečeno uvězněným) v Marvinovi, který jeho existenci buď ignoroval, nebo mu v duchu benevolentní lhostejnosti dovolil se mnou komunikovat. Zatímco jsme se s Marvinem toulali a příležitostně přetřásali povrchní témata, snílek vyťukával nepřetržitý proud signálů z hlubin.

Možná byla moje interakce se snílkem kontraproduktivní. Možná jsem byl ochoten dovolit Marvinovi pomalejší tempo právě kvůli svému setkání s tím druhým. Pamatuji si, jak jsem na začátku každé hodiny pocíťoval radost nikoli proto, že Marvina vidím, ale že jsem se nesmírně těšil na další komunikaci se snílkem.

Někdy ty sny byly stejně jako ten první plně děsivých vyjádření ontologického strachu, někdy nastiňovaly věci, ke kterým v terapii dojde, někdy se chovaly jako podtitulky a poskytovaly živý překlad Marvinových opatrných výroků.

Učitel v internátní škole hledal děti, které by bavilo kreslit na obrovské bílé plátno. Později jsem to vyprávěl malému tlustému chlapci — to jsem byl zřejmě já — a na něj to tak zapůsobilo, že začal plakat.

Ta zpráva nesporně znamenala toto:

„Marvin cítí, že dostal od někoho příležitost — nepochybně od vás, svého terapeuta — začít všechno od začátku. Je to tak vzrušující — dostat ještě jednu šanci malovat celý svůj život znova a na bílé plátno.“

Následoval další nadějný sen:

Jsem na svatbě, přichází ke mně žena a říká mi, zeje moje dávno zapomenutá dcera. Jsem překvapený, protože jsem nevěděl, že mám dceru. Je středního věku a oblečená v sytých hnědých barvách. Měli jsme jen několik hodin na popovídání. Ptal jsem se jí, jak žije, ale ona o tom nemohla mluvit. Bylo mi líto, když odešla, ale dohodli jsme se, že si budeme psát.

Zpráva:

„Marvin poprvé v životě objevil svou dceru — své ženské, měkčí, citlivější já. Fascinuje ho to. Možnosti jsou bezmezné. Zvažuje navázání stálého kontaktu. Možná je schopen kolonizovat nově objevené ostrůvky sebe samého.“

Další sen:

Dívám se z okna a slyším v křoví nějaké šustění. Je to kočka, která honí myš. Je mi myši líto, a tak jdu ven pro ni. Tam najdu dvě kořata, která mají ještě zalepené oči. Běžím o tom povědět Phyllis, protože má kofata velmi ráda.

Zpráva:

„Marvin chápe, doopravdy chápe, že měl zavřené oči a že je konečně připravený je otevřít. Je rozrušený i kvůli Phyllis, protože i jí se otevrou oči. Ale buď opatrný, protože tě podezírá, že si s ním hraješ jako kočka s myší.“

Brzy jsem dostal další varování:

Phyllis a já obědváme ve zchátralé restauraci. Obsluha je mimořádně bídá. Číšník není nikdy tam, kde ho potřebujete. Phyllis mu říká, že je špinavý a špatně oblečený. Překvapuje mě, že jídlo je tak dobré.

Zpráva:

„Sbírám proti tobě argumenty. Phyllis chce, abys zmizel z jejich života. Představuješ pro oba velkou hrozbu. Buď opatrný. Vyhni se křížové palbě. Ať už je tvoje jídlo jakkoli dobré, té ženě stejně nevyhovíš.“

A potom sen s konkrétní stížností:

Sleduji transplantaci srdce. Chirurg leží. Někdo ho napadl, že ho zajímá jenom proces transplantace, zatímco všechny ty okolnosti kolem získání srdce od dárce jsou mu lhostejné. Chirurg připouští, že je to pravda. Je tam operační sestra, která říká, že ona to privilegium nemá — musí být svědkem všeho toho zmatku.

Zpráva:

„Transplantací srdce se pochopitelně rozumí psychoterapie. (Klobouk dolů před tebou, můj úžasný snilku. Transplantace srdce — neuvěřitelně oduševnělý vizuální symbol psychoterapie!) Marvin cítí, že jsi chladný a nezajímavý a že tě málo osobně zajímá jeho život — a jak se stal tím člověkem, jakým je dnes.“

Ve snech mi radil, jak mám pokračovat. Nikdy předtím jsem neměl takového supervizora. Ten snílek mě natolik fascinoval, že jsem ztratil přehled o jeho motivaci. Byl Marvinovým agentem a pomáhal mi svému chráněnci pomoci? Doufal, že pokud se Marvin změní, pak i on, snílek, získá sloučením s Marvinem svobodu? Anebo tak jednal především proto, aby zmírnil vlastní izolaci tím, že se mnou bude udržovat kontakt?

Ať už byla jeho motivace jakákoli, rady byly bystré. Měl pravdu, skutečně jsem nebyl do případu zaangażovaný. Oba dva jsme zůstali na natolik formální úrovni, že i oslovování křestními jmény působilo násilně. Marvin k sobě přistupoval velmi vážně — byl prakticky mým jediným pacientem, se kterým jsem nikdy nežertoval. Občas jsem se pokusil obrátit pozornost na náš vztah, ale kromě několika narážek během našich prvních sezení (podobného stylu jako ta „vy doktoři si myslíte, že za vším je sex“) nikdy nezareagoval. Choval se ke mně s velkou úctou a odstupem a na mé dotazy, jak vnímá náš vzájemný vztah, odpovídal obvykle prohlášeními, že zřejmě vím, co dělám, protože ho přestaly trápit migrény.

Od našeho prvního setkání uplynulo šest měsíců, na Marvinovi mi záleželo o něco víc, přesto jsem k němu necítil žádnou hlubší náklonnost. Bylo to velmi zvláštní, protože snílka jsem miloval: zbožňoval jsem jeho odvahu a neuvěřitelnou upřímnost. Byly chvíle, kdy jsem se musel vzpamatovat a připomenout si, že snílek vlastněme Marvin, že snílek jen otevřel přístup do nitra Marvinova — do spirály té části já, která obsahuje absolutní moudrost a sebepoznání.

Snílek měl pravdu: já se neponořil do nepřehledných podrobností původu srdce, které mělo být transplantováno, neprojevil jsem zájem o zkušenosti a modely Marvinova dřívějšího života. A tak jsem následně věnoval dvě sezení podrobnému zkoumání jeho dětství. Jedna z nejzajímavějších věcí, které jsem zjistil, byla, že když bylo Marvinovi sedm nebo osm let, otřásla jeho rodinou utajená kataklizmičká událost, která vyústila v to, že matka vykázala otce natrvalo ze své ložnice. Přestože se Marvin o povaze té události nikdy nic nedozvěděl, myslí si na základě několika náhodných matčiných vět, že otec byl matce buď nevěrný, nebo byl vášnivým hráčem.

Poté co se otec ocitl v tomto exilu, bylo na Marvinovi jako na nejmladším synovi, aby se stal stálým společníkem matky. Jeho úkolem bylo doprovázet ji při všech jejích společenských akcích. Celá léta musel trpět vtípkování svých kamarádů, že si dává schůzky s vlastní matkou.

Není třeba říkat, že nová Marvinova role nezvýšila jeho oblíbenost v očích otce, který se v rodině objevoval stále méně, až nakonec byl pouhým stínem, který posléze zmizel navždy. O dva roky později dostal jeho starší bratr od otce pohled, ve kterém napsal, že je naživu, má se dobře a je přesvědčený, že rodině se daří lépe bez něj.

Toto všechno zřejmě mělo vliv na Marvinův oidipovský komplex ve vztahu k ženám. Jeho vztah s vlastní matkou byl výjimečný, mimořádně intimní, dlouhý a uzavřený a měl katastrofální následky na Marvinův vztah k mužům — byl přesvědčen, že nějakým zásadním způsobem přispěl k odchodu svého otce. Potom samozřejmě není žádným překvapením, že se Marvin vyhýbal soutěžení s muži a byl před ženami mimořádně plachý. Jeho první opravdová schůzka s dívkou, s Phyllis, byla zároveň schůzkou poslední — až do svatby pak byli stále spolu. Phyllis byla o šest let mladší, stejně plachá a stejně nezkušená ve vztahu k druhému pohlaví.

Tyto terapeutické hodiny byly podle mého názoru velmi produktivní. Postupně jsem se seznámil s lidmi, kteří zalidňovali Marvinovu mysl, a identifikoval jsem (a sdílel s ním) jisté významné opakující se životní vzorce: například způsob, jakým částečně obnovil model soužití svých rodičů ve vlastním manželství — jeho žena, stejně jako otcova manželka, používala sexualitu jako nástroj kontroly.

Jak jsem rozkrýval další materiál, dokázal jsem vnímat Marvinovy současné problémy ze tří značně různých perspektiv: *existenciální* (zaměřená na ontologickou úzkost, která byla vyvolaná překonáním velkého životního milníku), *freudovské* (s důrazem na oidipovský strach, který vyústil v sexuální aktivitu doprovázenou primitivní katastrofickou úzkostí) a *komunikační* (s důrazem na

to, jak byla dynamická rovnováha manželství narušena nedávnými životními událostmi; a tady se měly objevit další informace).

Marvin se jako obvykle snažil tvrdě pracovat, aby dodal potřebné informace, ale ačkoli to jeho sny požadovaly, brzy ztratil zájem o původ současných vzorců svého života. Jednou řekl, že tyto zaprášené události už patří do jiné doby, téměř do jiného století. Také poznamenal, že diskutujeme o dramatu, ve kterém jsou už všechny postavy kromě něj dávno po smrti.

Snílek mi brzy dal sérii poselství o Marvinově reakci na naše výlety do minulosti:

Viděl jsem auto podivného tvaru, něco jako velká dlouhá krabice na kolech. Bylo černé a oslnivé. Zarazila mě skutečnost, že jediné okno bylo vzadu a bylo velmi šikmé — takže se skrz něj téměř nedalo dívat.

Bylo tam také další vozidlo s rozbitým zpětným zrcátkem. Mělo zadní okno s nějakým druhem stínítka, které se dalo zvedat a spouštět, ale bylo zaseklé.

*Měl jsem právě úspěšnou přednášku. Pak jsem začal mít problémy s dia-
projektorem. Nejdřív jsem nemohl vyndat z projektoru diapozitiv, abych tam
mohl vložit jiný. Byla na něm hlava muže. Pak jsem nemohl obrázek zaostřit.
Pak začaly plátno stínit další a další hlavy lidí. Pohyboval jsem se po celém
sále, abych mohl promítat bez překážek, ale za žádnou cenu jsem nedokázal
promítnout celý snímek.*

Domníval jsem se, že mi snílek posílá následující poselství:

„Chci se ohlédnout, ale selhává mi zrak. Neexistuje žádné zadní sklo. Neexistují žádná zpětná zrcátka. Diapozitiv s hlavou mi překáží ve výhledu. Minulost, pravdivý příběh, chronologie skutečných událostí se nedá znovu zachytit. Hlava na obrázku — moje hlava, moje představa, moje paměť — to

všechno mi stojí v cestě. Vidím minulost pouze filtrovanou očima přítomnosti — ne takovou, jakou jsem ji tehdy zažil, ale jak ji pociťuji teď. To, že se snažím vybavit si minulost, je jen marná snaha, jak odstranit hlavy z cesty. Nejen minulost je navždy ztracená, ale zpečetěná je i moje budoucnost. To auto, ta krabice — moje rakev — nemá ani přední skla."

Postupně se s relativně malou pomocí z mé strany začal Marvin nořit do stále hlubších vod. Možná zaslechl úryvky mého rozhovoru se snílkem. Jeho první asociace spjatá s autem, podivnou černou krabicí na kolech, byla: „To není rakev." Povšiml si, jak jsem zdvihl obočí, usmál se a pronesl: „Neřekl snad jeden váš kolega, že přílišné protesty znamenají, že se vzdáváte?"

„To auto nemá přední sklo, Marvine. Zamyslete se nad tím. Co vás napadá?"

„Nevím. Bez předního skla nevíte, kam míříte."

„Jak se to dotýká vás — kam míříte ve svém životě v tuto chvíli?"

„Mírím k důchodu. Jsem trochu pomalý, ale už to začínám chápat. Ale mě netrápí důchod. Proč necítím vůbec nic?"

„Ale cítíte. Je to vidět z vašich snů. Možná je příliš bolestivé si to uvědomit. Možná se ta bolest transformuje do jiných věcí. Koukněte, jak často jste řekl: *Proč by mě měly mé sexuální výkony tak mučit? To nedává smysl.* Jedním z našich hlavních úkolů je vše roztřídit a přemístit city tam, kam opravdu patří."

Brzy mi vyprávěl několik snů s výrazným materiálem, který se týkal stárnutí a smrti. Například se mu zdálo o procházkách ve velké nedokončené betonové budově pod zemí.

Zaujal ho zejména jeden sen:

Viděl jsem Susan Jenningsovou, pracovala v knihkupectví. Vypadala, ze je v depresi, a tak jsem k ní šel, abych jí projevil svou účast. Řekl jsem jí, že znám jiné, šest dalších, kteří cítí totéž co ona. Podívala se na mě a její obličej byla odporná slizká lebka. Probudil jsem se strašně vyděšený.

Marvin s tímto snem pracoval velmi dobře.

„Susan Jenningsová... Susan Jenningsová? Setkal jsem se s ní před pětáctyřiceti lety na koleji. Nevzpomínám si, že bych si na ni od té doby až doteď vzpomněl.“

„Vzpomeňte si na ni teď. Co vás napadá.“

„Vidím její obličej — kulatý, tlustý s velkými brýlemi.“

„Připomíná vám někoho?“

„Ne, ale vím, co tím chcete říct — že vypadá jako já: kulatý obličej a obrovské brýle.“

„A co těch šest dalších?“

„Ano, na tom něco je. Včera jsem mluvil s Phyllis o všech našich přátelích, kteří zemřeli, a také o novinovém článku o lidech, kteří umírají ihned po odchodu do důchodu. Řekl jsem jí, že jsem četl výroční bulletin a zjistil jsem, že z mé třídy zemřelo šest lidí. To musí být těch šest dalších, kteří cítí totéž. Úžasné!“

„V těch snech je spousta hrůzy ze smrti, Marvine — v tomto snu a stejně tak i v jiných nočních můrách. Každý má hrůzu ze smrti. Neznám nikoho, kdo by ji neměl. Jenže většina lidí proti tomu po celý svůj život bojuje. U vás jako by to všechno vybuchlo najednou. Mám silný pocit, že to všechno odstartovala myšlenka na odchod do důchodu.“

Marvin dodal, že nejsilnějším snem ze všech byl ten první, který se mu zdál před šesti měsíci, o dvou mužích, bílé hůlce a děťátku. Ty představy se mu stále vracely na mysl — zejména představa viktoriánského hrobníka nebo snad bojovníka za zdrženlivost. Možná, řekl, to byl symbol jeho samého — byl umírněný, až příliš zdrženlivý. Věděl už několik let, že se vlastně celý život tlumil.

Marvin mě začal překvapovat. Odvažoval se do takových hloubek, až jsem jen stěží věřil, že mluvím stále s tímž člověkem. Když jsem se ho ptal, co se stalo před několika roky, popsal mi příběh, který zatím nikdy nikomu neřekl, dokonce ani Phyllis ne. Když jednou v čekárně u zubaře listoval v časopise *Psychologie dnes*, zaujal ho článek, který doporučoval každému člověku pokusit se navázat poslední a zároveň smysluplnou konverzaci s každým z důležitých lidí, kteří zmizeli z jeho života.

Když byl jednoho dne sám, pokusil se o to. Představil si, jak říká svému otci, jak moc mu chyběl a jak moc rád by ho byl poznal. Otec neodpověděl. Představil si, že dává své poslední sbohem matce, která sedí proti němu ve svém proutěném houpacím křesle. Řekl ta slova, ale nic při tom necítil. Skřípal zuby a snažil se násilím city vyvolat, ale nic se nezměnilo. Soustředil se na význam slova *nikdy* — že ji už *nikdy, nikdy* neuvidí. Pamatuje si, jak bušil pěstí do stolu a snažil se vybavit si chladné čelo matky, na které ji políbil, když ležela v rakvi. Ale stále nic. Křičel hlasitě: „Už tě *nikdy* neuvidím.“ Zase nic. To byla ta chvíle, kdy si uvědomil, že se vlastně celý život tlumil.

Toho dne se v mé ordinaci rozplakal. Oplakával všechno, co ztratil, všechny ty mrtvé roky svého života. Jak je to smutné, řekl, že čekal až doteď, aby se znova pokusil ožít. Poprvé jsem cítil, že je mi Marvin velmi blízký. Objal jsem ho, zatímco on vzlykal.

Na konci sezení jsem se cítil vyčerpaný a velmi dojatý. Napadlo mě, že jsme konečně zlomili tu nepřekonatelnou bariéru — že konečně Marvin a snílek splynuli v jednu osobu.

Marvin se po našem sezení cítil lépe a byl velmi optimistický, dokud se o několik dnů později nepříhodila zvláštní věc. Miloval se s Phyllis, když ho najednou napadlo: „Možná měl doktor pravdu. Možná jsou ty mé sexuální úzkosti ve skutečnosti strachem ze smrti!“ Myšlenku formuloval nahlas, než však stihl větu dořici, náhle a bez jakéhokoli požitku předčasně ejakuloval. Phyllis pochopitelně výběr tohoto tématu při sexu popudil. Na Marvinu dolehly výčitky svědomí za jeho necitlivost, což posíleno sexuálním selháním vyústilo do hluboké deprese. Zanedlouho jsem dostal naléhavý alarmující vzkaz od snílka:

Přinášel jsem domů nový nábytek, ale nedokázal jsem zavřít hlavní dveře. Někdo tam umístil zařízení, které drželo dveře otevřené. Pak jsem přede dveřmi uviděl deset nebo dvanáct lidí se zavazadly. Byli to divocí, strašní lidé, zejména jedna žena — bezzubá stará žena, jejíž obličej mi připomínal

Susan Jenningsovou. Také mi připomínala madam Defargeovou z filmu Příběh dvou měst — tu, která pletla, když z gilotiny padaly hlavy.

Poselství:

„Marvin je vyděšený. Uvědomil si toho v krátkém čase přespříliš. Všechno proběhlo tak rychle. Teď už ví, že na něj čeká smrt. Otevřel dveře vědomí, ale teď se bojí, že vyšlo najevo až příliš a že nebude už nikdy schopen ty dveře znova zavřít.“

Děsivé sny s podobnými poselstvími rychle následovaly:

Byla noc a já stál vysoko na balkoně nějaké budovy. Slyšel jsem, jak dole v temnotě pláče nějaké dítě a volá o pomoc. Řekl jsem mu, že přijdu, protože jsem jediný, kdo mu může pomoci, ale když jsem se vydal dolů do tmy, schodiště bylo stále užší a rozpadající se zábradlí mi vypadávalo z rukou. Báł jsem sejít dál.

Poselství:

„Některé životně důležité části sebe samého jsem pochoval — malého chlapce, ženu, umělce, tu část, která hledá smysl života. Víím, že jsem se tlumil a promarnil značnou část svého života. Ale teď nejsem schopen do těch království sestoupit. Nedokážu se vyrovnat s obavami a lítostí.“

A další sen:

Skládám zkoušku. Podávám svůj sešit, když tu mě napadlo, že jsem neodpověděl na poslední otázku. Zmocňuje se mě panika. Snažím se dostat svůj sešit, ale čas už vypršel. Dohodnu si schůzku, abych se sešel se svým synem.

Poselství:

„Teď si uvědomuji, že jsem v životě nedělal všechno, co jsem mohl. Semestr i zkuškové období je pryč. Kéž bych to mohl udělat jinak. A ta poslední otázka během zkoušky - co znamenala? Možná kdybych se byl choval jinak, kdybych udělal něco jiného, kdybych se stal někým jiným - a ne středoškolským učitelem nebo bohatým účetním. Ale je příliš pozdě - příliš pozdě na to, abych jakoukoli ze svých odpovědí změnil. Čas vypršel. Kéž bych měl syna. Možná bych se jeho prostřednictvím přenesl přes smrt do budoucnosti.“

Později tutéž noc:

Šplhám po horské pěšině. Vidím nějaké lidi, jak se snaží v noci přestavět dům. Víím, zeje to nemožné, a snažím se jim to říci, ale oni mě neslyší. Pak slyším někoho, jak volá odněkud z pozadí mé jméno. Je to moje matka a chce se mě chytit. Říká, že má pro mě vzkaz. Ten vzkaz praví, že někdo umírá. Víím, že jsem to já, ten umírající. Probudil jsem se zpocený.

Poselství:

„Je příliš pozdě. Není možné přestavět svůj dům během noci - změnit kurz, podle kterého jste plul do doby, kdy se připravujete vstoupit do moře smrti. Teď jsem ve věku, ve kterém zemřela moje matka. Doháním ji a uvědomuji si, že smrt je nevyhnutelná. Nemohu změnit budoucnost, protože mě dohání minulost.“

Tyto snílkovy zprávy bubnovaly stále hlasitěji a hlasitěji. Musel jsem jim čelit. Přinutily mě zamyslet se a přehrát si, co se všechno během terapie stalo.

Marvin postupoval rychle, možná až příliš rychle. Ze začátku byl člověkem, který nebyl schopen pohlédnout do vlastního nitra: nemohl, nechtěl to udělat. V relativně krátkém období šesti měsíců udělal obrovské pokroky. Zjistil, že jeho oči, tak jako oči nově narozených koťátek, byly zavřené. Uvědomil si, že hluboko uvnitř leží bohatý a rozmanitý svět, který, pokud se s ním konfrontujeme, přináší obrovský strach, ale také nabízí vysvobození díky prozření.

Povrchní vzhled věcí ho už nepřitahuje, už ho tolik nelákají jeho sbírky známek a Reader's Digest. Má oči otevřené vůči existenciálním faktům života, bojuje s nevyhnutelností smrti a s vlastní nemohoucností se zachránit.

Marvin se probudil rychleji, než jsem očekával. Možná i on prese všechno naslouchal hlasu svého vnitřního snílka. Zpočátku chtěl nedočkavě vidět, ale jeho nadšení umožnilo přístup silnému pocitu lítosti. Oplakával svou minulost a nenávratné ztráty. Ze všeho nejvíc oplakával obrovský prázdný prostor ve svém životě: všechen ten nevyužitý potenciál, děti, které nikdy neměl, otce, kterého nikdy nepoznal, dům, který se nikdy nenaplnil rodinou ani přáteli, životní práci, která mohla zahrnovat daleko víc než shromažďování přílišných peněz. A konečně oplakával sebe sama, toho uvězněného snílka, toho chlapečka, který pláče a volá v temnotě o pomoc.

Věděl, že nežil ten život, který doopravdy žít chtěl. Možná by s tím ještě šlo něco dělat. Možná stále ještě zbývá čas namalovat si život na velké bílé plátno. Začal kroutit klikkami na tajných dveřích a šeptat neznámé dceři, aby zjistil, kam odcházejí zmizelí otcové.

Jenže se přecenil. Odvážil se dále, než co mohl snést, a teď je atakován ze všech stran: minulost je ponurá a nenávratná, budoucnost zablokovaná. Je příliš pozdě. Jeho dům už je postavený a nastal čas závěrečné zkoušky. Rozběhl se a otevřel brány vědomí, jen aby ho ovanul strach ze smrti.

Někdy je strach ze smrti považován za trivialitu. Koneckonců, kdo z nás strach ze smrti nezná? A přesto je jedna věc uvědomovat si smrt obecně, občas sevřít zuby nebo se zachvět, druhá věc je připustit si vlastní smrt a procítit ji v kostech a útrokách sebe

samého, Takové uvědomění si smrti přináší hrůzu, která nás zachvátí jen zřídka, možná jednou nebo dvakrát za život — je to ta hrůza, kterou teď Marvin prožívá noc za nocí.

V boji s touto noční můrou postrádal dokonce i ty nejobvyklejší způsoby obrany - byl bezdětný, a tak se nemohl utěšovat iluzí nesmrtelných buněk, neměl pevnou náboženskou víru — ani víru v posmrtný život a ani všudypřítomné osobní ochranné božstvo — ani uspokojení z poznání, že se v životě opravdu realizoval. (Platí obecné pravidlo, že čím menší je pocit životní seberealizace, tím větší je strach ze smrti.) Nejhorší ze všeho bylo, že Marvin nedokázal dohlédnout na konec svých úzkostí. Snové představy byly grafické: démoni unikali z prostoru jeho mysli a byli všudypřítomnou děsivou představou. Nemohl jim ani uniknout, ani je znovu uvěznit tím, že by zaklapl dveře.

A tak jsme s Marvinem dospěli k zásadnímu zlomu, k rozcestí, kam nevyhnutelní"-vede plné poznání. Je to doba, kdy se octneme nad propastí a rozhodujeme, jak čelil nelítostným existenciálním faktům života: smrti, izolaci, nenaplnění, nicotě. Pochopitelně, že neexistuje východisko. Existuje pouze volba mezi jistými východisky: byl „rozhodnými" nebo „zaangažovanými" nebo odvážně vzdorovat, stoicky přijmout nebo se vzdát racionality a v obavách a nevědomí se odevzdat do rukou Božích.

Nevěděl jsem, co udělá Marvin, a ani jsem nevěděl, jak mu ještě pomoci. Pamatuji si, že jsem se těšil na každé sezení a byl velmi zvědavý, jakou cestou se dá. Co zvolí? Uprchne před vlastními objevy? Vydá se znova cestou sebeklamu, do kterého si jako do utišujícího prostředku zastrčí hlavu? Nebo se nakonec uchýlí k náboženské víře? Nebo najde sílu a oporu v některém z řešení životní filozofie? Nikdy jsem nepocítoval tak intenzivně dvojí roli terapeuta a účastníka-pozorovatele. Přestože jsem už teď byl citově zaangažovaný a hodně mě Marvinův osud zajímal, zároveň jsem si byl stále vědom, že jsem v privilegovaném stavu a studuji rané stadium vzniku víry.

Ačkoli Marvin nadále pocítoval úzkost a deprese, statečně pokračoval v terapeutických sezeních. Můj obdiv k němu rostl. Domníval jsem se, že s Irm pií skončí. Co ho vedlo k tomu bojovat dál?

Několik věcí, odpověděl. Zaprvé jeho migrény přestaly. Zadruhé pamatoval si moje varování, které jsem mu dal, když jsme se poprvé viděli, že během terapie budou chvíle, kdy se bude cítit hůře. Věřil mým slovům, že jeho současný strach je jedním ze stadií terapie a že nakonec pomine. Dále byl přesvědčený, že se během terapie odehrává cosi významného: za posledních pět měsíců se o sobě dozvěděl víc než za předchozích šedesát čtyři let.

Navíc se stalo něco naprosto nečekaného. Jeho vztah k Phyllis začal nabírat nečekaný obrat.

„Stále častěji si spolu povídáme, a to daleko otevřeněji než kdykoli předtím. Ani nevím, kdy to začalo. Když jsem se s vámi poprvé setkal, měli jsme krátký záblesk konverzace. Ale byl to jen planý poplach. Myslím, že se mě Phyllis jen snažila přesvědčit, že si můžeme povídat i bez toho, abych chodil k terapeutovi.

Ale těch několik minulých týdnů, to je něco jiného. My si teď *opravdu* povídáme. Vyprávím Phyllis každou naši hodinu. Vlastně na mě už čeká u dveří, až se vrátím domů z terapie, a zlobí se, když povídání odkládám — například pokud navrhnou, že počkáme až do večere, protože tak budeme mít zajímavé téma.“ „Co pokládá za nejdůležitější?“

„Skoro všechno. Řekl jsem vám, že Phyllis nerada utrácí peníze - miluje výprodeje. Dělali jsme si legraci z toho, že jsme nakoupili dva v jednom — dvě terapie za výhodnou cenu jediné.“

„Tak to je druh výhodného nákupu, který vám rád poskytnu.“ „Myslím, že nejvíc pro Phyllis znamenalo, když jsem jí vyprávěl o našich diskuzích o mé práci, o tom, jak jsem se sebou zklamaný za to, že nic nedělám se svými schopnostmi, za to, že jsem se vrhnul jen na vydělávání peněz a že mě nikdy nenapadlo, abych něco předal světu. To ji velmi zasáhlo. Řekla, že pokud to platí pro mě, tím víc to platí pro ni — vedla život naprosto soustředěný na sebe samu a nic ze sebe nikdy nevydala.“ „Přece toho hodně dala vám.“

„Na to jsem ji taky upozornil. Nejdřív mi poděkovala za to, že jsem to řekl, ale později, když o tom více přemýšlela, mi řekla, že si tím není jistá — možná mi pomohla, ale pak řekla, že mi nějakým způsobem možná stála v cestě.“

„Jak to myslela?“

„Zmínila se o všech těch věcech, o kterých jsme spolu hovořili, o způsobu, jak odehnala všechny od našeho domu, jak mi bránila vytvářet přátelství a mít přátele, kteří by nás třeba doma navštěvovali; o způsobu, jakým odmítala cestovat a zrazovala od cestování i mě — už jsem vám někdy o tomhle povídal? A ze všeho nejvíc lituje, že nemá děti a že se před mnoha lety odmítla dát vyšetřit lékařem.“

„Marvine, jsem jako u vytržení. Taková otevřenost a taková upřímnost! Jak se vám to mohlo podařit? To jsou tvrdé oříšky, o kterých hovoříte, zatraceně tvrdé.“

Pokračoval a řekl mi, že i Phyllis zaplatila za své sebereflexe — velmi ji rozrušily. Jedné noci nemohl spát a zaslechl z jejího pokoje nějaký šepot. (Spali v oddělených ložnicích, protože Marvin chrápal.) Po špičkách se přikradl blíž a spatřil Phyllis, jak klečí u postele a modlí se, drmolí tutéž větu znova a znova: „Matka Boží mě ochrání. Matka Boží mě ochrání. Matka Boží mě ochrání. Matka Boží mě ochrání.“

Na Marvinu tento obraz velmi zapůsobil, přestože pro něj bylo těžké vyjádřit to, co cítí, slovy. Myslím, že ho zaplnil soucit — soucit k Phyllis, k sobě samému, ke všem těm malým bezmocným lidem. Myslím, že si uvědomil, že její opakování té věty bylo jakýmsi magickým zaklínadlem, jakousi ochranou proti všem těm strašným věcem, kterým my všichni musíme čelit.

Nakonec usnul a později té noci se mu zdál následující sen:

Ve velké přeplněné místnosti stála na piedestalu socha bohyně. Vypadala jako Kristus, ale měla na sobě rozevláté oranžové šaty. Na druhé straně místnosti stála herečka v dlouhých bílých šatech. Herečka a bohyně si vyměnily místa. Někakým způsobem si vyměnily i šaty a socha sešla dolů a herečka vylezla na piedestal.

Marvin řekl, že sen konečně pochopil: ten sen znamenal, že vždy pohlížel na ženy jako na bohyně a věřil, že bude v bezpečí, pokud je bude poslouchat. To proto se tak bál rozzlobit Phyllis a proto mu dokázala poskytnout největší uvolnění v jeho obavách tehdy, když ho sexuálně uspokojila.

„Hlavně orální sex — myslím, že jsem vám už řekl, že když mě zachvátí panika, bere můj penis do úst a všechny moje úzkosti se rozplynou. To není jen sex. Říkal jste to celou dobu a teď vidím, že jste měl pravdu — může být i úplně měkký. Je to prostě v tom, že mě přijímá celého a celého mě bere do sebe. Je to, jako bych se stával její součástí.“ „Přesto jí stále přisuzujete nadpřirozené schopnosti — jako nějaké bohyni. Může vás vyléčit pouhým úsměvem, objetím nebo tím, že vás k sobě pustí. Není divu, že vyvíjíte takové úsilí, abyste ji nerozhněval. Problém jev tom, že se sex stává jakýmsi všelékem - no, to není dostatečně přesné — sex se stává otázkou života nebo smrti a že vaše přežití závisí na splynutí s touto ženou. Není divu, že je potom pohlavní styk tak obtížný. Měl by to být radostný akt plný lásky, a nikoli ochrana před nebezpečím. S takovým přístupem k sexu by měl každý — mě nevyjímaje — problémy s potencí.“

Marvin vytáhl zápisník a napsal si několik poznámek. Ještě před několika týdny, když si začal poprvé psát poznámky, mě to rozčilovalo, ale dělal v terapii takové pokroky, že jsem se naučil všechny jeho mnemotechnické pomůcky respektovat. „Tedy, pokud jsem to dobře pochopil: vaše teorie je, že to, co já nazývám sexem, často sexem vůbec není, přinejmenším ne dobrým sexem, ale místo toho způsobem, jak se bránit před strachem, a to zejména před strachem ze smrti a stárnutí. A když selžu, není to proto, že jsem selhal sexuálně jako muž, ale protože požaduji po sexu věci, které nedokáže zajistit.“

„Přesně tak. A mám pro to spoustu důkazů. Je tu ten sen o dvou hrobnících a hůlce s bílým koncem. A pak ten sen o tající půdě pod vašim domem, o podloží, které chcete zpevnit vrtáním svým obrovským vrtákem. Pak je tu ten pocit, který jste právě popsal, jak vás uspokojuje fyzický kontakt s Phyllis, který vypadá jako sex, ale sexem vůbec není.“

„Takže z toho plynou dvě věci. Zaprvé jsem žádal po sexu něco, co mi nernů/r dát. Zadruhé jsem dal Phyllis téměř nadpřirozenou moc mě léčit a chránit.“

„A pak se všechno rozpadlo, když jste ji zaslechl, jak omílá svou modlitbu.“

„V tu chvíli jsem si uvědomil, jak je křehká — nejenom Phyllis jako taková, ale *všechny* ženy. Vlastně nejen ženy, ale úplně každý. To, co jsem dělal já, bylo přesně to, co dělala Phyllis — oba jsme spoléhali na zázrak.“

„Vy jste spoléhal na její ochrannou moc a ona na oplátku hledala ochranu pomocí magické formule — a podívejme, kam vás to zavedlo.“

Je tady ještě něco důležitého. Podívejte se na věci z pohledu Phyllis: pokud ve své lásce k vám přijala roli bohyně, kterou jste jí přisoudil, zamyslete se nad tím, jakou jí ta role poskytuje možnost růst. Aby mohla zůstat na piedestalu, nemohla s vámi nikdy mluvit o *své* bolesti a *svých* obavách — nebo alespoň donedávna ne.“

„Zpomalte! Tohle bych si chtěl zapsat. Chystám se to všechno Phyllis vysvětlit,“ Marvin zuřivě zapisoval.

„Takže vlastně Phyllis jistým způsobem plnila vaše nevyřčené přání tím, že nevyjadřovala otevřeně svou nejistotu, tím, že předstírala, že je silnější, než se cítila. Mám podezření, že je to jeden z důvodů, proč se nechtěla na začátku zapojit do terapie — jinými slovy plnila vaše přání, že se nemá změnit. A také si myslím, že kdybyste ji požádal teď, že by možná přišla.“

„Panebože, teď si opravdu rozumíme. Dokonce jsme o tom s Phyllis už hovořili a ona je opravdu připravená s vámi mluvit.“

A tak se stalo, že Phyllis na terapii přišla. Dorazila na následující sezení s Marvinem — hezká, uhlazená žena, která silou vůle překonala svou plachost a během našeho sezení ve třech byla statečně otevřená.

Naše dohady o Phyllis nebyly daleko od pravdy: často musela polknout vlastní nelibé pocity, aby nerozhněvala Marvina. A pochopitelně musela být mimořádně ohleduplná, když se něčím stresoval — což znamenalo, že v pozicím' době musela být ohleduplná téměř nepřetržitě.

Její chování však nebylo pouhou reakcí na Marvinovy problémy. Sama zápasila s mnoha osobními problémy, zvláště se svou bolestivou citlivostí na své nízké vzdělání a s přesvědčením, že ve srovnání s ostatními lidmi a zejména s Marvinem je intelektuálně méněcenná. Jeden z důvodů, proč se tak bála společenských událostí a proč se jim tak vyhýbala, bylo, že by se jí mohl někdo zeptat: „Čím se zabýváte?“ Vyhýbala se delším rozhovorům, protože by při nich mohlo vyjít najevo, že nemá patřičné vzdělání. Kdykoli se porovnávala s ostatními, vždy došla k přesvědčení, že jsou lépe informovaní, chytřejší, společensky přizpůsobivější, sebevědomější a zajímavější.

„Možná," zkusil jsem, „je jedinou oblastí, která vám zajišťuje moc, právě sex. To je ten prostor, kde vás Marvin potřebuje a kde nad vámi nemá moc."

Phyllis odpovídala zpočátku váhavě a pak se z ní slova začala sama hrnout. „Myslím, že musím mít něco, co Marvin potřebuje. Ve všem ostatním si vystačí sám. Často mě napadá, že mu už nic jiného nemohu nabídnout. Nedokázala jsem mu porodit děti, bojím se lidí, nikdy jsem nepracovala mimo domov, nemám žádný talent nebo schopnosti." Odmlčela se, otřela si oči a řekla Marvinovi: „Vidíš, *dokážu* plakat, když tak o tom přemýšlím."

Obrátila se zpátky ke mně. „Marvin vám řekl, že mi povídá o všem, o čem vy dva tady diskutujete. Vlastně jsem se té terapie z dálky účastnila také. Některá ta témata mnou otřásla, týkají se spíš mě než jeho."

„Co například?"

„Například lítost. Ta myšlenka mě zasáhla. Je toho tolik, čeho bych mohla litovat — jak jsem naložila se svým životem, nebo lépe, jak jsem s ním nena-ložila."

V tu chvíli se mé srdce vydalo k Phyllis a zoufale jsem si přál říci jí něco hezkého. „Pokud se příliš zahledíme do minulosti, lehce nás ovládne lítost. V tuhle chvíli je však důležité se obrátit směrem k budoucnosti. Musíme přemýšlet o tom, jak věci změnit. Nesmí se stát, že se za pět let ohlédneme zpátky a znova se nás zmocní lítost za to, jak jsme těch pět let prožili."

Phyllis po krátké přestávce pokračovala: „Chtěla jsem říct, že jsem už příliš stará, abych cokoli měnila. Cítím se tak už třicet let. Třicet let! Život mi utíká a já si celou tu dobu myslím, že je už pozdě. Ale když jsem viděla, jak se Marvin za těch několik posledních týdnů změnil, obrovsky to na mě zapůsobilo. Možná si to neuvědomujete, ale už jenom ten fakt, že tady dneska jsem, tady v ordinaci psychiatra, a hovořím o sobě, je obrovský pokrok.“

Vzpomínám, jak mě napadlo, že je neuvěřitelné štěstí, že Marvinova změtia vyvolala změnu i u Phyllis. Ne vždycky se to v terapii podaří. Vlastně není neobvyklé, že terapie vyvolá v manželství napětí: pokud se pacient změní a jeho partner zůstává zamrzlý v téže pozici, pak je dynamická rovnováha manželství narušena. Pacient musí buď předejít růstu, nebo růst a ohrozit svazek. Byl jsem velmi vděčný, že Phyllis projevila tolik flexibility.

Poslední věc, o které jsme debatovali, bylo načasování Marvinových symptomů. Sám jsem se spokojil s vysvětlením, že symbolický význam odchodu do důchodu — a existenciální úzkost, která tento důležitý životní mezník doprovází— je dostatečným vysvětlením propuknutí všech symptomů. Ale Phyllis poskytla další vysvětlení na otázku „proč právě teď?“.

„Jsem si jistá, že jste pochopil, o co jde, a že Marvin je myšlenkou odchodu do důchodu znepokojený daleko víc, než si připouští. Ale abych pravdu řekla, já sama se té myšlenky také děším, a když něco znepokojuje mě, ať už je to cokoli, znepokojuje to i Marvina. Takhle náš vztah funguje. Když mám z něčeho obavy, dokonce i když to držím v naprosté tajnosti, Marvin to vycítí a rozhodí ho lo. Někdy ho to dokonce zasáhne natolik, že mé špatné pocity přejdou ze mě na něj.“

Phyllis to vše řekla tak prostě, že jsem na chvíli zapomněl, v jak velkém napětí je. Předtím se vždy po několika větách podívala na Marvina. Nebyl jsem si jistý, zda u něj hledá oporu, nebo se ujišťuje, že Marvin souhlasí s tím, co právě řekla. Ale teď byla tak pohroužená do svého projevu, že držela hlavu celou tu dobu, co mluvila, naprosto klidně.

„A co vás na Marvinově odchodu do důchodu tak znepokojuje?“

„Dobrá, zaprvé se Marvin domnívá, že důchod znamená cestování. Nevím, kolik vám toho řekl o mně a cestování. Nejsem na to hrdá, ale dělá mi opravdové problémy opustit dům, natož nějaké cestování po světě. Také mě netěší Marvinovo rozhodnutí převzít domácnost. Posledních čtyřicet let vedl kancelář a já vedla domácnost. Pochopitelně vím, že je to i jeho dům. Vlastně je to hlavně jeho dům, koupil ho za své peníze. Ale znervózňuje mě, když říká, jak přestaví místnosti, aby v nich mohl vystavit všechny své sbírky. Například teď se snaží najít někoho, kdo by mu vyrobil nový skleněný jídelní stůl, do kterého by zasadil sbírku svých politických odznaků. Nechci jít na politických odznacích. Jen se strašně bojím, že budeme muset čelit problémům. A..." zarazila se.

„Chtěla jste ještě něco dodat, Phyllis?"

„Ano, jenže se mi o tom hovoří těžko. Stydím se. Bojím se, že... když bude Marvin doma, zjistí, jak málo toho každý den udělám, a ztratí ke mně úctu."

Marvin ji jednoduše vzal za ruku. Bylo to to nejlepší, co mohl v tu chvíli udělat. Vlastně se během celého sezení choval hluboce empaticky. *Žádné* rušivé otázky, žádné vtipkování, žádné snahy udržet se na povrchu. Ujistil Phyllis, že cestování je pro něj důležité, ale ne tak důležité, aby nemohl počkat, až na něj bude připravena i ona. Důrazně jí řekl, že nejdůležitější věcí na světě je pro něj jejich vztah a že mu nikdy nebyla tak blízká jako teď.

S Phyllis a Marvinem jsem se setkal ještě několikrát. Posílil jsem jejich nový, otevřenější způsob komunikace a poučil je o základech fungování sexu: jak může Phyllis pomoci Marvinovi udržet erekci, jak může zabránit předčasné ejakulaci, jak může Marvin přistupovat k sexu méně mechanicky a jak může, pokud ztratí erekci, přivést Phyllis k orgasmu manuálně nebo orálně.

Phyllis se zavírala v domě po celá léta a i teď zřídka sama opouštěla dům. Zdálo se mi, že přišel čas tento model chování zlomit. Věřil jsem, že důvod - nebo přinejmenším jeden z důvodů její agorafobie - je v této chvíli bezpředmětný a že bych ho mohl ovlivnit použitím paradoxu. Nejdřív jsem získal Marvinův souhlas s tím, že pomohu Phyllis překonat její fobii - chtěl jsem

po něm slib, že se bude držet pokynů, které mu dám. Pak jsem ho instruoval, aby jí přesně po dvou hodinách řekl-nebo zatelefonoval, pokud by byl v práci, přesně tato slova: „Phyllis, prosím tě, neopouštěj dům. Potřebuju vědět, že jsem stále jsi a staráš se o mě a chráníš mě před strachem.”

Zorničky Phyllis se rozšířily. Marvin se na mě nevěřicně podíval. Dělati i si legraci?

Řekl jsem mu, že vím, jak bláznivě to zní, ale přesvědčil jsem ho, aby bral mé instrukce vážně. Zpočátku nad tím oba kroutili hlavami. Když začal Marvin Phyllis prosit, aby neopouštěla dům, připadalo jim to komické a nepřírozené -vždyť nevycházela z domu po celé měsíce. Ale brzy chichotání nahradil hněv. Marvinova rozčilovalo, že jsem ho přiměl ke slibu, aby stále opakoval tutéž hloupou větu. Phyllis, přestože věděla, že Marvin jen plní mé instrukce, se rozčilovala za to, že jí nařizuje, aby zůstávala doma. Po několika dnech odešla sama do knihovny, potom na nákup a v několika dalších týdnech se odvážila dále než za celé minulé roky.

Zřídka kdy používám v terapii tyto manipulativní techniky; obvykle je cena příliš vysoká — je nutné obětovat autentičnost terapeutického setkání. Ale paradox může účinkovat u těch případů, kde je terapeutický základ pevný a kde předepsané chování naruší význam symptomu. V tomto případě nebyla agorafobie Phyllis jejím symptomatickým, ale společným symptomem a sloužila k udržení manželské rovnováhy. Phyllis byla neustále Marvinovi k dispozici. Mohl čelit dobrodružstvím venkovního světa, zajišťovat jejich bezpečnost, pokud si byl jistý tím, že je tu pro něj a čeká na něj.

V této intervenci byla jistá ironie: existenciální přístup a manipulativní paradox obvykle vytvoří bizarní spojení. Přesto tady nakonec vypadal přirozeně. Marvin u plál -nil ve vztahu k Phyllis náhledy do nitra, které získal z konfrontace s hlubokými zdroji svého zoufalství. Nicméně navzdory svému strachu (který se objevil v jeho snech pod symboly, jako byla neschopnost přestavět během jediné noci dům) pokračoval v radikální přestavbě svého vztahu k Phyllis. Oba dva se teď výrazně starali o růst toho druhého a mohli společně pracovat na procesu vymýcení symptomů od kořene.

Marvinova změna započala adaptivní spirálu: Phyllis vysvobozená z restriktivní role prošla v průběhu několika týdnů neuvěřitelným vývojem. A pokračovala v tomto zlepšení a zpevňovala ho individuálními terapiemi s jiným lékařem ještě další rok.

S Marvinem jsem se sešel ještě několikrát. Jeho pokrok ho těšil. On sám se vyjádřil, že investoval dobře. Migrény, původní důvod, proč vyhledal terapii, se už nikdy nevrátily. Ačkoli stále ještě docházelo ke změnám jeho nálad (a byly stále závislé na sexu), jejich intenzita se výrazně snížila. Marvin odhadoval, že současné změny nálad byly přibližně takové, jaké byly po celých předchozích dvacet let.

Já sám jsem cítil nad svou prací uspokojení. Vždycky se dá ještě něco zlepšit, ale nakonec se mi podařilo daleko více, než jsem při prvním sezení očekával. Potěšitelná byla také skutečnost, že se Marvinovi přestaly zdát děsivé sny. Přestože jsem od snílka nedostal už několik týdnů žádný vzkaz, nechyběly mi. Marvin a snílek splynuli a já k nim teď mluvím jako k jedinému člověku.

S Marvinem jsem se setkal o rok později. Vždy po roce naplánuji následné sezení-jak pro dobro pacienta, tak i pro mou vlastní zpětnou vazbu. Zvykl jsem si přehrávat pacientům nahrávku části vstupního sezení. Marvin poslouchal deset minut s velkým zájmem naše vstupní interview, pak se na mě usmál a prohodil: „A kdo je vlastně ten blázen?“

Marvinova poznámka měla svou vážnou stránku. Takovou reakci jsem už mnohokrát slyšel u různých pacientů a zvykl jsem si ji považovat za významný znak změny. Marvin vlastně řekl: „Teď jsem jiný člověk. Sotva poznám toho Marvina, jaký byl před rokem. Všechny ty věci, které jsem dělával - odmítal jsem se podívat na svůj život; pokoušel jsem se ovládat a zastrašovat jiné; snažil jsem se zapůsobit na jiné svou inteligencí, svými tabulkami, svou důkladností — to všechno je pryč. Už to nedělám.“

To nejsou planá prohlášení - reprezentují zásadní změnu osobnosti. Přesto jsou tak subtilní, že se většinou ve výsledcích výzkumných dotazníků ani nezachytí.

Se svou obvyklou pečlivostí přišel Marvin vyzbrojen poznámkami, které si dělal celý následný rok a které podávaly svědectví o úkolech, o kterých jsme

v terapii mluvili. Výsledek byl smíšený: v některých oblastech si změny udí, v jiných sklouzl zpátky. Nejdřív mě informoval o tom, že se Phyllis vede dobře a že se její fobie z opouštění domu výrazně zlepšila. Připojila se ke skupině žen, navštěvuje s nimi společně terapii a pracuje na svém strachu z vykonávání společenských funkcí. Nejvíce na mě zapůsobilo její rozhodnutí řešit svou obavu z nedostatku vzdělání - zapsala se na několik rozšiřujících vzdělávacích kurzů.

A Marvin? Migrény zmizely. Náhlé změny nálad setrvaly, ale neochromovaly ho. V sexu občas selhal, ale už ho to tolik neznepokojovalo. Změnil své rozhodnutí odejít do důchodu a pracoval na částečný úvazek - změnil pole působnosti a začal se zabývat nemovitostmi a managementem - prací, která ho naplňovala víc. Vztah mezi ním a Phyllis byl velmi dobrý, jen se občas cítil kvůli jejím novým aktivitám trochu odtržený.

A můj starý přítel, ten snílek? Co s ním? Měl snad pro mě vzkaz? Přeslouh Marvin už neměl noční můry nebo děsivé sny, věděl, že něco ze snílka přetrvávalo. Noc před naším setkáním měl krátký sen, který byl plný tajemství. Zdálo se, jako by se mu snažil něco říci. Možná, usmál se na mě, bych mu porozuměl.

Moje žena stojí přede mnou. Je nahá a stojí doširoka rozkročená. Dívám se trojúhelníkem jejích nohou do dálky. Ale vše, co vidím, je někde daleko na horizontu tvář mé vlastní matky.

Poslední poselství od snílka:

„Moje vize se vážou k ženám mého života a mých představ. Nicméně i tak vidím do dálky. A třeba to stačí.“

IRVIN D. YALOM

Láska., a její kat

Z anglického originálu

Love's Executioner

Přeložila Dana Makovičková.

Vydalo nakladatelství Portál, s. r. o.,

Klapková 2, 182 00 Praha 8,

naklad@portal.cz

www.portal.cz

jako svou 1098. publikaci. Praha 2004

Návrh obálky Markéta Zindulková

Odpovědný redaktor Pavel Zach

Výtvarný redaktor Vladimír Zindulka

Sazba Jan Hampl

Výroba ERMAT, s. r. o., Praha

Tisk FINIDR, s. r. o., Český Těšín

Vydání první

Irvin D. Yalom

je emeritním profesorem psychiatrie na Stanford University. Působí v soukromé praxi v Palo Alto v Kalifornii a v Saň Francisku. Je autorem řady monografií a učebnic (česky vyšla např. *Teorie a praxe skupinové psychoterapie*), ale i beletristických knih s tématem psychoterapie. V nakladatelství Portál vyšly *Lži na pohovce* (1999, 2002), *Když Nietzsche plakal* (2000, 2003), *Máma a smysl života* (2001, 2002) a *Chvála psychoterapie* (2003, 2004).

